Psikoloji Serisi

İnsan Doğasını Anlamak

ALFRED ADLER

ATLANTIS YAYINEVİ

PSİKOLOJİ DİZİSİ – 05

Adı	**İnsan Doğasını Anlamak**
Yazarı	**Alfred Adler**
Çeviren	Deniz Başkaya
Gen. Yay. Editörü	Erhan Söğüt
Orijinal Adı	Understanding Human Nature
Yayın No	24

© Coypright 2006, İlya İzmir Yayınevi, İzmir - Türkiye 5846 Sayılı Yasa'ya göre tüm hakları İlya İzmir Yayınevi'ne ait olup kısmen veya tamamen, izin alınmadan basılamaz.

Atlantis Yayınevi İlya İzmir Yayınevi'nin markasıdır.

ISBN 978-975-6249-52-9

Baskı **Yirmibeşinci Baskı, Kasım 2015 - İZMİR**

Basıldığı Yer İlya İzmir Yayınevi Matbaası

Adres İlya İzmir Yayın Medya Yapım Dağıtım
Pazarlama Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Refik Tulga Cad. No: 11 Çamdibi/İZMİR
Tel-Pbx: (0232) 462 75 86 - Fax : (0232) 462 32 19
ilyayayinevi@gmail.com
www.ilyayayinevi.com.tr

İnsan Doğasını Anlamak

Alfred Adler

İngilizceden Çeviren

DENİZ BAŞKAYA

ATLANTİS
YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
GİRİŞ 9
KİTAP – I : İNSAN DAVRANIŞI 23
1. Ruh 25
I. Ruhsal Yaşam Kavramı 25
II. Ruhsal Organın İşlevi 26
III. Ruhsal Yaşamda Erekbilimin Yeri 28
2. Ruhsal Yaşamın Toplumsal Yönleri 35
I. Mutlak Gerçek 35
II. Toplu Yaşama Duyulan İhtiyaç 37
III. Emniyet ve Adaptasyon 39
IV. Toplum Duygusu 41
3. Çocuk ve Toplum 43
I. Çocuğun Konumu 44
II. Güçlüklerin Etkisi 46
III. Toplumsal Bir Varlık Olarak İnsan 53
4. Yaşadığımız Dünya 55
I. Evrenimizin Yapısı 55
II. Kozmik Resmin Gelişimindeki Unsurlar 58
III. Fantezi 69
IV. Rüyalar : Genellemeler 71
V. Empati ve Özdeşleşme 72
VI. Hipnoz ve Telkin 74
5. Aşağılık Duygusu ve Fark Edilme Çabası 81
I. Çocukluğun İlk Yıllarındaki Durum 81
II. Aşağılık Duygusunun Telafisi: Fark Edilme ve Üstünlük Çabası 84
III. Yaşamın ve Kozmik Resmin Grafiği 92
6. Hayata Hazırlık 105
I. Oyun 106
II. Dikkat ve Dikkat Dağınıklığı 108
III. İhmalkarlık Suçu ve Unutkanlık 110
IV. Bilinçdışı 112
V. Rüyalar 122
VI. Yetenek 133

7. Cinsiyet 135
I. İki Cins ve İşbölümü 135
II. Günümüz Kültüründe Erkek Egemenliği 138
III. Kadınların Daha Aşağı Olduğu İddiası 145
IV. Kadınlıktan Kaçma 149
V. Cinsiyetler Arası Gerilim 161
VI. Reform Çabaları 163
8. Aile Düzeni 165
KİTAP – II : KARAKTER BİLİMİ 175
1. Genellemeler 177
I. Karakterimizin Doğası ve Kökeni 177
II. Toplum Duygusunun Karakter Açısından Önemi 182
III. Karakter Gelişiminin Yönü 188
IV. Eski Psikoloji Ekolü 196
V. Mizaç ve Endokrin Salgısı 197
VI. Özet 205
2. Agresif Karakter Özellikleri 209
I. Kibir ve Hırs 209
II. Kıskançlık 241
III. Haset 245
IV. Cimrilik 248
V. Nefret 250
3. Agresif Olmayan Karakter Özellikleri 257
I. İnziva 258
II. Kaygı 259
III. Çekingenlik 264
IV. Yetersiz Adaptasyonun İfadesi Olan Yabani İçgüdüler 274
4. Diğer Karakter Özellikleri 279
I. Neşelilik 279
II. Düşünce Süreçleri ve İfade Şekilleri 281
III. Olgunlaşmamış Öğrenci Tavrı 282
IV. Bilgiçler ve İlkeli İnsanlar 282
V. Boyun Eğme Eğilimi 284
VI. Hükmetme Eğilimi 288
VII.Huysuzluk ve Hırçınlık 289
VIII.Şanssızlık 290
IX. Dindanlık 292
5. Duygular ve Duygusal Tepkiler 295
I. Ayırıcı Duygusal Tepkiler 297
II. Birleştirici Duygusal Tepkiler 307

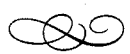
ÖNSÖZ

Bu kitap, toplumun her kesiminden insana Bireysel Psikoloji'nin temel ilkelerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında, yalnızca dünyayla ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde değil, kendi hayatlarını düzenlemekte de insanların bu ilkeleri nasıl uygulamaya geçirebileceklerini sergilemektedir. Kitap, Viyana Halk Enstitüsü'nde bir yıl boyunca her yaştan ve meslekten insanlara verilmiş konferanslardan derlenmiştir. Kitabın amacı, bireyin yanlış davranışlarının toplumsal hayatın içindeki uyumu nasıl olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmek ve bireye hatalarını fark etmeyi öğreterek toplumsal hayata nasıl uyum sağlayabileceğini göstermektir. İş hayatında ve bilim alanında yapılan hatalar ağır bedellere mal olup, vahim sonuçlar doğurabilirken, yaşamlarımızı yönlendirmekte yaptığımız hatalar genellikle yaşamın kendini tehlikeye sokar. Bu kitap, insanların, insan doğasını daha iyi anlamalarını sağlamak amacına adanmıştır.

ALFRED ADLER

GİRİŞ

"İnsanın kaderi ruhunda yatar."

HERODOT

İnsan doğası bilimini ele alırken çok cüretkâr ve kibirli davranmamak gerek. Aksine, insan doğasını anlamak, bu amaç için çaba gösterenlere belli bir alçakgönüllülük aşılar. İnsan doğası sorununun çözümü, zamanın başlangıcından beri kültürümüzün amacı olan önemli bir sorumluluğu yanında getirir. İnsan doğası bilimi, yalnızca zaman zaman ortaya çıkacak uzmanlar yetiştirmekle sınırlanamaz. Asıl amacı insan doğasının her bir birey tarafından kavranması olabilir ancak. Bu durum araştırmalarını bilimsel toplulukların özel mülkiyeti sayan akademik araştırmacılar için bir karın ağrısıdır.

Dışarıya kapalı bir hayat sürdüğümüzden, hiçbirimiz insan doğası hakkında pek de fazla şey bilmeyiz. Eski zamanlarda insanlar için günümüzdeki gibi izole hayatlar sürmek olanaksızdı. Çocukluğumuzun ilk günlerinden itibaren insanlıkla çok az bağımız oluyor. Aile bizi tecrit ediyor. Bütün yaşam tarzımız, insan doğası biliminin ve insan doğasını anlama sanatının gelişmesi için vazgeçilmez olan diğer insanlarla aramızdaki ilişkinin önüne geçmekte. Diğer insanlarla yeterli ilişkiyi kuramamamız sonucunda da onlara düşman oluyoruz. Onlara karşı tavrımız çoğunlukla hatalı, haklarındaki yargılarımız sıklıkla yanlış oluyor, bu durum da açıkçası insan doğasını yeterince anlayamamızdan kaynaklanıyor. İnsanların, birbirlerine uzak durup birbirlerinin arkalarından konuştukları, ilişki kurmayı başaramadıkları çok sık dile getirilen bir gerçektir, çünkü yalnızca toplum içinde değil ailenin dar çerçevesi içinde de birbirlerine yabancı muamelesi yaparlar. Ebeveynler çocuklarını anlayamamaktan, çocuklar da ebeveynleri tarafından yanlış anlaşılmaktan sıkça yakınırlar. Diğer insanlara karşı tutumumuz onları anlamamıza bağlıdır; öyleyse diğer insanları anlamamızın gizliden gizliye bir gereklilik oluşu toplumsal ilişkinin temel taşlarından biridir. Eğer insan doğasına ilişkin bilgiler daha tatminkâr düzeyde olsaydı, insanlar birlikte daha kolay yaşarlardı. O zaman rahatsız edici toplumsal ilişkilerin önüne geçilebilirdi, zira talihsiz sonuçların yalnızca birbirimizi anlamadığımızda ve böylece yüzeysel görüntülerin yanıltıcılığına aldanma tehlikesiyle karşılaştığımızda ortaya çıktığını biliyoruz.

Amacımız, soruna niçin tıbbi bilimlerin bakış açısından yaklaşmaya çalıştığımızı açıklamak, bununla tıbbi bilimlerin geniş alanında kesin sınırlarla belirlenmiş bir bilimin temellerini atmak, insan doğası biliminin terimlerini ve çözeceği sorunların ve ondan beklenen sonuçların neler olacağını belirlemek.

Zaten, psikiyatri insan doğası hakkında müthiş bilgi gerektiren bir bilimdir. Psikiyatrist, nevrotik hastanın ruhuyla ilgili mümkün olduğunca çabuk ve doğru bilgiler edinmelidir. Tıbbın bu kendine özgü dalında, uzmanın etkili bir yargıya varması, tedavi uygulaması ve ilaç önermesi ancak hastanın ruhunda olup bitenlerden emin olmasıyla mümkündür. Burada yüzeysel olana yer yoktur. Hatanın ardından hemen ceza gelir ve rahatsızlığın doğru biçimde anlaşılması tedavide başarıyla taçlandırılır. Diğer bir deyişle, insan doğası bilgimizin etkin bir biçimde sınanması söz konusudur. Günlük hayatta bir diğer insan hakkındaki yargıda hata yapmak hemen dramatik sonuçları yanında getirmez, bu sonuçlar hatanın yapılmasından o kadar çok sonra ortaya çıkabilirler ki aradaki bağlantı belirsizleşir. Bir insanın yanlış yorumlanmasının yıllar sonra ne büyük talihsizliklere yol açtığını görmek bizde şaşkınlık yaratır. Böylesi üzücü durumlar bize her insanın yeterli düzeyde insan doğasına dair bilgiyi edinme gerekliliğine ve bunun bir ödev olduğuna işaret eder.

Sinir hastalıkları üzerine yaptığımız araştırmalar, bu hastalıklara ait ruhsal anomalilerin, komplekslerin ve hataların normal bireylerde de görüldüğünü kanıtlıyor. Aynı unsurlar, aynı özellikler, aynı hareketler değerlendirmeye alınırlar. Tek fark, sinir

hastasında bunların daha çok vurgulanmış ve daha kolay fark edilebilir olmasıdır. Bu keşfin avantajı, anormal durumlardan öğrendiklerimizle normal ruhsal hayat içindeki benzer hareketlere ve özelliklere karşı daha dikkatli olabilmemizdir. Bunu yapmak da her işte olduğu gibi yalnızca çalışma, çaba ve sabırla mümkündür.

İlk büyük keşif şuydu: Ruhsal hayatın en önemli belirleyici etkenleri çocukluğun ilk günlerinde biçimleniyordu. Kendi içinde bu alçakgönüllü bir keşifti: Benzer bulgular geçmişteki başarılı öğrenciler tarafından ortaya konmuştu. Yenilik, çocukluk deneyimlerini, izlenimlerini ve tavırlarını, onları belirleyebildiğimiz kadarıyla ruhsal hayatın ileriki dönemlerinde görülen fenomenleriyle sağlam kanıtlarla ve aralıksız bir biçimde birleştirebilmemizdeydi. Bu sayede çocukluğun ilk yıllarına ait deneyimlerini ve tavırlarını sonradan hayatın içinde şekillenen olgun bireyin deneyim ve tavırları ile karşılaştırabildik ve bu bağlantı içinde, yalnızca ruhsal yaşama ait verilerin tek başlarına yeterli olmadıklarına dair önemli bir bulguya vardık. Bu tek tek verilerden sonuç çıkarabilmemizin yalnızca bunları bölünmez bir bütünün kısmi yönleri olarak ele aldığımızda mümkün olabileceğini ve yalnız başlarına bu verilerin ancak genel etkinlikler zinciri ve genel davranış şekli içinde değerlendirilebileceklerini öğrendik –bu da yalnızca bireyin yaşam tarzının bir bütün olarak keşfedilmesi ve çocukluktaki tavırlarıyla hedeflediği şeylerin olgunluk çağındaki tavırlarıyla örtüştüğünün ortaya çıkarılmasıyla mümkün olabilir. Kısacası, kesin bir açıklıkla ruhsal hareketler açısından bir değişimin olmadığı ortaya çıktı. Ruhsal olguların dış kabuğu, somut-

lanış ve ifade ediliş biçimi değişebilir, ancak temelleri, amacı, dinamikleri yani ruhsal hayatı, asıl amacına doğru yönlendiren her şey sabit kaldı. Endişeli bir karaktere sahip, aklı hep kuşkularla ve güvensizlikle dolu, her bir çabası kendini toplumdan soyutlamaya yönelik bir hasta, üç dört yaşlarına özgü karakter özelliklerini ve psikolojik davranış biçimlerini gösterir, çocuksu basitliklerin içinde çok daha açık bir biçimde yorumlanabilir. Bu nedenle, araştırmamızın daha büyük bir bölümünü her hastanın çocukluğuna yöneltmeyi bir kural hâline getirdik ve bu kural sayesinde çocukluğunu bildiğimiz bir yetişkinin karakter özelliklerini ortaya çıkarabilme yetisini geliştirdik. Bir yetişkin olarak bireyde gözlediklerimizi çocukluk deneyimlerinin doğrudan bir yansıması olarak görüyoruz.

Hastanın çocukluğuna ait en canlı anıları duyduğumuzda ve bu anıları doğru biçimde yorumlamayı başardığımızda, bugünkü karakterini müthiş bir kesinlikle tanımlayabiliriz. Bunu yaparken, bireyin çocukluktaki davranış biçiminin ancak büyük zorluklarla değişebileceği gerçeğine yaslanırız. Çocukluktaki davranış biçimlerini değiştirebilen bireylerin sayısı çok azdır, bu değişimin özünde de yetişkinlikte kendilerini tamamen farklı durumlar içinde bulmaları yatar. Yetişkinlikte sergilenen bir tavır değişikliği, davranış biçiminde bir farklılığa işaret edecek diye bir şey yoktur. Ruhsal yaşam temellerinden kopmaz, birey aynı davranışları hem çocuklukta hem yetişkinlikte gösterir, bu da çocuklukta var olan amaçlarının değişmediğini gösterir bize. Eğer davranış biçimlerinde bir değişikliğe varmak isteniyorsa da dikkatimizi çocukluk deneyimlerine yoğunlaştırmalıyız. Bireyin yetiş-

kinlik dönemindeki sayısız deneyimleri ve izlenimlerinde bir değişiklik yaratmak çok az şeyi değiştirir, asıl önemli olan hastanın temel davranış biçimini ortaya çıkarmaktır. Bunu bir kez açığa çıkardığımızda karakterinin özünü anlayabilir ve hastalığını doğru bir biçimde yorumlayabiliriz.

Böylece çocuğun ruhsal hayatının incelenmesi bilimimizin temel dayanağını oluşturmuştur ve birçok araştırma bireyin yaşamının ilk yıllarının incelenmesi üzerine kuruludur. Bu alanda hiç dokunulmamış ya da incelenmemiş öyle çok malzeme var ki herkes insan doğasının araştırılması alanında çok işe yarayabilecek yeni ve değerli bilgilere ulaşabilir.

Bir taraftan da kötü karakter özelliklerinin önüne geçme yöntemleri geliştirilmiştir, bunun nedeni araştırmalarımızın araştırma yapmış olmak için değil insanoğlunun yararına yapılıyor olmasıdır. Hiç hesapsız bir biçimde araştırmalarımız bizleri yıllarca üzerinde çalıştığımız pedagoji alanına yöneltmiştir. Pedagoji, içinde deney yapma ve insan doğasıyla ilgili değerli bulguları uygulama açısından gerçek bir hazinedir, zira pedagoji, tıpkı insan doğası biliminde olduğu gibi kitaplardan çıkma değildir ve pratiğe dayalı hayat okulunun içinde şekillenir.

Tıpkı iyi bir ressamın, resmini yaptığı bireyin karakteristiklerini portreye yansıttığı gibi biz de ruhsal yaşamın bulgularıyla kendimizi özdeşleştirmeli, onları yaşamalı, insanların sevinç ve acılarına ortak olmalıyız. İnsan doğası bilimi icra edilişinde birçok enstrümanın kullanılabileceği, diğer tüm sanat dallarına yakın duran ve onlara belli yararları olabilecek bir sanat dalı gibi

görülmelidir. Özellikle edebiyatta şiire eşsiz katkıları olur. Temel hedefi insana ilişkin bilgimizi genişletmek olmalıdır, bunun anlamı daha iyi ve daha olgun bir ruhsal gelişimin yolunu bizlere açmasıdır.

Karşılaştığımız en büyük zorluklardan birisi, insanların insan doğasını anlama noktasına varacakları anda alışılagelmedik bir duyarlılık örneği gösteriyor olmasıdır. Vardıkları noktaya çok az sayıda araştırmayla gelmiş olup da kendini bu bilim dalının uzmanı olarak kabul etmeyecek çok az insan vardır, dahası insana dair bu bilgisinin sınanmasını kendine karşı bir hakaret olarak görmeyecek birey sayısı daha da azdır. İnsan doğasına ilişkin bilgi edinmek isteyenler, yalnızca insanların değerini empatileri dahilinde ölçen, yani kendilerinin de aynı ruhsal buhranlardan geçtiği ya da bunları başkalarında gözleyebildikleri gerçeğine dayandırırlar.

Bu durum, bilgimizin uygulamasına dair kesin bir taktik ve strateji bulma gerekliliği ve sorununu ortaya koyar. Kaldı ki hiçbir şey bir bireyin yüzüne, ruhuna ilişkin tatsız gerçekleri vurmak kadar sevimsiz ve sert bulunamaz. Kendinden nefret edilmesini istemeyen birinin yapmaması gereken şeylerin başında gelir bu. Kötü bir ün salmanın mükemmel bir yolu, insan doğasına ilişkin bilgiyle elde edilen bulguların dikkatsizce ya da kötüye kullanılmasıdır, bir akşam yemeğinde bir komşunun karakteri üzerine tahminler yürütmek gibi. Bu bilimin temel gerçeklerini, bu bilimi bir bütün olarak algılamayan birinin, mükemmele ulaşmış ürünler gibi alıntılaması da tehlikelidir. Çünkü bu tavır bu bi-

limden anlayanlara bile bir hakaret gibi gelecektir. Daha önce söylediğimizi yinelemeliyiz. İnsan doğası bilimi bizi alçakgönüllü olmaya yöneltir. Deneylerimizin sonuçlarını yerli yersiz ve aceleyle ifşa etmememiz gerekir. Bu tıpkı kendi becerilerini sergileme derdinde, becerebildiği şeyleri sergileme arzusunda bir çocuğun tavrına benzer.

İnsan ruhunu iyi bilen bir bireye yapılacak ilk öneri, önce kendi kendini sınamasıdır. İnsanoğlunun hizmetinde çalışırken vardığı deney sonuçlarını asla isteksiz bir kurbanın yüzüne vurmamalıdır. Bu bireyin yaptığı yalnızca gelişmekte olan bir bilim dalını sekteye uğratmak ve kendi amacına varmayı güçleştirmek olur. Öyleyse yeni kaşiflerin düşüncesizce tavırlarının sorumluluğunu üstlenmek de bize aittir. Parçalardan sonuç çıkarmadan önce, bütünü tam olarak görmemiz gerektiği gerçeği konusunda daha dikkatli ve düşünceli olmak en iyisidir. Parçalardan yola çıkan çıkarımlar ancak herkesin yararına olduklarından emin olduğumuzda yayınlanmalıdırlar. Karaktere ait doğru bir çıkarımda bulunmak yanlış bir biçimde ya da zamanda bireye karşı büyük bir kötülüğe dönüşebilir.

Düşüncelerimizi açıklamaya geçmeden önce birçok okurun yönelttiği bir itiraza değinmek yerinde olacaktır. Bireyin yaşam tarzının değişmeden kaldığına yönelik iddia birçoklarınca anlaşılmaz bulunacaktır. Çünkü birey, yaşamı boyunca hayata bakışını değiştirecek birçok deneyim yaşar. Bir deneyimin birçok yorumu olabileceğini aklımızda tutmalıyız. Benzer bir deneyimden aynı sonuçları çıkaracak iki insan yoktur. Üstelik deneyimle-

rimizin bizi daha zeki kılmadığı da bir gerçektir. Birey bazı zorlukların önüne geçmeyi öğrenebilir, bu doğru ve diğer insanlara karşı felsefi bir tavır geliştirir, ama bunun sonucunda davranış şekli değişmez. Daha ileride ortaya koyacağımız düşüncelerimizde bir insanın deneyimlerini hep aynı sona yönlendirdiğini göreceğiz. Daha yakından yapılan bir inceleme, tüm deneyimlerinin yaşam tarzıyla, hayat şeklinin mozaiğiyle uyum içinde olması gerektiğini gösterecektir. Kendi deneyimlerimizi kendimizin biçimlendirdiği herkesçe bilinen bir gerçektir. Herkes nasıl ve neyi tecrübe edeceğini belirler. Gündelik hayat içinde insanların deneyimlerinden kendi istekleri doğrultusunda çıkarsamalara vardıklarını gözleriz. Hep aynı hatayı yapan bir insan vardır. Eğer hatası konusunda onu ikna ederseniz, tepkileri farklılık gösterecektir. Aslen, bu hatayı boş bulunduğu bir anda yaptığı sonucuna varabilir. Bu ender görülen bir çıkarsamadır. Daha büyük olasılıkla bu hatayı çok uzun zamandır yaptığından şu anda bu huyundan vazgeçemiyor olduğunu yadsıyacak ya da hatası için ebeveynlerini, ya da eğitim düzeyini sorumlu gösterecektir; hiçbir zaman onunla ilgilenen birinin olmadığından ya da çok fazla el üstünde tutulduğundan, çok sert davranışlara maruz kaldığından şikayetçi olacak ve hatası için bir mazeret uyduracaktır. Mazereti ne olursa olsun, bir şeyi hep inkâr eder, o da sonrası için sorumluluk almak istemediğidir. Bu biçimde kendini haklı çıkartır ve kendini eleştirmekten kaçar. Kendinin suçlanacak bir yanı yoktur. Hiçbir zaman yapmak istediklerini başaramamasının nedeni başkalarıdır. Böyle bireylerin gözden kaçırdıkları gerçek hatalarının üstesinden gelmek için çok az çaba gösteriyor olduklarıdır.

Hiç durmadan hataları için eğitim düzeylerini öne sürerek yanlışlar yapmayı sürdürürler. Bu öne sürülmek istendiği sürece geçerli bir mazerettir de. Bir deneyimin çok sayıda olası yorumunun olması ve belli bir deneyimden birçok sonuç çıkarılabilmesi bir bireyin neden davranış biçimini değiştirmeyip deneyimlerini evirip çevirerek kimi zaman bozarak davranış biçimine uygun hâle getirdiğini anlaşılır kılar. İnsanlar için en zor iş, kendilerini tanımak ve kendilerini değiştirmektir.

İnsan doğası biliminin kuramı ve tekniğinde uzman olmayan biri bireylere, onları daha iyi bireyler hâline getirecek eğitimi verme konusunda büyük zorluklar yaşayacaktır. Çalışmalarını tamamen yüzeysel düzeyde sürdürür ve dışarıdan gözlemlenen değişiklikler onu çok önemli bir iş yaptığına inanma hatasına düşürür. Uygulamada gözlenenler bize böyle bir tekniğin bir bireyde ne kadar küçük bir değişiklik sağlayacağı ve görünürdeki değişikliklerin yalnızca yüzeysel, davranış biçiminin kendi değişmediğinden de yararsız olduğunu gösterir.

Bir bireyi değiştirmek basit bir süreç değildir. Olumlu düşünme, sabır, her şeyden önce de bireysel kibirden soyutlanmayı gerektirir. Çünkü değiştirilecek birey bunu yapacak bireyin kibrinin hedefi hâline gelmemelidir. Dahası, değişim süreci değişime uğrayacak bireye uygun olmalıdır. Bireyin çok sevdiği bir yiyeceği bile kendine uygun biçimde hazırlanmadıysa ve sunulmadıysa, reddetmesi anlaşılır bir durumdur.

Dahası insan doğası biliminin bir yönü daha vardır, onu da bu bilimin toplumsal yönü olarak adlandırabiliriz. Kuşkusuz

insanlar birbirlerini daha iyi anlasalar, daha iyi anlaşacaklar ve birbirlerine daha çok yaklaşacaklardır. Böyle olunca da birbirlerini kırmaları ve kandırmaları olanaksız hâle gelecektir. Toplum içindeki büyük tehlikelerden birisi de sahtekârlıktır. Bu tehlike konusunda bu çalışmadan faydalanacak olan meslektaşlarımızı bilinçlendirmemiz gerekmektedir. Bu bilimi uygulayacak olan bireylerin, yardımcı oldukları bireyleri, bizi çevreleyen bilinmeyen ve fark edilmeyen güçlerden haberdar etmeleri gerekir, bununla amaçlanan insan davranışına ait gizli kalmış ve biçim değiştiren yönleri konusunda bilinçlendirmektir. Bu amaçla insan doğası bilimini öğrenmemiz ve toplumsal amacını göz önünde bulundurarak bilinçli bir biçimde uygulamamız gerekmektedir.

Peki bu bilime ait malzemeyi toplayacak ve onu uygulamaya koyacak en uygun birey kimdir? Daha önce belirttiğimiz gibi bu bilimi yalnızca kuramsal olarak uygulamak olanaksızdır. Tüm kuralları ve verileri bilmek tek başına yeterli değildir. Daha kesin ve derin bir bakış açısına ulaşmak için çalışmalarımızı uygulamaya dökmek ve karşılaştırmalar yapmamız gerekir. Bu insan doğası biliminin kuramsal kısmının asıl amacını oluşturur. Bu bilime hayat vermenin yolu ancak hayatın içine karışmak ve ortaya koyduğumuz kuramları sınamak ve kullanmaktan geçer. Bunun geçerli nedenleri vardır. Eğitimimiz boyunca insan doğası konusunda çok az bilgi ediniriz, öğrendiklerimizin çoğu da yanlıştır. Çünkü çağdaş eğitim hâlâ bizlere insan ruhuna ilişkin geçerli bilgiler vermekten uzaktır. Çocuklar deneyimlerini değerlendirmek ve sınıf içi çalışmanın ötesinde kendilerini geliştirmek konusunda tek başlarınadırlar. İnsan ruhuna ilişkin doğru bilgilerin

kazanılmasına dair bir gelenek oluşmamıştır. İnsan doğası bilimi bugün kimyanın simya olduğu dönemlere benzer bir yerdedir.

Deneyimlerimiz bize eğitim sistemimizin karmaşası içinde toplumsal ilişkilerden kopmayan bireylerin insan doğası bilimi konusundaki araştırmaları daha etkin bir biçimde gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Söz konusu insanlar son tahlilde kendi iyimserliklerine ya da kötümserliklerine yenik düşmeyen kötümserlerdir. Ancak insanlarla ilişki içinde olmak tek başına yeterli değildir. Bunun yanında deneyim de gerekmektedir. Bugünkü yetersiz eğitimimiz kapsamında insan doğasına yapılacak gerçek bir katkı yalnızca belli bir sınıfa ait insanlardan gelecektir. Bunlar pişmanlık içindeki günahkârlardır. Ruhsal yaşamın girdabının içinde ona ait tüm hatalarla ve yanılgılarla sarmalanıp kendini bunlardan kurtarmış ya da bu girdaba yaklaşıp çıkarımlarını üzerlerinde hissetmiş bireylerdir. Diğerleri de bunları öğrenebilirler, eğer kendilerine özdeşleşme ya da empati yeteneği verilmişse, insan ruhunu en iyi bilen birey tutkularını tecrübe etmiş bireydir. İçinde bulunduğumuz çağdaki tövbekâr tipi büyük dinlerin ortaya çıktığı günlerdeki tövbekâr tipi kadar önemli bir yerdedir. Tövbe etmiş günahkâr biri erdemli insandan daha yüksek bir yerdedir. Peki bu nasıl oluyor? Hayatın bütün güçlüklerinin üstesinden gelen, yaşam bataklığının içinden sıyrılıp kötü deneyimlerinden kazanç sağlayacak gücü kendinde bulan ve bunların sonucunda kendini yücelten bir birey, hayatın iyi ve kötü yönlerinin ayırdına varır. Kimse bunu ondan daha iyi anlayamaz, özellikle de erdemli olanlar.

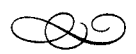
Davranış şeklinin mutlu bir hayat sürmesini engellediği bir bireyle karşılaştığımızda, insan doğasına ait bilgimiz bu bireyin hayat içindeki yanlış bakış açılarını düzeltmesini sağlama görevini yanında getirir. Ona topluluk hayatına uygun ve topluluk içindeki yaşamda mutluluğu yakalayabileceği daha iyi bakış açıları sunmalıyız. Ona yeni bir düşünce sistemi verip, toplum içinde yaşama duygusunun ve toplum bilincinin önemli bir rol oynadığı yeni bir yaşam tarzı sunmamız gerekir. Amacımız onun ruhsal yaşantısını ideal bir yapı içine sokmak değildir. Yeni bir bakış açısı büyük bir olasılıkla kendi içinde çelişkili olacaktır, bunun nedeni bireyin hata yaparken yalnız olduğunun farkına varmasıdır. Bizim görüşümüze göre bütün insan davranışlarının neden sonuca dayalı olduğunu savunan katı deterministlerin düşüncesi pek de yanlış değildir. Nedensellik farklı bir nedensellik hâlini alır. Ve kendini bilmenin ve eleştirmenin gücü hâlâ canlı bir uyarıcıyken, deneyimin sonuçları yeni değerleri de ortaya çıkarır. Davranışlarının kaynakları ve ruhunun dinamiklerini belirleyebildiğinde bireyin kendini anlaması kolaylaşır. Bir kez bunu başardığında, yeni bir insan olur ve artık bilgisinin sonuçlarından kaçamaz.

KİTAP I

İNSAN DAVRANIŞI

1- RUH

I. RUHSAL YAŞAM KAVRAMI

Yalnızca hareket eden canlı organizmaların ruhları olduğunu düşünürüz. Ruh, serbest hareketle doğal bir ilişki içindedir. Kökleriyle yere sağlamca yapışmış organizmaların ruhla ilgileri yoktur. Kökleri toprağın derinliklerinde olan bir bitkiye duygular ve düşünceler atfetmek ne kadar da doğaüstü bir tavır olurdu. Onun bir bitki olduğunu kabul etmek, kendinden kaçamayacağı acının ya da sonradan önleyemeyeceği acıya ait önsezinin varlığını kabul etmek anlamını taşır. Bunun yanında ona mantık ve özgür irade atfetmek, bitkinin iradesinin işe yaramaz oluşuna ilişkin önceden varılmış sonuçla etkisiz kalır! Böyle bir durumda bitkinin mantığı ve özgür iradesi yararsız durumdadır.

Hareket ve ruhsal yaşam arasında sıkı bir bağ vardır. Bu durum, bitkiler ve hayvanlar arasındaki farkı oluşturur. Öyleyse, ruhsal yaşamın evrimi içinde hareketle ilişkili şeyleri göz önüne almamız gerekmektedir. Yer değişimiyle ilintili olan her şey ruhun öngörüde bulunması, deneyimlerini bir araya getirmesi, belleğini geliştirmesi ve böylece organizmanın gündelik hayatın içindeki uğraşılarla uyumunun artmasını sağlaması gerekir. Öyleyse en başta ruhsal hayatın hareketle bağlantılı olduğu, ruhun ortaya koyduğu ve sergilediği her şeyin organizmanın özgürce hareket edebilmesine bağlı olduğu sonucuna varabiliriz. Bu hareket edebilirlik ruhsal yaşamı daha etkin kılıcı uyarılarda, isteklendirmede bulunur ve ruhsal yaşamın etkinleşmesini sağlar. Her hareketi önceden kestirilebilen bir birey düşünelim, bu bireyin ruhsal yaşamının bir donma noktasında olduğunu düşünebiliriz. "Tek başına özgürlük devleri yaratır. Baskı ise yalnızca öldürür ve yok eder."

II. RUHSAL ORGANIN İŞLEVİ

Ruhsal organa bu açıdan yaklaşırsak, kalıtsal bir yeti, yaşayan organizmanın kendini içinde bulunduğu duruma uygun olarak saldırıya ve savunmaya yönelik bir organdan söz ettiğimizi fark ederiz. Ruhsal yaşam, insan organizmasının dünya üzerindeki varlığını güvence altına alma ve gelişimini emniyet içinde sürdürme amaçlı saldırgan ve emniyet arayışında yapılan faaliyetlerin bir bütünüdür. Eğer bu önermeyi kabul edersek, gerçek 'ruh' kavramını ortaya koymamız için gerekli olacak yeni fikirlere gö-

türür bizi. Soyutlama içinde bir ruhsal yaşamı hayal bile edemeyiz. Ruhsal yaşam ona uyarılarda bulunan çevreden bağımsız düşünülemez, bir biçimde bu uyarılara karşılık verir, dış dünyanın yıkımına karşı kendini emniyete almasında ona yararı dokunmayacak yetileri ve güçleri atar ya da organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için onları benimser.

Buradan pek çok sayıda ilişki ortaya çıkar. Bunlar organizmanın kendiyle, insanların kendilerine has özellikleriyle, onların fiziksel doğasıyla, sahip oldukları becerileri ve kusurlarıyla ilişkilidir. Bunların birer güç ya da yükümlülük olarak yorumlanıp yorumlanmayacağı -dayandığı kavramlar göreceli olduğundan- değişkenlik gösterir. Bunların değerleri, ancak bireyin kendini içinde bulduğu durumlarla belirlenebilir. Bir insanın ayağının bir anlamda dejenerasyona uğramış bir el olduğu herkesçe bilinir. Tırmanmak zorunda olan bir hayvan için bu bir dezavantaj olurken, düz zeminler üzerinde yürüyecek bir insan için "normal" bir el "dejenere" olmuş bir ayağa sağladığı avantajdan dolayı yeğ tutulamaz. İşin aslı kendi hayatlarımız içinde, birçok insanın yaşamında olduğu gibi kusurlar şeytan işi olarak kabul edilemezler. Yalnızca içinde bulundukları durumlar onların beceri mi yoksa yükümlülük mü olduklarını belirleyebilirler. Evrendeki ilişkilerin gündüzüyle gecesiyle, güneşin hakimiyeti, atomlarının hareketliliği ve insanın ruhsal hayatıyla ne denli çeşitli ilişkilere sahne olduğunu anladıkça, bu etmenlerin ruhsal yaşantımıza ne kadar etki ettiklerini fark ederiz.

III. RUHSAL YAŞAMDA EREKBİLİMİN YERİ

Ruhsal eğilimlerde ilk fark edebileceğimiz şey, hareketlerin bir amaca yönelik olduğudur. Öyleyse, insan ruhunu bir çeşit durağan bütün olarak kabul edemeyiz. Onu ancak bir nedene dayalı, belli bir amaca ulaşmak için çabalayan canlı güçlerin oluşturduğu karmaşık bir yapı olarak görebiliriz. Teleolojik (erekbilim) açıdan yaklaştığımızda, bir amaç için çabalamanın uyum kavramının içinde kendiliğinden var olduğunu görebiliriz. Ruhsal yaşam, içinde var olan hareketlerin yönlendirildiği bir amaçtan ayrı düşünülemez.

Bir insanın ruhsal yaşamı amacıyla belirlenir. Hiçbir insan hep var olmuş bir amaca yönelik olarak belirlenen, sürdürülen, değiştirilen ve yönlendirilen etkinlikler olmadan düşünemez, hissedemez ya da hayal kuramaz. Bu organizmanın kendini çevreye uydurmasının ve ona karşı tepki vermesinin bir sonucudur. İnsan hayatının bedensel ve ruhsal olguları bu sunduğumuz temeller üzerine kuruludur. Hayatın dinamikleri içinde belirlenen hep var olan bir amaç olmadıkça, ruhsal bir evrimden söz edemeyiz. Bu amaç da değişken ya da durağan olabilir.

Bu bağlamda ruh yaşamına ilişkin tüm olgular gelecekte ortaya çıkacak durumlara hazırlık olarak görülebilir. Ruh olarak tanımladığımız ruhun içinde belirli bir amaca yönelik bir gücün ayırdına varmak mümkün gözükür ve Bireysel Psikoloji insan ruhunun sergilediği her şeyi bir amaca yönelik kabul eder.

Bir bireyin amacını bilerek ve dünyaya dair bildiklerimizle insan hayatı içindeki hareketlerin ve ifadelerin ne anlama geldi-

ğini ve amacına ulaşmasında taşıdıkları değerin ne olduğunu kavramamız gerekir. Aynı zamanda bu bireyin amacına ulaşması için ne tür davranışlar sergilemesi gerektiğini de bilmemiz gerekir, tıpkı yere attığımız bir taşın nasıl bir yol izleyeceğini bildiğimiz gibi. Ruh doğa kanunlarından habersiz de olsa, var olan amaç hep değişim içindedir. Eğer bir biçimde bireyin kendine ait bir amacı varsa, her ruhsal eğilimi bir içtepinin izlemesi gerekir, sanki bu uyulması gereken bir doğa kanunu gibidir. Ruhsal yaşamı yöneten bir yasanın varlığı su götürmez, ama bu insan elinden çıkma bir yasadır. Eğer bir birey elinde ruhsal yasadan bahsetmek için yeterli delilin olduğunu düşünüyorsa, bu onun görüntüler tarafından yanıltıldığını gösterir, çünkü farklı durumların değişmez doğasını ve kesinliğini ortaya koyduğuna, kartların arkasını gördüğüne inanmaktadır. Eğer bir ressam bir resim yapmak isterse, amacını gözleri önünde canlandıran bir bireye has özellikleri taşıdığı düşünülebilir. Kaçınılmaz sonuçlara uzanan gerekli hareketleri, yaptığı işe ait doğal bir yasa varmış gibi yapacaktır. Ancak bu resmi yapmak şart mıdır onun için?

Doğa ve insan ruhu içindeki hareketler arasında bir fark vardır. Özgür irade ile ilgili tüm sorular bu önemli noktayla bağlantılıdır. Günümüzde insan iradesinin özgür olmadığına inanılmaktadır. Belli bir amaca doğru yönelir yönelmez insan ruhunun kendini sınırladığı bir gerçektir. Dahası; insanın kozmik, hayvansı ve toplumsal ilişkilerindeki olaylar sıklıkla bu amaç üzerinde belirleyici olurlar. Ruhsal yaşamın değişmeyen kanunlarının hükmü altındaymış görüntüsünü vermesi garip bir durum değildir. Buna karşın eğer bir insan toplumla olan ilişkilerini

inkâr eder ve bunlarla mücadeleye girerse ya da hayatın gerçeklerine uyum sağlamayı reddederse, görünürde var olan tüm bu kanunlar ortadan kalkar ve yeni amaca yönelik yeni bir kanun devreye girer. Benzer biçimde, toplu yaşam kanunu hayatla çelişen ve insanlardan uzaklaşmaya gayret eden bir bireye karşı bu kurallar bağlayıcı olmaz. Bunların ışığında ruhsal yaşam içinde bir hareketliliğin ancak uygun bir amaç belirdiğinde ortaya çıkacak gereklilikten doğduğu söylenebilir.

Diğer yandan bir bireyin amacının ne olduğunu mevcut eylemlerinden çıkarmak mümkündür. Bunu yapmak çok önemlidir. Kaldı ki çok az birey amaçlarının ne olduğunu bilir. Gerçek hayat içindeki uygulamada insanoğlu üzerine bilgi sağlamak için izlenecek prosedür budur. Hareketlerden birçok anlam çıkarılabileceğinden, bu her zaman o kadar da kolay değildir. Buna karşın bireyin birçok hareketini ele alıp onları karşılaştırabilir ve grafiksel olarak ifade edebiliriz; bu yolla ruhsal yaşamın bir ifadesi olan iki noktayı birbirine bağlayarak bir insanı anlayabiliriz. Böyle bir grafikte zaman değişimi de bir eğriyle ifade edilir. Bu mekanizma bütün bir hayatın bileşik bir ifadesine varmakta kullanılır. Bir yetişkinin çocukluğa ait bir davranış şeklini büyük bir benzerlikle sergilediğini nasıl saptayabileceğimizi göstermek için bir örnek verelim.

Otuz yaşlarında, alışılmadık derecede saldırgan, hayatındaki güçlüklere karşın başarı ve prestij kazanmış bir adam, büyük bir depresyon içinde psikiyatriste gelir; artık çalışma ve yaşama isteğinin kalmadığını söyler. Yakında nişanlanacağını ama gele-

ceğe büyük bir güvensizlikle baktığını belirtir. Korkunç derecede kıskançtır ve bu yüzden nişanlılığının bozulma tehlikesi vardır. Onu kıskançlığa iten nedenler pek de ikna edici değildir. Bu konuda nişanlısına herhangi bir açıklamada bulunmadığından, içindeki bariz güvensizlik onu şüpheye götürür. Başka bir bireye yaklaşıp, onun çekim alanına kapıldığını hisseden, ancak kurmaya çalıştığı ilişkiyi baltalayan, saldırgan bir tavır takınan pek çok insandan biridir o.

Şimdi, daha önce yukarıda belirttiğimiz biçimde bu adamın yaşam biçimini, hayatındaki bir olayı alıp bugünkü tavır ve davranışlarıyla bağlantılandırarak grafiğe dökelim. Deneyimlerimize uygun olarak, genellikler, geçerliliği nesnel bir biçimde sınamamasına karşın ilk çocukluk hatırasından yola çıkarız. Bu adamın ilk çocukluk hatırası: Pazaryerinde annesi ve küçük erkek kardeşiyle birlikte. Karışıklık ve kalabalıktan dolayı annesi onu, yani büyük oğlunu kolunda taşıyor. Sonradan hatasının farkına varıp büyük oğlunu yere bırakıp küçük oğlunu kucaklıyor, hastamızsa aklı karışmış bir hâlde kalabalıkla çarpışarak oradan oraya koşuşturuyor. Hasta o sırada dört yaşındadır. Bu anının anlatımı içinde hastanın mevcut şikayetinin tanımına ait benzer noktalar kulağımıza çarpıyor. El üstünde tutulan birey olduğundan emin değil ve başka birinin el üstünde tutulabileceği olasılığını düşünmekten kendini alıkoyamamakta. Aradaki bağlantı ona açıklandığında hasta şaşkınlıkla ve hemen aradaki ilişkiyi görüyor.

Her insanın hareketlerini yönlendirdiği amaç çevrenin çocuk üzerinde bıraktığı etkiler ve izlenimlerle belirlenir. İdeal durum, yani her insanın kendi için belirlediği amaç büyük olasılıkla hayatın ilk aylarında biçimlenir. Bu zamanda bile belli duygular çocukta neşe ve rahatsızlık uyandırırlar. Bu noktada felsefenin ilk izleri, ilkel bir biçimde de olsa su yüzüne çıkar. Ruhsal yaşamı etkileyen temel etkenler çocuğun küçüklük döneminde biçim alır. Bu temeller üzerine, değiştirilebilir, etkilenebilir ve başkalaştırılabilir bir üst yapı inşa edilir. Çok sayıda etki kısa zaman içinde çocuğu hayata karşı belirli bir tavır almaya iter ve hayattan kaynaklanan sorulara karşı belirli bir tepkiye şartlandırır.

Bir yetişkinin karakter özelliklerinin çocukluğunda da farkedilebilir olduğuna inanan araştırmacılar pek de yanılmış sayılmazlar, bu karakterin kalıtsal olarak kabul edildiği gerçeğiyle yakından ilintilidir. Buna karşın karakterin ve kişiliğin ebeveynlerden miras kaldığı düşüncesi evrensel ölçekte zararlıdır, çünkü eğitmenin görevini yapmasını engeller ve özgüvenini baltalar. Karakterin kalıtsal olduğuna dair varsayımın kaynağı farklıdır. Bu kaçış, eğitim görevini üstlenmiş bireylerin öğrencinin başarısızlığını kalıtıma bağlayıp sorumluluklarından kaçmalarına zemin hazırlar. Bu durum, elbette eğitimin amacına ters düşer.

Uygarlığımız amacın belirlenmesine önemli katkılarda bulunur. Uygarlık, çocuğun önüne sınırlar çizer, çocuk da bu sınırlarla mücadele ederek kendine hem emniyet hem de hayatla uyum sağlayacak olan arzularına ulaşmak için yeni yollar arar. Kültürümüzün gereklerine bağlı olarak çocuğun ne kadar emni-

yete gereksinimi olduğunu çocuk hayatının ilk yıllarında öğrenebilir. Emniyetten anlaşılması gereken yalnızca tehlikeye karşı emniyet değildir; burada kastettiğimiz insan organizmasının optimal durumlar altında varlığını sürdürmesi için gerekli olan emniyetin daha ileri düzeydeki katsayısıdır, tıpkı iyi tasarlanmış bir makinenin işleyişindeki "emniyet katsayısı" gibi. Bir çocuk bu emniyet katsayısına var olan içgüdülerinin tatmini ve sakin bir gelişme için gerekli olan emniyetten fazlasına bir "artı" emniyet faktörü talep ederek ulaşır. Bu biçimde ruhsal yaşamında yeni bir hareketlilik belirir. Bu yeni hareketlilik açıkça egemenliğe ve üstünlüğe yönelik bir eğilimdir. Yetişkinler gibi çocuk da rakiplerinin önüne geçmek ister. Ona, kendinin önceden belirttiği amaçla eş anlamlı olan emniyet ve adaptasyonu sağlayacak üstünlük için mücadele eder. Böylece ruhsal yaşamında zaman geçtikçe daha da vurgulanan bir huzursuzluk ortaya çıkar. Varsayalım ki dünya daha yoğunluklu tepkiler gerektiriyor. Böyle bir zamanda çocuk zorlukların üstesinden gelme yeteneğine güvenmez ve bu durumda onun kaçış konusunda gösterdiği gayretlere ve ürettiği karmaşık bahanelere tanık oluruz, bunlar da ancak derinlerde yatan zafer arzusunu daha belirgin kılmaya yararlar.

Bu gibi durumlarda hemen amaca yönelmek daha büyük zorluklardan kaçış olarak görülür. Bu tip insanlar hayatın gerektirdiklerinden geçici bir süre için kaçmak amacıyla onlardan uzaklaşırlar ya da kurnazlıkla sıyrılırlar. İnsan ruhuna ait tepkilerin sonsuz ve kesinlikli olmadığını kavramamız gerekir: Her tepki kısmi bir tepkidir, geçici bir süre için etkindir ve hiçbir biçimde sorunun sonsuz çözümü olarak görülemez. Özellikle çocuk ru-

hunun gelişiminde amaç düşüncesinin geçici olarak ortaya çıktığının bilincindeyizdir. Yetişkin ruhunu ölçmekte kullandığımız kriterleri çocuk ruhuna uygulayamayız. Söz konusu çocuk olduğunda daha öteye bakmalı ve onu hayatı içinde enerjisini ve faaliyetlerinin onu yönelteceği amacı sorgulamamız gerekir. Kendimizi onun ruhuyla özdeşleştirebilirsek gücünün her ifadesinin hayata sonuncu adaptasyonunun somutlaşması olarak tasarladığı ideale ne denli uygun düştüğünü anlayabiliriz. Çocuğun hareketleriyle amaçladığını anlamak için çocuğun bakış açısıyla hareket etmeliyiz. Bakış açısıyla bağlantılı olan duygularındaki farklılaşmalar çocuğu çok değişik biçimlerde yönlendirir. İyimserlik, çocuğa karşılaştığı sorunları kolayca çözebileceği konusunda güven aşılar. Bu durumda çocuk hayatın güçlüklerinin kendi gücüyle kolayca aşılabilir olduğunu düşünen bir karakterde olur. Böyle bir bireyde cesaret, açıklık, içtenlik, sorumluluk, çalışkanlık ve benzeri özelliklerin geliştiğini gözleriz. Bunun tersi karamsarlığın gelişmesidir. Sorunlarını çözme konusunda kendine güveni olmayan çocuğun amacını hayal edin! Böyle bir çocuğa dünya ne kadar da kasvetli görünecektir! Bu çocukta utangaçlığa, içedönüklüğe, güvensizliğe ve zayıf hâliyle kendini korumaya çalıştığı tüm diğer karakter özellikleri ve çizgilere rastlayabiliriz. Amacı ulaşılabilirlik sınırlarının ötesinde, ancak hayat kavgasının vuku bulduğu cephenin çok çok arkasında kalacaktır.

2 – RUHSAL YAŞAMIN TOPLUMSAL YÖNLERİ

Bir insanın nasıl düşündüğünü bilmek için, diğer insanlarla ilişkisini incelememiz gerekir. İnsanın insanla ilişkisi bir yandan evrenin doğasıyla belirlenir ve değişime maruz kalır. Diğer yandan, topluluklara ya da millete ait politik gelenekler gibi kemikleşmiş yapılanmalarla da belirlenir. Bu toplumsal ilişkileri anlamadan ruhsal etkinlikleri kavrayamayız.

I. MUTLAK GERÇEK

İnsanın ruhu özgür bir özne olarak hareket edemez, çünkü sürekli sorunları çözme gerekliliği doğar ve bu ruhun etkinliklerinde belirleyici olur. Bu sorunlar toplu yaşamın mantığıyla ayrılmaz bir bağ içindedir; grup olarak var olmanın önemli şartları

bireyi etkiler, toplu yaşamın gerçekleri nadiren birey tarafından gelecek etkiye kapı aralar, bu etki de belli bir noktaya kadar olur. Buna karşın toplu yaşamamızın koşulları son hâllerini almıştır denemez; pek çok koşul vardır ve bunlar çok fazla değişim ve başkalaşıma maruz kalmaktadırlar. Ruhsal yaşam sorununun karanlık köşelerini aydınlatmaktan ve onu tam olarak anlamaktan uzağız, çünkü kendi ilişkilerimizin ağlarından sıyrılmamız mümkün olmamakta.

Bu ikilemden çıkmamızın tek yolu grup olarak yaşama mantığını, tamamlanmamış organizasyonumuz ve insan yaradılışından gelen sınırlı becerilerimizden kaynaklanan hataları ve yanılgıları aşarak adım adım ulaşabileceğimiz dünyamıza ait mutlak bir gerçek olarak varsaymamızla mümkündür.

Düşüncelerimizin önemli bir yönü Marx ve Engels'in ortaya koyduğu toplumun materyalist katmanlaştırılmasında yatmakta. Marx ve Engels'in öğretisine göre insanların içinde yaşadıkları ekonomik temel ve teknik yapı, ideal, mantıklı üst yapıyı yani bireylerin düşünme ve davranışlarını belirlemekte. Bizim "mutlak gerçeğe" ait "insanların toplu yaşama mantığı" kuramsallaştırmamız bu kavramlarla kısmen uyum göstermektedir. Tarih ve bireyin yaşamına ilişkin bilgimiz (yani bireysel psikoloji) bir biçimde bize, bireyin ekonomik bir sorunun gereklerine karşı yanlış bir tepki vermeye yatkın olduğunu öğretmiştir. Bu ekonomik sorunun önüne geçmeye çalışırken, birey kendi yanlış tepkilerinin ördüğü ağlara içinden çıkılamaz biçimde takılabilir. Mutlak gerçeğe giden yolumuz bu gibi sayısız hatalarla doludur.

II. TOPLU YAŞAMA DUYULAN İHTİYAÇ

Toplu yaşamın kuralları tıpkı soğuğa karşı evler inşa etmek gibi belirli önlemler gerektiren iklim yasaları gibi kendi kendilerini açıklarlar. Topluluğa ve toplu yaşama yapılarını tam olarak anlamamızın zorunlu olmadığı kurumlar içinde var olurlar, dinde olduğu gibi. Örneğin topluluğa ait formüller topluluğun kutsallaştırılması, topluluk üyelerini birbirlerine bağlayan bir bağ vazifesi görür. Eğer yaşamımızdaki koşullar öncelikli olarak kozmik etkiler tarafından belirleniyorsa, bunun yanında insanların toplu yaşamın içinde bir arada bulunmalarıyla kendiliğinden ortaya çıkan kurallar ve düzenlemelerle de biçimlenirler. Toplu yaşama gereksinimi, insanlar arasındaki tüm ilişkileri düzenler. İnsanın toplumsal yaşayışının tarihi bireysel yaşayışından daha eskiye dayanır. İnsan uygarlığının tarihinde temelleri toplu yaşama dayanmayan bir yaşam tarzına rastlanamaz. İnsanoğlunun hiçbir üyesi, bir insan topluluğunun dışında ortaya çıkmamıştır. Bunun açıklaması basittir. Hayvanlar âleminin tümünde kendilerini savunmada yetersiz kalan türlerin sürü hâlinde yaşayarak daha fazla güç kazanmaları temel bir kuraldır.

Sürü içgüdüsü bugüne dek insanlığa hizmet etmiştir. İnsanın, çevresindeki zorluklara karşı geliştirdiği en kayda değer araç ruhtur, ruhun da özü toplu yaşamanın gerekliliğiyle kaynaşmıştır. Darwin, çok önceleri zayıf hayvanların asla yalnız yaşamadıkları gerçeğine dikkat çekmiştir, insanı da bu zayıf hayvanlar arasında saymak zorundayız, çünkü o da tek başına yaşayacak kadar güçlü değildir. Doğaya karşı yalnızca küçük bir direniş gösterebiliyor. Bu gezegen üzerindeki varlığını sürdürebilmek için güçsüz

bedenini birçok yapay araçla desteklemek zorunda. Yalnız bir insan hayal edin, yanında uygarlığa ait herhangi bir araç olmaksızın, vahşi bir ormanda! Herhangi yaşayan bir organizmadan daha çaresiz konumda olacaktır. Diğer hayvanların hızına ve gücüne sahip değildir. Varoluş savaşında gereksinim duyacağı etobur hayvanların dişlerine, duyma yetisine ya da keskin gözlere sahip değildir. İnsan varlığını güvence altına almak için pek çok araca gereksinim duyar. Beslenme türü, nitelikleri ve yaşam tarzı yoğun bir korunma hâlini gerektirir.

Artık, bir insanın varlığını neden yalnızca ideal koşullar içinde olduğu zaman sürdürebileceğini anlayabiliriz. Bu ideal koşullar ona toplumsal yaşam tarafından sunulur. Toplumsal yaşam bir gereklilik hâlini almıştır, çünkü topluluk ve bireylerin kendilerine grup içinde yer edinmelerini sağlayan işbölümü yoluyla insan türü varlığını sürdürebildi. İşbölümü (yani bir anlamda uygarlık) tek başına insanoğluna ait varlıkları oluşturan saldırı ve savunmaya yönelik araçları sağlamaya muktedirdir. Yalnızca ve yalnızca işbölümü yapmayı öğrendikten sonra, insan ilerlemeyi öğrenmiştir. Doğuma ait zorlukları ve çocuğu ilk günlerinde hayatta tutmaya yönelik önlemleri düşünün! Bu bakım ve önlemler ancak işbölümü olan bir yerde söz konusu olabilir. İnsan bedeninin; özellikle çocuklukta, maruz kaldığı hastalıkların ve sakatlıkların sayısını düşünün, bu size insanın yaşamı için gerekli olan bakımın ne denli büyük olduğu hakkında fikir verecek, toplumsal yaşamın gerekliliğini bir miktar kavramanızı sağlayacaktır! Topluluk insanların varlıklarını sürdürmelerinin en iyi güvencesidir!

III. GÜVENLİK (EMNİYET) VE ADAPTASYON

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden çıkardığımız sonuca göre, doğanın nezdinde insan değişik nitelikte bir organizmadır. Bu düşük nitelikte olma ve güvensizlik duygusu bilincinde daimi olarak vardır. Bu duygu kendini doğaya adapte etmekte daha iyi bir yol ve yöntem geliştirmede hep var olan bir itki rolü oynar. Bu itki; onu, hayatın akışında insan olmaktan kaynaklanan dezavantajları önleyecek ya da en aza indirgeyecek koşullar aramaya iter. Bu noktada adaptasyon ve güvenlik süreçlerini etkileyebilecek ruhsal bir organın gerekliliği ortaya çıkacaktır. Doğayla, boynuzlar, pençeler ya da dişler gibi anatomik savunma araçları yardımıyla sonuna dek mücadele edecek bir organizmayı ilkel ve özgün insan-hayvandan türetmek çok daha güç olacaktı. Ruhsal organ tek başına ilkyardım sağlayabilecek ve insanın organik eksiklerini telafi edebilecektir. Kesintisiz bir yetersizlik duygusundan kaynaklanan bu etki, insanı öngörülü olmaya ve önlemler geliştirmeye yöneltmiş ve ruhunun bir düşünme, hissetme ve davranış organı olarak mevcut konumuna varmasını sağlamıştır. Toplum, adaptasyon sürecinde önemli bir rol oynadığından, ruhsal organ en başından topluluk hayatının koşullarını hesaba katmak zorundadır. Tüm yetileri belli bir temel üzerinde gelişir: Topluluk hayatının mantığı.

Evrensel uygulanabilirlik ön koşulunu içinde kendiliğinden barındıran mantığın kökeninde insan ruhunun gelişiminin bir sonraki adımını bulabiliriz. Yalnızca evrensel olarak yararlı olan şeyler mantıklı olarak addedilebilirler. Topluluk hayatına ait di-

ğer bir araç, insanı diğer hayvanlardan ayıran mucizevi konuşma özelliğinde bulunur. Toplumsal kökenleri türlerin içinde belirginleşen konuşma olgusu evrensel olarak kullanılabilir olma kavramından ayrı tutulamaz. Yalnız yaşayan bir organizma için konuşma kesinlikle gereksiz olacaktır. Konuşma yalnızca topluluk içinde anlam kazanır; topluluk hayatının bir ürünü, topluluğu oluşturan bireyler arasında bir bağdır. Bu varsayımın kanıtı, diğer insanlarla ilişkilerini zorlaştıran ya da olanaksız hâle getiren koşullar altındaki bireylerde bulunabilir. Bu bireylerin bazıları sıklıkla bireysel nedenlerle toplumla bağlarını kesmişlerdir, diğerleri de içinde bulundukları durumun kurbanıdırlar. Her iki durumda da konuşma konusunda eksiklikler ve zorluklardan yakınırlar, hiçbir zaman yabancı dil öğrenme yetisini elde edemezler. Bu bağın yalnızca insanlıkla olan ilişkinin güvence altında olduğu durumlarda biçimlenebileceği ve korunabileceği düşünülebilir.

Konuşmanın insan ruhunun gelişiminde önemli bir yeri vardır. Mantıklı düşünme ancak konuşmayla mümkündür, konuşarak kavramları kurar ve değerler arasındaki farklılıkları anlama olanağı sağlar; kavramların biçimlendirilmesi özel bir mevzu değildir, tüm toplumu ilgilendirmektedir. Duygu ve düşüncelerimiz yalnızca evrensel kullanışlılıkları olduğunu varsaydığımızda ikna edicidirler; güzelliğin bizde yarattığı zevk duygusu, güzel olanı fark etme, içselleştirme ve hissetmemizin evrensel olduğu gerçeği üzerine kuruludur. Düşünce ve kavramlar, sağduyu, anlayış, mantık, ahlâk ve estetik gibi kökenlerini insanın top-

lumsal hayatından alırlar; bunlar aynı zamanda uygarlığın kopmasını önlemek amacını güden bireyler arasında birer bağdır.

Arzu ve irade, insanın bir birey olarak konumuna bağlı yönleridir. İrade yetersizlik duygusunun hizmetinde olan bir eğilim, tatmin edici bir adaptasyona varmanın bir aracıdır. İrade açısından bunun anlamı, bu eğilimi hissetmek ve onun devinimi içine girmektir. Her gönüllü davranış, çözülmesi bir tatmin duygusuna yönelecek bir yetersizlik duygusuyla başlar.

IV. TOPLUM DUYGUSU

Şu an insanoğlunun varlığını güvence altına alacak hukuki kurallar, totemler ve tabular, batıl inançlar ya da eğitim gibi her türlü kural toplum kavramıyla yönetilmeli ve ona uygun olmalıdır. Bu düşünceye şu ana dek din konusunda inceledik ve birey için olduğu kadar toplum için de topluluğa uyumun ruhsal organın en önemli işlevi olduğunu saptadık. Adalet ve doğruluk olarak addettiğimiz ve insan karakterinin en değerli parçası olarak kabul ettiğimiz olgular aslında insanın toplumsal gereksinimlerinden kaynaklanan koşulların sağlanmasından başka bir şey değildirler. Bu koşullar ruha biçim verir, onun etkinliğini, sorumluluğunu, asaletini, içtenliğini, doğruluk aşkını, yalnızca evrensel geçerliliği olan toplumsal hayat ilkesi içinde kurulup sürdürülebilecek benzer erdemleri yönlendirirler. Bir karakterin iyi ya da kötü oluşuna toplumun bakış açısına göre hüküm verebiliriz. Karakter, tıp, politika veya sanattaki ileri adımlarda olduğu gibi ancak evrensel değerini kanıtladığında değer kazanır. Bir

bireyi değerlendirdiğimiz ölçütler ancak o bireyin genel olarak insanlık içinde sahip olduğu değerle belirlenirler. Bir bireyi, önündeki görevlerin ve zorlukların toplumun geneline yararlı bir biçimde üstesinden gelen, toplumsal duygusunu yüksek düzeyde geliştirmiş ideal bir insan portresiyle karşılaştırırız. Vereceğimiz bilgilerin akışı içinde kendine yeten hiçbir bireyin insanlıkla derin bir duygu bağı geliştirmeden yetişemeyeceği daha da belirginleşecektir.

3 – Çocuk Ve Toplum

Toplum, yaşamımızın olduğu kadar akıllarımızın da normlarını ve yapısını etkiler. Toplumun organik bir temeli vardır. Birey ve toplum arasındaki teğet noktası insanın iki ayrı cinsiyet taşıdığı gerçeğinde bulunabilir. Kadın ve erkeğin birbirlerinden izole oldukları değil, bir arada oldukları yerde insan daha verimli bir yaşam sürer, emniyet sağlar ve mutluluğunu güvence altına alır. Bir çocuğun yavaş gelişimini gözlediğimizde, insan hayatının koruyucu bir topluluk olmadan hiçbir evrim gösteremeyeceğinden emin olabiliriz. Hayatın getirdiği birçok zorunluluk, kendi içlerinde insanları yalnızca ayırmakla kalmayıp, aynı zamanda aralarındaki bağı güçlendiren işbölümünü gerekli kılar.

Herkes komşusuna yardım etmelidir. Herkes hemcinslerine tabi olduğunu hissetmelidir. İnsanın insanla olan yaşamsal ilişkileri böyle ortaya çıkmıştır. Şimdi bir çocuğun dünyaya gelişiyle kendini içinde bulduğu bu ilişkilerin bazılarını daha ayrıntılı bir biçimde inceleyelim.

I. ÇOCUĞUN KONUMU

Her çocuk topluluğun yardımına bağımlı olduğundan, kendini verdiği kadar alan, adaptasyonu koşullandıran ve ona yaşaması için olanak sağlayan bir dünyayla karşı karşıya bulur. İçgüdülerine ait gereksinimlerin karşılanmasında aşılması acı veren engeller yüzünden tökezler. Erken bir yaşta arzularını tatmin etmeye muktedir başka insanlar olduğunun bilincine varır ve hayata daha iyi hazırlanır. Çocuğun ruhu, yani bir bütünleşme organı gerektiren ve hayatı mümkün olduğunca normal bir biçimde yürütme işlevi olan ruhu doğmuştur. Ruh, bunu her durumu değerlendirerek ve organizmayı bir sonraki duruma yönelterek içgüdülerin en üst düzeyde tatmini ve en az sürtüşmeyle gerçekleştirir. Bu biçimde, çocuk bir kapıyı açmasını sağlayacak boy ve uzunluğu ölçmeyi, ya da başkalarının emir verme hakkını tanımayı ve onlara boyun eğmeyi öğrenecektir. Büyüme, güçlü, hatta diğer herkesten daha güçlü olma arzusu ruhunda yer eder. Çevresindekileri yönetmek hayatının amacı olur, büyükleri onun düşük nitelikte oluşuna uygun davranırlar ve zayıflığından dolayı ona tabidirler. İki hareket olasılığı mevcuttur. Bir yandan yetişkinlerin kullandığını fark ettiği etkinlikleri ve yöntemleri sürdürebilir, diğer yandan da aynı yetişkinlerce kaçınılmaz bir yardım talebi olarak addedilen zayıflığını sergileyebilir. Çocuklarda bu ruhsal eğilimlerin sürekli olarak dallanıp budaklanışı bizlerce gözlenebilir.

Tiplerin oluşumu bu erken dönemde başlar. Nitekim bazı çocuklar güç kazanma amaçları doğrultusunda gelişip bunun

sonucunda cesur yöntemler benimseyerek dikkat çekerken, diğerleri zayıflıklarını kullanmaya girişirler ve bu zayıflıklarını türlü şekillerde sergilemeye çalışırlar. Tek tek çocukların tavırlarının, ifadelerinin ve davranışlarının saptanarak, hangi gruba ait olduklarının çıkarılması gerekir. Her tip, ancak çevreyle ilişkisini anladığımızda anlam kazanır. Çevrenin yansımaları genellikle her çocuğun davranışlarında gözlenebilir.

Eğitilebilir olmanın temeli çocuğun zayıflığını giderme çabasında yatar. Binlerce yetenek ve beceri yetersizlik itkisinden kaynaklanır. Bugün birey olarak çocukların konumu son derece farklıdır. Bir anlamda çocuğa düşman olan ve ona tüm dünyanın düşman topraklar olduğu izlenimini veren bir çevreyle uğraşmaktayız. Çocuğun tamamlanmamış düşünce işleyişi bu ifadeyi açıklar. Eğer eğitimi bu yanlış kanının önüne geçmezse, böyle bir çocuğun ruhu öyle bir gelişim gösterebilir ki, çocuk ileriki yıllarda dünya gerçekten düşman topraklarmış gibi davranabilir. Çocuktaki düşmanlığa dair izlenimler hayatta daha büyük zorluklarla karşılaştıkça daha da belirginleşirler. Bu durum bedensel zayıflık taşıyan ve bazı organları yetersiz çocuklarda sıklıkla görülür. Böylesi çocuklar çevreyi, kendilerine kıyasla dünyaya normal işleyişe sahip organlarla gelen çocuklara nazaran tamamen farklı bir biçimde karşılarlar. Organik düzey düşüklüğü, harekette zorluklar, tek tek organlarda yetersizlik ya da sürekli hastalığa yol açabilecek olan organizmanın genelinde savunma zayıflığı şeklinde kendini gösterebilir.

Dünyayla yüzleşmekten doğan zorluklar her zaman çocuk organizmasındaki kusurlardan kaynaklanacak değildir. Akılsız bir çevreden gelecek mantıksız talepler (ya da bu taleplerin kendine yöneltilmesindeki talihsiz tavırlar) çevreden kaynaklanan zorluklar arasındadır. Kendini bu çevreye adapte etmek isteyen bir çocuk bir anda yolu üzerinde zorluklarla karşılaşır, özellikle de cesaretten yoksun ve hızla kendine aşılanan kötümserliğin kendine yer edindiği bir çevrede.

II. GÜÇLÜKLERİN ETKİSİ

Çocuğa türlü açılardan yaklaşan engeller söz konusu olduğunda, çocuğun bunlara yanıtının her zaman da yetersiz olmadığını belirtmek pek de yanlış olmaz. Ruhsal alışkınlıkları kısa sürede gelişme göstermek durumundadır ve çocuk, uyum tekniği henüz olgunlaşmamışken kendini o anki değişmez koşullara yöneltme gereği duyar. Çevreye yönelik yanlış tepkilerin sayısını her göz önüne getirişimizde kendimizi düzenli bir deney içindeymiş gibi doğru tepkiyi vermek ve hayatın içinde ilerleyebilmek için çabalayan ruhun gelişime yönelik sürekli çabalarıyla karşı karşıya buluruz. Çocuğun davranış biçiminin ifadesinde göze çarpan belli bir durum da, olgunlaşma süreci içerisinde bir ergenin verdiği tepki biçimidir. Tepkisini ortaya koyuş şekli bize ruhunun içindekileri hakkında bilgi verir. Aynı zamanda, herhangi bir bireyin ya da benzer biçimde toplumun tepkilerinin tek bir modele göre yargılanamayacağı gerçeği göz önüne alınmalıdır.

Ruhunun gelişiminde bir çocuğun karşılaşacağı engeller, genellikle çocuğun toplum duygusunun gelişmesini baltalar ya da bozucu rol oynar. Bu zorluklar çocuğun fiziksel çevresine bağlı olarak; ekonomik, toplumsal, ırki ya da aileye ait sorunlardan kaynaklanan zorluklar ya da çocuğun bedenindeki kusurlardan kaynaklanan zorluklar olarak ikiye ayrılır. Uygarlığımız, tam olarak gelişmiş organların sağlığı ve yeterliliği üzerine kurulu bir kültürdür. Bu yüzden, önemli organlarında kusurlar bulunan bir çocuk hayata dair sorunları çözmede dezavantajlı bir konumdadır. Yürümeyi geç öğrenen ya da hareket yeteneğinde zorluklar yaşayan, konuşmayı geç öğrenen ya da beyinsel etkinliklerinin gelişimlerinin normal bir çocuğa oranla daha geç gerçekleşmesinden ötürü uzun süre sakar hareket eden çocuklar bu sınıfa dahildirler. Böylesi çocukların nasıl oraya buraya çarptıklarını, sakar ve ağır hareket ettiklerini, içlerinde bedensel ve ruhsal acıları taşıdıklarını hepimiz biliriz. Kendilerine uygun olarak düzenlenmemiş olan dünya onlara pek de şefkatle yaklaşmaz. Bahsi geçen yetersiz gelişime ait sorunlardan doğan zorluklar sayısız olacaktır. Elbette zaman içinde hiçbir iz kalmadan kendiliğinden bir telafinin ortaya çıkması olasılığı her zaman vardır, bu da ruhsal kırgınlığı geçen zaman zarfında ileriki hayatında ortaya çıkacak bir ümitsizliğe yol açmadığında mümkündür, bu durum daha da karmaşık bir hâl alabilir, özellikle de ekonomik yetersizliğin etkisiyle. İnsan toplumunun belirlenmiş kurallarının kusurlu bir biçimde donatılmış çocuklarca yetersiz ölçüde kavranacağı anlaşılır bir durumdur. Çevrelerinde filizlenen fırsatlara kuşku ve güvensizlikle bakarlar ve kendilerini tecrit etme, ödevlerinden

kaçma eğiliminde olurlar. Hayatın düşmanca yönüne karşı keskin sezgileri vardır, farkında olmadan da bu yönü abartırlar. Hayatın acı yönüne olan ilgileri daha aydınlık olan yönüne göre çok daha fazladır. Çoğu zaman her iki yönü de gereğinden fazla önemserler, böylece hayat boyu sürecek bir kavganın içinde olurlar. Kendilerine olağanüstü bir ilgi gösterilmesini beklerler ve elbette başkalarından çok kendilerini düşünürler. Hayatın önemli zorunluluklarını uyarıcı etkenlerden çok zorluklar olarak görürler. Kısa zamanda çevreyle aralarında diğer insanlara karşı düşmanlıklarından dolayı giderek büyüyen bir duvar örerler. O andan sonra da her bir deneyime abartılı bir temkinle yaklaşırlar, gerçeklerden ve gündelik hayattan her ilişkiden sonra daha da uzaklaşırlar, tek yapabildikleri sürekli olarak kendilerine yeni zorluklar çıkarmak olur.

Benzer zorluklar ebeveynler çocuklarına yeterli düzeyde şefkat göstermediklerinde de ortaya çıkar. Bu durum gerçekleştiğinde çocuğun gelişimiyle ilgili ciddi sonuçlar ortaya çıkabilir. Çocuğun tavrı öyle sabitleşir ki sevgiyi fark edemez ya da ondan yarar sağlamayı bilemez, kaldı ki şefkate dair içgüdüleri hiçbir zaman gelişmemiştir. Şefkat duygusunun adamakıllı yerleşmediği, şefkatin herhangi bir biçimde ifade edilmediği bir ailede yetişen bir çocuğu harekete geçirmek zor olacaktır. Hayattaki yegane tavrı tüm sevgi ve şefkat emarelerinden kaçma eğilimi olacaktır. Böylesi bir etki, çocuklara sevgi ve şefkatin yersiz, gülünç olduğuna ya da insani olmadığını onlara zararlı yaftasını yapıştırarak öğreten düşüncesiz ebeveynler, eğitimciler ya da diğer yetişkinlerce ortaya çıkabilir. Şefkatin gülünç olduğunun bir çocuğa öğ-

retildiğine pek de seyrek rastlanılmaz. Bu özellikle sıkça alaya alınan çocuklarda söz konusudur. Böyle çocuklar, başkalarına sevgi gösterme eğilimlerinin gülünç olduğunu ya da insani olmadığı hissine kapıldıklarından duygularını açıkça göstermekten korkarlar. Sıradan şefkate karşı kendilerini köleleştirme ya da küçültmeye yönelik bir araçmış gibi mücadele ederler. Sevgi dolu bir hayata karşı örülen duvarların temeli çocukluğun ilk yıllarında atılır. Tüm şefkatin önünün kesildiği ve baskılandığı sert bir eğitimin ardından, çocuk çevresine ait çemberden uzaklaşır ve ruhu için en yüksek derecede önem taşıyan ilişkileri azar azar yitirir. Bazen çevrenin içinden çıkan bir tek birey bir uzlaşma fırsatı sunar; bu gerçekleştiğinde çocuk arkadaşıyla derin bir ilişki içine girer. Bu toplumsal ilişkilerini yalnızca tek bir bireye yönelten, toplumsal eğilimleri bir insandan fazlasını içine alacak kadar genişleyemeyen bireyler için de geçerlidir. Annesinin yalnızca küçük erkek kardeşine karşı şefkat gösterdiğini fark ettiğinde kendini dışlanmış hisseden ve bu yüzden hayatı boyunca çocukluğunun ilk yıllarında yitirdiği sıcaklık ve şefkati bulmak için çabalayan çocuk örneği böyle bir bireyin hayat içinde karşılaşacağı zorlukları sergileyen bir durumdur. Hiç kuşkusuz bu tip bireylerin eğitimi yalnızca baskı altında ilerleme göstermektedir.

Çok fazla şefkatle birlikte uygulanan eğitim, şefkatin olmadığı bir eğitim kadar sakıncalıdır. Şımartılmış bir çocuk, nefret gösterilen bir çocuk gibi, büyük zorluklar altında yetişir. Böyle bir durumda, bütün sınırların ötesinde bir şefkat arzusu ortaya çıkar; sonuçta el üstünde tutulan çocuk bir ya da daha çok bireye bağlanır ve ayrılmayı reddeder. Şefkatin değeri pek çok yanlış

deneyimle öyle bir vurgulanır ki, çocuk kendi sevgisinin yetişkinleri örtük bazı sorumluluklar almaya zorladığını düşünür. Bu durum çok kolay gerçekleşir: Çocuk ebeveynlerine, "Sizi sevdiğim için şunları ve şunları yapmalısınız" der. Bu aile çevresi içinde sıkça ortaya çıkan toplumsal dogmadır. Çocuk diğerlerinde de benzer bir eğilimi fark eder fark etmez çevresindekileri kendine daha da bağımlı kılmak için kendi zayıflığını vurgular. Böyle bir şefkatin ailede yalnızca belli bir bireye yöneltilmesi durumu her zaman akılda tutulmalıdır. Bu gibi bir durumda çocuğun geleceğinin kalıcı zararlar görecek biçimde etkileneceğine şüphe yoktur. Hayatı, diğerlerinin şefkatini adilane ya da hileli yollarla elinde tutma mücadelesiyle geçer. Bunu başarmak için elindeki her aracı kullanma cüretini gösterir. Rakibini, örneğin erkek ya da kız kardeşini küçük düşürmeye kalkabilir ya da onların aleyhinde uydurma hikâyeler anlatmaya girişir. Böyle bir çocuk ebeveynlerinin sevgisiyle göreceli bir zafer ve adalet havası içinde öne çıkmak için kardeşlerini kötü davranışlar sergilemeye teşvik edebilir. Çocuk, anne ve babasının dikkatlerini üzerine çekmek için onlara belirli bir toplumsal baskı uygular. Bunu yapmak için, ilgi odağı kendi oluncaya ve diğer herkesten daha çok önem gösterilinceye kadar her çareye başvurur. Tembellik eder ya da kötü davranışlar sergiler, bununla da amaçladığı yegane şey, ebeveynlerinin kendiyle daha fazla meşgul olmasını sağlamaktır, artık bir model çocuk olmuştur, çünkü diğerlerinin ilgisini bir tür ödül olarak görür.

Bu mekanizmaları tartıştıktan sonra, ruhsal etkinliklerin düzenlenişinin belirlenmesinin ardından her şeyin bir amaca

yönelik bir araç hâlini alabileceği sonucuna varabiliriz. Çocuk, amacına ulaşmak için, kötülük yönünde gelişebilir ya da aynı amacı gözeterek bir örnek çocuğa dönüşebilir. Pek çok çocuk içinde kimilerinin yaramazlıkla, kimilerinin açıkgözlülükle bu amaca beceriyle vardıkları gözlenebilir.

El üstünde tutulan çocukların içinde, her zorluğun önlerinden kaldırıldığı, kapasitelerinin dostane bir biçimde en aza indirgendiği çocukları da sayabiliriz. Sorumluluk almak için hiç fırsatları olmamıştır. Böyle çocukların gelecekteki hayatları için gerekli olan hazırlıkları yapma fırsatları ellerinden alınmıştır. Kendilerine yaklaşmaya çalışanlarla ilişki kurmaya hazırlıklı değildirler ve bariz bir biçimde başkalarıyla ilişki kuramamaktadırlar, çocukluklarındaki zorlukların ve hataların bir sonucu olarak da insani ilişkilerin önüne engeller koyarlar. Bu çocuklar hayata tamamen hazırlıksızdırlar, çünkü zorlukların üstesinden gelme konusunda uygulamaya geçme fırsatları hiç olmamıştır. Evlerindeki küçük krallıklarının sera atmosferinin dışına adım atar atmaz, neredeyse kaçınılmaz yenilgilere uğrarlar çünkü kendilerini el üstünde tutan eğitimcileri gibi görev ve sorumluluklarını üstlenecek birilerini bulamazlar, bulsalar da bu alışık oldukları ölçüde gerçekleşmez.

Bu tür olguların hepsinde ortak bir yön bulunur, çocuğun daha çok ya da daha az izole olması söz konusudur. Mide ve bağırsaklarında kusur bulunan bir çocuk beslenme konusunda özel bir tavır sergiler ve sonuç olarak bu, organları normal işleyen çocuklara kıyasla tamamen farklı bir gelişme sürecinden geçer. Kusurlu organlara sahip çocukların sonuçta kendilerini izole ol-

maya yöneltecek kendilerine özgü bir yaşam tarzları vardır. Çevreyle bağlantılarını net bir biçimde anlayamayan ve bu bağlantıyı önlemeye yönelen başka çocuklar da vardır. Dost edinemezler, yaşıtlarının oyunlarından uzak dururlar ve diğerlerini kıskandıklarından ya da yaşıtlarının oynadıkları oyunları küçümsediklerinden içlerine kapanıp kendi özel oyunlarıyla meşgul olurlar. İzolasyon çok katı bir eğitimin baskısı altında yetişmiş çocukları da tehdit eder. Hayat onlara altın bir tepside sunulmaz, çünkü her an çevreden kötü izlenimler edineceklerini düşünürler. Bütün zorluklara karşı hoşgörülü olmaları ve acıları alçakgönüllü bir biçimde karşılamaları gerektiğini düşünürler ya da kendilerini şampiyonlar gibi hissederek hep düşman gözüyle gördükleri çevreyle savaşa girmeye hazır durumda olurlar. Böyle çocuklar hayatın ve getirdiği ödevlerin aşırı derecede zor olduğu hissini taşırlar; böyle bir çocuğun çoğunlukla, kişiliğinin yenilgiye uğraması korkusuyla kendi bireysel sınırlarının savunmasıyla uğraşması anlaşılamayacak bir durum değildir. Bu çocuklardan her an dış dünyanın kötü bir görüntüsünü gözleri önüne getirmesini bekleyebiliriz. Abartılı bir sakınganlığın ağırlığı altında, olan bir yenilgiye kapı aralamaktansa, gelecek olan zorlukları önleme eğilimi gösterir.

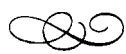
Şımartılan bu çocukların, toplum duygusu yetersiz gelişimin bir işareti olan ortak bir özellikleri daha vardır, bu da daha çok başkalarını değil kendilerini düşündükleridir. Bu özelliklerinin onların tüm gelişimlerini kötümser bir dünya algısına sürüklediği görülebilir. Yanlış davranış şekillerine bir çözüm bulmadıkça mutlu olmaları olanaksızdır.

III. TOPLUMSAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN

Bireyin kişiliğinin ancak bireyin içinde bulunduğu bağlamda anlaşılabileceği ve birey hakkında bir yargıya bireyin dünyadaki belirli konumu içinde varılabileceğini gösterme konusunda belli bir yol aldık. Bireyin konumuyla bireyin evrendeki yerini, çevresine karşı tavrını, varlığı içinde kalıtsal olan işle ilgili rekabet, diğer bireylerle ilişki içinde ve birlik hâlinde olma gibi hayata ilişkin sorunları kastetmekteyiz. Böylece çocukluklarının ilk zamanlarında bireylerin içinde fırtınalar koparan izlenimlerin onları bir ömür boyunca etkilediği sonucuna vardık. Bir çocuğun hayata karşı duruşu doğumundan birkaç ay sonra belirlenebilir. Bu birkaç aydan sonra iki çocuğun davranış biçimlerini birbiriyle karıştırmak olanaksızdır çünkü her geçen gün daha da belirginleşen kesin hatlara sahip bir davranış biçimi sergilemektedirler bile. Bu davranış biçiminin dışında değişimler gerçekleşmez. Toplumsal ilişkileri giderek artan bir biçimde çocuğun ruhsal etkinliğine nüfuz eder. Çocuğun doğuştan gelen toplum duygusunun ilk ipucu onu ebeveynlerinin yakınlığını aramaya iten o ilk şefkat arayışlarında ortaya çıkar. Çocuğun sevgisi her zaman başkalarına yönelir, Freud'un belirttiği gibi kendi bedenine değil. Bireyden bireye, bu erotik arayışları, şiddetleri ve sergilenme biçimleri açılarından farklılık gösterirler. İki yaşından büyük çocuklarda bu farklılıklar çocukların konuşmasında gözlenebilir. Yalnızca çok ağır psiko-patolojik dejenerasyonun baskısı altında o dönemde her çocuğun ruhunda sağlam bir biçimde yer etmiş olan toplum duygusu çocuğu terk eder. Bu toplum duygusu, değişerek, renk-

lenerek, kimi durumlarda sınırlanarak, genişleyip kendi ailesini, ulusunu ve sonunda tüm insanlığı içine alacak biçimde büyüyerek hayat boyu sürer. Bu sınırların ötesine geçmesi; hayvanlara, bitkilere, cansız nesnelere ve sonunda bütün evrene yönelmesi mümkündür. İnsana toplumsal bir varlık olarak yaklaşmanın öneminin kavranması çalışmalarımızın özünü oluşturmaktadır. Bunu bir kere kavradığımızda, insan davranışını anlamakta önemli bir dönemece varmış oluruz.

4 – YAŞADIĞIMIZ DÜNYA

I. EVRENİMİZİN YAPISI

Her insanın çevreye uyum sağlaması gerektiği gerçeğinin bir sonucu olarak, insanın ruhsal düzeneği dış dünyadan izlenimler edinme yeteneğine sahiptir. Bunun yanında, bu ruhsal düzenek, dış dünyanın belli bir yorumuna göre ve erken çocukluk dönemine dek uzanan ideal bir davranış biçiminin çizgilerini izleyerek belirli bir amacın peşinden gider. Bu evrensel yorumun ve bu amacın ismini kesin ve mutlak bir biçimde koyamazsak da, hep var olmuş bir **aura** olarak tanımlayabilir ve yetersizlik duygusuyla bir karşıtlık içinde olduğunu belirtebiliriz. Ruhsal davranışlar ancak bir amaca dayandıklarında var olabilirler. Daha önce belirttiğimiz gibi bir amacın inşa edilmesi değişim ve belirli bir hareket özgürlüğü için gerekli olan kapasiteyi açığa çıkarır. Hareket özgürlüğünün bir

sonucu olan ruhsal zenginleşme küçümsenmemelidir. İlk defa ayağa kalkan bir çocuk kendini bütünüyle yeni bir dünyanın içinde bulur ve o anda düşmanca bir atmosferi hisseder. İlk hareket etme denemesinde, özellikle de ayağa kalkıp yürümeyi öğrenmesi sırasında farklı derecelerde zorluklarla karşılaşır, bu zorluklar onu daha güçlü kılabildikleri gibi, geleceğe yönelik ümitlerini de kırabilirler. Yetişkinlerin önemsiz ya da sıradan olarak adlandırdıkları izlenimler çocuğun ruhu üzerinde büyük etkiye sahip olabilirler ve içinde yaşadığı dünyaya dair izlenimleri üzerinde tamamıyla belirleyici olabilirler. Benzer biçimde, hareket konusunda zorluklar yaşayan çocuklar kendilerine şiddetli ve aceleci hareketlerden kurulu bir ideal oluştururlar; bu ideali en sevdikleri oyunları ya da büyüdüklerinde hangi mesleği seçeceklerini sorarak bulabiliriz. Genellikle böyle çocuklar büyüdüklerinde sürücü olmak ya da tren kullanmak istediklerini söyleyecek ya da benzeri yanıtlar vereceklerdir, bu biçimde belirttikleri de hareket özgürlüklerini engelleyecek her zorluğun üstesinden gelme arzularıdır. Yaşamlarının amacı aşağılık duygularının ve engellilik hislerinin tam bir hareket özgürlüğüyle, tümünün ortadan kalkacağı bir noktaya ulaşmaktır. Böyle bir engellilik hissinin yavaş gelişim gösteren ya da yaşamında çok fazla hastalık geçirmiş bir çocuğun ruhunda kolayca filizlenebileceği kolay anlaşılır bir durumdur. Benzer biçimde, dünyaya göz kusurlarıyla gelen çocuklar bütün dünyayı daha yoğunluklu görsel kavramlara çevirmeye yönelirler. Duymayla ilgili kusurları olan çocuklar kendilerine daha hoş gelen tonlara yoğun bir ilgi gösterirler, sözün kısası daha "müzikal" bir yaklaşımları olur.

Çocuğun dünyayı ele geçirme girişiminde sahip olduğu organların arasında, çocuğun yaşadığı dünyada kendi için çok önemli olan ilişkileri kurmada duyu organları en önemli rolü oynar. Bir birey, bir diğerinin kozmik resmini duyu organları yoluyla kurar. Hepsinden öte, çevreyle yakınlığı sağlayan gözdür, her insanı dikkatini üzerinde yoğunlaştırmaya yönelten ve deneyimlerindeki temel verileri sağlayan öncelikli olarak görsel dünyadır. Yaşadığımız dünyanın görsel resmi benzersiz bir öneme sahiptir, çünkü yalnızca geçici uyarılara duyarlı olan diğer duyu organları; kulak, burun, dil ve derinin aksine değişmeyen, kalıcı temellerle ilgilidir. Buna karşın, kulağın baskın organ olduğu bireyler de vardır. Bu bireylerde daha çok akustik değerler üstüne kurulu bir ruhsal bilgi kaynağı oluşur. Bu durumda ruhun ağırlıklı olarak duymaya dayalı bir düzenlenişe sahip olduğu söylenebilir. Daha az sıklıkla da hareket etkinliğinin baskın olduğu insanlara rastlarız. Koklama ve tat almaya ait uyarılara duyulan ilgi ayrı bir sınıfı oluşturur. Bunlardan ilki, yani kokuya duyarlı olan sınıfın uygarlığımızda göreli bir dezavantajı vardır. Bunun yanında kasların belirleyici olduğu bazı çocuklar da vardır. Bu grup, dünyaya diğerlerine oranla daha hareketli bir yapıyla gelir, bu da bu bireyleri, çocuklukta sürekli harekete ve olgunluk döneminde de diğerlerine göre daha çok etkinliğe iter. Böyle bireyler yalnızca kasların işleyişi üzerine kurulu etkinliklerle ilgilenirler. Etkin hâllerini uykuda bile sergilerler, yatakta huzursuzca dönüp durdukları herkesçe gözlenebilir. Hareketlilikleri sıklıkla kötü bir huy olarak nitelendirilen bu çocukları "yerinde duramayan" çocuklar sınıfına sokabiliriz. Genel olarak, gerek duyulara

ait organları olsun, gerek harekete yönelik organları olsun, bir organ ya da bir organ grubuna yoğunluklu olarak ilgi duymayan çocuklara ender rastlanır. Diğerlerine göre daha duyarlı olan organının dünyadan topladıklarıyla her çocuk içinde yaşadığı dünyanın bir resmini oluşturur. Öyleyse bir insanı yalnızca dünyaya hangi duyu organları ya da organ sistemiyle yaklaştığını bildiğimizde anlayabiliriz, çünkü tüm ilişkileri bu gerçekle biçimlenir. Hareketleri ve tepkileri çocukluğundaki kozmik resminin oluşumu ve sonrasındaki gelişimi üzerinde organik kusurların etkisine dair bilgimizle anlam kazanır.

II. KOZMİK RESMİN GELİŞİMİNDEKİ UNSURLAR

Bütün davranışlarımızı belirleyen o ilk amaç kozmik resmi biçimlendiren ve ona anlam vermeye yarayan belli ruhsal yetilerin seçimini, yoğunluğunu ve işleyişini etkiler. Bu durum her birimizin son derece özel bir hayat kesitini ya da belli bir olayı hatta içinde yaşadığımız tüm dünyayı tecrübe ettiğimiz gerçeğini açıklar. Her birimiz amacımıza uygun olanlara değer veririz. Herhangi bir insanın davranışlarını, bireyin peşinde olduğu gizli amacı açıkça kavramadan anlamak mümkün değildir ya da tüm etkinliklerini bu amacın nasıl etkilediğini bilmeden davranışını her yönüyle değerlendirmek mümkün değildir.

A. Algılama

Dış dünyada ortaya çıkan izlenimler ve uyarılar duyu organları aracılığıyla beyne iletilirler, burada onlara ait bazı izler

saklanır. Bu izler üzerinde hayal ve hafıza dünyaları kurulur. Ancak algılama hiçbir zaman fotografik bir görüntüyle karşılaştırılmamalıdır, çünkü algılamada bulunan bireye ait benzersiz ve bireysel nitelikler algılamaya sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bir birey bir diğerinin gördüğü her şeyi algılamayabilir. Belli bir resme karşı hiçbir insan bir diğeriyle aynı tepkiyi vermez; onlara algıladıklarının ne olduğu sorulduğunda çok farklı yanıtlar vereceklerdir. Çocuklar, çeşitli etkenlerle önceden belirlenmiş olan davranış modellerine uygunluk gösteren şeyleri algılarlar. Görselliğe merakları yüksek düzeyde olan çocukların algılamaları görsel bir nitelik sergileyecektir. İnsanların çoğu büyük olasılıkla görsel zekaya sahiptirler. Geri kalanlar kendilerinin oluşturduğu dünya mozaiğini ağırlıklı olarak duymaya ait algılamalarla tamamlarlar. Bu algılamaların gerçekle sıkı sıkıya bir benzerlik göstermesi şart değildir. Her insan dış dünyayla ilişkilerini kendi yaşam şekline uygun olarak ayarlama ve yeniden düzenlemeye muktedirdir. Bir insanın bireyselliği ve biricikliği neyi nasıl algıladığıyla belirlenir. Algılama basit bir fiziksel olgunun ötesindedir, iç dünyaya ait çok önemli çıkarsamalara varabileceğimiz fiziksel bir işlevdir.

B. Bellek

Ruhun gelişimi, algılamaya ilişkin gerçekler temelinde etkinliğe yönelik gereksinimle yakından ilintilidir. Ruh, insan organizmasının hareket özelliğiyle doğrudan bir ilişki içindedir ve ruhun etkinlikleri hareketin hedefi ve amacıyla belirlenir. Bir insanın içinde yaşadığı dünyaya yönelik uyarıları ve ilişkileri bir araya getirmesi ve düzenlemesi gerekir ve ruhu bir adaptasyon

organı olarak kendini savunmasına ve varlığını sürdürmesine yarayan yetenekleri geliştirmelidir.

Buraya kadar hayata dair sorunlara tek başına verdiği tepkinin ruhun yapısında izler bıraktığı ortaya çıkmaktadır. Bellek ve değerlendirme işlevleri adaptasyona olan gereklilik tarafından yönetilir. Anılar olmadan gelecek konusunda ihtiyatlı davranmak mümkün olamaz. Geçmişe dair tüm anıların kendi içlerinde bilinçsiz bir amacı olduğu sonucuna varabiliriz. Bunlar tesadüfi olgular değildir, ancak teşvik eden ya da uyarıda bulunan bir yönleri vardır. Gereksiz ya da anlamsız anı yoktur. Bir anıyı değerlendirmek ancak hizmet ettiği hedef ve amacın belirlenmesiyle mümkündür. Bir insanın niye bazı şeyleri anımsayıp diğerlerini unuttuğu önemli değildir. Anımsanmaları belirli bir ruhsal eğilim açısından önemi olan anıları anımsarız, çünkü bu anılar gizli bir hareketlenmenin ateşleyicisidirler. Benzer biçimde bir planın gerçekleşmesinde farklı yollara sapan tüm olayları da unuturuz. Buradan varabileceğimiz sonuç; belleğin amaca yönelik adaptasyona bağlı olarak hareket ettiği ve her anının, kişiliği bir bütün olarak yöneten belli bir amaç tarafından yönlendirildiğidir. Hep bellekte kalan bir anı, anıların sıkça tek yönlü bir önyargının etkisi altında olduğu çocukluk döneminde sıkça rastlandığı gibi doğru hâliyle anımsanmıyor da olsa, bilince ait alanın dışına taşarak bir tavıra, duygusal bir hareket tarzına, hatta felsefi bir bakış açısına dönüşebilir, tabii eğer arzulanan hedef böyle olmasını gerektiriyorsa.

C. İmgelem

Bireyin kendine özgü yönlerinin en iyi gözlemlendiği alan fantezi ve imgelem dünyasıdır. İmgelemle kastettiğimiz, algılamanın algılamayı gerçekleştiren nesnenin varlığı olmadan yeniden üretilmesidir. Bir başka deyişle imgelem yeniden üretilen algıdır –bu da ruhun yaratıcı niteliğinin bir başka kanıtıdır. İmgelemin ürünü yalnızca bir algının yinelenmesi değil (bu ürün kendi içinde ruhun yaratıcı gücünün bir ürünüdür), tamamen yeni ve eşsiz olan algılama temeli üzerine kurulu bir üründür, tıpkı algılamanın fiziksel duyular üzerine kurulu olduğu gibi.

Keskin odaklarıyla alışagelmiş fantezilerin dışına çıkan fanteziler de vardır. Böylesi görüntülerin öyle keskin hatları vardır ki, hayal ürünleri olarak değerlendirilmemelidirler. Bu görüntüler, bireyin davranışını orada bulunmayan uyarıcı nesne sanki var oluyormuş gibi etkiler. Bunlar sanrılardır, fanteziler sanki gerçek bir uyarıcının sonucunda ortaya çıkıyormuş gibi olduklarında gerçekleşirler. Sanrıların ortaya çıkışını belirleyen koşullar gündüz kurduğumuz fantastik hayallerden çok da farklı değildirler. Her sanrı ruhun sanatsal bir yaratısıdır, bünyesinde gerçekleştikleri bireyin hedef ve amaçlarına uygun biçimlenir ve düzenlenirler. Bununla ilgili bir örnek verelim:

Zeki bir genç kadın ailesinin onaylamadığı bir evlilik yapmıştır. Ebeveynleri uygun görmedikleri bu evliliğe öyle kızmışlardır ki, kızlarıyla tüm ilişkilerini kesmişlerdir. Belli bir zamandan sonra genç kadın, ebeveynlerinin kendine kötü davranmadığı, ancak uzlaşma çabalarının önüne her iki tarafın gururu ve

inatçılığının geçtiği sonucuna varır. Evliliği yüzünden nüfuzlu ve varlıklı bir aileye mensup bu genç kadın gelir darlığı içine düşer. Buna karşın dışarıdan kimse evliliğinde mutsuz olduğuna dair bir işaret gözlemleyemez. Öyle ki onun bu durumu hayatında sonradan ortaya çıkan çok özel bir olaya istinaden iyi bir ayarlama yaptığını düşündürür.

Bu kız babasının gözde çocuğu olarak büyümüştür. Aralarındaki ilişki çok yakındır. Bu durumda aralarındaki kopukluk daha da anlaşılmaz bir hâl alır. Evliliği babasının ona karşı çok kötü davranmasına neden olmuştur, aralarındaki kopukluksa müthiş bir boyuttadır. Çocuğu olduğunda bile, ebeveynleri kızlarını ziyaret etmek ya da çocuğu görmek için yerlerinden kımıldamamışlardır. Genç kadın ebeveynlerinin katı tavırlarından çok etkilenmiştir çünkü içindeki büyük hırsın sonucu olarak, ebeveynlerinin kendine özenle yaklaşacakları bir durumda sergiledikleri bu tutum onu derinden yaralamıştır.

Bu genç kadının ruh hâlinin tamamıyla hırsı tarafından yönetildiğini anımsamalıyız. Ondaki bu karakter özelliği, bize ebeveynleriyle arasındaki kopukluğun onu niçin bu kadar derinden etkilediğine dair bilgi vermektedir. Annesi, kızına karşı katı davranmış da olsa, birçok olumlu niteliği olan sert ve erdemli bir kadındır. Kocasının sözünden çıkmamayı bilmiştir, en azından dışarıya karşı bu görüntüyü korumuştur, bunu da hiçbir zaman kendi konumundan da taviz vermeden yapmıştır. Aksine boyun eğişini gururla karşılamış ve bunu bir onur olarak görmüştür. Bu ailede, babasına çok benzetilen ve aile adını yaşatacak varis olarak görülen bir de erkek çocuk vardır. Bir biçimde erkek kardeşinin

daha değerli sayılması yalnızca genç kadının hırsını daha da kamçılamaya yaramıştır. Oldukça korunaklı bir atmosfer içinde hayatını sürdürmüş bu genç kadının evliliğinde karşılaştığı güçlükler ve yoksulluk, onu sürekli bir biçimde artan bir hoşnutsuzlukla ebeveynlerinin kötü davranışları üzerine düşünmeye itmiştir.

Bir gece uykuya dalmadan önce Bakire Meryem yatağının başucuna gelir ve ona: "Seni çok sevdiğim için sana söylemeliyim ki, aralık ayının ortasında öleceksin. Hazırlanmamış olmanı istemem." der.

Genç kadın ortaya çıkan bu hayalden korkmaz, kocasını kaldırır ve ona olan biteni anlatır. Ertesi gün psikiyatriste gider ve durumu anlatır. Bu bir sanrıdır. Genç kadın her şeyi çok net gördüğü ve duyduğu konusunda ısrar etmektedir. İlk bakışta bu olanaksızdır, dünya bilgimize başvurduğumuzda bunu kolayca çıkarabiliriz. Durum şudur: Çok hırslı, çözümlememizin de gösterdiği gibi herkesin üstünde egemenlik sağlama eğilimi olan bir genç kadın, ebeveynleriyle ilişkisini keser ve kendini yoksulluk içinde bulur. İçinde yaşadığı fiziksel çevre içindeki her şeye egemen olma çabasındaki bir insanın Tanrı'ya yaklaşması ve onunla konuşması anlaşılır bir durumdur. Eğer Bakire Meryem yalnızca hayali bir figür olarak kalsaydı (dualarda olduğu gibi), kimse bu olayda ilginç bir yön bulmazdı, ancak bu genç kadının da daha güçlü savlara gereksinimi vardır.

Bu fenomen ruhun ne oyunlar ortaya koyabileceği anlaşıldığında tüm gizemini yitirir. Tüm insanlar benzer rüyalar görmezler mi? Gerçekte tek fark şudur: Bu genç kadın uyanıkken de

rüya görebilmektedir. Daha büyük bir gerilim altında içindeki depresyon hâlinin hırs duygusunun yerini aldığını da eklememiz gerekir. Burada bir başka annenin ona yaklaştığı gerçeğini de kavrıyoruz, dahası bu anne, tüm annelerin en yücesi olarak bilinmekte. Bu iki anne belli bir zıtlık sergiliyorlar. Tanrı'nın annesi ona görünmüştür, ne var ki kendi annesi *gelmemiştir.* Bu ortaya çıkış annesine ve onun çocuğuna gösterdiği yetersiz sevgiye yönelik bir suçlamadır.

Genç kadın ebeveynlerinin yanlış yaptıklarını kanıtlayacak bir yol bulmaya çalışmaktadır. Aralık ayının ortası rastgele bir tarih değildir. Bu zamanda insanlar derin ilişkilerini gözden geçirme eğilimindedir, bu dönemde birçok insan birbirlerine daha bir sıcak yaklaşır, hediyeler verirler ve benzer yaklaşma çabaları gösterirler. Aynı zamanda bu dönemde uzlaşma olasılığı artar, buradan bu zaman diliminin genç kadının kendini içinde bulduğu ikilemle yakından bağlantılı olduğunu anlayabiliriz.

Bu sanrıdaki asıl garip olan şey, Tanrı'nın annesinin dostane yaklaşımının genç kadının yaklaşan ölüm haberine eşlik etmesidir. Kadının bu olayı neredeyse mutlu bir ses tonuyla kocasına anlatması da anlamsız bir durumdur. Bu kehanet hızla ailesinin dışına taşar ve psikiyatrist sonraki gün olayı öğrenir ve doğal olarak annesi kızının ziyaretine gelir.

Birkaç gün sonra Bakire Meryem yeniden ortaya çıkar ve aynı sözleri tekrarlar. Kendine öz annesiyle görüşmesinin nasıl geçtiği sorulduğunda genç kadın, annesinin hatalı olduğunu kabul etmediğini söyler. Burada yine aynı konunun ortaya çıktığını

görüyoruz. Annesine egemen olma arzusu henüz amacına ulaşmamıştır.

Bu dönemde ebeveynlerinin kızlarının hayatında olup bitenleri anlamalarına gayret edilir ve sonuç olarak, genç kadın ve babasının arasında tatminkâr bir görüşme sağlanır. Duygusal bir sahne ortaya çıkar, ama genç kadın henüz tatmin olmamıştır, babasının davranışında yeterince içten olmayan yönler olduğunu söylemiştir. Babasının onu çok beklettiğinden yakınır! Zafer kazandığında bile herkesin hatalı olduğunu kanıtlama eğiliminden ve muzaffer bir komutan edasıyla kendini öne çıkarmaktan geri durmamaktadır.

Buraya kadar anlattıklarımızdan sanrıların ruhsal gerilimin en yüksek olduğu ve bireyin amaçladığı hedefe ulaşmasının ona olanaksız göründüğü anlarda ortaya çıktığı sonucuna varabiliriz. Sanrıların nüfusun gün geçtikçe gerilediği yerleşim bölgelerinde kayda değer bir etkisi olduğu kuşku götürmez.

Gezginlerin betimlemelerindeki sanrılar çok ünlüdür. Çölde dolaşırken yollarını kaybedip açlık, susuzluk ve yorgunluk çekenlerin gördükleri seraplar buna iyi birer örnek oluştururlar. Bireyin hayatının tehlike altında olduğu anda ortaya çıkan gerilimin acı çeken bireyin imgelemini çevresinin yarattığı baskıdan kurtulmak amacıyla hoş ve rahatlatıcı bir durum yaratmaya zorlaması anlaşılır bir durumdur. Serap; yorgun bireyi teşvik eden, kırılan azmini arttıran, yolcuyu daha güçlü kılan ya da hislerini keskinleştiren yeni bir durumun temsilidir. Diğer yandan da,

onun çaresizliğini korkulardan arındıran bir pelesenk, bir uyuşturucu rolü oynar.

Sanrı, daha önce aynı fenomene algılama, bellek düzeneği ve imgelemde de rastladığımızdan dolayı bizim için yeni bir kavram değildir. Aynı süreçlere rüyaları ele aldığımızda da rastlarız. İmgelemi zorlayarak ve mantığa kulak asmayarak sanrı olgusunu üretmek kolaydır. İhtiyaçtan veya tehlikeden doğan durumlarda ve bireyin gücünün çaresiz kaldığı bir durumun baskısı altında, insan bu düzenekle zayıflık duygusunu silmeye ve alt etmeye gayret eder. Gerilimin dozu arttıkça, birey mantığa daha az boyun eğecektir. Bu gibi durumlarda "Her nasıl olursa olsun kendini kurtar!" sloganıyla herkes psişik enerjisinin küçük bir yardımıyla imgelemini bir sanrı yansıtmaya zorlayabilir.

İllüzyon sanrıyla yakından ilintilidir, tek fark bir çeşit dış ilişkinin varlığıdır, o da Goethe'nin *Erlkönig*'inin öyküsünde olduğu gibi yanlış yorumlanmaktadır. Derindeki durum, yani ruhsal bir tehlike duygusu ikisinde de aynıdır.

Bir başka örnekle ruhun yaratıcı gücünün gereksinmeler doğrultusunda nasıl bir illüzyon ya da sanrı ürettiğini gösterelim. Çok iyi bir aileden gelen ancak kötü bir öğrenim gördüğünden iyi bir noktaya gelememiş olan bir adam sıradan bir tezgahtarlık işine girer. Bir yerlere gelme ümitlerini geride bırakmıştır. Ümitsizliği üzerinde ağır bir yük olur, üstelik dostlarının serzenişleri ruhsal gerilimini daha da arttırır. Böyle anlarda içkiye yönelir, bu onda tatlı bir unutkanlık yaratmakta ve başarısızlığını mazur gös-

termektedir. Bir gün hastaneye *delirium tremens** hâlinde getirilir. *Delirium* hâli sanrıyla yakından ilintilidir ve bu durum alkol kaynaklı zehirlenmeyle ortaya çıktığında fare, böcek, sinek gibi benzeri hayvanlar sıkça görülür. Hastanın uğraşılarına bağlı olarak başka sanrılar da ortaya çıkabilir.

Hastamız alkol kullanımına şiddetle karşı çıkan psikiyatristlerin kapısında bulur kendini. Onlar da onu zorlu bir tedavi sürecine sokarlar, tedavi sürecinin sonunda, alkolden kendini tümüyle kurtarıp hastaneden ayrılır ve üç yıl boyunca içki şişesinden uzak durur. O arada hastaneye başka bir şikayetle döner. İşteyken kendine ters ters bakan ve sırıtan bir adamın onu sürekli izlediğini belirtir. O dönemde gündüzleri işçilik yapmaktadır. Bir defasında adam kendine güldüğünden dolayı gerçekten kızar ve onun gerçek bir insan mı yoksa bir görüntüden mi ibaret olduğunu anlamak için ona elindeki kazmayı fırlatır. Adam üstüne gelen nesneden kaçar ancak hemen ardından hastaya saldırır ve onu kötü bir biçimde hırpalar.

Bu durumda bir hayaletten bahsedemeyiz, kaldı ki sanrının gerçek yumrukları vardır. Açıklama bulmak zor değildir. Sanrılama onda bir *huy* olmuştur, ancak artık etten kemikten bir insana dönüşmüştür. Bu durum bize artık içkiyi bırakmasına karşın, gerçekte hastaneden ayrıldığından beri daha da kötüleştiğini göstermektedir. İşinden olmuş, evinden atılmıştır ve artık hayatını bir gündelikçi olarak kazanmaktadır, bu işi kendi de arkadaşları gibi en düşük meslek olarak görmektedir. İçinde bulunduğu ruh-

* Aşırı alkol almaya bağlı sayıklama, titreme ve sanrı nöbeti.

sal gerilim azalmamıştır. Alkolden kurtulmuş da olsa bu tedavinin ona sağladığı avantaja rağmen, bu durum onu daha da yoksullaştırmıştır. İlk işini içkinin desteğiyle yürütmeyi başarmıştır, evde kendine bir baltaya sap olamadığından yakınıldığında bir ayyaş olması iyi bir iş bulamamasına neden olmuştur. Tedaviden sonra en az eskisi kadar baskılayıcı bir durumda gerçekle yüz yüze gelmiştir. Artık kendini teselli edecek ve suçu üzerine atacak bir şey kalmamıştır, özellikle de alkol.

Bu ruhsal tehdit altında sanrılar yeniden ortaya çıkar. Kendini eski durumuyla özdeşleştirir, sanki dünyayı hâlâ bir ayyaşın gözünden görmektedir ve bu duruşuyla açıkça tüm hayatını içki içerek mahvettiğini ve bu konuda artık yapacak bir şey kalmadığını söylemektedir. Hasta oluşuyla fazla saygın olmayan ve bu yüzden de ona göre sevimsiz bir iş olan kazmacılıktan kendi adına bir karar vermek zorunda kalmadan kurtulmayı ummuştur. Daha önce değindiğimiz sanrı, o yeniden hastaneye yatmak zorunda kalana kadar uzunca bir süre devam etmiştir. Artık kendini eğer içki belası hayatını mahvetmemiş olsa çok şey başarabileceği düşüncesiyle avutabilecektir. Bu savunma düzeneği, kendini daha yukarılarda görmesine yaramıştır. Ona göre kendini aşağı seviyede görmektense çalışmamak yeğdir. Tüm çabaları eğer talihsizliğe uğramamış olsa büyük işler başarabileceği düşüncesini korumaya yönlenmiştir. Bu onun güç ilişkisini korumasını sağlamış ve ona diğerlerinin ondan iyi olmadığını ancak önüne aşılmaz bir engelin çıktığını hissetmesini sağlamıştır. Onu, avutacak bir mazeret bulmaya iten ruh hâli ona yan gözle bakan adamın görüntüsünü üretmiştir, hayalet kendine olan saygısının kurtarıcısı olmuştur.

III. FANTEZİ

Fantezi, ruhun bir diğer yaratıcı yönüdür. Bu etkinliğin izleri daha önce açıkladığımız birçok fenomende bulunabilir. Tıpkı belli anıların bilincin keskin odağına yansıması ya da imgelemin garip doğaüstü yapılarının oluşumu gibi fantezi ve hayal kurma da ruhun yaratıcı etkinliklerinden sayılmalıdırlar. Hareket eden her organizma için yaşamsal nitelikler olan öngörü ve önceden değerlendirme yetenekleri fantezide önemli birer etkendir. Fantezi, insan organizmasının hareketliliğiyle bağlantılıdır ve öngörü ile ileriyi görme yönteminden başka bir şey değildir. Çocukların ve yetişkinlerin, kimi zaman gündüz rüyaları olarak adlandırabileceğimiz fantezileri gelecekle hep yakından ilgilidir, etkinliklerinin hedefi "hülyalar" etkinlik amaçlarıdırlar ve gerçek etkinliğin modelleri olarak kurgusal biçemde tasarlanmışlardır. Çocukluk fantezilerinin incelenmesi, iktidar mücadelesinin en baskın rolü oynadığını göstermektedir. Çocuklar, gün boyu kurdukları hayallerde amaçladıkları hedefe ulaştıklarını kurarlar. Çoğu fantezileri "Ben büyüyünce" ve benzer sözlerle başlar. Hâlâ büyüme gereksinimindeymiş gibi yaşayan pek çok yetişkin vardır. İktidar mücadelesinin özü, yine ruhsal yaşamın ancak belli bir hedef belirlendiğinde ilerleme gösterebileceğini sergilemektedir. Uygarlığımızda bu hedef, toplum içinde fark edilme ve değer kazanma biçimlerinde ortaya çıkar. Birey, asla nötr bir hedefe uzun süre bağlı kalmaz, insanoğlunun topluluk hâlinde sürdürdüğü hayat, üstünlük arzusu ve rekabette başarı ümidini uyandıran sürekli bir kendini tartma eğilimiyle birlikte yürür. Çocukla-

rın fantezilerinde belirginleşen geleceğe yönelik türlü hayaller çocuğun iktidarının tam olarak ifade bulduğu durumlardır.

Burada genellemeden kaçmak gerekir, kaldı ki fantezileri derecelendirmek ya da hayal gücünün sınırlarını kurallara bağlamak olanaksızdır. Kimi durumlarda geçerlidirler, kimilerindeyse uygulanamazlar. Kavgacı kişilikteki çocuklar fantastik güçlerini daha üst seviyelere çıkaracaklardır, çünkü tavırlarına uygun biçimde daha temkinli davranmaktadırlar. Hayatın zorluğundan paylarını almış olan zayıf çocukların fantezi güçleri daha da fazladır ve bu çocuklarda özellikle bu tür etkinliklerle zaman geçirme eğilimi vardır. Gelişimlerinin belli bir aşamasında hayal kurma becerileri hayatın gerçeklerinin önüne geçen bir düzeneğe dönüşebilir. Fantezi gerçeği örtecek biçimde yanlış kullanılabilir. Böyle durumlarda, kendini hayal gücünün yardımıyla hayatın bayağılıklarından uzak tutan birey bir çeşit "iktidar sarhoşluğu" yaşar.

Toplum duygusu da, iktidar mücadelesiyle birleştiğinde, fantezi yaşamında önemli bir rol oynar. Çocukluk fantezisinde iktidar mücadelesine vakfedilen gücün toplumsal amaçlı kullanılmadığına çok ender rastlanır. Fantezilerde kendini kurtarıcı, beyaz atlı şövalye, şeytanları ve şeytani güçlere sahip düşmanları yok eden bir kahraman olarak görme eğilimine sıkça rastlanır. Çocuğun kendini ailesinin bir üyesi değilmiş gibi hayal ettiği de çokça görülür. Birçok çocuk aslında başka bir aileden geldiklerine, günün birinde gerçek babalarının kendilerini almaya geleceklerine inanır. Bu durum, özellikle çok yoğun bir aşağılık duygu-

suyla yaşayan, eksiklik duygusundan dolayı acı çeken, geri plana atılan ya da aile içinde tatmin edici düzeyde sevgi ve şefkat görmeyen çocuklarda çok sık görülür. Büyümeye ilişkin düşünceler sanki büyümüş de küçülmüş gibi davranan çocuğun dışa karşı tavırlarının gölgesinde kalır. Bazen bu fantezinin patolojik ifadelerine rastlanır, örneğin erişkin bir erkek gibi görünmek için büyükler gibi şapka giyen ya da yerden sigara izmariti toplayan çocuklarda ya da erkek olmayı hedefleyip oğlanlar gibi davranan ve giyinen kızlarda.

Bu çocukların hayal gücünden yoksun oldukları söylenir. Bu tümüyle hatalı ve eksik bir kavrayıştır. Bu çocuklar, ya kendilerini ifade etmemektedirler ya da onları fantezilerini bastırmaya iten nedenler vardır. Çocuk hayal gücünü bastırarak bir çeşit iktidar duygusu hissetmenin yolunu bulmaktadır. Gerçeklere uyum sağlama isteğinin önüne geçildiğinde, bu çocuklar fantezilerin insanca olmadığı ya da çocukça olduğuna inanırlar ve fantezilerden kaçarlar; bu soğuma öyle ilerleyebilir ki hayal gücünden tümüyle yoksun oldukları düşünülebilir.

IV. RÜYALAR : GENELLEMELER

Gündüz hayallerine ek olarak uykumuzda gerçekleşen önemli ve kayda değer etkinliğe, yani rüyalara da değinmeliyiz. Kabaca, rüyaların gün boyu kurulan hayallerin yinelemeleri olduğu söylenebilir. Deneyimli ruhbilimciler insanın karakterinin rüyalarından kolayca çözülebileceği gerçeğine işaret etmişlerdir. Aslında rüyalar tarihin en eski çağlarından beri insanların kafalarını meşgul etmişlerdir. Rüyalarda, hayallerde olduğu gibi güven-

lik amacına yönelik olarak bir organizmanın geleceğini planlamaya ve düzenlemeye yönelik bir faaliyet söz konusudur. En belirgin farklılık, hayallerin rüyalara göre daha kolay anlaşılması, rüyalarınsa çok seyrek anlamlandırılabilmeleridir. Rüyaların anlaşılmaz oluşu şaşırtıcı değildir, anlaşılmaz oluşları da bizi, onların gereksiz ya da önemsiz olduğunu düşünmeye itebilir. Zorlukların üstesinden gelmeyi ve gelecekte durumunu korumayı hedefleyen bireyin iktidar arzusunun rüyalarında yankı bulduğu söylenebilir. Rüyalar bize ruhsal yaşamla ilgili sorunlara dair önemli ipuçları verirler.

V. EMPATİ VE ÖZDEŞLEŞME

Ruhun yalnızca gerçekte var olanları algılama yeteneği yoktur, aynı zamanda gelecekte olacakları da hissetme ve tahmin etme yeteneği vardır. Bu öngörünün işlevine önemli bir katkıdır ve hareket etme yeteneğine sahip her organizma için gereklidir; zira böyle bir organizma sürekli ayarlamalar yapmak zorundadır. Biz bu yeteneği özdeşleşme ya da empati olarak adlandırmaktayız. İnsanlarda bu özellik müthiş derecede gelişkindir. Öyle boyutlara ulaşmıştır ki ruhsal yaşamın her köşesinde ona rastlamak mümkündür. Öngörüye duyulan gereksinim varlığının temel koşuludur. Eğer gerçekleşmesi olası bir olayı önceden canlandırmak, önceden muhakeme etmek ya da onun hakkında tahminler yürütmek zorunda bırakılırsak, henüz gerçekleşmemiş bir olay hakkında düşünce yürütme yoluyla yaptığımız karşılıklı ilişkilendirme, hissetme ve algılamayla sağlam bir yargıya varmayı öğrenmemiz gerekir. Belli bir görüş açısı edinmek zorunludur, bu sayede yeni olu-

şan duruma daha gayretli bir biçimde yaklaşmak ya da daha büyük bir ihtiyatla henüz oluşmadan onu engellemek mümkün olur.

Empati, birey ötekilerle iletişime geçtiğinde gerçekleşir. Ötekini anlamak onunla kendimizi özdeşleştirmedikçe olanaksızdır. Yaratıcı Drama, empatinin sanatsal izdüşümüdür. Empatinin diğer örneklerini bir başka insanı tehlike içinde gördüğünde bireyin duyduğu rahatsızlıkta görebiliriz. Bu empati öyle güçlü olabilir ki, birey kendi tehlike altında olmamasına karşın savunmaya yönelik bilinçsiz hareketler yapabilir. Birisi elindeki bardağı düşürdüğünde, diğerlerinin yaptığı hareketi hepimiz biliriz. Bir bowling salonunda bazı oyuncuların topu vücut hareketleriyle izleyerek, bu hareketleriyle sanki onun güzergâhını değiştirmeye çalıştıkları gözlenebilir! Benzer biçimde, futbol maçlarında tribünlerde büyük bir taraftar topluluğu kendi takımlarının hücum yaptığı yöne doğru yığılır ya da top rakip takıma geçtiğinde direniş gösteren bir baskı kurmaya çalışır. Çok sık rastlanan bir ifade de bir arabanın içindeki yolcuların tehlikeyi hissettiklerinde hayali frenlere basmalarıdır. Çok az insan, birisinin pencerelerini sildiği yüksek bir binanın önünden geçerken geri kaçma ve savunma hareketleri göstermekten kendini alıkoyabilir. Bir konuşmacı fenalaşıp konuşmasını sürdüremeyecek hâle geldiğinde, dinleyiciler kendilerini baskı altında ve huzursuz hissederler. Özellikle tiyatroda oyuncularla özdeşleşmekten ya da kendi içimizde farklı rolleri yaşamaktan kendimizi zor alıkoyarız. Yaşamımızın tümü özdeşleşme yetisine bağımlıdır. Sanki bir başkasıymışız gibi davranmamızı ve hissetmemizi sağlayan bu yeteneğin kökenini ararsak, onu doğuştan gelen toplum duygusunda

bulabiliriz. Bu, esasen, kozmik bir duygu, içimizde var olan kozmosun bütününün diğerleriyle bileşikliğinin bir yansıması ve insan olmaya dair kaçınılmaz bir niteliktir. Bu yeti bize kendi bedenimizin dışındaki varlıklarla özdeşleşme yeteneğini verir.

Tıpkı toplum duygusunun farklı dereceleri olduğu gibi, empatinin de farklı dereceleri vardır. Bunlar çocukluk döneminde bile gözlenebilir. Bazı çocuklar oyuncak bebeklere insanmış gibi davranırken, bazılarını da onların içini açıp incelemek ilgilendirir. Topluluk ilişkisini insanlardan alıp daha değersiz ya da cansız nesnelere yansıtmakla bireyin gelişimi tamamen durabilir. Çocuklukta rastladığımız hayvanlara karşı zalimlik tavrı toplum duygusunun ve kendini diğer canlı varlıklarla özdeşleştirme yeteneğinin tümden yitip gitmesi dışında mümkün olmazdı. Bu kusurun sonuçları çocuğu insan olma yönünde geliştirme konusunda çok az değeri ya da önemi olan şeylere yönelmeye iter. Bu tür bireyler, yalnızca kendilerini düşünürler ve diğer insanların mutluluklarına ve ıstıraplarına olan ilgilerini yitirirler. Bunlar yetersiz bir empati derecesinin göstergeleridir. Kendini diğerleriyle özdeşleştirme konusundaki başarısızlık, bireyin diğer insanlarla işbirliğini reddetmesine kadar varabilir.

VI. HİPNOZ VE TELKİN

Bireysel psikoloji, "Bir insanın bir diğerinin davranışını etkilemesi nasıl mümkün olur?" sorusunu bu olgunun ruhsal yaşamımızın göstergelerinden biri olduğu şeklinde yanıtlar. Eğer birey diğerlerini etkileyemeseydi, toplu hayat bizim için müm-

kün olmazdı. Bu karşılıklı ilişki kimi durumlarda daha da vurgulanır, öğretmen ve öğrenci, ebeveynler ve çocuklar ve eşler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi. Toplum duygusunun altında bireyin bir noktaya kadar kendi çevresinden etkilenme konusundaki istekliliği yatmaktadır. Etkilenmeye dair bu gönüllülük, etkiyi sağlayan bireyin haklarının derecesinin etkisini yönlendirdiği birey tarafından değerlendirilmesiyle bağlantılıdır. Birisinin zarar verdiği bir insan üzerinde sürekli bir etkiye sahip olması olanaksızdır. Bir birey, bir diğerini en iyi biçimde kendi haklarını güvence altında hissettiğinde etkileyebilir. Bu pedagojide önemli bir noktadır. Belki de bunun dışında bir eğitimi kabul ettirmek ya da sürdürmek de mümkün olabilir ama bu noktayı dikkate alan bir eğitim etkili olacaktır, çünkü bu durum insandaki en temel içgüdüyle, yani insanın insanlıkla ve kozmosla ilişki içinde olma duygusuyla bağlantılıdır.

Bu nokta ancak bir insanın kendini bilinçli olarak toplumun etkisinden uzak tutması hâlinde başarısızlığa uğrayacaktır. Bu tarzda bir sakınım, yalnızca kazara gerçekleşmez. Bireyin çevresindeki dünyayla ilişkilerinin yavaş yavaş silindiği ve bu sayede toplum duygusundan uzaklaştığı bir savaşın gerçekleşmiş olması gerekir. Davranışına yönelik her tür etki çok güç ya da olanaksız hâle gelmiştir. Bu durumda kendini etkilemeye yönelik her girişime karşı saldırıyla yanıt veren bir insanın dramına tanık oluruz.

Kendilerini çevre baskısı altında hisseden çocukların eğitimcilerin etkisine yetersiz bir rıza göstermeleri beklenebilir. Buna karşın dış baskının tüm engelleri kaldırarak otoriter etkiyi

koruyup, kendine boyun eğilmesini sağlayacak kadar güçlü olduğu durumlara da rastlanılır. Bu boyun eğişin toplumun yararına olmadığını kanıtlamak kolaydır. Bazen kendini o kadar grotesk biçimde gösterir ki, boyun eğen birey ömrü boyunca uyumsuz bir kişiliğe bürünür. Köle gibi itaatlerinin bir sonucu olarak böyle bireyler başkalarından bir emir almadıkça bir hareket gösteremez, düşünce üretemezler. Büyüdüklerinde başkalarının emri altında suç bile işleyebilen çocukların varlığı, bu ileri boyuttaki itaatin bir örneğidir.

Gangsterlerde bunun ilginç örneklerine rastlanır. Gangsterlerin emirlerini yerine getirenler bu sınıfa dahildirler, liderlerse kendilerini olay mahalinden uzak tutarlar. Gangsterlerin işlediği suçlarda, köle konumunda bir insan maşa olarak kullanılmaktadır. Bu ileri boyutlardaki körü körüne itaat öyle inanılmaz derecelere varabilir ki sonunda köleliğinden gurur duyar ve bunu hırsların bir tatmini olarak gören insanlar ortaya çıkar.

Eğer kendimizi olağan karşılıklı etkileşimlerle sınırlayacak olursak, etki almaya en yetkin insanların mantığa en çok önem veren ve toplumsal duyguları en az bozulmuş insanlar olduklarını görürüz. Bunun tersine, üstünlüğe aç ve egemenlik arzusunda olanları etkilemek çok zordur. Gözlemler, her geçen gün bize bu gerçeği sergilemektedir.

Çocukların körü körüne itaat gösterdiklerinden yakınan ebeveynlere çok az rastlanır. En çok görülen yakınma çocuğun itaatsizliğidir. İncelemeler, böyle çocukların kendilerini çevrelerinden üstün hâle getirecek bir akıma kaptırdıklarını göstermek-

tedir; kendilerine engel oluşturan küçük hayatlarının duvarlarını yıkma çabasındadırlar. Evdeki yanlış tutumun bir sonucu olarak eğitsel etkinin uzanamayacağı bir duruma gelmişlerdir.

Şiddetli iktidar arayışı, bir bireyin eğitilebilirlik derecesiyle ters orantılıdır. Bu gerçeğe rağmen, aile eğitimimiz çoğunlukla çocuğun hırsını kamçılamak ve kafasında büyüklük düşünceleri uyandırmak üstüne kuruludur. Bu durum düşüncesizlikten değil, tüm kültürümüze büyüklük hayallerinin işlemiş olmasındandır. Uygarlığımızda olduğu gibi, ailelerde de gözler en çok çevresindekilerden daha etkileyici, daha iyi ve daha başarılı olan bireye çevrilir. Kibirle ilgili bölümde, hırsı teşvik eden eğitimin toplu yaşamla nasıl bir uyumsuzluk gösterdiğini ve hırsın *us*un önüne çıkardığı zorluklarla onu nasıl engellediğini göreceğiz.

Hipnoz altındaki bireyler koşulsuz itaatlerinin sonucunda çevrelerinin her hareketinden etkilenen insanlarla benzer bir durumdadırlar. Bir insanın ağzından çıkan her emre itaat ettiğinizi düşünün! Hipnoz da benzer bir hazırlık aşamasını içerir. Herkes hipnotize edilmek istediğini söyleyebilir ya da buna inanabilir ancak boyun eğmek için gerekli olan ruhsal gönüllülük eksik olabilir. Bir başka bireyse bilinçli olarak direnç gösterebilir ama içinden itaat etme arzusu gösterebilir. Hipnozda, hipnotize olan bireyin ruhsal durumu o bireyin davranışında belirleyici olur. Söyledikleri ya da inandıklarının bir etkisi olmaz. Bu konudaki karmaşa hipnozla ilgili yanlış saptamalar doğurmuştur. Hipnozda genellikle, hipnoza karşı *mücadele veriyormuş gibi görünen* ancak hipnozcunun isteklerine boyun eğme arzusunda olan bireylerle

meşgul olunur. Bu gönüllülüğün farklı sınırları vardır, bu yüzden de hipnozun sonuçları her bireyde farklılık gösterir. Hiçbir durumda gönüllülüğün derecesi hipnozcunun isteğine bağlı değildir. Tamamen hipnoz altındaki bireyin ruhsal durumuna bağlıdır.

Özünde hipnoz uykuya benzer. Bu uykunun bir başkasının emri altında ortaya çıkması gizemlidir. Emir, yalnızca ona itaat etmeye gönüllü birisine verildiğinde etkilidir. Belirleyici etkenler, doğal olarak hipnoz altındaki birey ya da diğer bir deyişle deneğin doğası ve karakteridir. Yalnızca mantıksal yetilerini harekete geçirmeden karşısındakinin isteklerine razı olmak isteyen bir birey, hipnotik bir uyku üretme yetisine sahiptir: Hipnoz alışagelmiş uykudan farklıdır, çünkü hareket yetisini dışarıda bırakır, hem de hareket merkezlerinin hipnozcunun emrinde harekete geçeceği bir dereceye kadar. Bu durumda normal uykudan geriye yalnızca deneğin hipnozcunun anımsamasına izin verdiklerini fark ettiği bir alacakaranlık rehaveti kalır. Hipnozla ilgili en önemli gerçek, ruhun en güzel ürünleri olan mantıksal yetilerin hipnotik trans boyunca felce uğramasıdır. Hipnotize edilmiş denek, bir anlamda hipnozcuya ait üçüncü bir ele, onun emrinde hareket eden bir organa dönüşür.

Diğer insanların davranışlarını etkileme gücüne sahip birçok insan bunu kendilerine özgü gizemli bir güç olarak görürler. Bu düşünce büyük zararlara yol açabilir, özellikle hipnozcuların ve telepatların tehlikeli etkinliklerinde. Bu insanlar, insanlığa karşı öylesine rezil suçlar işlemektedirler ki alçakça amaçlarına uygun her çeşit aracı kullanabilirler. Bu onların yaptığı her işin

kötü amaçlı olduğu anlamına gelmez. İnsan denen hayvan, ne yazık ki öylesine bir itaat sergileyebilir ki, özel güçlere sahipmiş gibi davranan herhangi bir bireyin kurbanı olabilir. Pek çok insan düşünmeksizin otoriteye boyun eğme huyundadır. Halk kandırılmak arzusundadır. Mantıksal süzgeçten geçirmeden her söze inanmak ister. Böylesi bir tavır, insanoğlunun toplu yaşamına düzen getirmek bir yana, yeniden ve yeniden etki altına alınanların isyanıyla sonuçlanacaktır. Hiçbir telepat ya da hipnozcu çok uzun bir zaman boyunca deneylerini yürütme şansına sahip olmamıştır. Bu bireyler, çoğunlukla –yalnızca– medyum denilen ve kendilerini olduklarından üstün görme yanılgısına düşüren insanlarla ilişkiye geçmişlerdir.

Doğrular ve yalanların garip bir karışımının olduğu başka durumlar da vardır: Hipnoz altındaki birey, "*kandırılan bir kandırandır*" bir anlamda, hipnozcuyu kandırmakta ancak bunun yanında kendini onun iradesine teslim etmektedir. Burada söz konusu güç, hiçbir biçimde hipnozcuya ait değildir, deneğin kendini teslim etme ve boyun eğme arzusuna bağlıdır. Deneği hipnozcunun blöf yapma yeteneği dışında etkileyen sihirli bir güç yoktur. Mantığıyla yaşamaya alışmış, kendi kararlarını alan, başkalarının sözlerinden eleştiri süzgecinden geçirmeden etkilenmeyen herhangi bir birey doğal olarak hipnotize olmaz, böylece hiçbir telepatik güç de sergilemez. Hipnoz ve telepati yalnızca köleninki gibi itaatin göstergeleridirler.

Bu noktada, telkine de değinmeliyiz. Telkin en iyi biçimde izlenimlerin ve uyarıcıların sınıfına dahil edildiğinde anlaşılır

hâle gelir. Tüm insanlar sıklıkla uyarıcılarla karşı karşıya gelirler. Hepimiz düzenli olarak dış dünyada ortaya çıkan sayısız izlenimin etkisi altındayızdır. Bir uyarıcının yalnızca algılamadan ibaret olduğuna hiç rastlanılmaz. Bir izlenim bir kez algılandığında etkisi sürer. Bu izlenimler bir başka insanın istekleri, ricaları, onun sorgulanabilir girişimleri ya da savlarına dönüştüğü zaman telkinden bahsedebiliriz. Bu durum telkinlerin yöneltildiği bireyde zaten var olan bir görüşün değişime uğraması ya da daha da güçlenmesi hâlidir. Asıl sorun her bireyin dış dünyadaki uyarıcılara farklı tepkiler vermesidir. Ne dereceye kadar etki altına girebileceği bireyin bağımsızlığıyla yakından ilintilidir. İki çeşit insan olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Birincisi karşısındaki insanın düşüncelerini ve yargılarını olduğundan daha önemli gören, bu yüzden de kendi düşüncelerine, doğru da yanlış da olsalar az itimat eden bireylerdir. Diğer insanların önemini gözlerinde büyütürler ve onların düşüncelerini memnuniyetle özümserler. Bu bireyler telkine ya da hipnoza müthiş yatkındırlar. İkinci tür insanlar ise her uyarıcıyı ya da telkini bir hakaret addederler. Bunlar kendi düşüncelerini doğru kabul eden ve gerçekten doğru ya da yanlış olup olmadıklarıyla ilgilenmeyen bireylerdir. Başka bir insanın ortaya koyduğu her şeyi görmezden gelirler. İki tip insanda da bir zayıflık duygusu mevcuttur. İkinci tip insanlar bu zayıflığı başka insanlardan hiçbir şey alamamalarıyla ifade ederler. Bu sınıfa dahil bireyler genellikle kavgacı kişiliktedirler, buna karşın her türden düşünceye esnek olduklarıyla övünürler. Esnek ve mantıklı olduklarından söz etmekle de yalnızca izole konumlarını daha da güçlendirmeyi ve yeniden üretmeyi amaçlarlar.

5 – AŞAĞILIK DUYGUSU VE FARK EDİLME ÇABASI

I. ÇOCUKLUĞUN İLK YILLARINDAKİ DURUM

Buraya kadar değindiklerimizin ardından, artık doğa tarafından üvey evlat muamelesi gören çocukların niçin yaşamı yaşanası kılan değerlerin daha küçük yaşta bahşedildiği çocuklara kıyasla hayata ve diğer insanlara karşı tümüyle farklı yaklaştıkları konusu daha anlaşılır olacaktır. Dünyaya yetersiz ya da eksik organlarla gelen çocukların çocuk yaşta toplumsal duygularını boğan acı bir varoluş mücadelesine girmeleri sık rastlanan bir durumdur. Çevrelerindeki yaşıtlarına uyum sağlamak yerine, sürekli kendileriyle ve diğerleri üzerinde nasıl bir izlenim bıraktıklarıyla ilgilenirler. Organik yetersizlik dış dünyaya karşı düşmanca bir tavrı üretmeye yetkin toplumsal ve ekonomik bir yükü içinde barındırır. Bu eğilim hayatın ilk yılla-

rında belirir ve bu tip çocuklar daha hayatlarının ikinci senesinde kendilerinin mücadele konusunda oyun arkadaşları kadar iyi donatılmadıklarını düşünürler, oyunlarda ve eğlencelerde kendilerine güvenmeye cesaret edemezler. Geçmişte hissettikleri yoksunluktan dolayı, dışlandıkları duygusuna kapılmaktadırlar, bu da kendini endişeli beklentilerinde açığa vurur. Her çocuğun hayatının başlangıcında aşağılık duygusuna sahip olduğunu anımsamalıyız, ailesi belli bir düzeyde toplum duygusuna sahip olmasa çocuklar tek başlarına hayatlarını sürdüremezlerdi. Bir çocuğun zayıflığını ve yardıma muhtaç hâlini gördükten sonra her hayatın başlangıcının nasıl az ya da çok yoğun bir aşağılık duygusuyla dolu olduğu fark edilebilir. Bu aşağılık duygusu her çocukça çabanın altında yatan aşağılık duygusunun itici gücü, başlangıç noktasıdır. Tek başına bu duygu, çocuğun yaşamda nasıl huzur ve güvenceye kavuşacağını, onun varoluş amacını ve bu amaca ulaşmada geçeceği yolu belirler.

Bir çocuğun eğitilebilirliğinin temeli organik potansiyeliyle yakından bağlantılı olan bu özel durumda yatar. Eğitilebilirlik iki etken sonucunda bozguna uğrayabilir. Bu etkenlerden ilki abartılmış, büyütülmüş ve çözülmemiş aşağılık duygusu, ikincisi de yalnızca güvenlik, huzur ve toplumsal dengeyi sağlamaya değil, bireyin çevresine karşı gücünü kanıtlamaya da yönelik bir amaç, diğer insanlar üzerinde egemen olma amacıdır. Böyle bir amaç güden çocuklar çok kolay fark edilirler. Sorunlu çocuklar olurlar, çünkü her deneyimi bir yenilgi olarak yorumlarlar ve kendilerinin hem doğa hem de toplum tarafından dışlandıklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını düşünürler. Bir çocuğun hayatının zorla-

yıcı etkenlerden dolayı nasıl çarpık, yetersiz, yanlış yollar izleyen bir gelişim gösterebileceğini anlamak için tüm bu etkenleri göz önüne almak gerekir. Her çocuk için yanlış bir gelişim tehlikesi mevcuttur. Her çocuk, şu ya da bu zamanda kendini güvensiz bir durumda bulabilir.

Her çocuk yetişkinlerin içinde büyümek zorunda olduğundan kendini zayıf, küçük ve yalnız yaşamaktan aciz olarak kabul etmeye yatkındır; kendinin yerine getirebileceği düşünülen basit görevleri bile hatalı ya da beceriksizce yapmaktan korkar. Eğitimle ilgili birçok hatamız bu noktada ortaya çıkar. Çocuğun yapabileceğinden fazlasını istemekle kendi kafasındaki acizlik düşüncesini yüzüne vurmuş oluruz. Bazı çocuklara küçüklükleri ve acizlikleri bilinçli bir biçimde bile hissettirilir. Bazı çocuklar oyuncaklar ya da hareketli bebekler olarak görülür, bazılarıysa yine üstüne titrenmesi gereken pahalı eşyalar gibi. Kimilerine de işe yaramaz bir yük oldukları hissettirilir. Ebeveynlerin ve yetişkinlerin tavırlarının bileşkesi çocuğu elinde iki güç olduğuna inandırır; büyüklerinin memnuniyeti ve memnuniyetsizliği. Ebeveynlerin neden olduğu aşağılık duygusu uygarlığımıza özgü bazı niteliklerle birlikte daha da büyüyebilir. Çocukları ciddiye almamak bu tip bir özelliktir. Çocuk hiçbir hakka sahip olmayan kimliksiz biri olduğunu, göz önünde olması ancak sesinin duyulmaması gerektiğini düşünür, uslu ve sessiz olması gerektiği izlenimine kapılır.

Birçok çocuk sürekli olarak kendine gülünecek korkusuyla yaşar. Çocukları alaya almak bir suçtur denilebilir. Bu çocuğun

ruhunda etkisini sürdürür ve onun yetişkinlikteki huy ve hareketlerine aktarılır. Çocukluğunda alaya alınmış bir yetişkin kolayca seçilebilir, yeniden alaya alınma korkusundan kurtulamaz. Çocukları ciddiye almamanın bir diğer biçimi de onlara bariz yalanlar söylemektir, bunun sonucunda çocuk yalnızca çevresinden kuşku duymakla kalmaz, aynı zamanda hayatın ciddiyeti ve gerçekliğini de sorgulamaya başlar.

II. AŞAĞILIK DUYGUSUNUN TELAFİSİ: FARK EDİLME VE ÜSTÜNLÜK ÇABASI

Bireyin varoluş amacını aşağılık, yetersizlik ve emniyetsizlik duyguları belirler. İlgi odağı olma ve ebeveynlerinin dikkatini çekme eğilimi yaşamın ilk günlerinde kendini hissettirir. Burada aşağılık duygusu altında gelişen ve bireyin çevresinden üstün olduğu bir durumu hedefleyen fark edilme arzusunun ilk göstergelerine rastlanır.

Toplum duygusunun derecesi ve niteliği egemenlik amacını belirlemede yardımcı olur. Çocuk olsun, yetişkin olsun hiçbir bireyi bireysel egemenlik amacı ve toplum duygusunun yoğunlukları arasında bir kıyaslama yapmadan yargılayamayız. Amacı, hedefine vardığında ona yaşamı yaşanır kılacak bir üstünlük duygusu ya da kişiliğinin ihya olmasını sağlayacak bir amaç olarak belirlenir. Heyecanlarımıza değer katan, duygularımızı birbirine bağlayıp eşgüdümleyen, imgelemimizi biçimlendiren ve yaratıcı güçlerimizi yöneten, neyi anımsayıp neyi unutacağımızı belirle-

yen bu amaçtır. Hepimiz, duyguların, etkilerin ve imgelemin nasıl göreceli olarak değer kazanabileceğini fark edecek konumdayız. Tam olarak ölçülmeleri mümkün olmasa da, ruhsal faaliyetimize ait bu öğeler belli bir amaç için gösterilen çabanın etkisindedir. Algıladıklarımızın önceliğinde ve seçilmelerinde bu amaç belirleyici olur. Sözün kısası, hissettirmeden kişilik bu nihai amaca ulaşma gayreti gösterir.

Yapay olarak yarattığımız, gerçekte var olmayan, sanal olan sabit bir noktaya doğru kendimizi yönlendiririz. Bu varsayıma ruhsal yaşamımızdaki yetersizlik nedeniyle gereksinim duyulmaktadır. Bu hayal, dünyanın aslında var olmayan ancak son derece faydalı olan meridyenlerce bölünmesinde olduğu gibi başka bilimlerde kullanılan başka hayallerle de benzerlik göstermektedir. Bütün ruhsal hayallerde yapılması gereken şudur: Yakından incelendiğinde var olmadığını kesinlesek de sabit bir noktayı *var*mış gibi kabul ederiz. Bu varsayımın amacı varoluş karmaşasında yönümüzü bulmaktır, böylece göreli değerlerin bir biçimde algılanmalarını sağlayabiliriz. Bunun avantajı her heyecanı ve her duyguyu bir kez bu noktayı varsaydıktan sonra sınıflandırabilmemizdir.

Öyleyse bireysel psikoloji, açıklayıcı bir dizge ve yöntem belirleyerek, insan davranışını, bireyin belirlediği amacı için çaba sarf etmesinin ondaki temel kalıtsal yetenekler üzerindeki etkisi sonucunda ortaya çıkan nihai bir ilişkiler bütünü olarak görmektedir. Bununla beraber, deneyimlerimiz bize, amaca yönelik mücadelenin yalnızca uygun bir kavramın ötesinde olduğunu gös-

termektedir. Temelinde bilinçli ya da bilinçdışı yaşama ait olsalar da, gerçeklerle son derece bağıntılıdırlar. Amaca yönelik mücadele ya da ruhsal yaşamın amaçlılığı yalnızca felsefi bir varsayım değildir, aksine temel bir gerçektir.

Kendimize uygarlığımızın en önemli kötülük kaynağı olan iktidar mücadelesiyle nasıl savaşabileceğimizi sorarsak, bir zorlukla karşılaşırız. Bu zorluk da söz konusu mücadelenin çocuğun kendine rahatça yaklaşılamadığı zamanlarda başlamasıdır. İnsanlar hayatlarının sonraki dönemlerinde de ilerleme ve aydınlanma gösterebilirler. Bu dönemde çocukla birlikte *yaşamak* güç mücadelesini onun için önemsiz kılacak olan toplum duygusunu geliştirme fırsatını verir.

Daha ileri bir zorluk çocukların bu iktidar mücadelelerini açıkça ifade etmemeleri, iyiliklikseverlik ve şefkat maskesi altında saklayıp yapacaklarını gizlice yapmalarıdır. Aslında, bu sayede kendilerini açığa vurmaktan kaçarlar. Engellenemeyen bir iktidar mücadelesi çocuğun ruhsal yaşamında dejenerasyonlara yol açabilir, güvenliğin ve gücün abartılı bir itkisine dönüşebilir, cesareti küstahlığa, itaatkârlığı korkaklığa, şefkati dünyaya egemen olmaya yönelik gizli bir ihanete çevirebilir. Her doğal duygu ya da ifade, son tahlilde içinde çevreyi boyun eğdirmeye yönelik bir amaca yönelik ikiyüzlü hesapları barındırır.

Okul, bilinçli veya bilinçsiz biçimde çocuğa hayatınkine benzer bir eğitim vererek, ona eğitimlilere özgü bir anlayış kazandırarak ve çevresindeki insanlara yönelik toplum duygusunu arttırıp çocuğun güvensizlik duygusunu telafi ederek çocuğu et-

kiler. Tüm bu önlemler, kaynakları ne olursa olsun, çocuğu güvensizlik ve aşağılık duygusundan kurtarmaya yardımcı olur. Bu süreç boyunca çocuğun ruhunda olup bitenleri, ruhsal etkinliklerinin aynası olan geliştirdiği karakter özellikleriyle değerlendirmemiz gerekir. Çocuğun mevcut yetersizliği, ruhsal yapısını oluşturmada önemli bir etken olsa da, güvensizlik ve aşağılık duygusunun ağırlığının ölçütü olamaz, çünkü her çocuk bu duruma farklı tepkiler verir.

Hiç kimse bir çocuktan belirli bir durum karşısında kendini çok iyi tartmasını bekleyemez, bu yetişkinlerden bile beklenemez! Zorluklar hızla büyümektedir. Çocuk öyle içinden çıkılmaz durumların içinde büyür ki yetersizliğin derecesine bağlı hatalar kaçınılmaz olur. Bir başka çocuksa içinde bulunduğu durumu yorumlamakta daha başarılı olabilir. Buna karşın genellikle çocuktaki aşağılık duygusu kemikleşene kadar her geçen gün değişime uğrar ve sonunda kesin bir iç değerlendirme olarak ortaya çıkar. Çocuk, yaptığı her işte bunu bir "kendini ölçme kıstası" olarak elinde bulundurur.

Ruhun acı veren aşağılık duygusunu ortadan kaldırmaya giriştiği telafi mücadelesinin organik dünyada da paralellikleri vardır. Bedenimizde yaşamımız için büyük önem taşıyan organların normal çalışmalarına gelecek bir zarar hâlinde bir aşırı büyüme ya da aşırı çalışma göstereceği bilinen bir gerçektir. Nitekim dolaşım sorunlarında kalp, tüm gücünü bedenin bütününden alıyormuş gibi, normal bir kalpten daha güçlü oluncaya dek genişler. Benzer biçimde, ruh da aşağılık duygusunun baskısı

altında ya da bireyin küçük ve savunmasız olmasının ızdırabı içinde tüm gücünü bu "aşağılık kompleksi"ni yenmeye yönlendirir.

İktidar ve egemenlik mücadelesi öylesine abartılı bir hâl alabilir ki, patolojik boyutta görülmesi gerekir. Bu gerçekleştiğinde hayattaki olağan ilişkiler asla tatmin edici olamaz. Benzer durumlarda sergilenen hareketlerde bir büyüklük tavrı sergilenir. Böyle bireyler amaçlarına çok iyi adapte olurlar. Patolojik iktidar itkisi söz konusu olduğunda, yaşamlarındaki konumlarını olağandışı çabalarla, başkalarından daha aceleci ve sabırsız bir biçimde daha şiddetli itkilerle ve başkalarının düşüncelerine danışmadan korumaya yönelen bireylerle karşılaşırız. Bu çocukların eylemleri egemenlik amaçlarına yönelik abartılı hareketlerinden dolayı kolaylıkla fark edilebilir; diğer insanların yaşamlarına yönelik saldırıları kendi yaşamlarını korumalarını gerekli kılar. Onlar dünyaya karşıdır, dünya da onlara.

Bu gereksinim yalnızca kötü sonuçlara gebe değildir. Bazı çocuklar iktidar mücadelesini kendilerini toplumla karşı karşıya getirmeye yönelik bir tarzda ifade etmezler ve hırsları anormal bir karakteristik olarak görülemez. Buna karşın faaliyetlerini ve başarılarını göz önüne aldığımızda, toplumun onların zaferlerinden genelde bir yarar sağlamadığını görürüz, kaldı ki hırsları asosyal özelliktedir. Hırsları onları her zaman başka insanların yoluna rahatsız edici öğeler konumunda çıkaracaktır. Yavaş yavaş da insan ilişkilerinin geneline anti-sosyal bir havayı getirecek karakter özellikleri ortaya çıkacaktır.

Bu karakter özelliklerinin başında gurur, kibir ve ne pahasına olursa olsun herkese hâkim olma arzusu gelir. Diğer insanlara hâkim olma arzusu, bireyin kendini göreli olarak yüceltmesiyle fark edilmeden gerçekleştirilebilir, bu da ilişkiye geçtikleri herkesin aksine hareket etmeleriyle gerçekleşir. Bu bireyin tavrı yalnızca çevresi için rahatsızlık verici olmakla kalmaz, bu tavrı gösteren birey de rahatsızlık duyar, çünkü kendini sürekli olarak hayatın karanlık yönüyle karşı karşıya getirir ve yaşamdaki mutluluğu tatmasını engeller.

Bazı çocukların çevrelerine saygınlıklarını kabul ettirmek amacıyla kullandıkları abartılı iktidar itkisi, kısa bir zaman sonra onları günlük yaşamın olağan görev ve ödevlerine karşı direnmeye zorlar. Güce aç bir bireyle toplumsal açıdan ideal bireyi karşılaştırarak bir insan kendini ne dereceye kadar çevresindekilerden ayırdığını belirleyebilecek toplumsal göstergeye ulaşır. İnsan doğasını iyi muhakeme edebilecek birisi, fiziksel kusurlar ve yetersizliklere karşı gözünü açık tutar ve bu karakter özelliklerinin bireyin ruhunun evrimi sırasında karşılaştığı bazı güçlükler olmadan ortaya çıkmayacağını bilir.

Ruhun gelişimi üzerinde etki eden güçlüklerin ayırdına varıp insan doğasını tam anlamıyla kavradığımızda, toplum duygumuzu bütünüyle geliştirdiğimizden bu bilgi zarar verici bir araca dönüşmeyecektir. Tam tersine, çevremizdeki insanlara yardım edebileceğimiz bir araç olacaktır. Fiziksel kusuru olan ya da sevimsiz karakter özelliklerine sahip birisini, duyduğu öfkeden dolayı kınamamamız gerekir. Durumunun sorumlusu o değildir.

Bunun yerine sonuna kadar öfkelenmeye hakkı olduğunu ve bizim de onun durumunun suçuna ortak olduğumuzun bilincine varmamız gerekir. Suç bizdedir, çünkü bu durumu yaratan toplumsal felakete karşı yeterli önlemi almamışızdır. Bu bakış açısına sadık kalırsak, bu bireye toplum dışına itilmiş, işe yaramaz, değersiz biri gibi değil, kendimiz gibi bir insan olarak yaklaşırız; ona kendini diğer bütün insanlarla eşit hissetme olanağını bulacağı bir atmosfer yaratırız. Organlarına ya da bedenine ait eksiklikleri dışarıdan fark edilebilir bir bireyin görüntüsünün ne kadar itici olduğunu hayal edin, bu durum sizin de başınıza gelebilirdi! Bu durum kendinizin tam anlamıyla oturmuş toplumsal değerlere varmak ve toplum duygusu gerçeğine tam bir uyum sağlamak için gereksinim duyduğunuz eğitimin iyi bir göstergesidir.

Kusurlu organlarla doğmuş insanların daha çocukluk yıllarında fazladan bir varoluş yükünü üzerlerinde hissettikleri ve varoluşlarına kötümser bir açıyla yaklaştıkları açıktır. Aşağılık duygusunun organlarındaki kusurlar neredeyse fark edilemeyecek olmalarına rağmen şu ya da bu nedenle çok görüldüğü çocuklar, kendilerini benzer bir durum içinde bulurlar. Aşağılık duygusu yapay olarak öylesine büyüyebilir ki sonuçta dünyaya ciddi derecede özürlü gelmiş bir çocukla aynı dereceye varabilir. Örneğin kritik dönemde verilecek katı bir eğitim, böylesi talihsiz bir sonucu doğurabilir. Varoluşlarının ilk yıllarında içlerine yerleşen sızı hiçbir zaman yok olmaz ve yaşadıkları soğukluk onları çevrelerindeki diğer insanlara yaklaşmalarını engeller. Sevgi ve şefkatten yoksun ve hiçbir ortak noktalarının olmadığı bir dünyada yaşadıklarına inanırlar.

Bu duruma bir örnek verelim: Sürekli olarak sahip olduğu büyük sorumluluk duygusundan ve yaptığı işlerin ne kadar önemli olduğundan söz eden bir hasta karısıyla çok kötü bir ilişki sürdürmektedir. Burada söz konusu iki insan, karşılıklı olarak her olayda pireyi deve yaparak, birbirlerine boyun eğdirmeyi amaçlayan iki bireydir. Ağız dalaşları, sitemler, hakaretler sonunda kaçınılmaz bir sonuç olarak bu iki insan birbirlerine tümüyle yabancılaşırlar. Kocanın insanlara, en azından eşi ve arkadaşlarına karşı az da olsa bir toplum duygusu varsa, o da üstünlüğe olan açlığı tarafından yutulur.

Hayat öyküsünden çıkardıklarımız şunlardır: On yedi yaşına dek fiziksel olarak az gelişmiştir. Sesi küçük bir oğlan çocuğu gibidir, bedeninde ve yüzünde tüy yoktur ve okuldaki en ufak tefek çocuklar arasındadır. Bugün otuz altı yaşındadır. Üzerinde erkeksi görünüme ait olmayan hiçbir nokta göze çarpmamaktadır ve doğa göründüğü kadarıyla doğal gelişimini sağlamış ve o on yedisindeyken zar zor başlattığı değişimi sonlandırmıştır. Buna karşın, adam sekiz yıl boyunca gelişmesindeki aksaklıkların acısını duymuştur, üstelik o dönemde doğanın anormalliğini telafi edeceğinin hiçbir garantisi de yoktur. Bütün bu dönem boyunca her zaman bir "çocuk" olarak kalacağı düşüncesi, ona acı vermiştir.

Daha o çocukluk döneminde bugünkü karakter özelliklerinin başlangıcı gözlemlenebilir. Çok önemli biriymiş ve her yaptığı iş son derece önemliymiş gibi davranmıştır. Her hareketi onu ilginin merkezine oturtma amacına hizmet etmiştir. Zamanın akışıyla bugün kendinde gözlemlediğimiz karakter özelliklerini

edinmiştir. Evlendikten sonra sürekli olarak eşini, onun gözünde olduğundan daha büyük ve daha önemli biri olduğuna inandırmakla meşgul olmuştur, eşi de bu süre zarfında onun bu düşüncelerinin doğru olmadığını ona göstermekle uğraşmıştır! Bu durumda daha nişanlılıklarında kopma işaretleri veren evlilikleri, çok zor yürümüş ve en sonunda toplumsal bir felaketle sonlanmıştır. Hasta bu dönemde psikiyatriste gelmiştir –evliliği, zaten yıpranmış olan özsaygısının daha da harap olması sonucunu getirmiştir. Tedavi olmak için, öncelikle psikiyatristten insan doğasını öğrenmesi, hayatında yaptığı hatayı görmesi ve kabullenmesi gerekmektedir. Yaptığı bu hata, boş yere kapıldığı bu aşağılık duygusu, tedavi olana kadar tüm hayatına gölge düşürmüştür.

III. YAŞAMIN VE KOZMİK RESMİN GRAFİĞİ

Buna benzer olayları sergilediğimizde, hastanın belirtmiş olduğu, çocukluk izlenimleri ve asıl yakınma arasındaki ilişkileri göstermek uygun olacaktır, bunun en iyi yolu tıpkı bir matematik formülünde olduğu gibi bir grafik kullanmaktır. İki noktayı birleştiren bir çizgi böyle bir denklemi temsil eder. Birçok vakada bu yaşam grafiğini, bireyin tüm bu hareketliliğinin gerçekleştiği eğriyi çizmek mümkün olacaktır. Eğrinin denklemi bireyin ilk çocukluk yıllarından beri takip ettiği davranış biçimini verir. Belki de insanın yazgısını çok basite indirgeyerek küçültmeye çalıştığımı düşünen okurlar olacaktır ya da bizim her insanın kendi hayatının efendisi olduğunu, özgür iradeyi ve usa vurmayı inkar ettiğimizi de düşünebilirler. Özgür irade söz konusu oldu-

ğunda bir yere kadar bu suçlama doğrudur. Aslında, son hâli bazı ufak tefek değişikliklere uğrayan, ancak özü, enerjisi ve anlamı, ilk çocukluk yıllarından beri değişmeden kalan bir davranış modeli belirleyici etkendir. Çocukluktaki durumu izleyen yetişkin çevresi bu davranış modelini bazı açılardan değiştirmeye yönelse de, bu durum değişmez. İncelememizde hastanın ilk çocukluk günlerinin öyküsünü araştırıp ortaya çıkarmamız gereklidir, çünkü ilk çocukluk dönemine ait izlenimler çocuğun belirlediği yönü gösterdiği gibi gelecekte varoluş mücadelesinde vereceği tepkilerin yönünü de belirlerler. Varoluş mücadelesine vereceği tepkide çocuk hayata kendiyle birlikte gelen tüm ruhsal olanakları kullanacaktır; çocukluğunun ilk günlerinde üzerinde hissettiği baskı, yaşama karşı tavrını şekillendirecek ve ilkel bir düzeyde dünya görüşünü ve kozmik felsefesini belirleyecektir.

İnsanların çocukluklarından sonra, hayatlarının ilk yıllarına nazaran farklı ifade ediyor olmalarına karşın yaşantılarına karşı tavırlarını değiştirmemeleri bizi şaşırtmalıdır. Bu nedenle bir çocuğu yanlış bir hayat görüşü edinmeyeceği ilişkilerin içine yönlendirmek önem arz eder. Bedenin gücü ve direnci bu süreçte önemli bir etkendir. Toplumsal konumu ve onu eğitenlerin karakter özellikleri de aynı derecede önemlidir. Hayata karşı verilen tepki başlangıçta otomatik olarak bir refleks gibi gerçekleşse de, tipe özgü tepkiler, yaşamın ileriki yıllarında belli bir amaçlılığa göre değişime uğrarlar. İlk başlarda bireysel gereksinime bağlı etkenler acısını ve mutluluğunu belirler, ancak sonradan birey bu ilkel gereksinimlerin baskısını önlemeyi ve ondan kaçınmayı öğrenir. Bu olgu kendini keşfetme döneminde, çocuğun kendinden

"Ben" diyerek bahsettiği dönemde gerçekleşir. Yine bu dönemde çocuk, çevresiyle önceden belirlenmiş bir ilişki içinde olduğunun bilincine varır. Bu ilişki hiçbir biçimde nötr değildir, çünkü çocuğu farklı bir tavır benimsemeye ve ilişkilerini dünya görüşüne, kendi mutluluk ve bütünlük kavramının gerektirdiklerine göre düzenlemeye zorlar.

Ruhsal hayatın amaca yönelik olduğunu doğrularsak, parçalanamaz bir bütünlüğün bu davranış biçiminin kendine özgü işareti olması gerektiği bize daha anlaşılır gelecektir. Ruhsal eğilimlerin birbirlerine zıt görünen ifadelerinin görüldüğü vakalarda insanı yalnızca bir kişilik birimi olarak ele almanın gerekliliği daha açıkça ortaya çıkar. Okuldaki davranışlarıyla, evdeki davranışı taban tabana zıt çocuklar vardır, tıpkı gerçek karakteriyle görünürdeki karakter hatları birbiriyle bizleri yanıltacak derecede ters yetişkinler olduğu gibi. Hareketleri ve ifadeleri müthiş derecede benzerlik gösteren iki bireyin derindeki davranış modelleri incelendiğinde, birbirlerinden tamamen farklı oldukları görülür. İki birey aynı şeyi yapıyor gibi görünebilirler, gerçekte her biri çok farklı bir şey yapmaktadır, buna karşın görünürde çok farklı şeyler yapan iki birey de gerçekte aynı şeyi yapıyor olabilirler.

Bu farklı anlamların olasılığı yüzünden ruhsal yaşama ait ifadeleri tek ve izole olgular olarak ele alamayız; tersine, onları yönlendirildikleri amaca uygun olarak değerlendirmek gerekir. Asıl anlam yalnızca bir insanın bir olgunun bireyin yaşamının tüm bağlamında taşıdığı değeri bildiğimizde kavrayabiliriz. Bireyin ruhsal yaşamını da, ancak bir insan yaşamına ait her ifadenin

onun birim davranış biçiminin bir uzantısı olduğu yasasını yeniden doğruladığımızda anlayabiliriz.

Sonunda her insan davranışının bir amaca yönelik mücadele temeli üstüne inşa edildiğini, sonu kadar başlangıcıyla da koşullandığını anladığımızda, artık en büyük hataların nerede yapıldığını anlayabiliriz. Bu hataların kaynağı her birimizin zaferlerimizi ve ruhsal varlıklarımızı kendimize özgü biçimde, bireysel yaşam tarzımızı pekiştirmekte kullanmamızdır. Bu da hiçbir şeyi sınamamamız, yalnızca tüm algıları kendi bilincimizin gölgesinde ya da bilinçdışımızın derinlerinde alıp, değiştirip özümsememizden kaynaklanır. Bilim, tek başına bu sürece ışık tutabilir ve onu anlaşılır kılabilir: Bilim en nihayetinde bu süreci değişime uğratabilir. Bu noktada sözlerimizi içindeki olguları şu ana kadar öğrendiğimiz bireysel psikoloji kavramlarıyla analiz edip açıklayacağımız bir örnekle noktalayalım.

Genç bir kadın hasta, kendince çok fazla görevi yüklendiğini düşündüğünden yaşamdan zevk alamamaktan şikayet eder. Dışarıdan bakıldığında bu bireyde, basit herhangi bir görev aldığında içini huzursuzluk kaplayan, huzursuzluğu gözlerinden okunan, aceleci birinin özelliklerini görürüz. Ailesi ve arkadaşlarından her şeyi çok ciddiye aldığını ve iş yükünün altında belinin büküldüğünü öğreniriz. Hakkında edindiğimiz genel izlenim her şeyi gereğinden fazla ciddiye alan biri olduğudur, bu da pek çok insanda görülen bir karakter özelliğidir. Ailesinden bir bireyin "Her zaman her konuda pireyi deve yapar" sözleri, bize bu ipucunu verir.

Bu kadının kişiliği üzerine edindiğimiz bilgiler henüz yetersizdir. Onu kendiyle ilgili ifadelerde bulunmaya özendirmemiz gerekir. Bu tür incelemelerde hissettirmeden ve titizlikle hareket etmek gerekmektedir. Hasta üzerinde egemenlik kurmaya kalkışılmamalıdır, bu yalnızca onu daha da saldırgan yapar. Bir defa güvenini kazandıktan ve diyalog ortamı oluşturulduktan sonra, onun tüm varlığının tek bir amaca yöneldiğini görürüz. Davranışı, birilerine (büyük olasılıkla kocasına) bir şeyi; daha fazla yükümlülük ve sorumluluğa dayanamayacağını, kendine özenle ve şefkatle yaklaşılması gerektiğini göstermeye çalıştığını anlatmaktadır. Tüm bunların kesinlikle geçmişte bir yerde kök salmış olması gerektiğini ve eskiden bazı şeyleri yapmaya zorlandığını düşünmemiz son derece doğal olacaktır. Onu yıllar önce, bir dönem şefkate her şeyden çok gereksinim duyduğunu anlatmaya özendirmeyi başarırız. Şimdi davranışını daha iyi anlayabiliriz. İçinde bulunduğu durumun nedeni bu ilgiye olan arzusunu pekiştirme, sıcaklık ve şefkate olan açlığının doyurulmayacağı bir duruma yeniden girmesini önleme girişimidir.

Bu kadına ilişkin bulgularımız bir başka açıklamayla daha da perçinlenir. Kadın kendinden birçok açıdan farklı olan, kurtulmak istediği mutsuz bir evlilik yürüten bir arkadaşından söz eder. Bir keresinde ayakta, elinde bir kitap tutan arkadaşının sıkkın bir ses tonuyla kocasına o gün akşam yemeğini hazırlayamayacağını söylediğine tanık olmuştur. Bu sözler kocasını öylesine kızdırır ki, adam incitici sözlerle onu azarlar. Bu olay üzerine hastamız bir yorumda bulunur: "Bu olayı düşündüğümde, kendi yöntemimin çok daha iyi olduğunu fark ettim. Kimse beni bu

biçimde azarlayamaz çünkü benim sırtımda sabahtan akşama dek dünyanın işi oluyor. Eğer evimde öğle yemeği hazırlanmadıysa, kimse buna bir şey diyemez, çünkü benim vaktim sürekli koşuşturma ve telaşla geçer. Tutup da bu yöntemden vazgeçecek değilim ya?"

Ruhunda olup bitenler anlaşılabilir. Göreceli olarak zararsız bir biçimde belli bir üstünlüğe ulaşmaya çalışmaktadır, ancak aynı zamanda her şikayetten sürekli olarak kendine şefkatle yaklaşılması için yalvararak sıyrılmaktadır. Bu düzenek başarılı olduğundan, ondan bunu bırakmasını istemek pek de mantıklı görünmemektedir, ancak davranışı bunun da ötesindedir. Ondaki şefkat isteği (bu aynı zamanda diğerleri üzerinde egemenlik kurma girişimidir) yeterince şiddetli bir biçimde sergilenemez. Bu bağlamda birçok çelişki ortaya çıkar, evde bir şey kaybolmuş olsa "ona ayıracak vakit yoktur", yapacak çok işi olduğundan sürekli baş ağrısı çeker, iyi uyuyamaz çünkü yapacaklarını ölçüp tartma gereksinimi duyar. Ona yapılacak bir davet onun için önemli bir fırsattır. Bu daveti kabul etmek için müthiş hazırlıklar gerekecektir. Yapılacak en küçük iş onun gözünde müthiş büyüyecek, arayıp davete yanıt vermek saatler ya da günler alacak zor bir iş gibi görünecektir. Daveti kabul edemediğinin üzüntüsünü ileteceğini ya da en azından davete geç katılacağını kestirmemiz işten bile değildir. Böyle bir bireydeki toplum duygusu asla belirli sınırların ötesine geçemez.

Evlilik hayatında bu şefkat arzusunun özel bir önem arz ettiği farklı ilişkiler vardır. Kocanın işi yüzünden, ya da yalnız ba-

şına gerçekleştirmesi gereken ziyaretlerle, üye olduğu derneklerin toplantılarına katılmasından dolayı evde bulunmaması anlaşılır bir durumdur. Böyle zamanlarda eşini evde bırakması şefkat ve ilgide bir kopma yaratmaz mı? Çoğunlukla, evliliğin kocayı mümkün mertebe evde tutması doğaldır. Bu yükümlülük bir açıdan hoş görünebilir, gerçekte çalışan her erkek için müthiş zorluklara gebedir. Böyle durumlarda uyumsuzluk kaçınılmaz olacaktır, bizim vakamızda hızla baş gösterdiği gibi. Koca gece geç saatlerde eve dönüp eşini rahatsız etmeden yatağa girmeye çalışır, onun uyumamış olduğunu görüp şaşırır, kınayıcı bakışlarıyla onu karşılamaktadır eşi.

Buna benzer durumları daha da örneklendirmemiz gerekmez. Bunun yanında konuyu yalnızca kadınlara ait ufak tefek bir kötü alışkanlık gibi basite indirgememiz gerekir, aynı tavrı sergileyen pek çok erkek de vardır. Göstermeye çalıştığımız özel ilgiye olan istemin farklı mecralara kayabileceğidir. Bizim vakamızda olacaklar şunlardır: Eğer herhangi bir nedenden dolayı koca, akşamı dışarıda geçirecekse, karısı ona zaten dışarıya çok seyrek çıktığını, eve erken gelmeyebileceğini söyler. Kadın bunu şakacı bir tonda söylemiş de olsa sözleri ciddi anlamlar taşır. Bu durum ilk ifadesini çürütür görünmektedir, ancak yakından incelendiğinde bağlantıyı görebiliriz. Bu kadın gereğinden katı davranmayacak kadar zekidir. Dışarıdan bakıldığında son derece çekicidir. Karakterinde bir kusur yoktur, bizi yalnızca psikolojik açıdan ilgilendirir. Kocasına söylediği sözlerdeki asıl anlam ültimatom verenin *kendi* olduğudur. Artık izin verdiğine göre kocası geç vakte kadar dışarıda kalabilir, kaldı ki kocası kendine ait ne-

denlerden dolayı ondan uzak kalsa, bu durum, kadını müthiş incitecek ve kendini önemsenmiyor hissedecektir. Sözleri mevcut durumu örtüp gizlemektedir. Yöneten eş konumuna gelmiştir ve kocası toplumsal yükümlülüklerini yerine getiriyor da olsa, karısının arzusuna ve iradesine bağlanmıştır.

Şimdi şefkate olan açlığı sözü geçen kadının yalnızca yönetimi altında olan durumlara tahammülü olduğu gerçeğiyle bağlantılandıralım. Bir anda bu kadının tüm hayatı boyunca ikinci plânda olmama, her zaman egemenliğini muhafaza etme, hiçbir zaman güvenceli konumundan dışarıdan gelecek sitemlerle uzaklaşmama ve hep küçük çevresinin merkezinde olma itkileriyle harekete geçtiğinin farkına varırız. Bu tavrını içinde bulunduğu her durumda görürüz; örneğin, yeni bir hizmetçiyi işe alacak olsa, büyük bir heyecana kapılacaktır. Açıkça kaygılandığı konu, yeni hizmetçi üzerinde eskisinin üzerinde kurduğu egemenliği kurup kuramayacağıdır. Benzer biçimde, yürüyüş yapmak için evden çıkacak olduğunda, kendi egemenliğinin koşulsuz bir güvence altında olduğu bir çemberin dışına çıkmaktadır, dünyaya karışır, bir anda egemenliğinin gölgesi altında olmayan sokaklara çıktığında, ezilmemek için arabalardan kaçınması gerekecektir, sokakta son derece geri plândadır rolü. Gerginliğinin nedeni ve anlamı, evde hüküm sürdüğü tiranlık kavrandığında iyice anlaşılır hâle gelecektir.

Bu karakter özellikleri dışarıdan son derece olumlu görünebilir, bu yüzden de kimse ilk bakışta bireyin acı çektiğini düşünmez. Diğer yandan bireyin bu acısı çok yüksek noktalara va-

rabilir. Bu gerilimin abartılı bir hâl aldığını ve şiddetlendiğini hayal edin. Tramvaya binmekten korkan insanlar vardır. Çünkü tramvayda kendi iradelerinin efendileri olamayacaklardır ve bu öyle ileri boyutlarda ortaya çıkabilir ki sonuçta hiç evlerinden çıkmayabilirler.

Konumuzla ilgili bir diğer nokta da, çocukluk izlenimlerinin bireyin hayatındaki etkisidir. Bu kadının kendi bakış açısından bakıldığında son derece haklı olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz, eğer birisi tüm hayatını eşine az rastlanan bir sıcaklık, saygı, onur ve şefkat arayışıyla geçiriyorsa, bu bireyin kendini sürekli olarak aşırı bir yükün altında ve epey bitkin hissetmesinin, bu durumun sonucu olması bizi şaşırtmamalıdır. Eleştirilerden uzak durmasının, bunun yanında çevresini kendine karşı incelikli olmaya zorlamanın ve dalgalanmakta olan ruhsal dengesini huzursuz edecek her şeyden kaçmasının başka bir yolu yoktur.

Eğer hastamızın hayatında uzunca bir zaman önceki dönemlere uzanırsak, okulda ödevini her yetiştiremeyişinde son derece heyecanlandığını ve öğretmenini ona karşı son derece dikkatli davranmaya zorladığını öğreniriz. Buna ilaveten kendi şunu eklemektedir: Üç çocuğun içinde en büyüğüdür ve sırasıyla kendinden küçük bir oğlan ve bir kız kardeşi vardır. Erkek kardeşiyle sürekli olarak çatışma hâlindedir. Erkek kardeşi her zaman gözde çocuk konumunda olmuştur. İnsanların hep erkek kardeşinin okuldaki çalışmalarına daha çok ilgi göstermeleri onu kızdırmıştır, buna karşın onun yaptıkları (iyi bir öğrencidir de)

ve başarıları her zaman belli bir ilgisizlikle karşılanmıştır. Sonunda buna daha fazla dayanamamış ve sürekli olarak kendi yaptıklarının niye aynı kefede değerlendirilmediği konusunda yakınmaya başlamıştır.

Tüm bunlardan küçük kızın eşitlik mücadelesi verdiğini ve çocukluğunun ilk yıllarından bu yana üstesinden gelmeye gayret ettiği bir aşağılık duygusuna sahip olduğunu anlayabiliriz. Okuldaki telafi şekli öyle kötü olmuştur ki kötü bir öğrenciye dönüşmüştür. Kötü karneler getirerek erkek kardeşinin önüne geçmeye kalkışmıştır! Bu çok da etik bir davranış değildir, ancak o çocukça yorumuyla mantıklı davrandığını sanmaktadır. Bu sayede ebeveynlerinin dikkatini kendi üzerine daha fazla çekecektir. Oynadığı oyunların bilinçli olması gerekir, kaldı ki hasta o dönemde kötü bir öğrenci olmayı *kendinin istediğini* belirtmektedir!

Buna karşın anne ve babası okuldaki başarısızlığını hiç de sorun etmemişlerdir. Sonrasındaysa ilginç bir şey olmuştur. Bir anda derslerinde dereceye girecek başarılar göstermiştir ve küçük kız kardeşi yeni bir rolle sahneye katılmıştır. Bu küçük kız kardeş de okulda başarısızlık göstermiştir, ancak annesi onun başarısızlığıyla erkek kardeşiyle ilgilendiği kadar çok ilgilenmiştir ve bunun asıl nedeni de hastamızın karnesi yalnızca derslerinden dolayı kötüyken, kız kardeşinin kötü notlarını tavır ve davranış alanında almış olmasıdır. Kız kardeşi, annelerinin dikkatini daha kolayca çekebilmiştir, çünkü davranıştan alınan kötü notların, derslerden alınan kötü notlara göre tamamen farklı bir toplumsal etkisi ol-

duğu açıktır. Bu kötü notlar ebeveynleri çocuklarıyla daha çok ilgilenmeye zorlayan acil bir durumu gerektirmektedir.

Eşitlik savaşı geçici olarak ortadan kalkmıştır. Artık eşitlik için yapılan bir savaşın kaybedilmesi sürekli bir barış ortamı getirmemektedir. Hiçbir insan böyle bir durumu kaldıramaz. Buradan hastanın karakterinin oluşumuna katkıda bulunacak yeni eğilimler ve etkinlikler bulabiliriz. Artık üzerinde hissettiği yükü, sürekli telaşlı hâlini ve kendini baskı altında gösterme arzusunu bir biçimde daha iyi anlayabiliriz. Hastanın yaptıkları aslen annesine yönelikti ve ebeveynlerinin erkek ve kız kardeşine gösterdikleri ilgiyi kendi üstüne çekme amacındaydı, bu aynı zamanda ebeveynlerine, kendine diğer kardeşlerinden daha kötü davranıldığından yakınma biçimiydi. O dönemde temellenen tavır bugüne dek süregelmiştir.

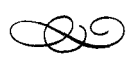
Hayatında daha da geriye gidebiliriz. Yeni doğan erkek kardeşine bir sopayla vurmak istediğini ve onu bunu yapmaktan annesinin atik davranmasının alıkoyduğunu taze bir anı olarak anımsamaktadır. O dönemde yalnızca üç yaşındadır. Bu küçük kız (daha o zamanlarda) ihmâl edilmesinin ve kendine daha az değer verilmesinin yalnızca kız olmasından kaynaklandığını keşfetmiştir. Kendinden sonra doğacak çocuğun erkek olması arzusunun defalarca dile getirildiğini oldukça canlı bir biçimde anımsamaktadır. Erkek kardeşinin doğumu onu yalnızca yuvasının sıcaklığından öteye atmamıştır, bunun yanında kardeşinin bir oğlan çocuğu olarak, onun her zaman görmüş olduğundan çok daha iyi muamele görmesinden dolayı iyice onuru kırılmıştır. Bu

kusurun telafisi olarak her zaman işi başından aşkın görünme yöntemini benimsemiştir.

Bu davranış biçiminin onun ruhunda ne kadar yer ettiğini göstermek için bir rüyasını yorumlayalım. Bu kadın rüyasında kendini kocasıyla sohbet ederken görmüştür. Ancak kocası bir erkek gibi değil, kadın gibi görünmektedir. Bu ayrıntı onun tüm deneyimleri ve ilişkilerine yaklaşmakta temel aldığı davranış modelinin sembolize edilmiş hâlidir. Bu rüya kocasıyla eşitliğe kavuştuğu anlamına gelmektedir. Kocası artık bir zamanlar erkek kardeşinin olduğu gibi egemen erkek değildir, çoktan beri kadını andırmaktadır. Konumları arasında hiçbir fark yoktur. Rüyasında her zaman dilediği şey gerçek olmuştur.

Bu sayede bir insanın hayatındaki iki noktayı birbirine bağlamış olduk. Bir insanın yaşam tarzını, onun yaşam eğrisini, davranış biçimini keşfettik, bunun yanında parçaları birleşmiş bir resmi ortaya çıkardık, bu resmi de şöyle özetleyebiliriz: Söz konusu insan sevimli görünen yöntemlerle egemen rolü üstlenmeye çabalamaktadır.

6– HAYATA HAZIRLIK

Bireysel psikolojinin temel ilkelerinden birisi tüm ruhsal olguların belirli bir hedefe yönelik hazırlıklar olarak ele alınabilecekleridir. Ruhsal yaşamın düzenlenişinde daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi bireyin arzularının yerine gelmiş göründüğü sabit bir gelecek hazırlığını görebiliriz. Bu genel bir insan deneyimidir ve hepimizin bu sürecin içinden geçmesi gerekir. Gelecekteki ideal bir durumu konu alan tüm mitler, efsaneler ve destanlar bu süreçle örtüşürler. İnsanlardaki bir zamanlar bir cennet olduğu inancı ve bu sürecin insanlığın her zorluğun üstesinden gelindiği bir gelecek arzusunda şekillenen yankısı tüm dinlerde kendini göstermektedir. Ruhun ölümsüzlüğü dogması ya da ruhun reenkarnasyonu, ruhun yeni bir düzen bulabileceği inancının kesin bir kanıtıdır. Her peri masalı, insanların mutlu bir gelecek ümit ettikleri gerçeğinin birer kanıtıdır.

I. OYUN

Çocuk yaşamında geleceğe hazırlık sürecini açıkça gösteren önemli bir olgu vardır. Bu olgu oyundur. Oyunlar ebeveynlerin ya da eğitimcilerin gelişigüzel fikirleri olarak görülmemelidirler, eğitsel yardımlar ile çocuğun ruhuna, fantezi dünyasına ve yaşam tekniğine yönelik uyarıcılar olarak görülmelidirler. Geleceğe hazırlık her oyunda görülebilir. Bir çocuğun bir oyuna yaklaşımı, onun oyun seçimi ve oyuna atfettiği değer onun tavrının, çevreyle ilişkisinin ve diğer insanlarla ilişkisinin göstergesidir. Düşmanca mı dostça mı bir tavrı olduğu, hükmetme eğilimi olup olmadığı oyunda belirginleşir. Bir çocuğu oyun oynarken gözleyerek onun hayata karşı tüm tavrını görebiliriz. Oyun her çocuk için müthiş bir önem taşır. Çocukların oyunlarının geleceğe yönelik bir hazırlık olduğuna dair kanıtları ortaya çıkaran birey bir pedagoji profesörü olan ve aynı eğilimlerin hayvanlarda da var olduğunu keşfeden Gross'dur.

Ancak tek başına hazırlık yönü oyunun doğasını açıklamaya yetmez. Her şeyden önce oyunlar toplu egzersizlerdir, çocuğun toplum duygusunu tatmin etmesine ve bu duygunun onda yer etmesine yardımcı olurlar. Oyunlardan kaçan çocukların hayata iyi uyum göstermediği düşünülebilir. Bu çocuklar kendilerini tüm oyunlardan seve seve uzak tutarlar ya da diğer çocukların oyun oynadığı bir oyun alanına götürüldüklerinde genellikle onların da keyfini kaçırırlar. Gurur, eksik özgüven ve rolünü kötü oynama korkusu bu davranışlarının temel nedenleridir.

Genelde bir çocuğu oyun oynarken izleyerek ne derece toplum duygusuna sahip olduğunu büyük bir kesinlikle belirleyebiliriz.

Oyunda belirginleşen bir diğer etken olan üstünlük hedefi, çocuğun komutan ya da hükümdâr olma eğiliminde gizlidir. Bu eğilimi çocuğun kendini nasıl öne çıkardığına ve kendine lideri oynama fırsatını tanıyan oyunları ne kadar yeğlediğine bakarak keşfedebiliriz. İçlerinde hayata hazırlamayan, toplum duygusu ve egemenlik mücadelesi unsurlarını taşımayan çok az oyun vardır.

Bununla birlikte oyunda bir etken daha vardır. Bu, çocuğun oyunda kendini ifade etme olasılığıdır. Çocuk kendi oyunuyla oldukça meşguldur ve performansı diğer çocuklarla olan bağlantısı tarafından belirlenir. Özellikle bu yaratıcı yeteneği vurgulayan birçok oyun vardır. Gelecekteki mesleklerinin temellerinin atılmasında çocuğun yaratıcı hayal gücünü harekete geçmesi fırsatını içinde barındıran böyle oyunların büyük önemi vardır. Bazı insanların hayat hikayesinde, çocuklukta bebekleri giydirmiş olup ileriki hayatlarında büyükleri giydirdiklerine rastlanabilir.

Oyun, ruhla ayrılmaz bir bütündür. Bir anlamda bir çeşit meslektir ve böyle de kabul edilmesi yerinde olur. Bu yüzden, bir çocuğu oyun oynarken rahatsız etmek ciddi bir konudur. Oyun asla bir zaman öldürme yolu olarak görülmemelidir. Geleceği hazırlama hedefi söz konusu olduğunda, her çocuk içinde bir gün kendine dönüşeceği yetişkine ait parçalar taşır. Nitekim bir insanı değerlendirirken çocukluğuna ait bilgiye sahipsek, daha kolay sonuca varabiliriz.

II. DİKKAT VE DİKKAT DAĞINIKLIĞI

Dikkat, ruhun özelliklerinin biri olmasının yanında insanı insan yapan en önemli niteliklerden biridir. Duyu organlarımızı bedenimizde ya da kendi dışımızda herhangi bir olaya yönelttiğimizde, belli bir gerilim hissi yaşarız, bu gerilim tüm bedenimize yayılmaz, ancak tek bir duyu organıyla sınırlı kalır, buna bir örnek, gözdür. Bir şeylerin hazırlanmakta olduğu hissine kapılırız. Söz konusu göz olduğunda oküler eksenin yönü bize, bu sözü geçen gerilim hissini verir.

Eğer dikkat ruhun herhangi bir bölümünde ya da hareketli organizmamızda belli bir gerilim yaratırsa, o anda diğer gerilimler devre dışı kalacaktır. Zira dikkatimizi herhangi bir şeye yöneltmeye karar verir vermez diğer tüm rahatsız edici etkenleri dışarıda bırakmak isteriz. Dikkat, ruhun nezdinde kendimiz ve belirli bir gerçek arasında özel bir köprü kurma istekliliği, gereksinimden ya da tüm gücümüzün belirli bir amaca yöneltilmesini gerektiren beklenmedik bir durumdan kaynaklanan bir karşı koyma hazırlığı anlamına gelir.

Hastalık ve geri zekalılığı saymazsak her insan dikkatini yöneltme yeteneğine sahiptir, ama dikkatsiz insanlara da sıkça rastlanır. Bunun çok sayıda nedeni vardır. Bunların başında dikkati yöneltmeyi etkileyen yorgunluk ya da hastalık etkenleri gelir. Bunun yanında, bir de dikkatlerini yöneltmeyi istemediklerinden dikkat eksikliği olan insanlar vardır, bunun nedeni dikkat göstermeleri gereken nesnenin kendi davranış modellerine uygun olmamasıdır; diğer yandan bu bireylerin dikkati kendi yaşam

tarzlarıyla ilgili bir konuyu ele aldıklarında uyanır. Dikkat eksikliğinin bir başka nedeni de muhalefet etme eğilimidir. Çocuklar muhalefet etmeye yatkındırlar ve böyle çocuklar kendilerine sunulan her öneriye "hayır" yanıtını verirler. Onlardaki muhalefetin açık olması gerekir. Öğrenmesi gereken dersleri çocuğun davranışına uygun hâle getirerek çocuğun uyumluluğunu sağlamak eğitimcinin ya da eğitsel yöntemin görevidir.

Bazıları her değişikliği işitir ve algılar. Kimileri hayata tümüyle gözleriyle yaklaşırlar; kimileri de tümüyle işitme organlarıyla. Bazıları hiçbir şey görmez, hiçbir şey fark etmez ve görsel şeylerle ilgilenmezler. Durumu azami derecede ilgi göstermesini gerektirse de daha duyarlı alıcıları uyarılmadığından bireyin dikkat göstermediğine rastlamak mümkündür.

Dikkatin uyanmasında en önemli etken dünyaya yönelik yoğun bir ilgidir. İlgi dikkate oranla daha derin bir ruhsal katmanda yatar. Eğer ilgimiz varsa, dikkat göstermemiz gerektiği açıktır ve ilginin olduğu yerde, eğitmenin dikkat konusunda kaygılanması gerekmez. Bu durumda dikkat belirli bir amaca yönelik bir bilgi alanını içselleştirmek için kullanılan basit bir araca dönüşür. Kimse gelişim sürecinde hatalar yapmamış değildir. Bireyde böylesi bir yanlış tavır sabit hâle geldiğinde dikkat de yanlış noktalara ve hayata hazırlık konusunda önem taşımayan şeylere yönelir. Bireyin *ilgisi* kendi bedenine ya da kendi gücüne yöneldiğinde, ortada kazanılacak bir şey olduğunda ya da bireyin gücü tehdit altına girerse birey dikkat gösterir. Eğer yeni bir ilgi başat ilginin yerini tutmuyorsa, dikkat konu dışı bir şeye uzun süre bağlı kalamaz. Çocukların kendilerine ilginç ve önemli gele-

cek şeyler söz konusu olduğunda, hemen dikkat kesildikleri gözlenebilir. Bunun yanında, kendilerini ilgilendiren hiçbir şey bulamadıklarındaysa, dikkatleri saman alevi gibi söner.

Dikkat eksikliği, aslen bireyin dikkat göstermesi beklenen bir durumdan kendini uzak tutmasından başka bir şey değildir. Öyleyse birisinin konsantre olamadığını söylemek yanlış olur. O bireyin her zaman konsantre olabileceği kanıtlanabilir, ancak başka şeylere irade ve enerji eksikliği konsantre olamama durumuyla benzerlik gösterir. Bu gibi vakalarda farklı yöne yönlendirilmiş inatçı bir irade ve dur durak bilmeyen bir enerji görürüz. Bunun tedavisi yoktur. Tedavisi ancak bireyin tüm yaşam tarzını değiştirerek gerçekleşebilir. Her vakada başka bir hedefin peşinde koşulduğu için ortaya çıkan bir kusur olduğunu görürüz.

Dikkatsizliğin sürekli bir karakteristik hâline geldiğine çok da seyrek rastlanmaz. Yerine getirmeyi reddettikleri, yalnızca kısmen yerine getirdikleri ya da tümüyle kaçtıkları görevlerin üzerlerine yüklendikleri bireylere sıkça rastlarız, bunun sonucunda böyleleri başkalarının sırtında yük olurlar. Sürekli dikkat eksikliği gösteren hâlleri, kendilerinden talep edilen bir görevi yerine getirmeleri gerektiğinde hemen kendini gösteren sabit bir karakter özelliği olmuştur.

III. İHMALKARLIK SUÇU VE UNUTKANLIK

İhmalkârlık suçu, gerekli önlemlerin alınmamasıyla bireylerin güvenlikleri ve sağlıkları tehdit altında kaldığı durumlarda ortaya çıkar. İhmâl suçu, yüksek düzeyde dikkatsizliğin göze

çarptığı bir olgudur. Böyle bir dikkat eksikliği bireyin diğer insanlara olan ilgisinin azlığından ortaya çıkar. Çocukların yalnızca kendilerini düşünüp düşünmediklerini ya da başka insanların haklarını dikkate alıp almadıklarını oyunlarında gösterdikleri ihmâlkârlık örneklerini gözlemleyerek belirlemek mümkündür. Bu olgular insanın topluluk bilincinin ve toplum duygusunun kesin standartlarıdır. Toplum duygusu yetersiz geliştiğinde, bireyin diğer insanlara ilgisi büyük güçlüklerden sonra, hatta ceza tehdidi altında uyanır; buna karşın iyi gelişmiş bir topluluk bilinci olduğunda bu ilgi zaten kendiliğinden var olur.

Öyleyse ihmal suçu eksik toplum duygusuna dayanır, bu yüzden de eğer herhangi bir bireyden diğerlerine duyması beklenen ilgiyi niçin duymadığını araştırmak istiyorsak, hoşgörüsüz davranmamamız gerekir.

Unutkanlık, dikkatimize sınırlar koyarak üretilebilir, tıpkı değerli eşyaları bilinçli olarak kaybedebileceğimiz gibi. Daha büyük bir gerilim –yani ilgi– olmadığı takdirde bu ilgi hoşnutsuzluğun sonucunda sönebilir, bir kayıp veya bir hafıza sapması gösterilebilir, ya da en azından bunların gerçekleşmesini kolaylaştırabilir. Böylesi bir durum, örneğin çocuklar okul kitaplarını kaybettikleri zaman ortaya çıkabilir. Bu çocukların okul çevrelerine alışmadıklarını kanıtlamak kolaydır. Sürekli olarak anahtarlarını kaybeden ya da yanlış yerlere koyan ev hanımları genellikle ev hanımlığına uyum sağlayamamış kadınlardır. Unutkan insanlar itirazlarını açıkça ifade etmeyi yeğlemezler, bunun yerine görevlerine olan ilgi eksiklikleri unutkanlıklarında kendini gösterir.

IV. BİLİNÇDIŞI

Bu ana kadar verdiğimiz insan tasvirlerinde ruhsal yaşamlarında olup bitenlerin anlamının bilincinde olmayan bireyleri sergiledik. Dikkatli bir insanın niçin her şeyi bir anda gördüğünü açıklayabilmesi ondan beklenemez. Bazı ruhsal yetenekleri bilinç alanında aramamak gerekir; dikkatimizi bilinçli olarak bir dereceye kadar zorlasak da, bu dikkatin uyarıcısı bilinçte değil ilgimizde yatar ve bu ilgi çoğunlukla bilinçdışı alanda bulunur. Geniş açıdan bakıldığında, bu alanın ruhsal yaşamda önemli bir etken olduğu anlaşılabilir. Bir insanın davranış biçimini onun bilinçdışında arayıp bulabiliriz. Bilinç yaşamında görünen yalnızca bir yansıma, bir negatif görüngüdür. Kibirli bir kadın çoğu zaman kibirini sergilediği anların farkında değildir; bunun tam aksine, öyle bir tavır takınır ki insanlara yalnızca alçakgönüllü biri olarak görünür. Birinin kibirli olmak için mi kibirli olduğunu anlamak zor değildir. İşin aslı bu kadının amaçları için kibirli olduğunun bilincinde olması, son derece yararsız olacaktır, çünkü eğer kibirli olduğunun farkına varırsa kibirli olmaya devam edemez. Kendi kibirimizi görmemenin tek yolu dikkatimizi konu dışı ya da ilgisiz bir şeylere yönlendirmektir. Tüm bu süreç karanlıkta gerçekleşir. Kibirli biriyle kibir hakkında konuşmaya çalışın; konuyla ilgili bir sohbet açmanın ne kadar zor olduğunu görürsünüz. Konudan kaçma, konuyu farklı yollara çekme eğilimi gösterebilir, bu sayede rahatsız edilmeyecektir; bu durum da ancak hakkındaki kanımızı güçlendirmemize yarar. Küçük oyu-

nunu oynamak istemektedir ve birisi bu oyununu açık etmeye girişse, hemen savunmaya geçer.

İnsanlar ikiye ayrılabilirler: Bilinçdışı yaşamlarının ortalamaya göre daha fazla farkında olanlar ve bunun daha az farkında olanlar. Bu, bilinç alanlarının genişliğine göre değişir. Birçok vakada ortak bir yön olarak görebileceğimiz gibi, ikinci sınıfa dahil olan insanlar küçük bir faaliyet alanı üzerinde yoğunlaşırken, ilk sınıfa dahil olan insanlar çok yönlü bir alanı benimsemişlerdir, insanlara, varlıklara, olaylara ve düşüncelere yoğun bir ilgi duyarlar. Kendilerini kenara itilmiş hisseden insanlar doğal olarak kendilerini hayatın küçük bir bölümüyle tatmin edeceklerdir, yaşama yabancı olduklarından onun getirdiği sorunları oyunu kuralına göre oynayanlar kadar açık göremezler. Kötü takım arkadaşları olurlar. Yaşamdaki daha güzel şeylere akıl erdiremezler. Sınırlı ilgileri yüzünden hayata dair sorunların önemsiz bir kesitini görürler, bunun nedeni de daha geniş bir bakış açısının bireysel güçlerini ellerinden alacağı korkusudur. Yaşamın içinde tekil olaylara bakıldığında, bireyin yaşamak için yapabilecekleri hakkında hiçbir şey bilmediğini keşfedebiliriz, çünkü kendini olduğundan küçük görür. Ayrıca bu bireyin eksiklikleri üzerinde pek de durmadığını fark ederiz; kendini iyi bir insan olarak görür, buna karşın aslında her şeyi benmerkezciliği yüzünden yapar. Bunun tersi de mümkündür, daha yakından incelendiğinde aslında iyi bir insan olduğu ortaya çıkacak birisi, kendini bir egoist olarak görebilir. Kendiniz hakkında ne düşündüğünüz önemli değildir, ne de insanların sizin hakkınızda ne düşündüğü. Asıl önemli olan topluma karşı takınılan genel tavırdır.

Çünkü bu tavır bireylerin tüm arzularını, ilgi alanlarını ve etkinliklerini belirler.

Yine iki tip insanı ele almaktayız. İlk sınıfa dahil olanlar daha bilinçli bir yaşam sürenlerdir, bunlar sorunlara gözlerinde bir perdeyle değil, objektif bir biçimde yaklaşırlar. İkinci tip insanlar yaşama önyargılı bir tavırla yaklaşırlar ve onun yalnızca küçük bir bölümünü görürler. Bu tip bireylerin davranışı ve konuşması hep bilinçdışı bir tarzda gerçekleşir. Birlikte yaşayan iki insan yaşamın içinde zorluklarla karşılaşabilir, çünkü birisi hep muhalefette olur. Bu az rastlanan bir durum değildir. Belki de iki tarafın birden muhalefet ettiğine daha da çok rastlanır. Her biri neye muhalefet ettiğini bilmez, kendinin haklı olduğuna inanır ve kendinin huzur ve uyum uzmanı olduğuna dair kanıtlar öne sürer. Buna karşın gerçekler sözlerini yalanlar.

Gerçekte böyle bir bireyin partnerine boş bulunduğu bir anda karşıt görüşte bir sözle saldırmadan tek bir sözcük etmesi mümkün değildir, saldırısı dışarıdan fark edilemeyecek de olsa durum budur. Yakından incelendiğinde hayatı boyunca düşmanca ve saldırgan bir tavır takındığı ortaya çıkabilir.

İnsanlar aslında içlerinde her zaman var olan güçleri geliştirirler, buna karşın bu güçlerden habersizdirler. Bu yetenekleri bilinçdışında saklı kalırlar, insanların yaşamlarını etkilerler ve keşfedilmediklerinde tatsız sonuçlara gebedirler. Dostoyevski böyle bir durumu *Budala* romanında son derece güzel betimlemiştir. Öyle ki o zamandan bu yana bu betimleme ruhbilimciler için bir cevher niteliği taşımaktadır: Bir toplantıda, bir hanım,

romanımızın kahramanı olan dükü pahalı bir çin vazosunu devirmemesi hususunda, azarlayan bir tonda uyarır. Dük, dikkat edeceği konusunda kadına güvence verir, ancak birkaç dakika sonra vazo tuzla buz olmuş hâlde yerdedir. Gruptaki herkes bu olayı bir kazadan ibaret görmez, herkes kadının sözlerinden dolayı kendini hakarete uğramış hisseden bu adamın karakterine uygun olarak bunun beklenen bir sonuç olduğunu sezmiştir.

Bir insanı yargılarken yalnızca o bireyin bilinçli hareketleri ve ifadelerinden yola çıkmamamız gerekir. Bilinçdışı düşünceleri ve davranışıyla ilgili küçük ayrıntıların onun gerçek doğasıyla ilgili daha iyi ipuçları verdiğine sıkça rastlanır.

Örneğin tırnak yemek ya da burun karıştırmak gibi kötü huyları olan insanlar, bu biçimde davranarak inatçı bireyler olduklarını gösterdiklerinin farkında değildirler, çünkü kendilerini bu kişilik özelliklerine yönlendiren ilişkileri kavramamaktadırlar. Bunun yanında bir çocuğun bu huyları için tekrar tekrar uyarılması gerektiği su götürmez; eğer bu paylamalara rağmen bu huylardan vazgeçmiyorsa, inatçı bir insan olmalıdır! Gözlemimizi daha uzmanca yürüteceksek tüm insanları kapsayan daha genel sonuçlar çıkarmamız gerekmektedir, bunu da bireyin tüm karakterini yansıtan küçük ayrıntıları gözleyerek yapmamız gerekir.

Sıradaki iki vaka bilinçdışı olayların, bilinçdışında yer etmesinin ruhsal tasarruf açısından ne denli önemli olduğunu gösterecektir. İnsan ruhu bilinçdışını yönetme gücüne sahiptir, bunun anlamı ruhun bazı ruhsal hareketlilikler için çok gerekli olan şeyleri bilinçli hâle getirebilmesidir. Bunun tersi de söz konusu

olabilir, yani bireyin davranış biçiminin korunması konusunda önem arz ediyor göründüğünde bir şeyin bilinçdışında kalmasına izin vermek ya da onu bilinçdışı hâle getirmek.

İlk vaka genç bir adamla ilgili. Bu adamın tek kardeşi vardır, o da kendinden küçük kız kardeşidir. Annesi, o on yaşındayken ölmüştür, o zamandan bu yana çok zeki, iyi niyetli ve ahlâklı bir adam olan babası onun eğiticisi olmak durumunda kalmıştır. Babası gücünün çoğunu çocuğunu hırslandırmaya ve onu daha büyük işler yapmaya yöneltmeye harcamıştır. Oğlu sınıfta lider olmaya çalışmış, kendini oldukça iyi yetiştirmiş, ahlâki ve bilimsel konular söz konusu olduğunda, hep ilk sırada gelmiştir, tıpkı başından beri onun hayatta önemli bir rol oynamasını arzulayan babasının istediği gibi.

Zaman geçtikçe, genç adam babasını üzen ve onun değiştirmeye çalışacağı karakter özellikleri geliştirir. Oğlanın kız kardeşi büyüyüp, onun amansız rakibi olmuştur. O da kendini iyi yetiştirmiştir, buna karşın zafere ulaşmak için zayıflık silahını kullanmıştır, bunu yaparken de erkek kardeşini kurban ederek kendi değerini arttırmıştır. Ev işlerinden gerçekten iyi anlar hâle gelmiştir, bu da erkek kardeşinin onunla rekabet etmesini zorlaştıran bir alan olmuştur. Bir erkek çocuk olarak, çabasıyla diğer alanlarda kolayca kazandığı itibar ve önemi evin içinde kazanmak ona çok zor gelmiştir. Çok geçmeden babası oğlunun, buluğ çağı yaklaştıkça daha da belirginleşen garip bir sosyal hayatın içine girdiğini fark eder. Aslında oğlunun hiçbir sosyal hayatı yoktur. Yeni tanıştığı insanlara düşmanca yaklaşır, hele bir de kızlarla

tanışacaksa ortadan kaybolur. Başta, babası bunda garip bir şey görmemiştir, ancak zaman geçtikçe çocuğun toplumsal tepkileri öyle boyutlar almıştır ki, artık evden dışarı çok zor çıkmaktadır, akşam karanlığı haricinde kısa yürüyüşler bile onu bunaltmaktadır. Öyle bir kapalı kutuya dönmüştür ki, en sonunda eski tanıdıklarını bile selamlamaz olmuştur, buna karşın okuldaki durumu ve babasına karşı tavrında eleştirilecek bir yön yoktur.

Kimse ona yardım edemeyecek hâle geldiğinde baba oğlunu psikoloğa götürür. Birkaç seans söz konusu güçlüğün kaynağını ortaya çıkarmaya yetmiştir. Bu çocuk kulaklarının küçük olduğuna, bu yüzden de herkesin onu çok çirkin gördüğüne inanmaktadır. Aslında konu bu değildir. İddiası reddedilip kulaklarının diğer çocuklardan hiçbir farkı olmadığı ve bunu insanlardan kaçmak için mazeret olarak gösterdiği söylendiğinde, dişleri ve saçının da çirkin olduğunu söyler. Asıl konu bu da değildir.

Diğer yandan çocuğun aşırı derecede hırslı olduğu da kolayca ortaya çıkarılır. Hırsının farkındadır ve yaşamda yüksek bir konuma varabilmesi için kendini sürekli daha büyük işler yapmaya isteklendiren babasının onun bu özelliğine neden olduğuna inanmaktadır. Geleceğe dair planlar bilim alanında bir kahraman olma arzusuyla en üst noktaya varmıştır. Bu durum insanlığa ve topluma dair tüm yükümlülükleri engelleme gibi bir eğilimle birleşmese bu kadar da çarpıcı olmayacaktır. Bu çocuk niye bu kadar safça savlar öne sürmektedir? Bu savları onun yaşama sakıngan ve endişeli yaklaşımını pekala haklı çıkarabilir mi? Çünkü uygarlığımızda çirkin bir insanın pek çok zorlukla karşılaştığı doğrudur.

Daha detaylı incelemeler, çocuğun hedeflerinin peşinden büyük bir hırsla gittiğini göstermiştir. Daha önceden sınıfta hep birinci gelmiştir ve hep birinci kalmak istemektedir. Böyle bir amaca ulaşmak için konsantrasyon, çalışkanlık ve benzer araçlara sahiptir. Bunlar ona yetmemiştir. Kendine gereksiz görünen her şeyi hayatından atmaya girişmiştir. Kendini şöyle ifade eder: "Ünlü olacağıma ve kendimi tümüyle bilimsel işlere adayacağıma göre gereksiz olan tüm toplumsal ilişkileri dışlamam gerekir."

Ama bunu ne söylemiştir ne de düşünmüştür. Aksine, sözde çirkinliğine dair gereksiz unsurları öne çıkarıp amacına ulaşmakta kullanmıştır. Bu önemsiz gerçeği vurgulayarak, bunu gerçekte yapmak istediği şeylere varma konusunda önemli bir yere getirmiştir. Artık tek gereksinimi olan yalan yanlış savları öne sürecek cesarete sahip olmak, çirkinliğini abartmaktır, böylece gerçek amacına ulaşabilecektir. Hep birinci gelmek için çileli bir inziva hayatı süreceğini doğrudan ifade edecek olsa, amacı herkes tarafından kolayca görülecektir. Bilinçsizce kahraman rolünü oynamaya kendini adamış olmasına karşın, bilinçli olarak amacının farkına varmamaktadır.

Hayatındaki her şeyi riske edip varmak istediği nokta hiçbir zaman kafasına yerleşmemiştir. Bunu bilinç yüzeyine çıkarmaya ve bir bilim kahramanı olmak için hayatındaki her şeyi tehlikeye atmaya açıkça karar vermeye cesaret edememiş, çirkin olduğunu ve toplum içine çıkamadığını söylemesinin onu amacına daha kolay ulaştıracağını düşünmüştür. Bunun yanında herkes ona her zaman birinci ve en büyük olmayı arzu ettiğini ve

amacı için her tür insani ilişkiden ödün vermek istediğini açıkça söyleyebilirdi, bu da onu diğer insanların gözünde gülünç duruma düşürürdü. Bu korku veren, kimsenin düşünmeye cesaret edemeyeceği türden bir düşünceydi. Bireyin hem kendi hem de diğerlerinin iyiliği açısından açıkça ifade edemeyeceği düşünceler vardır. Bu yüzden bu çocuk hayatına yön veren düşünceyi bilinçdışına atmak zorunda kalmıştır.

Eğer böyle bir insana hayatının asıl amaçlarını açıklar ve davranış biçimini kaybetmemek için kendinin görmeye cesaret edemediği eğilimleri gözlerinin önüne serersek, doğal olarak onun ruhsal mekanizmasına rahatsızlık vermiş oluruz. Bu bireyin her ne pahasına olursa olsun önlemeye çaba harcadığı her şey gerçekleşiverir! Bilinçdışı düşünce süreçleri açığa çıkar ve şeffaflaşır! Akla hayale gelmeyecekler dahil akıl defterinde tutulmaması gereken düşünceler ile bilinç yüzeyinde tüm davranışlarımıza zarar verecek olan eğilimler tüm çıplaklıklarıyla gözler önüne serilirler. Herkesin tavırlarını haklı gösterecek düşüncelere sarılırken bu tavırlarını sürdürmesini engelleyecek her düşünceyi atması evrensel ve insani bir olgudur. İnsanlar dünyayı yorumlamalarında yalnızca kendileri için değeri olan şeyleri elde tutarlar. Bize yardımı olan şeylerin bilincindeyizdir, savlarımıza gölge düşürecek her şeyi bilinçdışına atarız.

İkinci vaka, bir öğretmen olan babasının sınıfta hep birinci olması için isteklendirdiği yetenekli bir erkek çocuk. Bu vakada da, tıpkı öncekinde olduğu gibi hastanın çocukluğunun ilk yılları bir dizi başarıyla geçmiştir. Her boy gösterdiği yerde birinci gel-

miştir. İçinde bulunduğu topluluğun en çekici üyelerinden biri olmuştur ve birçok arkadaşı vardır.

On sekiz yaşında büyük bir değişim gösterir. Yaşama zevkini kaybetmiştir, bunalımdadır, dikkati dağınıktır ve dünyadan elini eteğini fazlasıyla çekmiştir. Bir arkadaşlığa başlamasıyla bitirmesi bir olmaktadır. Herkes davranışlarında insanlarla arasına bir duvar ördüğünü hissetmektedir. Buna karşın babası, içine kapanık hayatının onu çalışmalarına daha fazla yönlendireceğini düşünmektedir.

Tedavisi boyunca bu genç sürekli olarak babasının ondaki yaşama sevincini çaldığından, hayata devam edecek özgüveni ve cesareti kendinde bulamadığından, yapacak hiçbir şeyi kalmadığından, artık kendine düşenin yalnızca kalan günlerini tek başına ve keder içinde geçirmek olduğundan söz etmektedir. Derslerindeki ilerlemesi çoktan yavaşlamıştır ve üniversitede başarısız olmaktadır. Hayatındaki değişimin bir toplantıda modern edebiyat hakkındaki cehaletinin onu arkadaşları karşısında gülünç düşürmesiyle başladığını açıklar. Benzer deneyimlerin tekrar etmesi kendini toplumdan soyutlamaya başlamasına ve toplum dışına itmesine neden olmuştur. Şanssızlığın suçlusunun babası olduğu düşüncesi ona hakim olmuştur ve ilişkileri günden güne kötüye gitmiştir.

Bu iki vaka pek çok açıdan benzerdirler. İlk olayda hastamız, kız kardeşinin direnci sonucunda yıpranmıştır; buna karşın ikinci vakada konu yanlış davranan bir babaya karşı gösterilen kavgacı tutumdur. İki hasta da bizim kahramanlık ideali olarak

tanımlamaya alışık olduğumuz düşünce tarafından yönlendirilmişlerdir. İkisi de kahramanlık idealleriyle öylesine zehirlenmiştirler ki yaşamla olan tüm ilişkilerini yitirmişlerdir, cesaretleri kırılmıştır ve kendilerini mücadeleden tamamen çekmek arzu ettikleri tek şey olmuştur. Ancak ikinci örnekteki gencin gün gelip de kendine: "Bir kahraman gibi yaşamayacaksam hayattan elimi eteğimi çeker ve kalan günlerimde hayata küserim" diyeceğine inanamayız.

Babasının hatalı olduğuna ve eğitiminin kötü olduğuna kuşku yoktur. Gözlerini tümüyle sürekli şikayet ettiği kötü eğitimine çevirdiği açıktır, çünkü kendinin toplumdan çekmesini haklı çıkarmak istemektedir, ona göre aldığı eğitim öyle kötüdür ki toplumdan kaçmak sorunun tek çözümüdür. Bu sayede yenilgilerinin acısını çekmeyecek bir duruma ulaşmıştır, şanssızlığını tümüyle babasının sırtına yükleyebilmiştir. Yalnızca bu biçimde kendine olan saygısının bir bölümünü koruyabilmiş ve fark edilme çabasını tatmin edebilmiştir. Zaferlerle dolu bir geçmişi olmuştur ve gelecekteki zaferleri babasının kötü pedagojisi sonucunda onu daha büyük işler yapmaktan alıkoymasıyla engellenmiştir.

Bir açıdan bu düşünce biçiminin zihninde bilinçdışı bir biçimde var olduğu söylenebilir: "Madem hayatın ön cephesine yakın duruyorum ve bundan böyle birinci gelmem zor görünüyor, öyleyse tüm çabamı kendimi hayattan tümüyle uzaklaştırmaya yöneltmeliyim." Buna karşın böyle bir düşünce açıkça ifade bulmaz. Kimse böyle bir şeyi dile getiremez, ancak birey bu dü-

şünce gönlünde yer etmiş *gibi* davranabilir. Bu da daha sağlam temellere dayanan savları öne sürmekle mümkün olur. Hastamız sürekli olarak babasının eğitsel hatalarıyla uğraşarak toplumdan kaçmayı başarır ve hayatında verilmesi gerekli olan kararlardan kaçar. Eğer bu düşünce biçimi onda bilinç yüzeyine çıksa, gizli davranış modeli alt üst olacaktır. Bu yüzden bilinçdışında kalmıştır. Nasıl olur da bu kadar başarılarla dolu bir geçmişi olan bir bireye herhangi biri yeteneksiz olduğunu öne sürebilir? Eğer yeni zaferler kazanamıyorsa, artık suçlanması gereken birey kesinlikle o değildir! Babasının zarar verici eğitsel çabaları göz ardı edilemez. Oğlu; hem hakim, hem davacı hem de savcı rolünü üstlenmektedir. Böyle avantajlı bir konumdan geri çekilir miyiz? Kendinin de çok iyi bildiği gibi babası, o istediği sürece suçlanan birey olmaya devam edecekti, elindeki silahı kullandığı sürece bu böyle sürecekti.

V. RÜYALAR

Uzunca bir zaman bireyin rüyalarından onun kişiliğinin bütünüyle ilgili sonuçlar çıkarmanın mümkün olduğu düşünülmüştür. Goethe'nin çağdaşlarından olan Lichtenberg, bireyin karakteri ve özüne yönelik tahmin yürütmekte o bireyin rüyalarının, hareketlerinden ve sözlerinden çok daha iyi izlenim verdiğini söylemiştir. Bu söz biraz abartılıdır. Bizim görüşümüze göre ruhsal yaşama ait tek bir olguyu kullanırken büyük dikkat göstermek ve bu tek olguyu ancak diğer olgularla bağlantılı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Öyleyse bir bireyin karakteriyle

ilgili sonuç çıkarırken rüyamızın yorumunun doğruluğunu kanıtlamak için farklı özelliklerde destekleyici kanıtlar bulmamız gerekmektedir.

Rüya yorumlarının başlangıcı tarih öncesi zamanlara kadar gider. Kültürün gelişim tarihi konusunda değişik çağlar üzerine yapılan araştırmalar, özellikle mitlerde ve destanlarda kanıtlarına rastladığımız gibi geçmişteki insanların bugünkülere kıyasla rüya yorumlarıyla daha çok ilgilendikleri sonucuna götürüyor bizleri. Aynı zamanda bugün rüyalar hakkında o zamanlardaki ortalama bir insandan çok daha fazla şey biliyoruz. Bunun kanıtı eski Yunanlıların yaşantısında rüyaların oynadığı önemli rolde, Cicero'nun rüyalar üzerine bir kitap yazdığında ya da İncil'de anlatılan pek çok rüyada bulunabilir. Dahası da vardır. İncil'deki rüyalar ya zekice yorumlanmışlardır ya da herkesin onları doğru anlaması ve yorumlanması için açıklanmışlardır. Yusuf'un erkek kardeşlerine anlattığı rüya bunlara bir örnektir. Farklı bir kültürden türemiş olan Nibelungen destanlarında, rüyaların kanıt olarak kullanıldıkları sonucuna da varabiliriz.

Eğer rüyalara insan ruhuna yaklaşmakta ve onun hakkında bilgi edinmekte kullanılacak bir araç olarak yaklaşırsak konuya, rüyalarda ve rüyaların yorumlarında fantastik ve doğaüstü etkileri arayan araştırmacıların bakış açısından yaklaşmamız zor olur. Rüyalardan edineceğimiz kanıtlara ancak savlarımızı destekleyecek ve güçlendirecek uzun süreli gözlemler sonunda varabiliriz.

Rüyaların geleceğe ilişkin anlamlar taşıdıkları hâlâ süren bir inanıştır. Rüyalarının etkisi altında kalacak kadar bu inancın

savunucusu olanlar vardır. Böyle bir hastamız her türlü onurlu mesleği elinin tersiyle itmiş ve kendini borsa oynamaya adamıştır. Her zaman gördüğü rüyalara göre oynamıştır. Rüyaların izinde hareket etmeyenlerin başlarına hep şanssızlıklar ve kötü şeyler geldiğine ilişkin tarihsel kanıtlar toplamıştır. Kuşkusuz, rüyasında ilgisini cezbetmeyecek hiçbir şey görmemektedir. Bu biçimde kendini tatmin etmektedir, bunu da rüyasında gerçekleştirmektedir, böylece belli bir süre zarfında rüyasının etkisi sayesinde çok kazandığını söyleme fırsatını bulmaktadır. Bir süre sonra rüyalarına hiç kulak asmadığını söyler. Görünüşe göre tüm parasını kaybetmiştir. Bu durum borsa oynayanların başına sıkça geldiğinden olağanüstü bir yanı yoktur. Bir işe kendini çok vermiş bir birey bu işe dair sorunlarını gece bile çözme gereğini duymuştur. Bazı insanlar hiç uyumazlar bile ve uyanıkken sürekli sorunlarıyla uğraşırlar, ötekiler uyurlar ama uykudayken de planlarıyla meşgul olurlar.

Uyku esnasında düşüncelerimizde yer eden bu kendine özgü olgu, dünle yarın arasında bir köprüden başka bir şey değildir. Eğer bireyin hayata karşı genel tavrını, onun "şimdi" ve "sonra" arasında nasıl bir köprü kurduğunu bilirsek, kural olarak o bireyin rüyalarındaki köprü yapısının özelliklerini anlayarak bu yapıdan geçerli çıkarsamalara varabiliriz.

Genç bir kadın şöyle bir rüya görür: Kocası evlilik yıldönümlerini unutmuştur ve o da bu yüzden kocasına sitem etmektedir. Bu rüya pek çok anlama gelebilir. Böyle bir durum ortaya çıktığında bize bu evliliğin bazı güçlükler içinde olduğunun işa-

retini verir; kadın boşlandığı hissine kapılmaktadır. Buna karşın kendinin de evlilik yıldönümünü unuttuğunu ancak en sonunda anımsayanın *kendi* olduğunu, buna karşın kocasının kendi hatırlatana kadar bunu hatırlamadığını dile getirir. O, elmanın "daha iyi olan yarısıdır". Bir başka soruya yanıt verirken de böyle bir olayın gerçekte hiç olmadığını ve kocasının evlilik yıldönümlerini hep anımsadığını söyler. Öyleyse rüyada gördüğümüz gelecek için endişelenme eğilimidir; böyle bir durumun gerçekleşmesi *olasıdır*. Bunun ötesinde kadının sitem etmeye, sağlam temelleri olmayan savlar öne sürmeye ve gerçekleşmesi *olası* şeyler için kocasının başının etini yemeye eğimli olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Buna karşın vardığımız sonuçları destekleyecek başka kanıtlar bulamazsak yorumumuzdan emin olamayız. Çocukluğundan aklında kalan anıları sorulduğunda, bu kadın bize hep aklında yer etmiş olan bir olayı aktarır: Üç yaşındayken teyzesi ona işlemeli bir tahta kaşık hediye etmiştir, bu hediyeyle gurur duymaktadır, ancak bir gün kaşıkla oynarken, kaşık bir ırmağa düşer ve sularda kaybolur. Günlerce bu olayın üzüntüsünü yaşar, öyle ki çevresindeki herkes onun için endişelenir.

Kadının rüyası bizi evliliğinin de sulara kapılıp gitmesi olasılığını düşündüğü fikrine götürebilir. Eğer kocası evlilik yıldönümlerini unutsaydı neler olurdu?

Bir rüyasında kocasının kendini yüksek bir binaya çıkardığını ve merdiven basamaklarının giderek büyüdüğünü görmüştür. Belki de çok yükseğe çıktığını düşündüğünden müthiş başı

döner, endişe krizine girer ve bayılır. Böyle bir durum uyanıkken de yaşanabilir, özellikle korkunun yükseklikten çok derinlikten kaynaklandığı yüksek yerlerde bireyin başı dönüyorsa. İkinci rüyayı ilkine bağlayarak ikisini bir potada erittiğimizde bu rüyalardaki duygular, düşünceler ve içerik bize bu kadının başarısızlığa uğramaktan, fesatlıktan ve felaketlerden korktuğuna dair kesin izlenimler sağlar. Kocasının eksilen sevgisinin böyle bir felaket olacağı düşünülebilir. Kocası bir biçimde geçimsiz davranırsa ne olurdu? Evlilik hayatları alt üst olsa ne olurdu? Kavgalar çıkabilir, bu kavgalar kadının bir ölü gibi cansız hâlde kendinden geçip bayılmasıyla sonuçlanabilirdi. Bu aile içi bir kavgada gerçekten yaşanmıştı da!

Artık rüyanın anlamına daha yakınız. Rüyaların düşünsel ve duygusal içeriğinin nasıl bir malzemeyle ifade edildiği ya da bu ifade biçimi için hangi araçların kullanıldığı, malzeme yararlı olduğunda ve belli bir ifadeye *herhangi bir biçimde* varılabildikten sonra çok da önemli değildir. Rüyasında bireyin günlük hayatındaki bir sorun teşbih(benzetme) yoluyla ifade edilir. Sanki, "O kadar yükseğe tırmanma, bir anda aşağı düşebilirsin!" deniyor gibidir. Goethe'nin "Evlilik Şarkısı"ndaki bir rüyayı hatırlatmak bu noktada yararlı olabilir. Bir şövalye şehirden topraklarına döner ve şatosunun terk edildiğini görür. Yorgun argın yatağa girer ve rüyasında küçük insanların yatağının altından çıktığını görür, cüceler aralarında bir düğün töreni düzenlemektedirler. Gördüğü rüya çok hoşuna gider. Sanki bir eş bulma isteğini bu rüyasıyla açık edip belirginleştirmiştir. Burada gördüğü minyatür sonradan kendi düğününde gerçeğe dönüşür.

Bu rüyada oldukça bildik öğelere rastlıyoruz. Öncelikle şairin kendi evliliğiyle uğraştığına tanık olmaktayız. Dahası rüya görenin hayatındaki o anki durumla ilgili nasıl bir tavır aldığını görüyoruz. Rüyasında evlilik sorunuyla ilgilenmektedir ve sonraki günlerde kendinin de evlenmesinin iyi olacağına karar verir.

Şimdi yirmi sekiz yaşında bir adamın rüyasını ele alalım. Söz konusu rüyanın akışı ateşli bir hastalıkta olduğu gibi büyük değişkenlikler göstermektedir, bu rüya bir insanın hayatını dolduran ruhsal hareketleri gözler önüne serer. İktidar ve egemenlik eğilimi ile mücadelesinden kaynaklanan aşağılık duygusu kolayca fark edilmektedir. "Bir grup insanla bir deniz gezisine çıkıyorum. Bir mola yerinde duruyoruz, çünkü geziye çıktığımız gemi çok küçük ve geceyi bu kasabada geçirmek zorundayız. Geceleyin geminin battığı haberi geliyor ve gezideki herkes suyu boşaltmak için çağırılıyor. Eşya odasında bazı değerli eşyalarımın kaldığını anımsıyorum ve herkes suyu boşaltmakla uğraşırken gemiye koşuyorum. Bu işten kaçmanın yollarını ve eşya odasını arıyorum. Pencereden sırt çantama uzanıyorum ve o anda çok sevdiğim bir çakının çantamın yanında durduğunu görüyorum. Çakıyı sırt çantasına koyuyorum. Bir tanıdıkla beraber gemi iyice batarken aşağı atlıyoruz. Denize atlamışken karaya iniyoruz. İskele çok yüksekte kaldığından dolaşıyorum ve aşmamız gereken sarp bir yamaca varıyorum. Kayarak aşağı iniyorum. Partnerimse gemiyi terk ettiğimden beri ortada görünmüyor. Hızlandıkça hızlanıyorum ve ölmekten korkuyorum. Sonunda en dibe iniyorum ve tanıdığımın önüne düşüyorum. Bu adam güya bir greve katılmış ve grevciler arasında sessizce çalışmış bir adammış, bana karşı da

iyi niyetli bir; Beni, gemidekileri öylece bırakıp gittiğim için sitemkâr, sözlerle karşılıyor. 'Ne yapıyorsun burada?' diye soruyor. Her yanından aşağıya ipler sarkan sarp kayalıklarla çevrili bu derin çukurdan kurtulmanın yollarını arıyorum. İpleri kullanamıyorum, çünkü çok inceler. Çukurdan her çıkmaya kalkışımda aşağı doğru kayıyorum. Sonunda en tepeye çıkıyorum, ancak oraya nasıl geldiğimi bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki bilinçli olarak rüyanın o bölümünü sanki sabırsızca geçmesini ister gibi kesip atıyorum. En yukarıda, çukurun kenarında bir çitle korunan bir yol varmış. İnsanlar oradan gelip geçiyorlar ve beni dostça selamlıyorlar."

Rüyayı gören bireyin hayatında geriye doğru gittiğimizde bu bireyin beş yaşına gelene dek bir hastalığın pençesinde yaşadığını öğreniyoruz. Hastalığı yüzünden anne babası tarafından özenle gözetilmiştir. Diğer çocuklarla ilişkisi çok seyrek gerçekleşmiştir. Büyüklerle ilişkiye girmek istediğindeyse ebeveynleri ona çocukların sessizce köşelerinde oturmaları gerektiğini ve onların yerinin büyüklerin yanı olmadığını söylemişlerdir. Böylece çok küçük yaşta toplumsal hayatı için gerekli olan ilişki noktalarını yitirmiş yalnızca ebeveynleriyle bağlantısı kalmıştır. Bunun bir sonucu da çocuğun bariz bir biçimde yaşıtlarının gerisinde kalması ve onlara yetişememesi olmuştur. Arkadaşları arasında aptal olarak addedilmiş ve tatsız şakaların hedefi hâline gelmiş olması da şaşılacak bir durum değildir. Bu durum da yeni arkadaşlar bulmasına engel olmuştur.

Bu olayların sonucu olarak müthiş bir aşağılık duygusu en şiddetli biçimiyle ortaya çıkmıştır. Eğitimi tamamen iyi niyetli ancak çabuk parlayan ve aşırı disiplinli babası ile zayıf, anlayışsız, fazlasıyla despot annesi tarafından yönlendirilmiştir. Annesi ve babası iyi niyetli olduklarını ne kadar yineleyip dursalar da, katı bir eğitim görmüş olmalıdır. Cesaretinin kırılmış olması da gelişme sürecine damgasını vurmuştur. Çocukluk anılarında yer etmiş önemli bir olay da üç yaşındayken annesinin yarım saat boyunca onu bezelyelerin üzerinde dizleri üstünde oturtmasıdır. Bu cezanın verilme nedeni çocuğun annesine anlattığı bir itaatsizlik olmuştur. Bir biniciden korktuğundan annesinin gitmesini istediği yere gitmeyi reddetmiştir. Aslında çok seyrek, ancak bir köpek kamçısıyla dövülmüştür, sonradan özürlerine kulak asılmamış, niçin dayak yediği ise kendine söylenmemiştir. Babası, "çocuk nerede hata yaptığını kendi anlamalı" demiştir hep. Bir keresinde haksız yere dövüldüğünde, babası ona niçin dayak yediğini söylemediğinden ta ki herhangi bir haylazlığı üstlenene kadar tekrar tekrar dayak yemiştir.

Daha küçük yaşlarda ebeveynlerine karşı düşmanca hisler beslemeye başlamıştır. Aşağılık duygusu öyle boyutlara varmıştır ki üstün olmayı aklına bile getirememiştir. Okul hayatı da evde olduğu gibi yenilgiler zincirinin küçüklü büyüklü halkalarından ibaret olmuştur. Ona göre en küçük bir zafer bile kendine uzaktır. On sekiz yaşına gelene kadar okulda hep kendine gülünmüştür. Bir keresinde öğretmeni bile sınıfta sesli okuma esnasında hatalarını alaycı bir üslupla düzeltmiştir.

Tüm bu olaylar, onu daha da kendini toplumdan soyutlamaya itmiştir ve bir süre sonra da dünyadan kendi rızasıyla el çekmeye başlamıştır. Ebeveynleriyle mücadelesinde etkili ama bedeli ağır bir yöntem benimsemiştir. Konuşmayı reddediyordu ve hareketleriyle, kendini dış dünyaya bağlayan bağı koparmıştır. Kimseyle konuşamadığından, tamamen yalnız kalmıştır. Herkes tarafından yanlış anlaşılmıştır, kimseyle, özellikle de ebeveynleriyle konuşmaz olmuştur; sonunda da herkesten uzaklaşmıştır. Onu toplum içine sokma konusundaki her çaba hüsrana uğramıştır ve hayatının daha ileri safhalarında kurmaya çalıştığı aşk ilişkileri de başarısızlıkla noktalanmıştır. Hayatının akışı yirmi sekiz yaşına kadar böyle geliştikten sonra tüm ruhuna işleyen aşağılık duygusu ona mantık çerçevesinin dışında bir hırs aşılamıştır, insanlar arasındaki tüm sıcak duyguları çarpıtan dizginlenemeyen bir fark edilme ve üstünlük çabasıdır bu. İçine kapandıkça ruhsal yaşamı gece gündüz zafer hayalleri ve rüyalarıyla dolup taşmıştır.

Böylece her gece böyle rüyalar görür olmuştur, bu rüyalarda ruhsal hayatının gelişimindeki hareket ve şablonu açıkça görebilmekteyiz. Bitirirken, Çiçero'nun aktardığı, edebiyattaki en şiirsel rüyalardan birine değinelim.

Şair Simonides, bir gün kimsenin adını bilmediği bir adamın yerde yatmakta olan cesedini bulur ve uygun biçimde defnedilmesi için uğraşır. Simonides bir gemi yolculuğuna çıkacakken bu yaşlı adamın ruhu tarafından uyarılır; eğer yolculuğa çı-

karsa, batan gemide boğulacaktır. Simonides yolculuğa çıkmaz, çıkanlarınsa hepsi ölür.

Kayıtlara göre, bu olay ve bağlantılı olduğu rüyanın yüzyıllarca insanlar üzerinde derin bir etkisi olmuştur.

Eğer bu olayı yorumlayacak olursak, o dönemde gemilerin sıkça battığını ve bu yüzden de deniz yolculuğu arifesindeki çoğu insanın gemi kazalarına dair rüyalar gördüklerini, bu pek çok rüyanın arasında da bu rüyanın rüya ve gerçek arasında sergilediği kayda değer rastlantının onu gelecek kuşaklara taşıdığı akılda tutulmalıdır. Gizemli bağlantılar kurmaya eğilimi olan bireylerin böyle hikâyelere karşı özel bir zaafları olduğu kuşkusuzdur, buna karşın biz bu rüyayı ölçülü bir biçimde yorumlayabiliriz: Şairimiz kendine çok dikkat eden biri olarak büyük olasılıkla bu geziye çıkmayı çok da arzu etmemekteydi. Karar saati yaklaştığında kararsızlığına bir kılıf uydurması gerekmişti. Bu yüzden uygun biçimde defnedildiği için zaten minnet duymak durumunda olan cesedin kâhin rolünü oynamasına izin vermişti. Böylece geziye çıkmaması anlaşılır hâle gelmişti. Eğer gemi sulara gömülmeseydi kesin olarak insanlar bu rüyayı ve hikayesini asla duymazlardı. Çünkü yalnızca zihnimizi çalışmaya itekleyen, bize öte dünya ile bu dünya arasında hayal edebileceğimizden çok bilgelik olduğunu gösteren şeyleri aklımıza kazırız. Rüyaların kehanet yönünü ancak rüyada da gerçek dünyada da bireyin hayata karşı gösterdiği tavrın aynı olduğunu bildiğimiz ölçüde kavrayabiliriz.

Göz önüne almamız gereken bir diğer gerçek de tüm rüyaların pek de kolay anlaşılır olmadığıdır; işin aslı anlaşılır olanı

çok azdır. Bıraktığı etki kaybolur kaybolmaz rüyayı unuturuz ve rüya yorumlama konusunda eğitilmediysek arkasında gizli olan şeyleri anlamayız. Bununla birlikte bu rüyalar bireyin hareketlerinin ve davranış biçiminin sembolik ve mecazi yansımalarıdır. Bir benzeti ya da kıyaslamanın asıl anlamı kendimizi içinde bulma endişesini duyacağımız bir duruma sokabilmesidir. Eğer bir sorunun çözümüyle uğraşıyorsak ve kişiliğimiz kendine özgü bir yönlenmeye işaret ediyorsa, bizi bu biçimde yönlendirecek harekete geçirici bir etkiye gereksinim duyarız. Rüya bir duyguyu yoğunlaştırabilir ya da bir durumun içinden çıkmaya yönelik çözüme varmada ateşleyici olabilir. Rüya gören bireyin aradaki bağlantıyı kuramaması hiçbir şeyi değiştirmez. Bireyin bir biçimde malzeme ve destek bulması yeterlidir, rüyanın kendi rüyayı görenin davranış biçiminin göstergesi olacağından, onun düşünce sürecinin ifade bulduğu tavrın ipuçlarını verir. Rüya havaya yükselen ve bir yerlerde bir yangının var olduğunu gösteren bir duman gibidir. Deneyimli ormancı dumanı gözlemleyip ne tür ağacın yandığını söyleyebilir, tıpkı ruhbilimcinin bireyin rüyasını yorumlayarak onun hakkında sonuçlar çıkarabileceği gibi.

Özetleyecek olursak, rüyanın yalnızca bireyin çözümüyle uğraştığı sorunlar olduğunu göstermediği, aynı zamanda onun bu sorunlara nasıl yaklaştığını da gösterdiğini söyleyebiliriz. Özellikle rüyayı gören bireyin dünya ve gerçeklikle ilişkisini etkileyen iki etken olan, toplum duygusu ve iktidar mücadelesi rüyalarında açığa çıkar.

VI. YETENEK

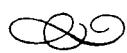
Birey hakkında yargıya varmamızı sağlayan ruhsal olgulardan birisine, bireyin zihin gücüyle ilgili olana henüz değinmedik. Bireyin kendi hakkında söylediklerini ve düşündüklerini pek de dikkate almadık. Hepimizin karmaşık egoist, ahlâki ve başka türlü oyunların gölgesinde, bir biçimde doğru yoldan çıkabileceğimiz ve diğer insanlara karşı ruhsal görüntümüzde rötuşlar yapabileceğimiz anlaşılır bir durumdur. Bunun yanında, yapabileceğimiz bir şey varsa o da belirli düşünce süreçlerinden ve bunların konuşmada ifade ediliş tarzından belli sonuçlar çıkarmaktır, bu da ancak bir dereceye kadar mümkündür. Eğer birey hakkında doğru yargılara varmak istiyorsak incelememizde düşünce ve konuşmayı dışarıda bırakamayız.

Yetenek olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz, yargılara varmakta kullandığımız olgu çok sayıda gözlem, analiz ve testin öznesi olmuştur, bunlar arasında çocuklara ve yetişkinlere uygulanan zeka testleri de vardır. Bunlar sözde yetenek testleridir. Bu zamana dek bu testler başarısız olmuşlardır. Ne zaman bir grup öğrenciye test uygulansa sonuçlar genellikle öğretmenin testler olmadan kolayca varabileceği sonuçlar vermiştir. Başta deneysel psikologlar bu testlerin bir dereceye kadar gereksiz olduğu açığa çıkmış olmasına karşın bunlarla gurur duyarlardı. Zekâ testlerine bir diğer itiraz da çocukların düşünce ve akıl erdirme süreçleri ile yeteneklerinin düzenli bir gelişim göstermediğidir. Bunun örneği de testlerde kötü sonuçlar alan birçok çocuğun birkaç yıl sonra son derece ileri bir gelişim kaydetmiş olmalarıdır. Dikkate alın-

ması gereken bir diğer etken de büyük şehirlerdeki ve belli toplumsal çevreler içindeki çocukların daha geniş çaplı hayatlarından ötürü testlere daha iyi hazırlanabilmeleridir. Görünürde daha zeki oluşları yanıltıcıdır ve böyle bir hazırlık olanağı bulamayan öteki çocukları gölgede bırakırlar. Sekiz ila on yaş arasındaki, hâli vakti yerinde ailelerin çocuklarının aynı yaştaki yoksul ailelerin çocuklarından daha hızlı kavradıkları bilinmektedir. Bu zengin ailelerin çocuklarının daha yetenekli olduğu anlamına gelmez, ancak bu farkı yaratan neden tümüyle hayat yaşam koşullarında yatmaktadır.

Bugüne dek yetenek testlerinde çok yol kat etmiş değiliz. Bu durum Berlin ve Hamburg'daki testlerin başarısız oluşuyla daha açık hâle gelmiştir, testlerde müthiş yetenekli görülen çocuklar daha sonraki öğrenim hayatlarında göze batacak kadar kötü sonuçlar almışlardır. Bu olay zihinsel testin çocuğun gelecekteki sağlıklı gelişiminin garantisi olmadığını kanıtlar görünmektedir. Bireysel psikoloji deneyleri, tam aksine, testlerden çok daha iyi sonuçlar vermiştir çünkü gelişimin belli bir derecesinin belirlenmesine yöneltilmiş değildirler, bunun yerine bu gelişimin temelini oluşturan olumlu etkenlerin daha iyi kavranması için hazırlanmışlardır. Bu gözlemler gerektiğinde çocuğun eline uygun telafi araçlarını vermişlerdir. Çocuğun düşünce ve akıl erdirme güçlerini ruhsal hayatının genel yapısından hiçbir zaman ayrı tutmamak ve bunları çocuğun ruhsal süreçleriyle bağlantı hâlinde ele almak Bireysel Psikoloji'nin ilkelerinden biri olmuştur.

7– CİNSİYET

I. İKİ CİNS VE İŞBÖLÜMÜ

Daha önce ifade ettiğimiz düşüncelerden çıkardığımız gibi tüm ruhsal olguları yöneten iki büyük eğilim vardır: İlki toplum duygusu, ikincisi bireysel iktidar ve egemenlik mücadelesi. Bunlar her insani hareketi etkilerler ve her bireyin güven için verdiği mücadelede özellikle de hayatın üç büyük mücadele alanı olan aşk, iş ve toplumda başarı sağlamasında alacağı tavrı biçimlendirirler. Eğer insan ruhunu anlamak istiyorsak ruhsal olguları değerlendirmeye ve sözünü ettiğimiz iki etkenin nicel ve nitel ilişkilerini araştırmaya kendimizi alıştırmamız gerekir. Bu iki etkenin birbiriyle ilişkisi bireyin toplu yaşamanın mantığını kavrama derecesini, yani diğer bir deyişle toplu yaşamanın gereklerinin doğurduğu işbölümünün içinde kendine ne dereceye kadar yer edinebileceğini belirler.

İşbölümü toplumun korunmasında göz ardı edilmemesi gereken bir etkendir. Herkes belli bir zamanda ve belli bir yerde hissesine düşen ödevi yapmalıdır. Payına düşeni yapmayan, toplu yaşamanın önemini inkar eden birey anti-sosyal bir varlık olur ve insanlıkla ilişkisini koparır. Bu vakaların basit olanlarında egotizme, zarar verme eğilimine, benmerkezciliğe ve haylazlığa rastlarız. Daha karmaşık vakalarda eksantrikler, serseriler ve suçlular vardır. Bu karakter özelliklerinin ve niteliklerinin toplumca kınanmasının nedeni kökenleri göz önüne alınarak bunların toplumun istemleriyle olan uyuşmazlığının seziliyor olmasıdır. Öyleyse herhangi bir bireyin önemi, diğer bireylere karşı tavrıyla ve topluluk hayatının gerektirdiği işbölümünde ne dereceye kadar görev üstlendiğiyle belirlenir. Toplu yaşamanın onaylaması, onu diğer bireylerin yanında önemli kılar, onu toplumu birbirine bağlayan, toplum zarar görmedikçe zarar görmeyen o zincirin halkalarından biri yapar. Bir bireyin yapabilecekleri toplumun toplam üretimi içindeki yerini belirler. Bu yalın gerçeğe kimi karmaşalar gölge düşürmüştür, çünkü iktidar mücadelesi ve egemenlik arzusu işbölümüne yanlış değerlerin girmesine neden olmuştur. Bu egemenlik mücadelesi toplam üretime zarar vermiş, onu engellemiş ve değerlerin süzgecinde yanlış bir temel ortaya koymuştur.

Bireyler işbölümüne doldurmaları gereken yere uyum sağlamayarak zarar vermişlerdir. Dahası bencil çıkarları için toplu yaşamanın ve toplu çalışmanın önüne geçen bireylerin yanlış yönlendirilmiş hırsları ile iktidar arzuları sorunlar çıkarmıştır. Benzer biçimde, toplumumuzda sınıf farklılıkları karışıklıklara

yol açmıştır. Bireysel güce ve ekonomiye dair çıkarlar daha iyi pozisyonların belli sınıflara ait bireylere, yani daha büyük güce ulaşabilen ve diğer sınıfları dışarıda bırakan bireylere ayrılması sonucunu getirmiştir. Bu da emek alanındaki paylaşımı etkilemiştir. Toplumun yapısındaki bu çok sayıda etkenin tanınması işbölümünün niçin asla düzgün biçimde işlemediğini anlamamızı sağlar. Sürekli olarak işbölümünü karıştıran güçler, bir bireye ayrıcalık sağlarken diğerine kölelik getirmiştir.

İnsan ırkının çift cinsiyetli oluşu başka bir işbölümünü daha gerektirmektedir. Kadınlar fiziksel konumlarından ötürü bazı etkinliklerin dışında bırakılmışlardır, ancak bunun yanında erkeğe verilmeyen bazı işler de vardır, bunun sebebi erkeğin bir başka görevde daha etkin olabilmesidir. Bu işbölümünün tümüyle önyargısız bir ölçüte göre kurulması gereklidir, ayrıca kadınların özgürlüğü için gerçekleştirilen her hareket, tartışmanın ateşiyle mantıklı noktaları göz ardı etmediği sürece bu bakış açısının mantığını benimser. İşbölümü kesinlikle kadının kadınsı yönlerini elinden almaz ya da kadın ve erkek arasındaki doğal ilişkileri bozmaz. Her iki cins de kendilerine en uygun iş fırsatlarına ulaşırlar. İnsanın gelişiminde işbölümü öyle bir değişim göstermiştir ki sonuçta kadın dünyadaki işlerin çoğunda çalışır hâle gelmiştir (erkeklerin de yapabileceği işlerdir bunlar), bunun karşılığındaysa erkek güçlerini daha etkin olarak kullanabileceği bir konuma gelmiştir. İşgücü kötüye kullanılmadıkça, fiziksel ve ruhsal güçler kötü bir amaca yöneltilmedikçe, bu işbölümü işlerliliğini korur.

II. GÜNÜMÜZ KÜLTÜRÜNDE ERKEK EGEMENLİĞİ

Kültürün bireysel iktidar yönündeki gelişiminin, özellikle de ayrıcalıkları kendilerine saklama derdindeki belli bireylerin ve belli toplumsal sınıfların çabaları sonucunda işbölümü tüm uygarlığımızın niteliğini değiştirecek yollara sapmıştır. Sonuç olarak da günümüz kültüründe erkeğin önemi daha da vurgulanmıştır. İşbölümü ayrıcalıklı grup olan erkeklere güvence altına alınmış belli avantajlar sunmaktadır, bu işbölümünde erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerinin sonucudur. Böylelikle egemen konumdaki erkek avantajlara sahip olur ve kadınların etkinliklerini daha iyi yaşam tarzlarının erkeğe ait olacağı biçimde yönlendirir, buna karşın kadınların üstlenmesine izin verilen etkinlikler erkeklerin avantajları doğrultusunda kaçınabilecekleri hâle gelmiştir.

Görüldüğü gibi, erkeklerde sürekli olarak kadınlara hükmetme çabası görülmektedir ve kadınlarda da doğal olarak erkek egemenliğine karşı duyulan hoşnutsuzluk söz konusudur. İki cinsiyet birbirleriyle yakından bağlantılı olduğundan bu sürekli gerilimin her iki cinsiyet için de müthiş acılı olabilecek uyumsuzluklara ve ruhsal rahatsızlıklara yol açabilmesi mümkündür.

Tüm kurumlarımız, geleneksel davranışlarımız, ahlâki değerlerimiz bize erkek egemenliğinin başarısı için ayrıcalıklı erkekler tarafından belirlendikleri ve korunduklarının ipuçlarını verirler. Bu kurumların ucu çocuk yuvalarına kadar uzanır ve bunlar çocuk ruhunu derinden etkilerler. Bir çocuğun söz konusu ilişkileri kavraması pek de mükemmel olmayabilir, ancak duy-

gusal hayatı bu ilişkilerden fazlasıyla etkilenir. Örneğin kız kıyafetleri giymesi istenen bir oğlan çocuğunun sergilediği hiddet ve sinirlilikte bu davranış şekillerinin izlerini gözlemleyebiliriz. Bir oğlan çocuğundaki iktidar arzusunu belli bir dereceye getirin, kesinlikle tercihini üstünlüğünü her yerde güvence altına alan bir adama dönüşmekten yana kullanacaktır. Daha önce belirttiğimiz gibi günümüzde aileler iktidar mücadelesini yüceltecek tarzda tasarlanmışlardır. Erkeğin ayrıcalıklı konumunu koruma ve kendini olduğundan önemli gösterme eğilimi bunun doğal sonucudur, kaldı ki ailede iktidar sembolü olan genellikle babadır. Babanın eve gizemli gelişleri ve evden gizemli ayrılışları çocuğun ilgisini sürekli yanında olan annesinden daha fazla cezbeder. Çocuk çabucak babasının oynadığı önemli rolü fark eder ve onun nasıl örnek davranışlarda bulunduğunu, nasıl tüm düzenlemeleri yaptığını ve her yerde lider konumunda göründüğünü bir kenara kaydeder. Herkesin onun komutlarına nasıl uyduğunu ve annesinin ondan öneriler aldığını görür. Her açıdan, çocuğa babası güçlü görünmektedir. Babalarını o kadar örnek alan çocuklar vardır ki bu çocuklara göre babalarının söylediği her şey kutsal olmalıdır; görüşlerinin doğru olduğunu kanıtlamak için babalarının da aynı şeyi söylediğini belirtirler. Babanın etkisinin çok da belirgin olmadığı durumlarda bile, çocuklar babanın egemenliği düşüncesini benimserler, çünkü ailenin bütün yükü babanın omuzlarındadır, buna karşın, babanın güçlerini daha avantajlı biçimde kullanmasını sağlayan işbölümünden başka bir şey değildir.

Erkek egemenliğinin tarihi söz konusu olduğunda, bunun doğal olarak gerçekleşmeyen bir olgu olduğuna dikkat çekmek gereklidir. Bu durum erkek egemenliğini yasal olarak güvence altına almaya yarayan yasalarda kendini gösterir. Bu, aynı zamanda erkek egemenliğinin yasal uygulamasından önce erkeğin ayrıcalığının çok da güvence altında olmadığı devirlerin de var olmuş olma olasılığının göstergesidir. Tarih böyle devirlerin, annenin, kadının, özellikle çocuklar söz konusu olduğunda, hayattaki önemli rolü üstlendiği anaerkil dönemlerde gerçekten var olduğunu kanıtlamaktadır. O dönemde klandaki erkek, annenin şerefli konumuna saygı göstermekle yükümlüydü. Kimi gelenek ve görenekler hâlâ bu yerleşmiş geleneğin etkisi altındadır. Örneğin tanımadığımız adamların çocuğa "amca" ya da "dayı" gibi tanıtılması. Anaerkil yapıdan erkek egemenliğine geçiş müthiş bir savaş sonucunda gerçekleşmiş olmalıdır. Ayrıcalıkların ve hakların kendilerine doğa tarafından bahşedildiğini düşünen erkekler, erkeklerin bu haklara başından beri sahip olmadıkları, ancak bunlar için savaşmak zorunda kaldıklarını öğrenince şaşıracaklardır. Erkeğin zaferi, kadınların boyun eğişiyle eşzamanlı gerçekleşmiştir ve bu zafer bu uzun süreli bir boyun eğme sürecini gözler önüne seren hukukun gelişiminde kanıtlarını bulur.

Erkek egemenliği doğal bir şey değildir. Bu egemenlik ilkel kavimler arasında durdurak bilmeyen savaşların sonucunda, erkeğin savaşçı olarak daha önemli rolü üstlendiği zaman diliminde ortaya çıkmıştır ve sonucunda erkek yeni yeni ele geçirdiği üstünlüğünü, liderliği kendine saklamak ve çıkarlarını korumak için kullanmıştır. Bu gelişmenin yanında mülk ve veraset hakla-

rında yaşanan gelişmeler de erkek egemenliğinin temelini oluşturmuşlardır, bunun da altında yatan erkeğin mal ve mülk edinmesi ile bunların sahibi konumunda olmasıdır.

Büyümekte olan bir çocuğun bu konu hakkında kitaplar okumasına gerek yoktur. Bu arkeolojik veriler hakkında hiçbir bilgisi olmasa da erkeğin ailenin ayrıcalıklı üyesi olduğunu hisseder. Bu durum oldukça bilgili anne ve babaların erkeklerin eski çağlardan beri miras edindikleri bu ayrıcalıkları daha çok eşitlik için göz ardı ettikleri ailelerde bile görülür. Bir çocuğa ev işleriyle uğraşan annesinin en az baba kadar önemli olduğunu anlatmak çok zor olacaktır.

Küçük bir oğlan için erkekliğin hep hüküm süren ayrıcalığını görmenin ne anlama geldiğini bir düşünün. Doğduğu günden bu yana bir kız çocuğundan daha fazla ilgi görmüştür. Ebeveynlerin erkek çocuk istemeleri çok bildik ve sık rastlanan bir durumdur. Erkek çocuk, attığı her adımda, babasının bir kopyası olarak, belli ayrıcalıkları olduğunu ve toplumsal açıdan daha çok değer gördüğünü hisseder. Ona yönelik kimi sözler ya da kendinin ayrıştırıp seçtiği kimi sözler onun erken rolünün önemine duyduğu dikkati arttırır.

Erkeğin egemenliği, evde dolaşıp bayağı işlere bakan kadın hizmetçileri görmesiyle erkek çocuğunun aklında daha da yer eder, sonunda çocuğun aklında çevresindeki kadınların tümünün erkeklerle eşit konumda olduklarını düşünmedikleri düşüncesi yerleşir. Kadınların evlenecekleri erkeklere sordukları "Erkek egemenliğine karşı tavrın nedir, özellikle de aile yaşamındaki

erkek egemenliğine?" sorusu genellikle yanıtsız kalır. Bir tarafta eşitlik mücadelesi, diğer tarafta haklardan farklı derecelerde vazgeçme söz konusudur. Aksine babanın çocukluktan bu yana daha önemli bir rol üstlendiğine ikna olduğunu gözleriz. Vardığı bu hükmü güçlü bir görev olarak addeder, yaşama ve topluma karşı verdiği mücadeleyi yalnızca erkek ayrıcalığının yararına yürütür.

Bu durumun doğurduğu tüm sonuçlar çocuk tarafından yaşanarak tecrübe edilir. Buradan çocuğun çıkardığı kadın doğasının, çokça da kadının acınacak durumda betimlendiği resmidir. Bu sayede erkek çocuğunun gelişimi iyice erkek egemen bir raya oturur. İktidar mücadelesiyle ulaşmaya değer gördüğü hedefler özellikle erkeksi nitelikler ve erkeksi tavırlardır. Tipik bir erkek düşünce tarzı kökenlerini açıkça belli eden güç ilişkilerinden kaynaklanır. Belli karakter özellikleri erkeksi, diğerleri de kadınsı sayılırlar, oysa bu değerlendirmeleri doğrulayacak hiçbir temel de yoktur. Erkek çocukların ruhsal durumunu kızlarınkiyle karşılaştırdığımız ve bu sınıflandırmaya görünürde kanıtlar bulduğumuzda ele aldığımız doğal olgular değildir, yaptığımız şey belirli bir yola yönlendirilen, yaşam tarzları ve davranış biçimleri kendine özgü iktidar fikirleriyle sınırlanmış bireylerin ifadelerinin betimlemesidir. Bu iktidar düşünce kalıpları onları doldurmaları gereken yeri arayıp bulmaları konusunda artan bir güçle zorlarlar. "Erkeksi" ve "kadınsı" karakter özelliklerinin ayrılmasını haklı gösterecek hiçbir veri, bulgu yoktur. Her iki karakter özelliğinin de iktidar mücadelesinde kullanılabileceğini görebiliriz. Diğer bir deyişle, iktidarı; itaat ve boyun eğme gibi sözde "kadınsı" karakter özellikleriyle de ifade edebiliriz. İtaatkâr bir çocuğun

sahip olduğu avantajlar, itaatsiz bir çocuğunkinden çok daha fazla olabilir, üstelik her iki durumda da iktidar mücadelesi söz konusudur. Ruhsal yaşama ilişkin bilgiye ulaşmamız iktidar mücadelesinin karmaşık formlarda ortaya çıkmasıyla zorlaşır.

Bir oğlan büyüdükçe, erkekliği belirgin bir ödev hâlini alır, hırsı, iktidar ve üstünlük arzusu erkek olma ödeviyle ayrılmaz bir bütündür ve bu ödevle özdeşleşirler. İktidar arayışındaki bir çocuk için yalnızca erkekliklerinin bilincinde olmak yeterli değildir. Erkek olduklarını ve bu yüzden ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini kanıtlamalıdırlar. Bunu da erkeksi yönlerini vurgulayarak ya da çevrelerindeki kadınlara zulmederek gerçekleştirebilirler. Karşılaştıkları dirence karşılık, bu çocuklar inatçılıklarını, ileri derecede asi tavırlarını, güçlerini ya da kurnazlıklarını amaçlarına varmak için kullanırlar.

Her insan ayrıcalıklı erkek ölçütüne göre değerlendirildiğinden, erkek çocuklarına da aynı ölçütün uygulanması şaşırtıcı değildir. Sonunda erkek çocuk da kendini bu ölçüte göre değerlendirir, etkinliklerinin yeterince "erkeksi" ya da "tam bir erkek gibi" olup olmadığını gözlemler ve sınar. Bugün nelere "erkeksi" dediğimiz ortak değer yargılarının ürünüdür. Hepsinden önemlisi bu "erkeksilik" tümüyle egoistçe bir tavırdır, kendini beğenmenin ürünüdür, diğerleri üzerinde bir üstünlük ve egemenlik duygusu verir, tüm bunlar da cesaret, güç, işbirliği, her tür başarının kazanılması gibi görünürde "etkin" niteliklere dayandırılır, kazanılan başarıların en belirgin olanları da kadınlara karşı kazanılanlardır, bunlar da yüksek mevkilere varma, iş alanında onur-

landırılma, terfi etme ve sözde "kadınsı" eğilimlere karşı sert tavırlar takınma tavrıdır. Bireysel üstünlük için verilen sürekli bir mücadele söz konusudur, çünkü egemen olma "erkeksi" bir özellik olarak kabul edilir.

Bu sayede her erkek çocuğu yetişkin erkeklerde gördüğü nitelikleri alır, özellikle de babasında gördüklerini 'yapay olarak' büyütülen bu büyüklük yanılsamasının çok çeşitli yansımalarını toplumumuzda gözlemleyebiliriz. Bir oğlan küçük yaşta kendine güç ve ayrıcalıklar edinmeye yönelir. Bunu "erkeksi tavır" olarak adlandırıyoruz. Olumsuz vakalarda bu durum kendini kabalık ve şiddete eğilimlilik biçiminde gösterir.

Erkek olmanın avantajları, bazı koşullarda son derece çekici olabilir. Zihinlerinde erkek olma idealini ulaşılamayacak bir arzu ya da davranışlarını değerlendirmede kullandıkları bir ölçüt olarak barındıran kızların olması şaşırtıcı değildir; bu idealleri hareketleri ve görüntülerine de yansıyabilir. Kültür yapımızda her kadının erkek olmak istediği söylenebilir! Bu sınıfa dahil olanlar farklı fizikleri nedeniyle erkeklere daha uygun olan oyunlarda ve fiziksel etkinliklerde kendilerini göstermek konusunda önüne geçilmez bir arzusu olan kızlardır. Ağaçların tepesine çıkarlar, kızlarla değil erkeklerle oyun oynarlar ve "kadınca" her işi utanç kaynağı olarak görürler. Erkeksiliği tercih etmeleri üstünlük mücadelesinin yaşam içindeki etkinliklerden çok sembollere dayandığı göz önüne alındığında daha anlaşılır olur.

III. KADINLARIN DAHA AŞAĞI OLDUĞU SAVI

Erkek genellikle egemenliğini yalnızca sahip olduğu konumun doğal oluşunu öne sürerek değil, aynı zamanda egemenliğinin kadınların daha aşağı düzeyde olduğunu öne sürerek korur. Kadınların aşağı olduğu düşüncesi öyle yaygındır ki her ırkta buna rastlanır. Bu önyargı, erkeklerin kadının gerçek bir kaygı kaynağı olduğu anaerkilliğe karşı savaştığı döneme ait belli bir huzursuzlukla da bağlantılıdır. Edebiyatta ve tarihte bunun birçok örneğini görürüz. Latin bir yazar *"Mulier est hominis confusio"* yani, *"Kadın, erkek için bir muammadır"* demiştir. Teolojik platformda kadının bir ruha sahip olmadığı sıkça tartışılmıştır ve kadının gerçekten insan olup olmadığına dair tezler üretilmiştir. Bir yüzyıl boyunca süren cadı avı ve cadı yakma törenleri bu soruyla yakından bağıntılıdır ve anımsamak istemediğimiz o karanlık döneme ait kuşkuculuğa karmaşaya dayanan hataları gözler önüne serer.

Kadın; çoğu zaman, İncil'deki ilk günahın ya da Homeros'un İlyada'sında olduğu gibi tüm kötülüklerin kaynağı olarak görülmüştür. Helen'in öyküsü tek bir kadının nasıl olup da halkları felakete götürebildiğini sergilemiştir. Her çağda efsaneler ve peri masalları kadınların ahlâki düşüklüğüne, kötülüğüne, güvenilmezliğine, ihanete yatkın oluşuna ve kaypaklığına işaret ederler. Hatta "kadının yarım akıllılığı" adli vakalarda bir savunma olarak öne sürülmüştür. Bu önyargılara bağlı olarak kadının yapabilecekleri, çalışması ve yetenekleri hor görülmüştür. Tüm yazınlarda ve tüm halklarda söz sanatları, anektotlar, mottolar ve fıkralar kadını alçaltan eleştirilerle doludur. Kadının kinciliği,

çıtkırıldımlığı, aptallığı ve benzeri özellikleri kınanır. Kadınların aşağılığını kanıtlamak için bazen alışagelmedik derecede sert ifadelere rastlanır. Strindberk, Moebius, Schopenhauer ve Weininger bunu savlamışlar ve çok sayıda kadının bu sav karşısında geri çekilmesi de kadınların aşağılığına dair inancı güçlendirmiştir. Bu kadınlar boyun eğen kadın rolünü en iyi biçimde üstlenmişlerdir. Kadının ve kadın emeğinin küçümsenmesi, kadının erkekle aynı işi yapmasına karşın daha az ücret almasıyla perçinlenmiştir.

Zekâ ve yetenek testlerinin karşılaştırılmasında, belirli konularda, örneğin matematikte erkek çocukların daha yetenekli olduğu, buna karşın kızların diğer konularda, örneğin dilde daha yetenekli oldukları ortaya çıkmıştır. Erkek çocuklar kendilerini erkeksi mesleklere hazırlamada kızlara oranla daha başarılıdırlar; ama bu başarı, yalnızca görüntüde daha fazladır. Eğer kızları daha yakından inceleyecek olursak kadınların daha yeteneksiz olduğunun bir masaldan ibaret olduğunu görürüz.

Bir kız, her gün, kızların oğlanlardan daha yeteneksiz oldukları ve yalnızca önemsiz etkinlikleri yürütmeye uygun oldukları savıyla karşı karşıya kalır. Bir kızın böylece kadınların değişmez ve makus kaderine inanması şaşırtıcı değildir, bir biçimde çocuklukta aldığı eğitimin eksikliği yüzünden kendinin yeteneksiz olduğuna inanır. Bu sayede heyecanını yitiren kız, fırsatını bulduğu sürece "erkeksi" mesleklere yönelir. Bir taraftan da doğal olarak bunlara fazla ilgi duymaz. Duysa da bu ilgisi hemen yiter fiziksel ve ruhsal olarak böyle bir duruma hazırlıklı olmaz.

Böyle durumlar da kadının aciz olduğu düşüncesini haklı çıkarır. Bunun iki nedeni vardır. Öncelikle hata insanların öneminin sıkça yalnızca iş hayatı bakış açısından ya da tek yönlü benmerkezcil ölçütlere göre değerlendirilmesidir. Bu tür önyargılarla performans ve yeteneklerin ruhsal gelişime paralel geliştiğini kavramamız zor olacaktır. Bu da bizi kadınların daha yeteneksiz olduğu konusundaki yanlış kanıyı güçlendiren ikinci ana etkene götürüyor. Bir kızın dünyaya gelir gelmez kendi değerini göz ardı eden, özgüvenini baltalayan ve kayda değer işler yapmasını engelleyen bir önyargıyla karşılandığı çoğu zaman göz ardı edilen bir gerçektir. Eğer bu önyargı sürekli olarak güç kazanırsa, eğer bir kız kadınlara nasıl hizmetkar rolünün yüklendiğine yeniden yeniden tanıklık ederse, cesaretinin kırılması, yükümlülüklerini yerine getirememesi ve hayatındaki sorunları çözmekten giderek uzaklaşması şaşırtıcı olmaz. Belki de gerçekten işe yaramaz ve yeteneksizdir! Eğer bizler bir insana yaklaşımımızda toplumla ilişkisi söz konusu olduğunda onun kendine saygısını küçümsersek, bir şeyleri başarma umudunu bir kenara bırakmasına neden olursak, cesaretini kırarsak ve hiçbir işe yaramayacağı sonucuna varırsak, o zaman kendimizi haklı göremeyiz, çünkü o bireyin acısının kaynağı *biz* oluruz!

Uygarlığımızda bir kızın cesaretini ve özgüvenini yitirmesi işten bile değildir, üstelik, bazı zekâ testlerinde yaşları 14 ila 18 arasında değişen kızların oluşturduğu kimi grupların oğlanların da dahil olduğu diğer tüm gruplardan daha yetenekli ve yetkin oldukları ortaya çıkmıştır. Daha ileri araştırmalar bu kızların hepsinin ailelerinde eve ekmek getirenin yalnızca anne olduğu ya

da annenin aile ekonomisine büyük katkıda bulunduğu ailelerden geldiklerini göstermektedir. Bunun anlamı, bu kızların evde kadınların daha yeteneksiz oldukları önyargısının olmadığı ya da çok az görüldüğü aile ortamlarında geliştikleridir. Bu kızlar annelerinin çalışmasının nasıl meyvesini verdiğini gözlemlemişlerdir ve sonuçta daha özgür ve daha bağımsız bir gelişim göstermişler, kadının yapabileceklerini küçümseyen engellemelerden hiç mi hiç etkilenmemişlerdir.

Bu önyargıya karşı bir diğer sav da özellikle edebiyat, sanat, el sanatları ve tıpta son derece önemli başarılar kazanmış azımsanamayacak sayıda kadının bu alanlarda erkeklerin vardığı sonuçlarla yarışabilecek düzeyde olmasıdır. Bunun yanında hiçbir başarı göstermeyen ve yetenekli olmaktan uzak öyle çok erkek vardır ki (yanlış bir saptamada bulunup) erkeklerin daha aşağı seviyedeki tür olduğuna bile kanıt bulunabilir.

Kadınların değersizliğine dair önyargıların acı sonuçlarından biri de belli bir düzen içinde kavramların keskin sınırlarla belirlenmeleri ve sınıflandırılmalarıdır: Örneğin "erkeksi"; işe yarar, güçlü, muzaffer, yetenekli anlamlarına gelirken "kadınsı"; itaatkâr, hizmet eden, ikinci sınıf anlamlarında kullanılır. Bu düşünce tarzı insan düşüncesinin işleyişinde öylesine yer etmiştir ki, uygarlığımızda övgüye değer her şey "erkeksi" bir renge sahipken daha değersiz hatta küçültücü olanlar "kadınsı"dır. Hepimiz erkeklerin kendilerine en büyük hakareti kadınsı olduklarının söylenmesi olarak kabul ettiklerini biliriz, buna karşın bir kızın erkeksi olduğunun söylenmesi hiç de hakaret sayılmaz. Bu vurgu kadına dair her şeyin aşağı düzeyde kabul edilmesi sonucunu getirir.

IV. KADINLIKTAN KAÇMA

Erkek olmanın getirdiği açık avantajlar kadınların ruhsal gelişiminde ciddi zararlara yol açmış ve sonuç olarak kadın rolü evrensel bir hoşnutsuzluğu yanında getirmiştir. Kadının ruhsal yaşamı aşağı yukarı hep aynı yönlere akar ve aşağı yukarı hep aynı kurallar altında gelişir, tıpkı hayatın içindeki konumları yüzünden büyük bir aşağılık duygusuyla dolup taşan insanlarda olduğu gibi. Bir kadın olarak kendinde var olduğu savlanan önyargı komplikasyonunu daha da ciddi hâle getirir. Eğer çok sayıda kız bir tür telafi yolu buluyorsa, bunu karakter gelişimlerine, zekâlarına ve kazanmış oldukları ayrıcalıklara borçludur. Bu durum nasıl olup da bir yanlışın diğerlerini getirdiğini gösterir. Böyle ayrıcalıklar yalnızca görüntüde kadına karşı büyük bir saygı duyuluyormuş izlenimi veren bir ortamın oluşmasını mümkün kılan özel izinler, yükümlülüklerden muafiyet ve imtiyazlardır. Burada belli bir idealizm söz konusu olabilir, ancak bu idealizm sonuç itibariyle erkeklerin çıkarına uygun, erkekler tarafından biçimlendirilmiş bir idealizmdir. George Sand bunu en açık şekliyle şu cümleyle ifade etmiştir: "Kadının erdemliliği erkeğin uydurmasıdır."

Genelde kadın rolüne karşı çıkan iki tür kadın vardır. Birincisine zaten değindik: Etkin, "erkeksi" bir yönde gelişen kız tipi. Bu kız, son derece enerjik ve hırslı olur ve sürekli hayatın içinde yeni ödüllere ulaşmak için mücadele eder. Kardeşlerini ve çevresindeki erkekleri geçmeye çalışır, tercihen erkeklere özgü kabul edilen etkinlikleri seçer, sporla ilgilenir. Çoğunlukla aşktan

ve evlilikten kaçar. Böyle bir ilişkiye girecek olursa kocasından üstün olmak için çabalaması ilişkinin uyumunu bozacaktır! Ev işlerine karşı müthiş bir soğukluk hissedebilir. Bu soğukluğunu sesli olarak ifade edebilir ya da dolaylı yoldan ev işlerinde becerikli olmadığını öne sürer ve sürekli olarak ev işlerine hiçbir zaman yatkın olmadığını kanıtlamaya kalkışır.

Bu tip erkeksi tavrın kötücül yönünü "erkeksi" bir tepkiyle telafi etmeye girişir. Kadınlığa karşı geliştirilen savunma tavrı tüm varlığının temelini oluşturur. Erkek-kız, kız oğlan ya da "erkek gibi" kadın olarak adlandırılır. Buna karşın, bu isimlendirme yanlış bir kanı üzerine yapılandırılmıştır. Bu kızlarda "erkeksi" tavırlara neden olan doğuştan gelen bir etken, "erkeğe ait" bir madde ya da salgı olduğuna inanan birçok insan vardır. Uygarlık tarihi, kadına uygulanan baskının ve bugün maruz kaldığı engellemelerin insanlarca kolayca sindirilemediğini göstermektedir; bunlar hep başkaldırıyı getirmişlerdir. Eğer bu başkaldırı "erkeksi" bir yönde baş gösterirse, bunun sebebi yalnızca *iki* cinsiyet rolünün var olmasıdır. Bir insan bu iki modelden birine yönelmelidir, ya ideal kadına ya da ideal erkeğe. Bu yüzden kadın rolünden kaçmak yalnızca "erkeksi" bir tavır olarak görülebilir, bunun tersi de mümkündür tabii ki. Bu gizemli bir salgının eseri falan değildir, bunun nedeni o zaman ve yer içinde başka bir olasılığın olmamasıdır. Bir kız çocuğunun ruhsal hayatının gelişiminde karşılaştığı zorluklar asla gözden kaçırılmamalıdır. Her kadına mutlak bir eşitlik sağlayamadığımız sürece, o kadının hayatla, uygarlığımıza ait gerçeklerle ve toplumsal yaşamımızla tam anlamıyla barışık olması beklenemez.

Hayatını boyun eğme tavrıyla sürdüren, inanılmaz derecede uyum, itaat ve alçakgönüllülük gösteren kadınlar ikinci tip kadınlara dahildirler. Görünürde her yere uyum sağlar, nereye yerleşse oraya kök salar, ancak öyle çok beceriksizlik ve çaresizlik sergiler ki hiçbir işi beceremez! Nevroz semptomları gösterir, bunlar da güçsüzlüğünü ve başkalarına gereksinim duyma eğilimini artırır ve bu sayede nasıl bir eğitime maruz kaldığını, hayata yanlış yaklaşımının sinir hastalıklarıyla nasıl kolkola gittiğini ve bunun onu nasıl toplumsal hayatla tümden uyumsuz kıldığını ortaya çıkarır. Dünyadaki en iyi insanlardan biridir, ancak ne yazık ki rahatsızdır ve varoluş mücadelesini tatminkar bir düzeyde sürdüremez. Hiçbir zaman çevresindekileri hoşnut kılamaz. Boyun eğişi, aşağılanması, benliğinin baskılanması birinci tipe dahil olan kız kardeşleriyle aynı başkaldırı üzerinde temellenir, açıkça: "Bu hayat mutlu bir hayat değil!" diyen bir başkaldırıdır bu.

Kendini kadın rolüne karşı savunmayan ve daha aşağı bir varlık olmaya ve ikincil bir rol oynamaya mahkum olduğuna dair acı veren bilince sahip olan kadın, üçüncü tip kadındır: Kadınların daha aşağı düzeyde olduklarına tümüyle ikna olmuştur, tıpkı hayatta tüm dişe dokunur işleri erkeğin yapabileceğine ikna olduğu gibi. Sonuçta, erkeğin ayrıcalıklı konumunu kabul etmektedir. Erkeği kalıcı ve başaran konumuna getiren övgü kervanına o da katılır ve erkeğin özel bir konum edinmesini talep eder. Güçsüzlük duygusunu sanki fark edilmesini istiyormuşçasına sergiler ve bunun için dışarıdan destek talep eder, ancak bu tavır uzun zamandır planlanan bir başkaldırının başlangıcıdır aslında.

İntikam yolu olarak evliliğe dair sorumluluklarını kaygısızca şu bildik sözlerle ifade eder: "Bu işleri ancak bir erkek yapabilir!"

Kadının daha aşağı düzeyde bir varlık olarak görülmesine karşın eğitim görevi çoğunlukla ona havale edilir. Şimdi bu çok önemli ve güç görevde sözünü ettiğimiz üç kadının konumlarını açıklığa kavuşturalım. Bu bağlantı noktasında bu tipleri daha da belirgin biçimde ayırabiliriz. İlk tipteki kadınların "erkeksi" tavrı onların ezici olmalarına, ceza verme eğilimi taşımalarına ve çocukların üzerinde müthiş bir baskı kurmalarına neden olacaktır, çocuklar da doğal olarak bunu engellemeye çalışacaklardır. Böyle bir eğitim uygulandığında çıkabilecek en iyi sonuç, bir çeşit askeri eğitimdir ki bunun da değeri yoktur. Çocuklar genellikle böyle annelerin kötü eğitmenler olduklarını düşünürler. Bağırıp çağırma, gürültü hep kötü sonuçlar doğurmuştur ve kızlar da annelerini taklit etmeye yönelebilirler, buna karşın oğlanlar geri kalan tüm hayatlarında bu tip kadınlardan korkarlar. Böylesi annelerin hakimiyeti altında yetişmiş olan erkeklerin çoğu kadınlardan hepsi kötüymüşcesine kaçarlar ve bunlar kadınlara karşı güven duyamazlar. Bunun sonucu cinsiyetler arasında mutlak bir bölünme ve ayrımdır, bunun patolojisini de hâlen "erkeksi ve kadınsı öğelerin yanlış bölüştürülmesinden" dem vuran araştırmalar olmasına karşın bizler kolayca anlayabiliriz.

Diğer tiplere dahil olan bireyler de aynı derecede başarısız eğitmenlerdir. Öyle kuşkucu davranabilirler ki sonunda çocuklar özgüven eksikliklerinin farkına varıp onlardan ayrı bir gelişime saparlar. Bu durumda anne bağırıp çağırır, çocuğunu azarlar ve

onu babasına şikayet etmekle tehdit eder. Erkek bir eğitmene başvurmasıyla yine kendini kandırmış olur ve kendi eğitsel faaliyetlerinin başarısına olan inançsızlığını gösterir. Erkeğin tek başına eğitim için yeterli olduğunu ve eğitim açısından vazgeçilmez olduğunu kanıtlamayı sanki bir görev beller ve eğitim konusunda geri çekilir. Böyle kadınlar tüm eğitsel çabalardan kolayca kaçabilirler ve sorumluluğu hiçbir vicdan azabı duymadan kocalarına ve mürebbiyelere yükleyebilirler, çünkü her tür başarıyı kazanmaktan uzaktırlar.

Kadın rolünden duyulan hoşnutsuzluk "daha yüce" nedenlerden dolayı yaşamdan kaçan kızlarda daha belirgin görülür. Kendilerine bekarlığın aslolduğu bir mesleği seçen rahibeler buna bir örnektir. Kadın rolüyle uzlaşma içinde olmamaları, tavırlarına da yansır. Benzer biçimde, birçok kız genç yaşta iş hayatına atılır, çünkü meslek sahibi olmalarının verdiği bağımsızlık onları evliliğe gerek duymaktan korur. Yine burada asıl itki, kadın rolünü üstlenmeye karşı çıkmalarıdır.

Peki kadın rolünün gönüllü olarak üstlenildiği evlilik cephesinde neler olmaktadır? Evliliğin bir kızın kadın rolüyle barıştığı anlamına gelmeyeceğini öğrenmiş bulunmaktayız. Otuz altı yaşındaki bir kadının hikâyesi buna tipik bir örnek oluşturmaktadır. Psikoloğa çok çeşitli sinirsel rahatsızlıkları olduğu şikayetinde bulunur. Yaşı ilerlemiş bir adamla çok otoriter bir kadının kızıdır. Gençliğinde çok güzel bir kız olan annesinin yaşlı bir adamla evlenmiş olması gerçeği bizi anne ve babasının evliliklerinde kadın rolüne karşı çıkışın rol oynadığını göstermektedir.

Ebeveynlerinin evliliği mutlu bir evlilik olmamıştır. Anne evde bağırıp çağırarak hüküm sürmüş ve hükmünün ne pahasına olursa olsun, hiç kimsenin isteklerini dikkate almaksızın sürmesi için çabalamıştır. Yaşlı adam her fırsatta köşesine çekilmek zorunda bırakılmıştır. Kızları, annesinin babasının kanapede uzanmasına izin vermediğini anlatmaktadır. Annesinin tüm yaptıkları uygulanmasını uygun gördüğü bazı "ev ekonomisi ilkeleri"ni korumak üstüne kurulmuştur. Bunlar aile için mutlak yasalar olmuşlardır.

Hastamız babasınca fazlasıyla şımartılan çok yönlü bir çocuk olarak yetişmiştir. Öte yandan annesi asla ondan hoşnut kalmamış ve ona hep düşman olmuştur. Sonradan, annesinin çok daha el üstünde tuttuğu bir oğlan doğduğunda, ilişki dayanılmaz bir hâl almıştır. Küçük kız babasından destek görebileceğinin bilincinde olmuştur, babası her ne kadar diğer konularda alçakgönüllü ve çekingen davransa da kızının çıkarları söz konusu olduğunda atılgan davranabilmektedir. Böylece kızı annesine karşı katıksız bir nefret duymaya başlamıştır.

Bu inatçı çekişmede annesinin temizlik düşkünlüğü en gözde saldırı noktası olmuştur. Annesi temizlik konusunda o kadar takıntılıdır ki, hizmetçi kız kapı tokmağına dokunduktan sonra onu silmek zorundadır. Çocuk, bedenini ve üzerindeki kıyafetleri elinden geldiğince kirli tutmaktan, her fırsatta evi pisletmekten zevk almaya başlamıştır.

Kız, annesinin kendinden beklediğinin tamamen tersine nitelikler geliştirmiştir. Bu durum, aynı zamanda kalıtsal karakter

özelliklerinin de karşısındadır. Eğer çocuk annesini çok kızdıracak karakter özellikleri geliştiriyorsa bunun altında yatan bilinçli ya da bilinçdışı bir plan vardır. Anne ve çocuk arasındaki nefret bugüne kadar sürmüştür, hem de hayal edilebilecek en tatsız tartışmalarla.

Küçük kız sekiz yaşındayken bir olay yaşanmıştır. Baba her zaman kızının tarafını tutmaktadır; annesi her zaman ortalıkta asık bir yüzle gezinmekte, iğneliyici sözler söylemekte, kurallarını uygulamakta ve kızını eleştirmektedir. Kızı hayata küskün ve kavgacı bir tavırla annesinin etkinliklerini baltalayan müthiş bir alaycılık geliştirmiştir. Durumu karmaşıklaştıran bir diğer etken de annesinin gözdesi ve çok şımartılmış küçük erkek kardeşinin kalp kapakçığındaki sorundur, çocuk bu rahatsızlığını annesinin ilgisini daha da çok üzerine çekmek için kullanmıştır. Herhangi biri ebeveynlerin hareketlerinin nasıl çocuklarca yönlendirildiğini gözlemleyebilir. Küçük kız böyle bir ortamda büyümüştü.

İşte o ara kimsenin açıklayamadığı sinirsel bir rahatsızlık geçirmişti. Hastalığı annesine karşı yönelttiği kötücül düşüncelere dayanıyordu, bu rahatsızlığın sonucunda onda her tür etkinliğinin engellendiği hissi doğmuştu. Sonunda aniden, yoğun bir biçimde, durmadan dinle ilgilenmeye başlamıştı. Bir süre sonra kötü düşünceleri yok olmuştu. Bu durum şu ya da bu ilaca bağlanmıştır, ancak annenin savunmaya geçmesi daha olası bir nedendi. Buna karşın yine de öfkenin izleri kalmıştı geride.

Küçük kız bu öfkenin vicdansızlığının sonucu olduğunu ve bir gün kafasındaki kötü düşüncelerin ölümüne neden olacağına

inanmıştı. Çocuğun, bu dönemde annesine karşı nefretinden nasıl da arınmaya çalıştığını görebilirdi. Çocuk daha da gelişti ve artık önünde parlak bir gelecek görünüyordu. Bir öğretmeninin; "Bu kız istediği her şeyi başarabilir" sözü onu çok etkilemişti. Bu sözler ilk bakışta pek önemli gözükmese de bu kız için, "Eğer istersem her işi başarabilirim" anlamına gelmekteydi. Bu durum annesine karşı sürdürdüğü çarpışmayı daha da şiddetlendirmişti.

Ergenlik çağı geldiğinde, güzel bir genç kıza dönüştü, evlenecek olgunluktaydı ve birçok talibi vardı; buna karşın bir ilişkiye girmeye dair tüm fırsatları sivri dilli oluşu kendinden uzaklaştırdı. Ona yalnızca bir adam çekici geliyordu, mahallede yaşayan ve herkesin genç kızın evlenmesinden korktuğu yaşlıca bir adamdı bu. Ancak adam bir süre sonra öldü, kızsa yirmi altı yaşına kadar talibi olmadan hayatını sürdürdü. Girdiği çevrelerde bu durum çok garipseniyordu, kimse bu duruma bir açıklık getiremiyordu, çünkü kimse hikâyesini bilmiyordu. Çocukluğundan beri annesine karşı sürdürdüğü tatsız mücadelede dayanılmaz derecede huysuz bir insana dönüşmüştü. Savaşmak onu güçlü kılıyordu. Annesinin davranışı sürekli olarak çocuğu kızdırıyor ve onu annesine karşı yeni zaferler kazanma arayışına yönlendiriyordu. Sert bir söz düellosu onun en büyük mutluluk kaynağıydı; kibirini burada belli ediyordu. "Erkeksi" tavrı burada da ön plândaydı, yalnızca galip çıkabileceği söz düellolarına girmeyi tercih ediyordu.

Yirmi altı yaşına geldiğinde kavgacı karakteri karşısında geri çekilmeyen ve ona ciddi bir tavırla kur yapan çok saygın bir

adamla tanıştı. Adam, ona yaklaşımında alçakgönüllü ve uysaldı. Onunla evlenmesi için yakınlarının baskısı karşısında tekrar tekrar adamın kendine karşı tavrının hoş olmadığını, bu yüzden de onunla evlenemeyeceğini söyledi. Karakterini bildiğimizden, bu anlaşılmaz bir durum değildi de, buna karşın iki yıl direndikten sonra bu adamı kölesi yapabileceğini ve ona her istediğini yaptırabileceğini düşünerek evlenme teklifini kabul etti. Gizliden gizliye bu adamın, kendi babasının bir benzeri olacağını, bir dediğini iki etmeyeceğini ümit ediyordu.

Çok geçmeden hata yaptığını anladı. Evlenmesinden birkaç gün sonra kocası odada oturmuş piposunu tüttürmekte, rahatça gerinip gazetesini okumaktaydı. Sabahları bürosuna gidiyor, düzenli olarak eve yemeğe geliyor, yemeği hazır bulamayınca homurdanıyordu. Temizlik, duyarlılık, dakiklik istiyordu, bunun yanında eşinin asla yerine getirmeye hazırlıklı olmadığı daha birçok şeyi. Kocasıyla olan ilişkisiyle, babasıyla olan ilişkisi arasında uzaktan yakından hiçbir benzerlik yoktu. Tüm hayalleri boşa çıkmıştı. Daha çok şey istedikçe kocası isteklerini daha az yerine getirir olmuştu. Kocası ona ev işlerini yürütmeye dair rolünü anımsattıkça o da ev işlerine daha da az eğiliyordu. Kadın kocasına ondan hoşlanmadığını açık açık ifade ettiğinden, kendinden tüm bunları istemeye hakkı olmadığını anımsatma fırsatını hiç kaçırmıyordu. Bunun kocasına hiç mi hiç etkisi olmuyordu. İsteklerini insafsızca sürdürüyordu, bu da kadının geleceğe dair umutlarını tüketiyordu. Bu dürüst ve görev bilincine sahip adam kendini silikleştirmenin sarhoşluğu içinde ona kur yapmış ancak onu elde eder etmez bu sarhoşluk hâli kaybolmuştu.

Aralarındaki uyumsuzluk anne olduğunda da kaybolmadı. Yeni görevler almaya zorlandı. Aynı zamanda hiç yorulmadan damadının üzerine giden annesiyle olan ilişkisi de giderek kötüleşmişti. Evindeki savaş bir hâl almıştı ki, sonunda kocası kaçınılmaz bir biçimde kötü ve düşüncesiz davranmaya başlamıştı, sonuçta kadın şikayetlerinde haklı çıkar oldu. Kocasının davranışı doğrudan kadının yaklaşılamaz oluşunun sonucuydu, bunun da altında onun kadınlığıyla barışamaması yatıyordu. Her zaman kraliçe rolünü sonsuza dek oynayabileceğine, çevresinde hep her dediğini yapacak bir köle olacağına inanmıştı. Ancak bu koşullar altında hayatını sürdürebilirdi.

O hâlde ne yapmalıydı? Kocasından boşanıp, annesine dönerek yenilgiyi kabullenmeli miydi? Hiçbir zaman bağımsız bir hayat sürmeye muktedir olmamıştı, çünkü böyle bir duruma hiç hazırlıklı değildi. Boşanmak onuruna ve kibirine karşı bir hakaret olacaktı. Hayat onun için sefil bir hâl almıştı; bir yandan kocası tarafından eleştiriliyor, öte yandan temizlik ve düzen vaazları veren annesiyle çatışıyordu.

Bir anda kendi de temiz ve tertipli oluverdi! Bütün gün temizlik yapıp ortalığı çekip çeviriyordu. Sonunda doğru yolu bulmuş ve annesinin yıllardır kulaklarında çınlayan öğretilerini içine sindirmiş gibi görünüyordu. İlk başta annesi bu değişimi; bu genç kadının odaları, dolapları, klozetleri temizlemesini gülümsememle, kocası da hoşnutsuzlukla karşılamış olmalıydı. Buna karşın bir insanın böyle bir tavrı çok ötelere taşıyabileceği de bir gerçektir. Evde silinmedik tek bir nokta kalmayana dek evi

temizler oldu, bu konudaki şevki öyle belirgindi ki herkesten rahatsız olur, herkesi de rahatsız eder bir hâl aldı. Eğer bir yeri temizlemişse bir başkası oraya dokunmuşsa, orayı mutlaka yeniden temizlemeliydi, bunu da yalnızca o yapabilirdi.

Kendini sürekli temizlik yapma şeklinde eylemiyle rahatsızlık, kadınlıklarıyla barışamayan kadınlarda çok sık görülen bir durumdur, bu kadınlar temizlik konusundaki erdemleriyle kendileri kadar sık temizlik yapmayan diğer kadınların üzerine çıkmaya çalışırlar. Bilincinde olmasalar da tüm bu çabaları, yalnızca tüm aileye karşı muhalif olmaktır. Demin bahsettiğimiz kadının ailesi kadar huzursuz bir aile yapısı az bulunur. Kadının asıl amacı temizlik değil, ailesindeki herkesi huzursuz etmektir.

Birçok durumda kadın rolüyle uzlaşmanın yalnızca görüntüden ibaret olduğu söylenebilir. Hastamızın kadın arkadaşları olmadığından, kimseyle geçinemediği, başka hiç kimseyi düşünmediği bellidir, bu durum da onun hayatında göstermesini beklediğimiz davranış modeline son derece uygundur.

Gelecekte, kızları eğitmekte daha iyi yöntemler geliştirmemiz gerekecektir, böylece hayatla daha iyi uzlaşabileceklerdir. Sözünü ettiğimiz olayda olduğu gibi en elverişli koşullar altında bile bu uzlaşma sağlanamayabilir. Kadının sözde aşağı oluşu günümüzde hukuk ve gelenek tarafından desteklenmektedir, ancak psikoloji bilgisi iyi olan herkes bunun böyle olmadığını belirtecektir. Öyleyse bize düşen bu bağlamda toplumun yanlış yaklaşımlarını fark edip savunmaya geçmek için tetikte olmaktır. Kadınlara karşı patolojik derecede abartılı bir saygımız olduğundan

değil, mevcut güçsüz temellere dayandırılan bu tutumun tüm toplumsal hayatımızın mantığıyla çeliştiğinden dolayı.

Fırsattan yararlanarak, kadını küçümsemekte sıkça kullanılan bir başka konuya değinelim: O sözde "tehlikeli döneme", ellili yaşlarda kendini gösteren ve bazı karakter özelliklerinin vurgulandığı döneme. Menopozda; o tatsız dönemde, fiziksel değişiklikler, kadına, sözde sahip olduğu ve ulaşmak için tüm hayatı boyunca canla başla çabaladığı birazcık önemi de yitireceği zamanın gelmiş olduğunu hissettirirler. Bu durumda kadın daha da çok çabalayarak her zamankinden daha çok risk altında olan konumunu koruyacak bir araç bulmaya çalışır. Uygarlığımızda bireyin yapabildikleriyle değerlendirilmesi ilkesi hüküm sürmektedir ve yaşlanan her birey, özellikle de bu yaşlanan birey bir kadınsa büyük zorluklarla karşılaşacaktır. Yapabileceklerini tamamen görmezlikten gelerek yaşlı bir kadına haksızlık etmekle tüm insanlara haksızlık etmiş oluruz, çünkü topluma yararlı olduğumuz dönemi yalnızca hayatlarımızın en dinç ve en sağlıklı döneminden ibaret görmemiz mümkün değildir. Bireyin hareketliliğinin zirvesinde başardığı işlerin hakkı gücünün ve etkinliğinin azaldığı yıllarda o bireye teslim edilmelidir. Bireyi yalnızca yaşlandı diye toplumun maddi ve manevi ilişkilerinin dışına itmek doğru değildir. Sözü edilen bir kadın olduğunda bunun anlamı gözle görülür bir aşağılama ve tutsaklık olacaktır. Geleceğindeki bu dönemi düşünen bir kızın kaygısını göz önüne getirin. Kadınlık ellili yaşlarla yitip gitmez. Bir insanın onuru ve değeri yaşının ötesindedir ve hep vardır. Bunun da güvence altına alınması gerekir.

V. CİNSİYETLER ARASI GERİLİM

Tüm bu talihsiz olaylar uygarlığımızın yanlışları üzerinde temellenirler. Eğer uygarlığımızda bir önyargı yer ettiyse, bu önyargı büyür ve o uygarlığa her açıdan nüfuz eder. Kadının daha aşağı düzeyde olduğuna dair yanlış kanı ve bunun izdüşümü olan erkeğin üstünlüğü düşüncesi cinsiyetler arası uyumu bozar. Sonuçta, alışagelmedik bir gerilim tüm erotik ilişkilerde kendini gösterir, cinsiyetler arasındaki mutluluğa dair her olasılığı tehdit eder, hatta ortadan kaldırır. Tüm hayatımız zehirlenmiştir, çarpılmıştır ve bu gerilim tarafından aşınmaya uğratılmıştır. Bu, niçin uyumlu evliliklere az rastlanıldığını açıklamakla kalmaz, birçok çocuğun evliliğin son derece zor ve tehlikeli olduğunu düşünmelerinin nedeni de olur.

Yukarıda söz ettiğimiz önyargılar çocukların çoğunun hayatı yeterince kavramalarını önlemektedir. Evliliği bir yaşantıdan (evlilik hayatı) kaçma aracı olarak gören pek çok kızı düşünün, bir de evliliği şeytan icadı bir zorunluluk olarak gören erkekleri ve kadınları! Cinsiyetler arası gerilimden kaynaklanan güçlükler bugün müthiş boyutlara ulaşmıştır. Kızlar, toplumun onları üstlenmeye zorladığı cinsel rolden kaçınma eğilimine yöneldikçe, bunun yanında erkekteyse yanlış bir mantığa dayanmasına karşın ayrıcalıklı rolü oynama arzusu oldukça bu güçlükler daha da büyür.

Arkadaşlık, cinsel rolle uzlaşmanın ve cinsiyetler arası iyi bir dengenin başlıca koşuludur. Cinsel ilişkilerde bir tarafın diğerine boyun eğmesi tıpkı uluslar arası ilişkilerde olduğu gibi daya-

nılmaz bir durumdur. Herkes bu soruna dikkatle eğilmelidir çünkü her iki partner için de yanlış bir tutuma bağlı güçlükler söz konusudur. Bu, hayatımızda büyük yer kaplayan bir yöndür ve önemli olduğundan herkesi ilgilendirir. Günümüzde çocuğun karşı cinsi hor görmesine ve ona olumsuz yaklaşmasına neden olan bir davranış modelini benimsemeye itildiğini düşündüğümüzde, bu durum daha da karmaşık bir hâl alır.

Baskıcı olmayan bir eğitim bu güçlüklerin üstesinden gelebilir ancak günümüzün koşuşturması içinde gerçekten kanıtlanmış ve sınanmış eğitsel yöntemlerin eksikliği ve çocuk yetiştirmeye kadar uzanan hayatımızın rekabete dayalı doğası, yaşamın ileriki dönemlerine ait eğilimleri son derece kaba bir biçimde belirler. Birçok insanın aşk ilişkilerinden kaçınmasının nedeni çoğunlukla her erkeği erkekliğini her durumda, gerekirse düzenbazlık, kötülük ve zor kullanmayla kanıtlamaya zorlayan anlamsız baskıdır.

Bu baskının aşkta tüm içtenliği ve güveni yok edeceği açıktır. Don Juan diye tabir edilen birey kendi erkekliğinden kuşku duyan ve vardığı zaferlerle erkekliğine dışarıdan kanıtlar arayan adamdır. Cinsler arasında evrensel olan güvensizliğin tüm içtenliği ve insaniyeti önlemesi beklenen sonuçtur. Abartılı erkeksilik ideali sürekli bir mücadele, sürekli bir zorlama ve huzursuzluk anlamına gelir, bunun sonucu da doğal olarak kibir ve "ayrıcalıklı" tavrın güçlenip korunmasıdır ve elbette bütün bunlar sağlıklı bir toplu yaşama aykırıdırlar. Kadın haklarına yönelik hareketlerin temel amaçlarının yanında çarpışmamamız için hiçbir neden

yoktur. Özgürlük ve eşitlik kazanma çabalarını desteklemek görevimizdir, çünkü sonunda tüm insanlığın saadeti kadının kadınlık rolüyle ulaşabileceği koşulları sağlamamıza bağlıdır, tıpkı bir erkeğin bir kadınla doğru dürüst bir ilişki sağlamasının buna bağlı olduğu gibi.

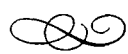
VI. REFORM ÇABALARI

Cinsler arası daha iyi bir ilişki kurmak için geliştirilen tüm kurumlar içinde en önemlisi bir arada öğrenimdir. Bu kurum herkesçe kabul edilmiş değildir, muhalifleri ve savunucuları vardır. Savunucularının en güçlü savı, kızlar ve erkeklerin birlikte okumasıyla, iki cinsin erkenden birbirleriyle tanışma fırsatını bulacağını ve bu tanışmadan yanlış yargıların ve bunların kötü sonuçlarının belli ölçüde engellenebileceği savıdır. Muhalifleriyse kızlar ve erkekler çok farklı olduklarından birlikte okumalarının yalnızca bu farklılıkları vurgulayacağı, çünkü oğlanların kendilerini baskı altında hissedeceği karşı savını öne sürmektedirler. Kendilerini baskı altında hissetmelerinin nedeni, okul yıllarında kızların ruhsal gelişimlerinin oğlanlardan daha hızlı oluşudur. Erkek çocuklar ayrıcalıklarını taşıma gereksinimleri ve kendilerinin daha yetkin olduklarını kanıtlama kaygısı içinde ayrıcalıklarının yalnızca şişme bir balon olduğunu onun da kolayca patlayabileceğini bir anda anlayıverirler. Diğer bazı araştırmacılar da, erkek çocukların kızlar karşısında endişeye kapıldıklarını ve kendilerine güvenlerini kaybettiklerini ortaya koymuşlardır.

Bu savlarda gerçek payı olmadığı söylenemez ancak bir arada öğrenim yalnızca daha yetenekli ve becerikli olarak adlandırılmakla ödüllendirilecek cinsler arası rekabet açısından bakıldığında çok daha ciddi bir konudur. Eğer öğrencilere ve öğretmene bir arada eğitimin anlamı bu rekabet olmuşsa, bu durum bu öğretinin zarar verici olduğu anlamına gelir. Eğer bir arada eğitime dair daha iyi bir bakış açısı ile yaklaşan öğretmenler bulamazsak, yani öğretmenler bunun toplu hâlde görülecek vazifelerde cinsler arası işbirliğinin bir alıştırması ve hazırlığı demek olduğunu göremiyorlarsa, bir arada öğrenime yönelik her çaba başarısız olacaktır. Muhalifleri bu başarısızlık durumunda kendi tavırlarının haklı çıktığını düşüneceklerdir.

Tüm bu durumun doyurucu bir betimlemesini yapmak bir şair yaratıcılığı gerektirir. Yalnızca ana hatlarını belirtmek bizim için yeterli olmalıdır. Ergenlik çağındaki bir kız kendi daha aşağı düzeydeymiş gibi davranır ve organik zayıflıkların giderilmesine dair söylediklerimiz onun için de aynı ölçüde geçerlidir. Tek fark şudur: Kızın daha aşağı düzeyde oluşuna dair inanç, ona çevre tarafından zorla aşılanır. Bu davranış biçimine öyle geri dönülemeyecek tutumla kapılır ki çok bilgili araştırmacılar bile onun aşağı düzeyde olduğuna inanma yanlışına zaman zaman düşerler. Bu yanlışın evrensel sonucu, her iki cinsin de bir saygınlık yarışı içine düşüp, kendilerine uygun olmayan rolleri oynamaya çalışmalarıdır. Sonuçta ne olur? Her iki cinsin de hayatları karmaşık bir hâl alır, ilişkilerinde dürüstlük yiter, yanlış kanılar ve önyargılar içinde yüzerler, bu durum da tüm mutluluk hayallerinin uçup gitmesine neden olur.

8– AİLE DÜZENİ

Sıkça değindiğimiz gibi bir insanı değerlendirmeden önce içinde büyüdüğü ortamı bilmemiz gerekir. Çocuğun aile düzeni içinde kendine yer edinmesi önemli bir olgudur. Yeterli deneyime ulaştıktan sonra insanları bu açıdan sınıflandırabiliriz ve bir bireyin ailenin ilk çocuğu mu, tek çocuğu mu, en küçük çocuğu mu olduğunu anlayabiliriz.

İnsanlar çoktandır en küçük çocuğun kendine özgü yönleri olduğunu biliyor gözükmektedirler. Bunun kanıtını en küçük çocuğun aynı özellikleri sergilediği sayısız peri masalı, efsane ve İncil hikâyesinde buluruz. Gerçekten bu çocuk ötekilerden farklı bir ortamda büyür, ebeveynleri için özel bir yeri vardır, en küçük olduğu için özel bir ilgi görür. Yalnızca en genci değil, aynı zamanda en küçüğüdür, bu yüzden de, yardıma en çok muhtaç olanıdır. Diğer erkek ve kız kardeşleri onun zayıflık döneminde belli bir bağımsızlığa ulaşmışlar, bir nebze büyümüşlerdir bile, bu

yüzden de en küçük çocuk genellikle diğerlerinden daha sıcak bir ortamda büyür.

Bu nedenlerden dolayı hayata karşı tavrını büyük ölçüde etkileyen birtakım ayırıcı nitelikler ortaya çıkar, bunlar da onun fark edilir bir kişiliği olması sonucunu getirir. Kuramımızla çelişen tek bir durumu belirtmemiz gerekir. Hiçbir çocuk, kendine hiç güvenilmeyen en küçük çocuk olmaktan hoşnut olmaz. Çocuğun bu durumun bilincinde olması, onu her şeyi yapabileceğini kanıtlamaya iter. İktidar mücadelesi bariz bir biçimde vurgulanır ve en küçük çocuğun diğerlerini alt etme arzusuna sahip, yalnızca her şeyin en iyisiyle tatmin olan bir insana dönüştüğünü görürüz.

Bu tip insana sık rastlanmadığı söylenemez. Bu en küçük çocukların bir grubu ailenin diğer tüm üyelerinin önüne geçer ve ailenin en yetkin üyesine dönüşür. Bunun yanında bu en küçük çocukların talihsiz bir grubu da vardır; onlar da öne geçmeyi arzularlar; ancak bunun için gerekli hareketlilik ve özgüvenden yoksundurlar, bunun nedeni kendilerinden büyük kardeşleriyle olan ilişkileridir. Eğer diğer çocuklar önüne geçilemeyecek gibiyseler, en küçük çocuk sıkça sorumluluklardan ve önüne konulan ödevlerden kaçar, korkak ve mazeretçi biri olur. Hırsı azalmaz ancak istemediği durumlardan kendini kurtarmaya yönelik bir hırsa dönüşür ve bu hırs hayatın önemli sorunları dışında konulara yönelir, yeteneklerinin sınanacağı her türlü sınavdan mümkün olduğunca kaçmaya kadar varır bu durum.

Birçok okurum büyük olasılıkla en küçük çocuğun kendini dışlanmış gibi hissettiğine ve içinde bir aşağılık duygusunun yer ettiğine tanık olmuşlardır. Araştırmalarımızda bu aşağılık duygusunu kaydedebilmiş ve bu acı veren duygudan kaynaklanan ruhsal gelişimin niteliği ve biçimini ortaya çıkartabilmişizdir. Bu anlamda en küçük çocuk, dünyaya güçsüz organlarla gelen bir çocuk gibidir. Konu çocuğun ne hissettiği değildir. Gerçekten ne olduğunun önemi yoktur, bireyin yetersiz olup olmadığının da. Önemli olan kendi konumunu nasıl yorumladığıdır. Hepimiz çocuklukta yanlışlar yapmanın olağan bir durum olduğunu biliriz. O dönemde bir çocuk birçok soruyla, olasılıkla ve sonuçla yüzleşir.

Bir eğitimci ne yapmalıdır? Çocuğun kibirini kamçılayarak onu daha çok uyarmalı mıdır? Onu her zaman birinci gelsin diye sürekli ilgi odağı hâline mi getirmelidir? Bu hayat mücadelesine karşı cılız bir tepki olurdu. Deneyimler bize birinin birinci gelip gelmemesinin önemli olmadığını göstermektedir. Tam aksine bir tutum izleyerek, birinci olmanın önemsiz olduğunu vurgulamak daha doğru olacaktır. Her konuda birinci gelen ve en iyi olan insanlardan sıkıldık artık. Tarih de deneyimler gibi mutluluğun birinci gelmek ya da en iyi olmaktan geçmediğini sergilemektedir. Bir çocuğa böyle bir ilkeyi aşılamak onun tek yönlü gelişimine neden olur; her şeyden ötesi iyi bir insan olma olasılığını ortadan kaldırır.

Böyle öğretilerin ilk sonucu, çocuğun yalnızca kendini düşünmesi ve birinin onu geçip geçmeyeceğinin derdine düşmesi

olur. Ruhunda ötekilere karşı kıskançlık ve nefretin yanında bir de konumunu yitirme endişesi ortaya çıkar. Konumunu koruma çabası onu, ötekileri yenmeye çalışan bir yarışçıya dönüştürür. Ruhundaki maraton koşucusu tavrı tüm davranışlarına yansır, özellikle küçük jestleri ruhsal hayatı bireyin mevcut ilişkileri içinde değerlendiremeyenler için yanıltıcı olur. Bunlara örnek olarak geçit törenlerinin en önünde yürüyen ve önlerine kimsenin geçmesine tahammül edemeyen çocuklar verilebilir. Böylesi bir yarışma eğilimi birçok çocukta görülür.

Bu tip en küçük çocuklar genelde çok belirgin örneklerle kendilerini gösterirler, ancak varyasyonları da yok değildir. En küçük çocuklar arasında ailelerinin kurtarıcıları olacak kadar etkin ve yetkin çocuklar olduklarını görürüz. Yusuf'un İncil'deki hikayesini göz önüne getirelim, bu en küçük oğulun durumunun güzel bir betimlemesidir. Geçmiş belli bir amaçla ve arı bir biçimde bugün yoğun çalışmalarla edindiğimiz kanıtları bize aktarmıştır sanki. Yüzyılların akışı boyunca, bugün yeniden bulmaya çabalamamız gereken birçok malzeme yitip gitmiştir.

İlk tip çocukların bir uzantısı olan bir başka tipe de sık rastlanır. Maraton koşucumuzun aşmak konusunda kendine güvenmediği bir engelle karşılaştığını düşünün. Zorluğu çevresinden dolaşarak aşmaya girişir. Bu tipten bir en küçük çocuk cesaretini yitirdiğinde görüp görebileceğimiz en abartılı korkağa dönüşür. Çarpışmaktan kaçar, her iş onun gözünde büyür ve dişe dokunur hiçbir iş yapmayan, tüm enerjisini boş işlere harcayan biri olup çıkar. Gerçek bir mücadelede hep başarısız olur. Her

tür rekabet olasılığından arındırılmış etkinlik alanları arar. Başarısızlıkları için hep mazeretler bulur. Çok zayıf olduğunu ya da el üstünde tutulduğunu veya kardeşlerinin gelişimini sekteye uğrattığını ileri sürer. Eğer gerçekten fiziksel bir kusuru varsa hayatı daha da tatsız hâle gelecektir, böyle bir durumda köşeye çekilmesini haklı göstermek için güçsüzlüğünden yararlanacaktır.

Her iki tipten de iyi karakterde insanlar çıkması zordur. İlk tip rekabetin işine yaradığı bir dünyada daha rahat eder. Böyle bir insan ruhsal dengesini koruma uğruna çevresindekileri feda eder, buna karşın ikinci tip bireyler aşağılık duygularının baskısı altında kalırlar ve yaşadıkları sürece hayatla barışamazlar.

En büyük çocuğun da karakterinin belirli hatları vardır. Ruhsal hayatının gelişimi açısından mükemmel bir konuma sahiptir. Tarih de en büyük oğlun oldukça avantajlı konumunu belgeler. Birçok halkta, birçok sınıf içinde, bu avantajlı konum gelenekselleşmiştir. Örneğin Avrupa'daki çiftçiler arasında ilk doğan çocuk, daha çocukluğunun ilk yıllarında bir gün tarlanın yönetimini alacağını fark eder ve bu yüzden bir gün gelip babalarının tarlasını terk etmek zorunda kalacaklarını bilen diğer çocuklardan daha iyi bir konumda bulur kendini. Toplumun diğer katmanlarında da en büyük oğlun bir gün evin başına geçeceği düşüncesi mevcuttur. Bu gelenek sıradan burjuva ailelerinde de proleter ailelerde olduğu gibi tam anlamıyla somutlaşmamış olsa da en büyük çocuğun ebeveynlerinin başyardımcısı olacak güce ve sağduyuya sahip olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Bir çocuk için sürekli olarak çevresinin ona sorumluluklar yüklemesi-

nin önemini düşünün. "Ben daha iriyim, daha güçlüyüm, daha büyüğüm, bu yüzden de diğerlerinden daha zeki olmam gerekir" gibi düşüncelere kapıldığını aklımıza getirebiliriz.

Eğer gelişimi bu tarzda dıştan bir müdahale olmaksızın sürerse onda yasaların ve düzenin koruyucusu olmaya yönelik karakter özelliklerini bulabiliriz. Böyle bireyler güce büyük değer verirler. Bu yalnızca kendi güçlerine yönelmez, güce dair tüm düşüncelerinin değerlendirilmesinde etkili olur. Güç en büyük çocukta kendiliğinden var olan bir şeydir, ağırlığı vardır ve takdir edilmelidir. Böyle bireylerin oldukça muhafazakar olmaları şaşırtıcı değildir.

Ortanca çocuk açısından güç mücadelesi küçük farklılıklar gösterir. Ortanca çocuklar iktidar mücadelesinin baskısı altındadırlar: Hayatlarındaki etkinliklerde belirleyici olan yarış hâli hareketlerinde kendini belli eder. Kendinin önüne geçen ve güce çoktandır ulaşmış olan birinin olduğu gerçeği ortanca çocuk için güçlü bir uyarıcı olur. Yeteneklerini geliştirmeye muktedir ise ve ilk doğan kardeşiyle çarpışıyorsa büyük bir azimle ilerleyecektir, en büyük çocuğun gücü elinde tutması ve kendini göreli olarak güvende hissetmesi, ortancanın onu geçmesi tehdidine kadar varabilir.

Bu Veysel ve Yusuf'un İncil'deki hikâyelerinde betimlenmiştir. Bu hikâyede savaş durmaksızın sürmektedir, bu savaşın mevcut güç için yapıldığı da söylenemez, gücün görüntüsü için yapılır; bu gibi durumlarda hedefe varıncaya, dek belli bir içtepi ilk doğmuş çocuğun önüne geçene kadar kendini gösterir, ya da

çarpışma yitirilebilir ve kendini sinir rahatsızlıklarıyla gösteren geri çekilme başlar. Ortanca çocuğun tavrı yoksul sınıfların kıskançlığına benzer. Göz ardı edilme ve ihmâl edilme duygusu egemendir. Ortanca çocuk kendine hayatı boyunca acısını çekeceği çok yüksek hedefler belirleyebilir, ardından içindeki denge yiter, bu hedefler yaşamın gerçeklerine değil, silinmeye yüz tutan kurgular ve aslında değersiz olan şeylerdir.

Tek çocuksa elbette kendini çok özel bir konumda bulmaktadır. Tümüyle çevresinin eğitsel yöntemlerinin insafına kalmıştır. Doğrusu, ebeveynlerinin bu konuda fazla seçenekleri yoktur. Eğitime dair tüm çabalarını bu tek çocuklarına yöneltirler. Belli bir dereceye kadar bağımlı olan çocuk, sürekli olarak kendine yol gösterecek birini bekler ve hep destek arar. Hayatı boyunca pohpohlanmıştır, her tür güçlüğe yabancıdır, çünkü yolunun üzerindeki güçlükler hep başkalarınca ortadan kaldırılmıştır. Sürekli ilgi odağı olduğundan gerçekten çok önemli olduğu hissine kapılır. Konumu öylesine güçlükler barındırır ki yanlış tavırlar göstermesi kaçınılmazdır. Ebeveynlerinin konumunun risklerini kavramaları hâlinde onları önleme olasılığı da ortaya çıkacaktır, ancak yine de bu büyük bir sorundur.

"Tek" çocukların ebeveynleri iyice temkinlidirler, hayatın zorluklarını yaşamış bu ebeveynler çocuklarına aşırı bir ilgi gösterirler. Karşılığında, çocuk onların ilgisini ve uyarılarını ek bir baskı kaynağı olarak yorumlar. Sağlığına ve mutluluğuna sürekli özen gösterilmesi sonunda onu dünyanın tehlikelerle dolu bir yer olduğuna ikna eder. İçinde güçlüklere karşı sonsuz bir korku

ortaya çıkar ve çok geçmeden hayatın içinde yararsız hâle gelir. Hayatlarında yürüttükleri etkinliklerde başarısız olmaları olasıdır. Hiçbir şey yapmadıkları bir asalak hayatı sürerler, ancak ötekiler istekleri için çabaladıkları sürece hayattan zevk alırlar.

Birçok erkek ve kız kardeşin aynı cinsiyette ya da karşı cinsteki kardeşleri ile rekabetlerinde birçok farklı olasılık mevcuttur. Bu yüzden herhangi bir durumu değerlendirmek son derece güçtür. Tek bir oğlanın birçok kız arasındaki durumu ilgi çekicidir. Böyle bir ev ortamında kadın etkisi baskındır ve oğlan, eğer bir de en küçükse, kendini ikinci plana itilmiş ve dışarıya kapalı bir kadınlar ordusuyla mücadele ediyor gibi görür. Fark edilme çabası büyük güçlüklere gebedir. Her yönden tehdit altında olduğundan, sonradan erkek egemen olmuş uygarlığımızda her erkeğe tanınan ayrıcalıklara hiç dikkat etmez. Kendini bir insan olarak görme konusundaki güvensizliği ve başarısızlığı en sık karşılanan karakter özelliğidir. Çevresindeki kadınlardan, erkek olmanın daha az onurlu bir konumda olmakla eşdeğer olduğunu düşünecek kadar çekinebilir. Bir yandan cesareti ve özgüveni sekteye uğrayabilirken, öte yandan da bu öyle şiddetli bir uyarıcı olabilir ki, çocuğu büyük işler başarmaya yönlendirebilir. Her iki durum da aynı koşullar altında ortaya çıkar. Böyle oğlanların sonunda nasıl yetişkinlere dönüşecekleri diğer yan etkenler ve yakından ilintili diğer olgularla belirlenir.

Öyleyse çocuğun ailedeki konumu, kendiyle beraber dünyaya getirdiği içgüdüler, yönelimler, yetenekler ve buna benzer özelliklerle biçim kazanır ve renklenir. Bu durum eğitsel çabalara

büyük zarar veren özel niteliklerin ya da yeteneklerin kalıtsal olduğuna dair kuramları boşa çıkarır. Kalıtsal etkilerin yarattığı etkinin sergilenebileceği pek çok durum ve olay söz konusudur, örneğin ebeveynlerinden uzakta büyüyen bir çocuğun "ailevi" karakter özellikleri geliştirdiğine rastlanmıştır. Bedendeki kalıtsal kusurların çocuğun yanlış gelişimiyle yakından ilintili olduğu düşünüldüğünde, bu durum daha da anlaşılır hâle gelecektir. Dünyaya güçsüz bir bedenle gelen ve bunun sonucunda kendinde hayatın ve çevresinin gereklerine karşı bir gerilimin ortaya çıktığı bir çocuğu düşünün. Eğer babası da aynı kusurlu organlarla dünyaya gelmiş ve dünyaya aynı gerilimle yaklaşmışsa, aynı yanlışların ve karakter özelliklerinin onda da görülmesi şaşırtıcı olmaz. Bu açıdan bakıldığında kalıtım yoluyla gelen karakter özellikleri kuramı sağlam temellere dayanmıyor görünmektedir.

Daha önce yaptığımız betimlemelerden yola çıkarak çocuğun gelişiminde karşı karşıya kaldığı yanlışlar her ne olursa olsun, en vahim sonucun çocuğun kendini çevresindekilerin önüne geçirme, ötekilerine karşı kendini avantajlı duruma geçirecek bireysel güç arayışına girme arzusu olduğuna varabiliriz. Kültürümüzde çocuk belirlenmiş bir tarzda gelişmeye zorlanır. Eğer böyle tehlikeli bir gelişimi önlemek istiyorsak çocuğun karşılaşacağı zorlukları bilmemiz ve anlamamız gerekir. Bu güçlükleri aşma konusunda bize yardımcı olabilecek tek ve çok önemli bir öğe vardır; o da toplum duygusunu geliştirme fikridir. Eğer bu gelişim başarılı bir tarzda gerçekleşirse, engeller önemsizleşecektir, buna karşın bu gelişime yönelik fırsatlar kültürümüzde göreli olarak sayılıdırlar, çocuğun karşılaştığı zorluklar belirleyici rolü

oynamaktadır. Bunun bilincine vardığımızda tüm hayatlarını, hayatları acılar içinde geçen başka insanlar için savaşmakla geçiren birçok insan olması bizi şaşırtmaz. Bu insanların sonunda hayata karşı tavırlarının da hatalı olmasına neden olan yanlış bir gelişimin kurbanı olduğunu anlamamız gerekir.

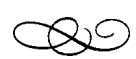
Öyleyse, diğer insanları yargılarken alçakgönüllü olmamız ve her şeyden önce *ahlâki* yargılardan kaçınmamız gerekir, yani insanların ahlâkını esas alan yargılardan! Bunun yanında, bilgimizi toplumsal açıdan değerli kılmamız gerekir. Bu yanlış yönlendirilmiş insana sevecenlikle yaklaşmamız gerekir, çünkü içinde olup bitenleri kendinden daha iyi biliriz. Tüm bunlar, bize eğitim konusunda önemli bakış açıları sağlar. Hatanın kaynağını görmemiz onu düzeltmemiz için birçok etkili aracı kullanımımıza sunar. Herhangi bir insanın ruhsal yapısını ve gelişmesini inceleyerek yalnızca geçmişini anlamakla kalmayıp, geleceğinin de nasıl olacağını kestirebiliriz. Bu biçimde bilim dalımız bize bir insanın gerçekten ne olduğu hakkında izlenim verir. O insan bizim için yalnızca bir görüntüden ibaret olmakla kalmayıp, yaşayan bir varlığa dönüşür. Sonuç olarak da günümüzde insana verilen değerden daha zengin ve daha anlamlı bir sezgiyle insanların değerini sezebiliriz.

KİTAP II

KARAKTER BİLİMİ

1– GENELLEMELER

I. KARAKTERİMİZİN DOĞASI VE KÖKENİ

Karakter özelliği dediğimiz şey, içinde yaşadığı dünyaya uyum sağlamaya çalışan bireyin gösterdiği özgül bir ifade tarzıdır. Karakter, toplumsal bir kavramdır. Bireyin çevresiyle ilişkisini ele almadan onun herhangi bir karakter özelliğinden söz edemeyiz. Robinson Crusoe'nun nasıl bir karakteri olduğu konu olamaz. Karakter ruhsal bir tavırdır, bireyin içinde hareket ettiği çevreye yaklaşımının niteliği ve doğasıdır. Karakter, bireyin toplum duygusu çerçevesinde ve önem kazanma çabasına uygun olarak biçim kazanan davranış modelidir.

Üstünlük, güç, diğerlerini aşma hedefinin tüm insanların etkinliklerini yöneten hedef olduğuna değinmiştik. Bu hedef bireyin dünyaya bakışını ve davranış biçimini değiştirir ve çeşitli

ruhsal ifadelerini farklı yollara yönlendirir. Karakter özellikleri yaşam tarzının ve davranış modelinin sergilenmesiyle ortaya çıkarlar. Bu sayede bireyin çevresine, insanlara, içinde yaşadığı topluma ve genel anlamda varoluşa karşı tavrını anlamamızı sağlarlar. Karakter özellikleri fark edilme ve önem kazanma çabasında kişiliğin bir bütün olarak kullandığı araçlardır, kişiliğin içindeki düzenlenişlerini yaşam "tekniği" belirler.

Karakter özellikleri, çoğu bireyin inandığı gibi kalıtsal ya da doğuştan gelme değildirler. Bunlar her insanın hayatını sürdürmesini ve bilinçli olarak hesaplamadan her koşulda kişiliğini ifade etmesini sağlayan varoluş modelleridir. Karakter özellikleri kalıtsal niteliklerin ya da eğilimlerin ifadeleri değildirler, hayatta belirli bir yer edinme amacıyla geliştirilirler. Örneğin, bir çocuk tembel doğmaz, ancak tembeldir çünkü tembellik ona hayatı kolaylaştırmada en uygun araç olarak görünür, aynı zamanda tembellik kendini önemli hissetmesini sağlamaktadır. Güç tavrı, tembellik modelinde bir dereceye kadar ifade bulur. Birey doğuştan gelen bir kusuru vurgulayarak yenilgiden sıyrılabilir. Böyle bir içgözlemin sonucu aşağı yukarı şu biçimde biçimde bulur: "Eğer bu kusurum olmasaydı, yeteneklerim çok iyi bir gelişim gösterirdi. Ne yazık ki bu kusurum *var*!" Disiplinize edilmemiş iktidar mücadelesi yüzünden çevresiyle uzun süreli bir savaşa girmiş olan birey, savaşımında gerekli olacak, hırs, kıskançlık, güvensizlik gibi her tür güç ifadesini geliştirecektir. Böyle karakter özelliklerinin karakterden ayrılamaz olduğuna, kalıtsal ya da değiştirilemez olduklarına inanırız. Yakından baktığımızda davranış modeli için gerekli ve yeterli olduklarını ve bu amaçla, ba-

zen hayatın ilk yıllarında kazanıldıklarını görürüz. Birincil etkenler değildirler, kişiliğin gizli amacı tarafından var edilen ikincil etkenlerdir. Erekbilim açısından değerlendirilmeleri gerekir.

Bu amacın bireyin yaşam tarzı, hareketleri, davranışı ve hayata bakış açısıyla ne kadar yakından bağlantılı olduğunu daha önce anlattıklarımızdan şöyle bir anımsayalım. Aklımızda belli bir amacımız olmadan hiçbir şey düşünemeyiz ya da hiçbir iş göremeyiz. Çocuk ruhunun karanlık arka plânında bu hedef zaten mevcuttur ve ilk yıllarından itibaren çocuğun ruhsal gelişimini yönlendirir, yaşamını biçimlendirir ona kişilik kazandırır, her bireyi özel ve farklı bir bütün yapar. Bir insanın kişiliği tüm diğer kişiliklerden farklıdır, çünkü tüm hareketleri ve kendini ifade etme tarzı tek ve eşsiz bir amaca yönlendirilmiştir.

Ruhsal olgular ve karakter özellikleri söz konusu olduğunda, kalıtım görece olarak önemsiz bir rol oynar. Kalıtımsal olarak edinilmiş karakter özelliklerine dair kuramı destekleyecek sağlam kanıtlar mevcut değildir. Bir bireyin hayatındaki herhangi bir olguyu inceleyin, size sanki her şeyi kalıtsal yolla edinilmiş gibi gelecektir. Tüm bir aile, ulus ya da ırk için ortak karakter özellikleri olması, bireyin bunu diğerlerinden taklitle ya da kendini başkalarının yaptıklarıyla özdeşleştirme yoluyla edindiği gerçeğinde yatar. Fiziksel ve ruhsal hayat içinde belli gerçekler, özellikler, ifadeler ve biçemler bulunur, bunlar uygarlığımızda ergenlik çağındakiler için özel bir öneme sahiptirler. Ortak özellikleri bireyi taklite özendirmeleridir. Nitekim, bazen görme arzusu şeklinde kendini ifade eden bilgi açlığı, görme organlarıyla sorun

yaşayan çocuklarda bir karakter özelliği olarak meraka yol açabilir, ancak bu karakter özelliğinin gelişmesi için kesin olarak belirlenmiş koşullar yoktur. Eğer bir çocuğun davranış modeli bunu gerektirirse, bilgi açlığı oldukça farklı bir başka karakter özelliğine dönüşebilir. Aynı çocuk kendini her şeyi gözlemleyerek de tatmin edebilir ya da bunları ayırıp, kırıp parçalayarak. Böyle bir çocuk başka koşullar altında bir kitap kurduna da dönüşebilir.

Duyma güçlüğü çekenlerin güvensizliğini de benzer bir biçimde değerlendirebiliriz. Uygarlığımızda bu insanlar büyük tehlike altındadırlar ve bu tehlikeleri oldukça keskin bir dikkatle hissederler. Bu insanlar alaya alınmayla ve aşağılanmayla da karşı karşıya kalırlar, çoğu zaman da sakat olarak görülürler. Bunlar güvensiz bir karakterin gelişiminde son derece önemli etkenlerdir. Sağırlar birçok zevkten yoksun olduklarından bu tür zevklere düşman kesilmeleri şaşırtıcı değildir, buna karşın bu bireylerin güvensiz bir karakterle doğmuş oldukları varsayımı yersiz olur. Suçlulara ait karakter özelliklerinin doğuştan geldiği kuramı da aynı derecede yanlıştır. Bir ailede birçok suçlunun bulunması savına, geleneğin, dünyaya karşı tavrın ve kötü örneklerin böyle durumlarda kol kola gittiğini vurgulayarak karşı çıkabiliriz. Bu ailelerdeki çocuklara küçük yaşlardan başlayarak hayatlarını kazanmak için hırsızlık yapabilecekleri öğretilir.

Fark edilme çabası da, aynı biçimde ele alınabilir. Her çocuk hayatta o kadar çok engelle karşılaşır ki, öyle ya da böyle fark edilmek için çabalamayan çocuk yoktur. Bu çabanın biçemi değişebilir ve her insan kendini önemli hissetme sorununa bireysel

bir yaklaşım gösterir. Çocukların karakter özelliklerinin ebeveynlerine benzediği savı, çocuğun fark edilme çabası boyunca, çevresindeki zaten önemli ve saygıyı hak eden bireyleri ideal bir model olarak örnek almasıyla açıklanabilir. Her kuşak atalarından benzer biçimde bir şeyler öğrenir ve bu öğrendiklerini iktidar mücadelesinin yol açtığı çok büyük zorluklar ve karmaşa içinde bile korur.

Üstünlük hedefi örtük bir amaçtır. Toplum duygusunun varlığı kendini belli ederek gelişmesini önler. Gizlice büyümeli ve sevecen bir maskenin arkasına gizlenmelidir! Buna karşın eğer biz insanlar birbirimizi daha iyi anlasak, bu amacın bu kadar rahat bir gelişme ortamı bulamayacağını da kabul etmemiz gerekir. Eğer bu konudaki algımızı geliştirip şeffaf bir tülün arkasındaymış gibi birbirimizin karakterini görebilseydik, kendimizi savunmamız daha güç olurdu, ancak aynı zamanda diğerlerinin iktidar mücadelelerini ifade etmeleri de çok zorlaşırdı, çünkü bunu yapmak işlerine gelmezdi. Böyle durumlarda, gizlenmiş iktidar mücadelesinin üstündeki örtü kalkardı. Öyleyse bu ilişkileri daha yakından gözlemek ve edindiğimiz deneysel kanıtları kullanmak bizim açımızdan yararlı olacaktır.

Çok karmaşık kültürel koşullar altında yaşadığımızdan hayata uygun bir biçimde hazırlanmak çok zordur. İnsanların psikolojiyi iyi kavramalarını sağlayacak en önemli araç insanlardan esirgenmiştir ve bugüne kadar okullar, yalnızca, çocuklara bilgiyi ham hâliyle verip onların ilgisini uyarmadan sindirebilecekleri kadar bilgiyi onlara yedirmeye uğraşmışlardır. Bu okulların ço-

ğuna okul da denemez ya! İnsan doğasını anlamanın en önemli koşulu bugüne dek ihmal edilmiştir. Bizler de insanları değerlendirmedeki ölçütlerimizi eski okullarda edinmişizdir. İyiyi kötüden ayırmayı orada öğrenmişizdir. Öğrenmediğimiz bir şey varsa, o da düşüncelerimizi nasıl gözden geçirip düzelteceğimizdir, bunun sonucu olarak da bu kusuru hayatın içine taşımışızdır ve bugüne kadar her yaptığımız iş onun gölgesinde kalmıştır.

Yetişkinler olarak çocukluğumuza ait önyargılara ve yanlış kanılara sanki kutsal yasalarmış gibi hâlâ rağbet ederiz. Karmaşık kültürümüzün karışıklığı içine çekildiğimizin hâlâ farkına varmış değilizdir, öyle ki çevremizdekileri doğru bir biçimde kavrayıp olanaksız kılan bakış açıları edinmişizdir. Son tahlilde, kavrayıp kavramlaştırmamızı her şeyi kendi özsaygımızı yüceltme temelinde ele alırız, sonunda da bireysel gücümüzü arttırırız.

II. TOPLUM DUYGUSUNUN KARAKTER AÇISINDAN ÖNEMİ

Toplum duygusu iktidar mücadelesiyle birlikte, karakter gelişiminde en önemli rolü oynar. Tıpkı fark edilme çabası gibi çocuğun ilk ruhsal eğilimlerinde, özellikle dokunmaya ve şefkate duyduğu arzuda anlamını bulur. Geçen bölümlerden birinde toplum duygusunun gelişim koşullarına değinmiştik, şimdi bunları kısaca anımsayalım. Toplum duygusu hem aşağılık duygusu hem de bunun telafi mekanizması olan iktidar mücadelesinin etkisi altındadır. İnsanlar her çeşit aşağılık kompleksini geliştir-

meye çok elverişlidirler. Ruhsal hayatın gelişiminde, telafi gerektiren, emniyet ve bütünlük arz eden huzursuzluk, aşağılık duygusu ortaya çıkar çıkmaz kendini gösterir, amacı yaşamın içinde huzur ve mutluluğu sağlamaktır. Çocuğa aşılamamız gereken davranış kuralları, çocukta gelişen aşağılık duygusunu fark etmemize dayanır. Bu kurallar çocuğun hayatını zorlaştırmasına ve varoluşun karanlık yanını zamanından önce görmesini engelleme temeline dayanır, aynı zamanda çocuğa yaşama sevincini de tatma fırsatını vermemiz gerekir. Ekonomik temellere dayanan, bir grup koşul burada sahneye girer. Ne yazık ki çocuklar sıklıkla gereğinden sevimsiz koşullar altında büyürler, anlaşmazlık, yoksulluk ve yokluk önüne geçilebilecek olgulardır. Bedendeki kusurlar önemli bir rol oynarlar, çünkü normal bir hayatı olanaksız kılabilirler, çocuğa varlığını korumak için özel ayrıcalıklar ve belli koşullara gereksinimi olduğu düşüncesini aşılarlar. Tüm bunlara gücümüz yetse de, böyle çocukların hayatı tatsız bir zorluk olarak yaşamaları ve bunun sonucunda toplum duygularının çarpıklaşması engellenemeyebilir.

Toplum duygusunu bir ölçüt olarak kullanmadan, düşüncelerini ve hareketlerini ona göre ölçmeden bir insanı değerlendiremeyiz. Bu bakış açısına bağlı kalmamız gerekir, çünkü toplum yapısı içinde her birey o toplumun kendi içinde parçalardan kurulu bir bütün olduğunu kabul etmelidir. Bu durum çevremizdeki insanlara az ya da çok borçlu olduğumuzu anlamamızı sağlar. Yaşamın ortasında ve toplu varoluş mantığının egemenliği altındayızdır. Bu da diğer insanları değerlendirmede belirli ölçütlere gereksinim duyduğumuz sonucunu getirir. Her bireyin için-

de gelişmiş olan toplum duygusunun derecesi, evrensel geçerliliği olan insan değerlerinin tek ölçütüdür. Toplum duygusuna olan ruhsal bağımlılığımızı yadsıyamayız. Toplum duygusunu tamamen silebilecek bir insan yoktur. Diğer insanlara karşı görevlerimizden bizi kaçırabilecek hiçbir bahane bulunamaz. Toplum duygusu bizi uyararak varlığını bize anımsatır. Bu düşüncelerimizin bilinç boyutunda sürekli olarak toplum duygusunun var olduğu anlamına gelmez ancak bu duygunun çarpıtılması, bir köşeye itilmesi için belli bir güç seferberliği gerekmektedir, dahası, evrensel açıdan bir gereklilik oluşuna bağlı olarak kimse toplum duygusunca kabul görmeyen bir işe girişemez. Her hareketin ve düşüncenin onaylanması gereksinimi bilinçdışı toplumsal bütünlük hissinden kaynaklanır. En azından eylemlerimiz için hafifletici nedenler aradığımız gerçeği buna bağlıdır. Buradan yaşama, düşünme ve davranış tarzı filizlenir, bu da bizi sürekli olarak toplum duygusuna bağlı kalmaya ya da en azından bu duyguya bağlıymışız gibi görünerek kendimizi kandırmaya yönlendirir. Kısacası bu açıklamalar bize, belli eğilimlerimizi gizlemeye yarayan bir çeşit toplum duygusu serabının varlığını işaret eder. Tek başına bu eğilimlerin ortaya çıkarılması bir eylemin ya da bireyin doğru bir biçimde değerlendirilmesini mümkün kılar. Bir insanda bu tür yanılgılar ortaya çıktığında, o bireyin toplum duygusunun ölçülmesi zorlaşır. İşte bu zorluk, insan doğasını anlamayı bir bilim dalı hâline getirir. Artık toplum duygusunun nasıl kötüye kullanılabileceğiyle ilgili çeşitli örnekler verebiliriz.

Bir genç adam, bir keresinde arkadaşlarıyla birlikte bir adaya yüzüp orada bir süre kalmıştır. Bir kayalıktan aşağıya doğru

eğilen bir arkadaşı dengesini yitirip denize düşmüştür. Genç adam aşağıya doğru eğilip arkadaşının düşüşünü izlemiştir. Sonrasında bu olayı düşünürken, davranışının yalnızca meraktan kaynaklanmadığını fark eder. Denize düşen genç adam kurtarılmıştır, ancak hikayeyi anlatan genç söz konusu olduğunda, toplum duygusunun az geliştiği söylenebilir. Hayatı boyunca hiçbir zaman hiç kimseye zarar vermemiş olması ve dostane ilişkilere sahip olması bizi toplum duygusuna sahip olmadığı konusunda yanıltmamalıdır.

Bu cüretkâr varsayımın daha başka kanıtlarla desteklenmesi gerekir. Bu genç adam, hep kendini tüm insanlardan uzak, ormanın ortasında şirin bir evde inzivaya çekilmiş olarak hayal eder. Bu tablo yaptığı çizimlerde de en sevdiği manzarayı oluşturmaktadır. Fantezileri hakkında bilgisi olan ve bu adamın öyküsünü bilen herhangi bir birey, rüyasında kendini teyit eden toplum duygusundaki eksikliği fark edecektir. Eğer ahlâki bir yargıda bulunmadan, bu bireyin toplum duygusunun evriminin önüne geçen yanlış bir gelişimin kurbanı olduğunu söylersek, pek de haksızlık etmiş olmayız.

Gerçek ve sahte toplum duygusu arasındaki farkı bir fıkrayla aktaralım: Tramvaya binmeye çalışan yaşlı bir kadının ayağı kayar ve kadın karın içine yığılır. Ayağa kalkamaz ve birçok insan, kadının durumundan habersiz yanından geçip gider, ta ki bir adam yanına gelip, doğrulmasına yardımcı olana kadar. O an, bir yerlerde gizlenmiş başka bir adam kadının yanında biter ve kadının nazik kurtarıcısını şu sözlerle selamlar: "Tanrıya şükür!

Sonunda iyi bir insana rastgeldim. Beş dakikadır burada yaşlı bayanı ayağa kaldıracak birini görmeyi bekliyordum. Bunu yapan ilk birey sen oldun!" Bu olay görüntüden ibaret bir toplum duygusunun nasıl kötüye kullanılabileceğini gösterir. Bu bariz numarayla bir adam kendini diğerlerinin yargıcı kılmış, övgüler düzmüş, suçlamalarda bulunmuş, ancak tanık olduğu durumu düzeltmek için parmağını kımıldatmamıştır.

Toplum duygusunun ne kadar çok ya da az olduğuna karar vermenin kolay olmadığı daha karmaşık olaylar da vardır. Yapılabilecek tek şey bunların kapsamlı bir incelemesidir. Bunu bir kez yaptığımızda, soru işaretleri azalacaktır. Örneğin, neredeyse savaşı yitirmiş olmasına karşın binlerce askeri yok yere ölüme iten bir generali ele alalım. Bu general mutlaka ulusunun çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini söyleyecektir, çoğu insan da ona hak verecektir. Buna karşın kendini haklı çıkarmak için neyi öne sürerse sürsün, onu iyi bir insan sayamayız.

Bu belirsiz durumlarda doğru yargıda bulunabilmek için evrensel uygulanabilirliği olan bir bakış açısına ihtiyacımız vardır. Böyle bir acı toplumsal fayda ve toplumun mutluluğunu içeren, "ortak refah" kavramında yatar. Eğer bu bakış açısıyla hareket edersek, herhangi bir durum hakkında yargıya varmak konusunda nadir olarak güçlük yaşarız.

Toplum duygusunun derecesi, bireyin yaptığı her işte kendini gösterir. Bir insanın, kendini ifade edişinde, örneğin bir insana bakışında, el sıkışında ya da konuşmasında kendini açıkça belli eder. Tüm kişiliği bizde şu ya da bu biçimde neredeyse sez-

giyle bile varılabilecek kalıcı bir izlenim bırakır. Sık sık bir insanın davranışından bilinçsizce kapsamlı çıkarsamalara varabiliriz, kendi tavrımız da bu çıkarsamalara oldukça bağımlıdır. Bu tartışmalarda bu sezgisel bilgiyi bilinç yüzeyine çıkarmanın biraz ötesinde bir şeyler yapmaktayız ve bunları sınayıp değerlendirerek büyük hataların önüne geçebiliriz. Bilince geçişin önemi, bu sayede yanlış önyargılara (bu önyargılar yargılarımızın etkinliklerimizi denetleyemediğimiz ve düzeltmeler yapma fırsatını bulamadığımız bilinçdışında biçimlenmelerine izin verdiğimizde etkin hâle gelirler) kapılarımızı daha da kapatırız.

Bir insanın karakterinin değerlendirmesinin yalnızca o bireyin içinde bulunduğu bağlam ve çevre bilindiğinde yapılması gerekir. Hayatından belli olayları alıp onları yalnız başlarına değerlendirirsek, örneğin yalnızca fiziksel durumunu ya da çevresini ve eğitimini ele alırsak, kaçınılmaz olarak yanlış sonuçlara varabiliriz. Bu sav geçerlidir çünkü insanoğlunun omuzlarından büyük bir yükü kaldırır. Kendimiz hakkında daha doğru bilgiler edinmemiz yaşama tekniğimizle birlikte gereksinimlerimize daha uygun bir davranış modelini getirir. Bu da diğerlerini, özellikle çocukları daha iyiye yöneltme ve onları kötü kaderin amansız pençesinden korumaya yönelik yöntemimizi uygulamaya geçirmemizle mümkün olur. Böylece bireyin kalıtımdan ve aile yapısından yana şanssızlığı, kötü kadere boyun eğmesini gerektirmeyecektir. Yalnızca bunu başarmakla uygarlığımız gelişme yönünde kararlı bir adım atacaktır! Yeni bir kuşak kendi kaderinin efendisi olduğunun bilinciyle cesur bireyler olarak yetişecektir!

III. KARAKTER GELİŞİMİNİN YÖNÜ

Bir kişilikte göze çarpan her tür karakter özelliği bireyin çocukluktan beri ruhsal gelişiminin girdiği yöne uygun olarak biçimlenir. Bu yön, düz bir çizgi ya da virajlarla ve varyantlarla dolu olabilir. Örneğin ilk örnekte, bir çocuk amacına ulaşmak için düz bir çizgi boyunca ilerler, saldırgan ve cesur bir karakter geliştirir. Karakter gelişiminin başlangıcı genellikle böylesi etkin ve saldırgan çizgilerle işaretlenir, ancak bu çizgiler kolayca çeşitlendirilebilir ya da değiştirilebilir. Güçlükler, çocuğun rakiplerinin, çocuğun üstünlük amacı güden doğrudan saldırısının önüne geçen direnişleriyle ortaya çıkarlar. Çocuk bir biçimde bu güçlükleri aşmaya çabalar. Farklı bir yöne sapması yine belirli karakter özelliklerinde belirleyici olur. Karakter gelişimindeki; organlarının eksik gelişimi, çevresi tarafından dışlanması ya da bozguna uğratılması, onun üzerinde benzer bir etki yaratır. Dahası, daha büyük çevre olan dünyanın, o elinden kurtulamayacağımız öğretmenin etkisi büyük önem taşır. Uygarlığımızda yaşama işi, çocuğun öğretmenlerinin istemlerinde, kuşkularında ve duygularında ifade bulur ve karakterini son derece etkiler. Tüm bir eğitim, öğrenciyi toplumsal hayatın ve dönemin baskın kültürü yönünde geliştirmek üzere renk ve tavır değiştirir.

Her çeşit engel karakterin düz bir çizgide gelişmesini tehlikeye sokar. Bunların mevcut olduğu yerde, çocuğun güç edinme amacına ulaşmada izlediği yollar az ya da çok düz çizgiden sapacaklardır. İlk durumda çocuğun tavrı etkilenmeyecektir ve çocuk karşılaştığı güçlüklere doğrudan yaklaşacaktır, buna karşın ikinci

durumda tümüyle farklı bir çocuk resmi vardır. Ateşin yakıcı olduğunu, karşısında dikkatli olması gereken düşmanlar olduğunu öğrenir. Fark edilme ve güç edinme hedefine doğrudan değil ama gizlice farklı yollardan geçerek ulaşmaya çalışır. Gelişimi bu sapmaların derecesine bağlıdır. Gereğinden temkinli olsa da olmasa da kendini hayatın gerekleriyle uyum içinde bulsa da bulmasa da, bu gereklerden kaçınsa da kaçınmasa da çocuk belirttiğimiz etkenlere karşı kendini savunacaktır. Eğer ödevlerine ve sorunlarına doğrudan yaklaşmazsa, korkak ve çekingen olursa, başkalarının gözünün içine bakmayı, gerçeği söylemeyi reddediyorsa bu bir başka tip çocuğun örneğidir: Amacı cesareti olan çocukla aynıdır. İki insanın farklı hareket etmeleri, aynı amaca sahip olmadıkları anlamına gelmez!

Her iki tip karakter gelişimi de aynı bireyde belli bir dereceye kadar var olabilir. Bu durum özellikle çocuğun eğilimlerini tam olarak somutlaştırmadığı, ilkelerinin esnek olduğu, hep aynı yolu seçmediği ve ilk girişiminin yetersizliği üzerine başka yaklaşımları benimsemediği dönemde gerçekleşir.

Huzurlu bir toplum hayatı, topluluğun gereksinimlerine uyum sağlamanın ilk ve temel koşuludur. Çevresine karşı düşmanca bir tavrı yoksa bir çocuğa bu adaptasyon öğretilebilir. Aile içi savaş yalnızca eğitimcilerin kendi iktidar mücadelelerini çocuğun üzerinde bir yük oluşturmayacak kadar aza indirgemeleriyle ortadan kaldırılabilir. Bunun yanında ebeveynler çocukların gelişim ilkelerini kavrarlarsa düz çizgide ilerleyen karakter özelliklerinin abartılı bir hâl almasını, örneğin cesaretin küstahlığa, ba-

ğımsızlığın benmerkezciliğe dönüşmesini önleyebilirler. Bu sayede dışarıdan kendini zorla kabul ettirecek otoritenin köle gibi itaati doğurmasını engelleyebileceklerdir. Yanlış bir eğitim tarzı çocuğun içe kapanmasına, gerçeklerden ve açık sözlülüğün sonuçlarından korkmasına neden olabilir. Eğitimde kullanıldığında baskı, iki yüzü keskin bir bıçaktır. Ondan ortaya çıkacak adaptasyon yalnızca görüntüden ibarettir. Zorlamaya dayalı itaat bir illüzyondur. Çocuğun çevresiyle olan genel ilişkilerinin yansıması ruhunda saklıdır. Çocuğu doğrudan ya da dolaylı yoldan etkileyen aklımıza gelebilecek tüm engeller kişiliğine de yansır. Bir çocuk, genellikle başka insanların düşüncelerini almadan hareket etme yeteneğinden yoksundur ve çevresindeki yetişkinler de ya çocuklar hakkında hiçbir şey bilmez ya da onları anlayamaz. Bu güçlüklerin üst üste gelmesi ve çocuğun engellere karşı gösterdiği tepki kişiliğini oluşturur.

İnsanları sınıflandırabileceğimiz bir kategori daha mevcuttur. Kriterimiz güçlüklere nasıl yaklaştıklarıdır. Öncelikle karakter gelişimleri aşağı yukarı düz bir çizgide seyreden iyimserlere değinelim. Tüm güçlüklere cesaretle yaklaşırlar ve bunları çok ciddiye almazlar. Kendilerine olan inançlarını korurlar ve hayata karşı rahat bir tavırla yaklaşırlar. Yaşamdan çok büyük beklentileri olmaz çünkü kendilerini iyi tartarlar ve ihmal edilmiş ya da önemsiz görmezler. Bu sayede, hayatın zorluklarına, bu zorlukların, kendilerinin zayıf ve yetersiz olduğunu haklı çıkardığına inananlara oranla daha kolay göğüs gererler. Zor durumlarda iyimserler hataların giderilebileceğini edilebileceğini düşünerek metanetlerini korurlar.

İyimserler hâl ve hareketleriyle hemen ayırt edilirler. Korku duymazlar, açık ve özgürce konuşurlar, ne çok alçakgönüllüdürler ne de çekingen. Eğer onları betimleyen bir heykel yapacak olsaydık, heykeldeki adamı kollarını açmış, diğer insanları kucaklayacak bir duruşla betimlememiz gerekirdi. Diğer insanlarla kolayca ilişkiye geçerler ve arkadaş edinmekte güçlük çekmezler, çünkü güvensiz değildirler. Konuşmalarında tutukluk yoktur, tavırları, duruşları, yürüyüşleri doğal ve rahattır. Bu tip insanların katıksız örneklerine çocukluğun ilk beş yılı dışında çok seyrek rastlanır, buna karşın, iyimserliğin ve tatmin edici sosyal ilişkiler kurma yetisinin birçok derecesi vardır.

Bunlardan çok farklı bir tip de kötümserlerdir. Bu bireyler eğitilmelerinde en çok güçlük çektiğimiz bireylerdir. Bu bireylerde, çocukluklarına ait deneyimlerin ve izlenimlerin sonucunda "aşağılık kompleksi" gelişmiştir. Her tür zorluk bu insanlarda hayatın kolay olmadığı kanısını güçlendirir. Çocuklukta kötü bir muamele görmesiyle büyüyen bireyler pesimistik felsefelerinin bir sonucu olarak hep hayatın karanlık yönünü görürler. İyimserlere göre hayatın güçlüklerinin daha fazla bilincindedirler ve cesaretleri çok kolay kırılır. Güvensizlik duygusuyla azap çeken bu insanlar, sürekli olarak destek ararlar. İmdat çığlıkları davranışlarında yankı bulur, çünkü tek başlarına ayakta kalamazlar; eğer çocuk yaştaysalar, hep annelerinin yardımına başvururlar ya da onlardan uzak kalır kalmaz mızırdanmaya başlarlar. Annelerinden yardım görmek için ağlayıp sızladıklarına ilerki yaşlarında bile tanık olunabilir.

Bu tipin anormal derecedeki ihtiyatlılığı çekingen ve korkak tavırlarında gözlenebilir. Kötümserler daha ortada bir şey yokken hemen olası tehlikelere kafalarını yorarlar. Böyle bireylerde gözle görülür bir uyku düzensizliği vardır. Uyku, aslında bir insanın gelişimini ölçmede mükemmel bir ölçüdür çünkü uyku düzensizlikleri güvensizlik duygusunun altında gelişen daha büyük bir ihtiyatlılığın göstergesidirler. Bu insanlar, sanki hayatın tehditlerine karşı kendilerini daha iyi savunmak için hep tetikte gibidirler! Uyuyamayan bir insan kötü bir yaşam tarzı gelişmiştir. Eğer çıkarsamalarında haklı olacak olsa, hiç mi hiç uyuyamayacaktır. Eğer hayat onun düşündüğü kadar acımasız olsaydı, uyku faydasız bir etkinlik olurdu. Hayatın doğal olgularına düşmanca bir yaklaşım gösterme eğilimiyle kötümser birey hayata hazır olmadığını belli eder. Eğer birey oda kapılarının sıkıca kapatılıp kapatılmadığına itina gösteriyorsa ya da rüyasında hep hırsızlar ve soyguncular görüyorsa da kötümser eğilimleri olduğundan kuşku duyabilir. Gerçekten de, bu tip insanlar uykuda bedenlerinin aldığı biçimden bile ayırt edilebilirler. Sıklıkla, bu gruba dahil olan insanlar mümkün olduğunca küçük bir alan içinde kıvrılırlar, örtüleri de başlarının üzerine çekerler.

İnsanları saldıranlar ve savunmadakiler olarak da ayırabiliriz. Saldırgan tavır kendini şiddet içeren hareketlerle belli eder. Agresif tipteki insanlar cesur olduklarında, dünyaya yapabileceklerini ateşli bir biçimde göstermek için cesareti anlamsız bir biçimde kendilerini tehlikeye atmaya kadar vardırırlar ve kendilerine hakim olan derin güvensizlik duygusunu böylece ifade etmiş olurlar. Eğer endişeliyseler kendilerini korkuya karşı güçlendir-

meye çalışırlar. Erkeksi rolü gülünç olacak kadar abartılı oynarlar. Kimileri de büyük acılardan geçerek şefkat ve acıma duygularını bastırırlar çünkü bu duygular onlara birer zayıflık göstergesi gibi gelir. Agresifler vahşilik ve acımasızlık özellikleri gösterirler ve kötümserliğe eğilimli olduklarında çevreyle tüm ilişkileri değişir çünkü tüm dünyaya karşı düşmanca yaklaştıklarından hoşgörü gösterme ya da işbirliği yapma yetisinden yoksundurlar. Kendi değerinin bilincinde olma duygusu, onlarda çok büyük boyutlara varabilir. Gurur, küstahlık ve kendini çok önemli görme eğilimiyle dolu olabilirler. Kibirlerini sanki küçük dağları kendileri yaratmışlar gibi sergilerler, bunu açık açık yapmaları ve abartılı hareketleri yalnızca dünyayla ilişkilerinde bir uyumsuzluğa yol açmaz, karakterlerini olduğu gibi açığa vurur: Güvensizce değişen dengesiz bir temel üzerinde yapay bir üstyapı. Uzun sürebilen agresif tavırlarının kaynağında bu vardır.

Düzenli gelişimleri kolay olmaz. Toplum böyle varlıklara iyi gözle bakmaz. Çok göze batıyor oldukları gerçeği onları sevimsiz kılar. Üstünlük kazanmak için gösterdikleri inatçı çabaların sonucu olarak, çok geçmeden kendilerini diğerleriyle, özellikle içlerindeki rekabet duygusunu uyandıran kendi benzerleriyle çatışma içinde bulurlar. Yaşam onlar için bitmek bilmeyen bir çarpışma silsilesi hâlini alır ve kaçınılmaz yenilgilerden dolayı acı çekerler, zaferler dizisi aniden son bulur. Çok kolay korkuya kapılırlar, uzun süreli çatışmalarda güçleri tükenir ve yenilgilerini gidermeyi beceremezler.

Ödevlerini yerine getirmedeki başarısızlıklarının üzerlerinde retroaktif bir etkisi vardır ve gelişimleri, aşağı yukarı, bir başka tipin, yani kendini saldırıya maruz kalmış hisseden o insan tipinin ortaya çıktığı yerde durur. İkinci tip bireyler saldırılanlardır, sürekli olarak savunma hâlindedirler. Güvensizlik duygularını, saldırganlıkla değil endişe, ihtiyat ve korkaklıkla giderirler. Bu ikinci tavrın, az önce açıkladığımız, başarısızca sürdürülen agresif tavır olmadan hiçbir biçimde ortaya çıkmayacağından emin olabiliriz. Savunmadaki insan tipi şanssız deneyimler karşısında hemen dehşete kapılır. Bunlardan öyle yıkıcı sonuçlar çıkarır ki, kolayca kaçmaya yönelir. Bazen geri çekilmesinde bir keramet varmış gibi davranarak bu kusurlarını gizlemeyi başarır.

Bu bireyler anılarla meşgul olup, fanteziler kurduklarında yalnızca kendilerini tehdit eden gerçeği önleme gayretindedirler. Bunların bazıları inisiyatiflerini tümüyle yitirmediyseler toplumun geneline yararı dokunacak işler yapabilirler. Birçok sanatçı bu tipe dahildir. Gerçeklikten uzaklaşmışlar kendilerine fantaziler ve ideallerden kurulu, içinde hiçbir kısıtlamanın olmadığı bir dünya kurmuşlardır. Bu tip bireyler genellikle güçlüklere teslim olurlar ve yenilgi üstüne yenilgiye uğrarlar. Her şeyden ve herkesten korkarlar, giderek güvensizleşirler ve hep düşmanlık görmeyi beklerler.

Ne yazık ki uygarlığımızda bu bireylerin tavrı başkalarının onlara yaşattığı kötü deneyimlerle daha da güçlenir; çok geçmeden insanların iyi yönlerine dair tüm inançlarını yitirirler. Böyle bireylerin en belirgin ve karakteristik özelliklerinden biri, dışarıya

karşı eleştirel tavırlarıdır. Bu tavır bazen öyle belirgin bir hâl alır ki, karşılarındaki insanların en önemsiz kusurlarını hemen farkediverirler. Birlikte yaşadıkları insanlar için yararlı hiçbir şey yapmadıkları gibi kendilerini insanlığın yargıçları tayin ederler. Diğerlerinin yaptıklarını eleştirmek ve bozmakla uğraşırlar. Güvensizlikleri onları endişeli ve ikircikli bir tavıra iter, bu yüzden bir ödevle yüzleştikleri andan itibaren kuşkulanmaya ve tereddüte kapılmaya başlarlar, sanki karar almaktan kaçar gibidirler. Bu tipin sembolik bir betimlemesini yapacak olsak, bunu bir elini kendini savunmak için kaldırırken, diğer eliyle de gelen tehlikeyi görmemek için gözlerini kapatan bir insan imgesiyle gerçekleştirebiliriz.

Bu tip bireylerin hoş olmayan başka karakter özellikleri de vardır. Herkesin bildiği gibi, kendine güvenmeyenler başkalarına da güvenmezler. Böyle bir tavır kaçınılmaz olarak kıskançlığı ve hırsı körükler. Böyle kuşkucu insanların içinde yaşadıkları soyutlanmışlık hâli ötekileri hoşnut etmeyi ya da diğer insanların mutluluklarına ortak olmayı reddettiklerine işaret eder. Dahası, başkalarının mutlulukları bu insanlara neredeyse acı verir. Bu grubun belli üyeleri kendilerinin üstün olduklarına dair duygularını, çok etkili olduğundan bozulması zor bir oyunla diğer insanlara kabul ettirirler. Ne pahasına olursa olsun üstünlüklerini koruma arzusu içinde, ilk bakışta insanlığa karşı gerçek bir düşmanlıkları olduğundan kimsenin şüphe etmeyeceği son derece karmaşık bir davranış modeli geliştirirler.

IV. ESKİ PSİKOLOJİ EKOLÜ

Yaptığı araştırmanın nerelere sapacağını bilmeden insan doğasını anlamaya girişen bireyler vardır. Bunun alışageldik yöntemi ruhsal gelişimin bağlamı içinden tek bir noktaya çekmek ve bireyin çıkış noktası olarak kullanacağı "tipler" belirlemektir. Örneğin, bir birey, meditasyona ve düşünmeye daha yatkın olan, fantezi dünyasında yaşayan, hayatın gerçeklerine yabancı insanları bir kategoride toplayabilir. Bu tip bireyleri eyleme geçirmek daha az düşünen, ender olarak derin düşüncelere dalan ve hayatın sorunlarına eyleme dayalı, gerçekçi ve sıradan bir yaklaşım gösteren diğer tipe dahil olan insanlara göre daha güçtür. Kuşkusuz çevremizde böyle tipler vardır. Eğer bu psikoloji ekolünü kabul etmişsek, incelemelerimizin sonucuna daha çabuk varırız ve diğer ruhbilimciler gibi bir tipin fantezi yetisinin diğerinin de çalışma yetisinin geliştiğini belirtmek durumunda kalmamız kaçınılmaz olur. Bu, gerçek bir bilim dalı için yetersiz bir saptamadır. Bu tip sonuçların nasıl ortaya çıktığını ve gerçekleşmelerinin *kaçınılmaz* mı yoksa engellenebilir ya da azaltılabilir mi olduklarına dair daha iyi kanıtlara varmamız gerekir. Bu yüzden böyle yapay ve yüzeysel sınıflandırmalar, yukarıda belirttiğimiz gibi çeşitli tiplerin gerçekten var olmasına karşın, insan doğasının akılcı bir incelemesi için geçerli olamazlar.

Bireysel Psikoloji çocukluğun ilk yıllarından farklı ruhsal ifade tarzlarının kaynaklandığı ruhsal gelişimi konu edinmiştir. Bu ifade tarzlarında, bir bütün olarak veya tek tek ele alındıklarında ya toplum duygusunun ya da iktidar mücadelesinin ağır

bastığını ortaya koymuştur. Bireysel Psikoloji, bu savla bir insanı yalınlıkla ve evrensel kabul gören bir kavramla açıklayacak anahtarı eline geçirmiştir. Herhangi bir insan geniş bir uygulama alanına sahip bu anahtar kavramla sınıflandırılabilir. Bir ruhbilimcinin gözlemlerindeki ölçütlülüğünü ve yeteneğini her vakaya aktarması gerektiğini söylemeye bile gerek yoktur. Bu açık önerme ile bir ölçüte ulaşırız ve bir ruhsal olgunun içeriğinde büyük oranda toplum duygusunun yanında belli belirsiz güç ve prestij arzusunun mu yattığını, yoksa bu olgunun benmerkezcilik hırsının güdümünde, yalnızca bireyin çevresi üzerindeki üstünlük duygusuna mı hizmet ettiğini belirleyebiliriz.

Bu temel üzerinde daha önce yanlış anlaşılan belirli karakter özelliklerini daha açık bir biçimde kavramak ve kişiliğin bütününde bunların etkisini ölçmek zor değildir. Herhangi bir bireye ait karakter özellikleri ya da davranış modelini kavradığımızda, o bireyin davranışını değiştirebileceğimiz sihirli bir değnek edinmiş oluruz.

V. MİZAÇ VE ENDOKRİN SALGISI

"Mizaçların" sınıflandırılması, ruhsal olgulara ve karakter özelliklerine dayalı eskiden beri var olan bir sınıflandırmadır. Tek başına "mizaç"la ne kastediliyor olduğunu kestirmek güçtür. Mizaç, bireyin ne kadar hızlı düşündüğü, konuştuğu ve hareket ettiği midir? Bir insanın bir ödeve yaklaşımında gösterdiği güç ve dizem mi? Ruhbilimcilerin mizacın özüne ilişkin açıklamaları oldukça yetersiz görünmektedir. Bilimin dört çeşit mizaç olduğu

düşüncesinden uzaklaşamadığını kabul etmemiz gerekir. Bu düşünce insanların ruhsal hayatı incelemeye başladıkları o eski zamanlara dek uzanır. Mizaçların iyimser, huysuz, melankolik ve umursamaz olarak ayrılması Eski Yunanlılara dayanır. Bu sınıflandırma Hipokrat tarafından öne sürülmüş, sonradan Romalılar'ca benimsenmiştir ve bugün, güncel psikolojide itibar gören, kutsal bir kalıntı olarak varlığını sürdürmektedir.

İyimser tipteki bireyler mutlu bir tablo sergilerler, olayları çok da ciddiye almazlar, saçlarının kolay kolay beyazlamasına izin vermezler, her olayın en hoş ve güzel yanlarını görürler, üzüntüye kapıldıkları zamanlarda kendilerini koyvermezler, olaylara geniş açıdan bakabilme yetilerini yitirmeden mutluluk veren şeylerin keyfini çıkarırlar. Bu bireylerin özenli bir betimlemesi, oldukça sağlıklı, büyük kusurları olmayan insanları resmetmekle yapılabilir. Diğer üç tip için bu betimleme geçerli değildir.

Huysuz birey, eski bir manzum yapıtta, yoluna çıkan bir taşı kenara itmek için öfkeyle tekmeleyen bir adam olarak betimlenirken, iyimser birey, rahatça taşın çevresinden dolaşır. Bireysel Psikoloji'nin diline uyarlandığında, müthiş bir iktidar arzusuyla dolu olan huysuz birey sürekli olarak kendini gücünü kanıtlamaya zorlanıyor gibi hisseden ve bu yüzden hareketleri gittikçe sertleşen bir insandır. Düşündüğü tek şey, düz bir çizgi üzerinde ilerlerken önüne çıkan tüm engelleri agresif bir yaklaşımla ortadan kaldırmaktır. Bu insanların sert hareketleri ve tavırları, çocukluklarının ilk yıllarında, kendilerinin güçsüz olduk-

larını hissettikleri ve bu durumu sürekli sergilemek zorunda kaldıkları o dönemde ortaya çıkar.

Melankolik tip, oldukça farklı bir izlenim bırakır. Demin değindiğimiz benzetiyi burada da kullanırsak, melankolik birey, yolunun üzerindeki taşı gördüğünde, o güne kadarki tüm günahlarını anımsayıp geçmiş hayatı üzerine derin derin düşünerek sırtını çevirip geri dönen bireydir. Bireysel Psikoloji bu bireyde güçlükleri alt etme ve yoluna devam etme konusunda kendine hiç güveni olmayan, yeni serüvenlere atılmamayı yeğleyen, hedeflerine yönelmektense yerinde oturmayı seçen son derece kararsız nevrotiği görür. Böyle bir birey yoluna devam edecek olursa, her hareketine müthiş bir dikkatle başlayacaktır. Kuşku, hayatında önemli bir yer tutar. Başkalarından çok kendini düşünür, böylece hayatla yeterli ilişkiyi sağlama olanağını yitirmiş olur. Kendi sorunlarıyla öylesine bunalmıştır ki, yalnızca geçmişe bakabilir yada tüm zamanını kendini dinlemekle geçirir.

Kayıtsız birey genelde hayata karşı yabancıdır. Uygun sonuçları çıkarmaksızın birçok izlenimi bir araya getirir. Hiçbir şey onun üzerinde büyük bir etki bırakmaz, arkadaş edinmez, kısacası, yaşamla neredeyse hiçbir bağı yoktur: Tüm tiplerin içinde belki de hayat uğraşına en uzakta duran bu tiptir.

Öyleyse, yalnızca iyimser bireyin iyi bir insan olabileceği sonucuna varabiliriz. Buna karşın keskin hatlarla belirlenen mizaçlara çok az rastlanır. Çoğu zaman iki ya da daha çok mizacın karışımıdır görülen ve bu durum mizaca dair eski bilgilerimizi önemsiz kılar. Bir mizacın bir diğerine kaydığına sıkça rastlarız,

tıpkı başta huysuz olup sonradan melankoliğe dönen, kayıtsız mizaçla hayat defterini kapayan bir insanda olduğu gibi. İyimser birey, çocukluğunda aşağılık duygusuyla en az karşı karşıya kalan, az sayıda bedensel rahatsızlık geçirmiş ve büyük huzursuzluklar yaşamamış, böylece gelişimini sakince sindirmiş, hayata daha güvenli bir biçimde yaklaşmasını sağlayan bir yaşama sevinciyle donatılmış olan insan görünümündedir.

Bu noktada bilim devreye girer ve şu açıklamada bulunur: "Mizaçlar salgı bezlerine bağlıdır." Tıp bilimindeki son gelişmelerden biri endokrin salgısının öneminin fark edilmesi olmuştur. İç salgı bezleri tiroid, hipofiz, adrenaller, paratiroidler, pankreastaki Langerhans adacıkları, testis ve over bezleridir, bunların hepsi diğer histolojik yapılarla birlikte, fonksiyonları fazla anlaşılmamış organlardır. Bu bezlerin kanalları yoktur ve salgılarını doğrudan kanın içine akıtırlar.

Genel kanı, tüm organların ve dokuların büyümelerinin ve işleyişlerinin, kan yoluyla vücuttaki her bir hücreye taşınan bu endokrin salgılarının etkisi altında olduğudur. Bu salgılar yaşamsal açıdan büyük önem arz eden uyarıcı nitelikteki ve bedeni zehirlerden arındıran araçlardır, ancak bu endokrin bezlerinin tam olarak ne işe yaradıkları hâlâ belirsizdir. Endokrin salgısı konusundaki araştırmalar daha yolun başındadır ve endokrin sıvılarının işlevine dair pozitif bulgular son derece azdır. Vücut salgılarının karakter ve mizaç üzerinde belirleyici olduğunu öne süren ve psikolojisinin ilgisini de üzerine çekmeyi hedefleyen bu genç bilim dalı ilgiyi hak etmektedir.

Başlangıç için, önemli bir itiraza değinelim. Bir insanda tiroid bezinin eksik işlediği kretinizm gibi bir rahatsızlığa rastladığımızda, bu bireyde kayıtsız mizacın en belirgin ruhsal belirtilerini de bulduğumuz doğrudur. Bu bireylerin şişmiş gibi göründükleri, saçlarının uzamadığı, oldukça kalın bir ciltleri olduğu ve hareketlerinde alışagelmedik derecede yavaşlık ve bitkinlik gösterdikleri gerçeğine değinmeye gerek bile yoktur. Ruhsal duyarlılıkları fark edilir ölçüde azalmış, inisiyatifleri neredeyse yitmiştir.

Bu vakayı, tiroid bezi salgısında fark edilebilir hiçbir değişime rastlayamasak da kayıtsız olarak adlandırabileceğimiz bir başka vakayla karşılaştırırsak hiç mi hiç benzeşmeyen karakter özellikleri gösteren tümüyle farklı iki tabloya rastlarız. Öyleyse, herhangi biri, tiroid bezi salgısında ruhsal işleyişi yeterli düzeyde tutmaya yarayan bir madde olduğunu söyleyebilir, buna karşın, kayıtsız mizacın tiroid bezinde salgılanımın olmamasından ortaya çıktığını söyleyecek kadar ileri gidemeyiz.

Patolojik açıdan kayıtsızlık gösteren tip bizim kullandığımız anlamdaki kayıtsızdan tümüyle farklıdır. *Psikolojik açıdan* kayıtsız karakter ve mizaçla, *patolojik* kayıtsız birey psikolojik geçmişleriyle birbirlerinden tamamen ayrılırlar. Bizim ruhbilimciler olarak ilgi duyduğumuz tipler hiçbir biçimde durağan bireyler değildirler. İçlerinde bazen şaşırtıcı derecede derin ve şiddetli tepkimelerin gerçekleşiyor olduğu bizi şaşırtabilir. Hayatı boyunca kayıtsız olmuş bir bireye rastlamak mümkün değildir. Bireyin bu mizacının, aşırı duyarlı bir varlığın kendi için oluşturduğu yapay bir kabuk, bir savunma mekanizması (büyük olasılıkla

bireyin hayatı içinde bedensel olarak belirlediği bir eğilim) olduğunu fark ederiz. Bu savunma mekanizması, kendiyle dış dünya arasına ördüğü bir duvardır. Kayıtsız mizaç bir savunma mekanizmasıdır, varoluşun meydan okuyuşuna karşı anlamlı bir tepkidir. Bu anlamda, tiroid bezi tamamen işlevsizleşmiş bir kretendeki aşırı yavaş hareket etme ve letarjiyle hiçbir benzerliği yoktur.

Yalnızca önceden yetersiz tiroid salgılanımı olan hastaların kayıtsız mizaç geliştiriyor göründüğü vakalarda bile bu önemli ve kayda değer nokta geçerliğini yitirmez. Asıl konu bu değildir. Aslolan aşağılık duygusuna neden olan karmaşık bir neden-sonuç dizisi ve dış etkilerin yanında bütün bir organ işleyiş sistemidir. Bu aşağılık duygusundan kayıtsız mizacı *geliştirebilecek* bireyin bu sayede kendini özsaygısına gelebilecek sevimsiz hakaretler ve zarardan koruma girişimi ortaya çıkar. Bunun da anlamı burada daha önce genel olarak söz ettiğimiz tiğimiz bir tipi burada özel olarak inceliyor olmamızdır. Tiroid bezindeki kusur belirli organların yetersiz çalışmalarından kaynaklanır ve bu yetersiz işleyişin sonuçları birey üzerinde baskın rol oynar. Organların bu yetersizliği bireyin hayata karşı rahatsız bir tavır sergilemesine neden olur. Birey de bu tavrı ruhsal oyunlarla gidermeye çalışır. Kayıtsızlık bu ruhsal oyunlara iyi bir örnektir.

Savımızı iç salgılanıma dair diğer anomalileri ve bunlara bağlı mizaçları ele aldığımızda doğrulayabiliriz. Örneğin Basedow hastalığı ya da zehirli guatrda olduğu gibi aşırı tiroid salgılanımı görülen bireyler vardır. Bu rahatsızlığın fiziksel göstergeleri kalbin aşırı çalışması, kalbin hızlı atması, ekzoftalmus ya

da patlak gözlülük hâli, tiroid bezinin şişmesi, eller ve ayaklarda, özellikle ellerde görülen titreme hâlidir. Böyle hastalar çok ter dökerler ve gastrointestinal organları tiroid salgılanımının pankreas üzerindeki dolaylı etkisi yüzünden zor işler. Bu hastalar çok duyarlıdırlar ve çok kolay öfkeye kapılırlar, telaşlılıkları, sinirli oluşları ve titremeleri belirgin özellikleridir, bunların yanında çok göze çarpan bir endişe hâli sergilerler. Tipik bir ekzoftalmik guatr hastasının aşırı endişeli bir insan olduğu kuşku götürmez.

Buna karşın psikolojik endişe hâliyle bu rahatsızlıkları özdeşleştirmek büyük bir yanlışlık olur. Ekzoftalmik guatrda görülen endişe hâli, belli bedensel ve ruhsal uğraşıları yürütememe, hemen yorgun düşme ve yoğun hâlsizlik durumu gibi psikolojik olgular, yalnızca ruhsal nedenlere değil organik nedenlere de dayanır. Telaş ve endişesiyle kıvranan bir insanın durumu taban tabana bir karşıtlık gösterir. Ruhsal etkinliklerinde hipertiroidizm sonucunda aşırılık görülen, karakterleri kronik olarak zehirlenmelerinin gölgesinde kalan, tiroid salgılanımına bağlı olarak sarhoş gibi konuşan bireylerin karşıtı tümüyle farklı bir sınıfa dahil olan kolayca heyecana kapılan, telaşlı ve endişeli bireylerdir, bunların konumu tamamen geçmiş ruhsal deneyimlerine dayanmaktadır. Hipertiroid birey davranışlarında *benzerlikler* gösterir, ancak etkinliklerinde karakter ve mizacın önemli bir göstergesi olan planlılık ve amaçlılık eksiktir.

İç salgı bezlerine de burada değinmek gerekir. Çeşitli iç salgı bezlerinin gelişimiyle testisler ve overler arasındaki bağlantının özel bir önemi vardır. Biyolojik araştırmaların temel ilkelerinden

biri hâline gelen savımıza iç salgı bezlerinde anomaliler görüldüğünde gonadlarda ya da diğer adıyla üreme bezlerinde de mutlaka anomaliler olacağıdır. Söz konusu bağlantı ve buna bağlı yetersizliklerin ortaya çıkışı hiçbir zaman tam anlamıyla belirlenmemiştir. Bu bezlerde görülen organik kusurlar söz konusu olduğunda diğer organik eksikliklerde vardığımız sonuçlara varılabilir. Gonadların yetersiz olduğu durumlarda birey organlarındaki rahatsızlıklardan kıvranmaktadır. Bu durum da hayata uyum sağlamasını güçleştirir ve sonuçta birey uyum sağlamak için daha çok ruhsal oyunlar ve savunma mekanizmaları üretmeye yönelir.

Endokrin bezleri üzerinde çalışan gayretli araştırmacılar bizleri karakter ve mizacın seksüel bezlerin endokrin salgılamasıyla tamamen bağlantı hâlinde olduğunu düşünmeye sevk etmişlerdir.

Buna karşın testisler ve overlerin ürettiği maddede ileri derecede anomalilere çok da sık rastlanılmaz. Patolojik dejenerasyonların görüldüğü vakalar istisnai vakalardır. Seksüel bezlerin yetersiz işleyişiyle doğrudan bağıntılı, bu bezlere özgü rahatsızlıklarla daha sık karşılaştığımız ruhsal bir yapı yoktur, endrokrinolojistlerin savladığı gibi karakterin endokrinle bağıntılı olduğuna dair hiçbir somut tıbbi bulgu mevcut değildir. Organizmanın canlılığı için gerekli olan belli uyarıcılar seksüel bezlerden ortaya çıkar ve bu uyarıcıların çocuğun çevresi içindeki konumunda belirleyici olduğu yadsınamaz. Buna karşın bu uyarıcılar başka organlarca da üretilebilirler ve özgül bir ruhsal yapının temelini oluşturacaklar diye bir şey yoktur.

Bir insana değer biçmek zor ve özen isteyen bir iş olduğundan ve bu işte bir hata yaşam ve ölüm arasında bir kararı etkileyebileceğinden bir uyarıda bulunmak durumundayız. Dünyaya doğuştan zayıf organlarla gelen çocuklar, bir telafi olarak belli ruhsal oyunlara ve hilelere başvurmak konusunda büyük bir çaba gösterirler. *Ancak garip bir ruhsal yapı geliştirme konusundaki çabalarının önüne geçilebilir.* Hangi durumda olursa olsun hiçbir organ bir bireyi yaşamın içinde belli bir tavıra itecek diye bir şey yoktur. Bu organdaki kusur onun cesaretini kırabilir ancak bu ayrı bir konudur. Yukarıda değindiğimiz bakış açılarına benzer bakış açıları ayakta kalabilecek tek savlardır, çünkü bugüne kadar hiç kimse organik kusurları olan çocukların ruhsal gelişimlerindeki güçlüklerin önüne geçmeye çaba sarf etmemiştir. Eksikliklerinin sonucu olarak hatalar yapmalarına göz yumulmuş, mercek altına alınmış ve incelenmişlerdir ancak kimse onlara yardım etmeye ve onları özendirmeye çalışmamıştır! Bireysel Psikoloji üzerine temellendirilen devingen ve bağlamsal psikoloji bu konuyla ilgili öğretilerinin sonuç vermesiyle savlarında haklılığını kanıtlayacak ve günümüzün sabit doğrulara dayanan tutucu psikoloji bilimini kendini değiştirmeye zorlayacaktır.

VI. ÖZET

Tek tek karakter özelliklerine geçmeden önce daha önceden değindiğimiz noktaları gözden geçirelim. İnsan doğasını anlamanın ruhsal bağlamları ve ilişkilerinden soyutlanmış tekil olguları incelemekle mümkün olmayacağına dair önemli bir savı

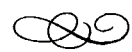
öne sürmüştük. İnsan doğasını anlamak için en azından aralarından mümkün olduğunca uzun bir zaman geçmiş iki olayı karşılaştırmak ve bunları ortak bir davranış modelinde birbirleriyle ilişkilendirmek gerekir. Bu kendine özgü yaklaşımın işe yaradığı kanıtlanmıştır; bu sayede birçok izlenimi bir araya toplayıp bir potada eritebilir, sistematik düzenlemelerle güvenilir bir karakter değerlendirmesi yapabiliriz. Eğer yargımızı tek tek olgular üzerinde temellendirirsek, kendimizi diğer ruhbilimciler ve pedagogları kuşatan benzer güçlükler içinde buluruz, böylelikle bize hep faydasız ve kısır gelen geleneksel ölçütleri kullanmak durumunda kalırız. Buna karşın, eğer sistemimizin işlemesini sağlayacak birden çok noktaya ulaşıp bunları tek bir düzen içinde birleştirmeyi başarırsak, ana hatları belirgin, insanları değerlendirmede güvenilir sonuçlar veren bir sisteme ulaşmış oluruz. Ancak koşulların sağlanması hâlinde bulgularımız sağlam bilimsel temellere dayandırılabilecektir. Bireylerle yakınlaşmamız onlar hakkındaki yargımızı bir dereceye kadar değiştirebilir. Eğitsel değişiklikler yapmadan önce bu sisteme uygun olarak eğitilecek bireylerin ayrıntılı bir düzeyde incelenmeleri gerekir.

Böyle bir sistemin uygulanmasında kullanılabilecek çeşitli yöntemler ve araçlara daha önce değinilmişti ve örnek olarak da kendimizde denediğimiz ya da normal herhangi bir insandan bekleyebileceğimiz olguları kullandık. Bunun ötesinde oluşturduğumuz bu sistemin hiçbir zaman bir etkeni dışarıda bırakmaması gerektiği üzerinde ısrar etmişizdir: Bu etken toplum etkenidir. Ruhsal yaşamda tekil olguları incelemek yeterli gelmez. Tek tek olguların toplumsal yaşamla ilişkileri içinde değerlendirilme-

leri gerekir. Toplu yaşamayla ilgili en önemli ve geçerli sav şudur: *Bir insanın karakteri asla ahlâki bir yargıya temel oluşturmaz, karakter o insanın çevresine karşı tavrı ve içinde yaşadığı toplumla ilişkisinin bir göstergesidir.*

Bu fikirlerin özünde insana dair iki evrensel olgu yatmaktadır: İlki toplum duygusunun evrensel varoluşunun insanları birbirlerine bağladığıdır; bu toplum duygusu uygarlığımızın en büyük başarılarının temelini oluşturmaktadır. Her bireyde var olan toplum duygusu, ruhsal hayata ait olguları etkin biçimde ölçmemizi sağlayacak tek ölçüttür. Bireyin topluma karşı duruşunu, insanlıkla nasıl bir ilişki kurduğunu, varoluşunu nasıl yararlı ve önemli kıldığını bildiğimizde, insan ruhunun somut bir resmine ulaşmış oluruz. Sonradan, karakterin değerlendirmesinde kullanılabilecek ikinci bir ölçütü keşfetmişizdir: Toplum duygusuna son derece zararlı itkiler olan bireysel iktidar ve üstünlük kazanma mücadelesidir bu ölçüt. Bu iki bakış açısıyla, insanların birbirleriyle ilişkilerinin toplum duygularının göreceli derecesi tarafından nasıl belirlendiğini anlayabiliriz. Toplum duygusu, bireylerin kendilerini büyük gösterme çabalarına karşıtlık oluşturur, iki eğilim birbirleriyle çelişki hâlindedir. Bu dinamik bir oyundur, sergilendiklerinde karakteri ortaya çıkaran bir güçler dengesi söz konusudur.

2– AGRESİF KARAKTER ÖZELLİKLERİ

I. KİBİR VE HIRS

Fark edilme çabası önem kazandıkça, ruhsal hayatta daha büyük gerilime yol açar. Sonuç olarak, iktidar ve üstünlük, bu amaca son derece yoğun ve şiddetli hareketlerle ulaşmaya çalışan bireyde iyice belirgin bir hâl alır ve bu bireyin hayatı büyük bir başarı kazanma umuduna dönüşür. Böyle bir bireyin, gerçeklik duygusunu yitirir çünkü sürekli olarak diğer insanların kendi hakkında ne düşündükleriyle ve nasıl bir izlenim yarattığıyla uğraştığından hayatla bağlantısı kopar. Eylemlerindeki bağımsızlığı yaşam tarzı ve en belirgin karakter özelliği olan kibiri tarafından engellenir.

Her insanın belli bir dereceye kadar kibirli olması mümkündür, ancak bireyin kibirini sergilemesi hoş karşılanmaz. Öyleyse, kibir çoğu zaman maskelenip gizlendiğinden çok farklı başkalaşımlarla kendini gösterir. Örneğin, özünde kibirlilik olan bir alçakgönüllük biçim bulunur. Bir birey, diğerlerinin yargılarını hiç dikkate almayacak kadar kibirli olabilir, bir başkası da hırsla çevresinin onayını almaya çalışır ve bunu kendi yararına kullanır.

Belli bir dereceyi aştığında kibir son derece tehlikeli olur. Kibirin, bireyi içerikleriyle değil, görüntüleriyle öne çıkan türlü gereksiz iş ve çabalara yöneltmesi ve hep kendi, ya da en azından diğer insanların kendiyle ilgili düşüncelerini irdelemeye itmesi dışındaki en büyük tehlikesi, er ya da geç bireyin gerçeklikle olan bağını koparmasıdır. İnsanların arasındaki bağlar, gözünde anlamsız hâle gelir, hayatla ilişkisi çarpıklaşır. Yaşamın getirdiği yükümlülükleri unutur, doğanın zorunlu kıldığı görevleri göremeyecek hâle gelir. Başka hiçbir kötü huy, bir insanın özgür gelişimini, o bireyi her olaya ve her insana, "Peki, benim bu işten ne kazancım olacak?" sorusuyla yaklaşmaya iten bireysel kibir kadar sekteye uğratamaz.

İnsanlar, çoğunlukla kendilerini zor durumlardan kibir sözcüğü yerine kulağa daha hoş gelen "hırs" kelimesini koyarak kurtarmaya çalışırlar. Ne kadar hırslı olduklarını söylemekten gurur duyan ne çok insan vardır! "Enerjik" ya da "etkin" sözcükleri de sık kullanılır. Bu enerji toplumun kullanımı açısından yararlıysa değeri kabul edilebilir ancak "çalışkanlık", "hareketli-

lik", "enerji" ve "tuttuğunu koparmak" gibi sözcüklerle alışılmadık derecedeki bir kibirin gizlenmeye çalışıldığına sıkça rastlanır.

Çok geçmeden kibir, bireyin oyunu kurallarına göre oynamasına engel olur. Daha da sık görüldüğü gibi onu diğer insanlar için bir karın ağrısına dönüştürür, böylece kendi kibirlerini tatmin edemeyecek duruma gelen bireyler diğerlerinin kendilerini tam anlamıyla ifade etmelerini önlemeye çabalarlar. Kibiri giderek artan çocuklar tehlikeli durumlar altında cesaretlerini sergilerler ve daha zayıf çocuklara ne kadar güçlü olduklarını göstermekten hoşlanırlar. Bunun bir örneği hayvanlara eziyet etmektir. Cesaretleri kırılmış olan diğer çocuklar da içlerindeki kibiri anlaşılmaz derecede gereksiz işlerle uğraşarak tatmin etmeye çabalarlar. Asıl işleri bir kenara bırakıp, fark edilme çabalarını hayatın kıyısında köşesinde bir yerde, ruh hâllerinin gerekli kıldığı bir kahraman rolünü oynayarak tatmin etmeye çalışırlar. Sürekli olarak hayatın ne kadar tatsız olduğundan, kaderin onlara hiç gülmediğinden söz eden insanlar bu sınıfa dahildirler. Bu insanlar eğer kötü eğitilmemiş olsalar ve başlarından bir şanssızlık geçmemiş olsa, birer lider olabileceklerini söyleyen bireylerdir. Hiç durmadan bahaneler yaratarak hayatın ön saflarında yer almayışlarını haklı göstermeye çalışırlar; kibirlerinin tek tatmini kurdukları hayallerle gerçekleşir.

Ortalama bir insan böyle bireylerle karşılaştığında afallar, çünkü onları nasıl eleştiri süzgecinden geçireceğini ve nasıl değerlendireceğini bilemez. Kibirli insan, hatalarının sorumluluğunu başkalarının sırtına yüklemeyi iyi bilir. O hep haklıdır, diğerleri

de hep haksız. Ancak, hayatta kimin haklı kimin haksız olduğu pek de önemli değildir çünkü geçerli olan tek şey bireyin amacına ulaşması ve diğer insanların hayatlarına katkıda bulunmasıdır. Bu katkıyı gerçekleştirmektense kibirli birey yakarışlar, özürler ve gerekçeler yaratma peşindedir. Burada insan ruhu içinde gerçekleşen çeşitli oyunlar ve bireylerin ne pahasına olursa olsun üstünlük duygularını koruyup kibirliliklerini hakaretlere karşı siper etme çabaları söz konusudur.

İnsanın büyük hırsı olmadan insanlığın büyük başarılarının gerçekleşmeyeceğine dair bir karşıt görüş vardır. Bu yanlış bir bakış açısı içeren bir düşüncedir, çünkü kimse kibirden arındırılmış değildir, herkeste biraz kibir vardır. Ancak, hiç kuşku yoktur ki etkinliklerinin insanlığın yararına yönelmesinde kibirin rolü yoktur, aynı zamanda kibir bunları başarmasında ona güç veriyor da değildir! *Böyle başarılar yalnızca toplum duygusunun uyarıcılığı altında gerçekleşebilir.* Dahice bir ürün yalnızca toplum içinde anlam kazanabilir. Yaratılışında kibir olması, ancak o ürünün değerine gölge düşürür, yaratılış sürecini baltalar; gerçekten dahice bir üründe kibirin etkisi büyük olamaz.

Buna karşın, günümüzün toplumsal atmosferinde belli bir dereceye kadar kibirli olmaktan kaçamayız. Bu gerçeğin farkına varmamızın önemi büyüktür. Bunu fark etmekle, uygarlığımızın hassas bir noktasına, kötülük ve felaket denizinde yüzen birçok insanın bitmeyen mutsuzluğuna neden olan bir etkene değinmekteyiz. Bunlar kimseyle geçinemeyen, tüm amaçları kendilerini olduklarından daha büyük göstermek olduğundan hayata

uyum sağlayamayan acınası insanlardır. Kolayca tartışmalara girmelerine şaşmamak gerekir çünkü yalnızca diğerlerinin gözündeki saygınlıklarıyla ilgilenirler. İnsanların karşılaştığı en büyük engellerde asıl güçlüğün birilerinin kibirlerini tatmin etme konusundaki başarısız girişimleri olduğunu görürüz. Kibirin derecesini, etkinlik alanını ve amacına varmada kullandığı araçları belirleyebilmek karmaşık bir kişiliği anlamakta kullanabileceğimiz önemli bir tekniktir. Bunu anladığımızda kibirin toplum duygusu açısından ne kadar sağlıksız olabileceğini de açıklayabiliriz. Kibir ve diğer insanları önemsemenin bir arada bulunması söz konusu olamaz. Bu iki karakter özelliği asla bir araya getirilemez, çünkü kibir, kendi toplum ilkelerinin gölgesinde kalamaz.

Kibirin kaderi içinde saklıdır. Gelişimi, toplu yaşamın yarattığı mantıklı itirazların tehdidi altındadır. Toplumsal hayat ve topluluklar hâlinde yaşama hâli önüne geçilemez mutlak ilkelerdir. Öyleyse, kibir gelişiminin ilk evrelerinde gizlenmeye, farklı bir kabuğa girmeye ve amacına ulaşmak için farklı yollara sapmaya zorlanır. Kibirli bireyin içindeki büyük kuşkular kibirinin gerektirdiği zaferlere ulaşma yolunda onu hep yiyip bitirecektir; çünkü o hayal kurup, derin düşüncelere dalarken zaman uçup gitmektedir. Zaman uçup gittikçe de kibirli birey hiçbir zaman yapabileceklerini sergilemeye fırsatı olmadığı bahanesini öne sürecektir.

Alışagelmiş durumda olaylar şu sırayla gelişir: Söz konusu birey ayrıcalıklı bir konumun peşinde koşar, hayatın akışına uzaktan bakar ve uzaktan diğer insanların etkinliklerini belli bir

güvensizlik içinde gözler çünkü her insan ona bir düşman gibi görünmektedir. Kibirli insanlar bir saldırıp, bir savunmaya geçmek zorundadırlar. Sıkça kuşkuya kapıldıklarını görürüz, mantıklı gibi duran önemli düşüncelerin içinde boğulurlar, bu düşünceler onlara doğru olanı yapıyorlarmış görüntüsü verirler ancak düşünürken asıl fırsatları kaçırırlar, hayatla ve toplumla olan bağları kopar ve herkesin yerine getirmesi gereken ödevleri savsaklarlar.

Onları daha yakından incelediğimizde, kibirin ve kendini binbir farklı biçimde gösteren her şeye ve herkese hükmetmek arzusunun hayatlarının fonunu oluşturduğunu görürüz. Bu kibir her tavırlarında, giyimlerinde, konuşmalarında ve diğer insanlarla ilişkilerinde kendini belli eder. Sözün kısası, nereye baksak kibirli insan tablolarına rastlarız, bunlar kendilerini üstünlük amacına götürecek yolda hangi araçları seçeceklerini bir türlü kestiremezler. Kibirin dışarıya yansıtılması pek de hoş karşılanmayacağından, eğer zeki insanlarsa ve kendileriyle toplum arasındaki, o yadsıdıkları mesafenin de farkındaysalar kibirlerinin dışarıdan fark edilmemesi için her türlü yola başvururlar. Böylelikle dışarıdan son derece alçakgönüllü duran, kibirli olmadıklarını göstermek için giyim kuşamlarına önem vermeyen insanlar ortaya çıkar. Sokrat'ın eski ve yırtık pırtık giysileriyle kürsüye çıkan bir konuşmacıya şöyle seslendiği söylenir: "Atinalı genç adam, kıyafetindeki her sökükten kibirin taşıyor dışarı!"

Kibirli olmadıkları konusunda son derece ikna olmuş insanlar vardır. Kibirin daha derinde olduğunu bilmelerine karşın

yalnızca dış görünüşe bakarlar. Kibir kendini çeşitli biçimlerde sergileyebilir, bireyin toplumsal çevresindeki sahneyi çalma arzusu göstermesi, hep söz hakkına sahip olmayı istemesi ya da sahnenin merkezinde kalma konusundaki becerisine karşılık bir sosyal toplantıyı iyi ya da kötü diye yargılaması gibi. Bu tür bireylerin diğer tipi hiç toplum içine çıkmaz ve bundan mümkün olduğunca kaçınır. Bu toplumdan kaçınma hâli farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Davetleri kabul etmeme,davetlere geç kalma ya da daveti veren bireyi davete katılması için kendine dil dökmek ve türlü iltifatlarda bulunmak zorunda bırakmak, kibirli insanların başvurduğu türlü hilelerden bazılarıdır. Diğerleri ancak belli koşullar altında toplum içine girerler ve kibirlerini "seçkin" görünerek belli ederler. Bunu övünülecek bir özellik sayarlar. Kimileri de kibirlerini *tüm* toplantılarda hazır bulunma istekleriyle gösterirler.

Bunların önemsiz ve küçük ayrıntılar oldukları düşünülmemelidir, ruhun derinliklerine kök salmışlardır. Gerçekte, içinde bu tür olumsuz duygular barındıran bir kişilikte toplum duygusuna yer yoktur; böyle bir insan topluma dost değil, düşman olmaya daha yatkındır. Bu tip insanları tüm çeşitlilikleriyle betimlemek ancak büyük bir yazarın şiirsel yeteneğiyle mümkün olabilir. Biz bunlara yalnızca genel hatlarıyla değinmeye çalışıyoruz.

Her tür kibir örneğinde rastlayabileceğimiz temel itki, kibirli bireyin kendine ulaşamayacağı bir hedef belirlemesidir. Dünyadaki herkesten daha büyük olma amacını güder, bu hedef

içindeki yetersizlik duygusunun bir sonucudur. Kibiri apaçık ortada olan bireyin neleri yapıp, neleri yapamayacağını bilmediğinden kuşku duyabiliriz. Yetersizlik duygularının uyandığı yerde kibirlerinin başgösterdiğinin bilincinde olan bireyler vardır, bu bilinçliliklerini yararlı bir yöne yönlendirmedikçe tek başına bu bilincin hiçbir şeye yararı olmaz.

Kibir, küçük yaşlarda gelişmeye başlar. Kibirin her türlüsünde çok çocukça bir yan vardır, bunun sonucu olarak da kibirli insanlar, bir biçimde çocukça davranışlarıyla bizleri etkilerler. Kibirin gelişimini belirleyen durumlar çok çeşitlidir. Bir çocuk kendini yetersiz eğitim görmüş olmasından dolayı ihmal edilmiş hissedebilir, dayanılamayacak derecede duyusu hissi uyandıran bir önemsizlik duygusu çocuğa hakim olmuştur. Kimi çocukların kibirleri ailelerinden gelir. Ebeveynlerinin de kendilerini diğer insanlardan ayıran, gurur duydukları "aristokrat" bir tavır takındıkları kuşku götürmez.

Ancak bu tavrın altında, bireyin kendini çok özel, diğerlerinden farklı, diğer tüm ailelerden "daha iyi" bir ailede doğmuş, daha "iyi" ve daha "yüce" duyarlılıklara sahip, soyundan gelen bir ayrıcalığı taşıyan bir birey olarak görme çabası yatar, bununla yaşamda belli bir ayrıcalık sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, böyle bir ayrıcalık isteği bireyin hayatına yön verir, davranış tipini ve bu davranış tipine ait ifade biçimlerini belirler. Hayat böyle tiplerin gelişimine çok az elverişli olduğundan, böyle bireylere kızgınlık duyulduğundan ve alaya alındıklarından, bu bireylerin çoğu çekingen bir edayla geri çekilir ve bir münzevi

hayatına ya da eksantrik bir yaşayışa yönelirler. Kimseye karşı sorumlu olmadıkları evlerine kapandıkları sürece bu sarhoşluk hâllerini koruyabilirler ve her şey başka türlü olsaydı amaçlarına ulaşabilecek olduklarına dair inançları kuvvetlenir.

Arada sırada, çok yüksek makamlara varmış yetkin ve önemli bazı bireylerin bu tipe dahil oldukları görülebilir. Ancak bu insanların yeteneklerini yanlış yönde, kendilerini daha çok zehirlemeye yönelik kullanmaları onların yeteneklerini değersiz kılar. Toplumla etkin bir işbirliği içine girmeleri için gerekli koşullar kolay kolay sağlanmaz. Belli bir zaman içinde gerçekleşmesi mümkün olmayan koşullar öne sürerler, bu süre zarfında gerçekten bir şeyler *yaptıklarını* ve *gerçekten* bir şeyler *öğrendiklerini* savunurlar, diğerlerinin işleri onların sistemlerine uygun *yürütmediklerini* gerekçe olarak ileri sürerler. İstedikleri koşulların oluşması daha da havadan sudan nedenlerden dolayı olanaksızlaşabilir. Örneğin erkekler erkek gibi olsalar ya da kadınlar böyle olmasalar her şeyin yolunda gideceğini öne sürerler. Bu koşullar en iyi niyetli girişimlere karşın oluşmayabilirler! Öyleyse bunların, tıpkı bireyi boşa geçirdiği zamanı düşünme zahmetinden kurtaran uyuşturuculara benzeyen yalın oldukları sonucuna varmamız gerekmektedir.

Bu insanlarda ileri derecede düşmanca duygular mevcuttur ve diğer insanların kederleri ve acılarını hafife alma eğilimleri vardır. Bu onlara büyüklük kompleksi aşılayan bir düzenektir. İnsan doğasını çok iyi tanıyan La Rochefoucauld birçok insanın, "Başka insanların acılarına kolaylıkla katlanabildiklerini" söyle-

miştir. Toplum düşmanlığı kendini çoğunlukla sert ve eleştirel bir tavır biçimde gösterir. Toplum düşmanı bireyler sürekli dünyayı suçlamakta, eleştirmekte, alaya almakta, yargılamakta ve kınamaktadırlar. Hiçbir şeyden hoşnut olmazlar. Buna karşın kötü olanın farkına varıp onu kınamak yetmez! Birey kendine şu soruyu sormalıdır: "Ben çevremdekileri düzeltmek için ne yaptım?"

Kibirli karakter yapısındaki insanlar hilelerle diğer insanların üzerine çıkarak ve karakterlerini asit gibi yakıcı eleştirilerle delip geçerek tatmin olurlar. Böyle bireylerin bu amaçlarına ulaşmakta bazen iyi yöntemler geliştirdiklerini ve bu konuda uzmanlaştıklarını görmek şaşırtıcı olmaz. Çok zeki, hazırcevaplıkları göze batan kimi insanlar bu tipe dahildir. İnsan binbir tür yolla kötülük yapabileceği gibi, zekâsı ve hızlı kavrayışıyla da kötülükte bulunabilir, tıpkı bunu yaparak hem eğlenen hem de zarar verici olan hicivciler gibi.

Bu bireylerin, eleştiriye kapalı, aşağılayıcı ve küçültücü tavrı oldukça bildik bir karakter özelliğidir. Buna aşağılama kompleksi diyoruz. Bu kompleks kibirli insanın saldırı noktasını açıkça göstermektedir: Karşısındaki insanın değeri ve önemi. Aşağılama eğilimi bireyin diğer insanları küçültmekle üstünlük duygusuna varma çabasıdır. Bir başkasının değerinin farkına varması, kibirli insanın kişiliğine karşı bir hakarettir. Yalnızca bu gerçekten yola çıkarak önemli sonuçlara varabilir, zayıflık ve yetersizlik duygusunun kibirli bireyin kişiliğinde ne kadar kök saldığını daha iyi anlayabiliriz.

Kimse bu lekeden arınmış olmadığından bu tartışmayı kendimize bir ölçüt olarak alabiliriz, içimizde binlerce yıldır kök salmış geleneği kısa bir zamanda bir kenara atamasak da bunu yapabiliriz. Zararlı ve tehlikeli oldukları ortada olan önyargılara saplanıp kalmazsak ilerleme yönünde bir adım atmış oluruz. Kendimizden farklı olan insanlardan uzak durmayı yeğleriz. Buna karşın ellerimizi birleştirmemiz ve işbirliği yapmamız doğanın bir kanunudur. İşbirliğini son derece gerekli kılan çağımızda bireysel kibire dair çekişmelere yer yoktur. İşte tam da bu zamanda hayata karşı kibirli bir tavır iyice göze batar ve yakışıksız kaçar, kaldı ki her geçen gün kibirin bireyi nasıl başarısızlığa götürdüğüne, nasıl toplumunun oklarının hedefi hâline getirdiğine ve nasıl onu toplumun hoşgörüsüne muhtaç ettiğine tanık oluruz. Kibire karşı alınan tavır hiçbir zaman bugün olduğu kadar sert olmamıştır. Biz de, en azından kibirin daha olumlu biçemlerini ve daha olumlu sergilendiği durumları araştırabiliriz, madem kibirlilikten kaçış yok, o zaman en azından bu kibiri toplumun refahı için yönlendirebiliriz!

Şimdi vereceğimiz örnek, kibirin dinamiklerini çok iyi sergilemektedir. Kız kardeşlerinin en küçüğü olan genç bir kadın çocukluğundan beri çok şımartılmıştır. Annesi gece gündüz başında olmuş ve her arzusunu yerine getirmiştir. Bu ilginin sonucunda, fiziksel olarak da güçsüz olan bu en küçük çocuğun istemleri müthiş boyutlara ulaşmıştır. Günün birinde bu kız, annesinin ne zaman hasta olsa çevresine karşı emirler yağdıran bir tavır takındığını fark eder, genç kadın hastalığın değerli bir koz olabileceğini anlar.

Çok geçmeden normal ve sağlıklı insanların hastalığa karşı gösterdikleri hoşnutsuzluk onda yitip gider, onun için artık zaman zaman kendini kötü hissetmek o kadar da sevimsiz bir durum değildir. Kısa bir zaman sonra hastalık konusunda her istediği an hasta olabilecek kadar uzmanlaşır, özellikle de herhangi bir şeye ulaşmayı arzu ettiğinde. Ne yazık ki sürekli bir şeylere ulaşma arzusunda olduğundan, yakın çevresinin yanındayken hiç durmadan hasta olur. Bu "hastalık kompleksi"nin örnekleri çocuklarda ve hastalık sayesinde daha güçlü olduklarını hisseden, ailelerinin ilgi odağı olabileceklerini ve onlar üzerinde sınırsız bir egemenlik kurabileceklerini kavrayan yetişkinlerde sıkça görülmektedir. Kırılgan ve zayıf insanlar söz konusu olduğunda bu yolla güce pek çok farklı biçimde ulaşabilecekleri söylenebilir, doğal olarak da güce varmakta bu yolu seçen bireyler yakınlarının sağlıkları için gösterdikleri ilgiyi tatmışlardır.

Böyle durumlarda birey amacına varmak için ufak tefek oyunlar oynayabilir. Örneğin birey az yemek yer, sonuç olarak da kötü görünür, aile de hasta aile üyesine lezzetli yemekler pişirmek için dört dönerler. Sonuç olarak da başında hep birilerinin dönmesi arzusu bu bireyde gelişir. Bu tür insanlar yalnız kalmaya dayanamazlar. Yalın olarak, kendilerini hasta hissederek ya da risk altına girerek aradıkları ilgiye ulaşırlar. Bu durum bireyin, kendini tehlikeli bir durum ya da bir hastalıkla özdeşleştirmesiyle kolayca sağlanabilir.

Bireyin kendini bir şeyle ya da bir durumla özdeşleştirmesine empati diyoruz. Kendini sanki gerçekten var oluyormuş

duygusu veren durumların içinde bulduğumuz rüyalar buna güzel bir örnektir. "Hastalık kompleksi"nin kurbanları bir kez bu güç kazanma yöntemini benimsediklerinde, diğer insanlarda hasta oldukları izlemini kolayca uyandırırlar, bunu öyle zekice yaparlar ki hiç kimse ortada bir yalan, bir çarpıtma ya da hayal olduğunu öne süremez. Bir durumla özdeşleşmenin sanki gerçekten o durumun var olduğu etkisini yarattığını biliyoruz. Böyle bireylerin gerçekten kusabildiklerini ya da gerçek bir kaygı yaratabildiklerini biliyoruz, sanki gerçekten mideleri bulanıyormuş ya da tehlike altındaymışlar gibi bunları yapabilmektedirler. Genellikle böyle semptomlara kendileri de aldanırlar. Örneğin, az önce söz ettiğimiz genç kadın bazen, "sanki her an apopleksiye bağlı bir felç geçireceğim" diye korktuğunu belirtmiştir. Bir şeyi dengeleri alt üst olacak kadar berrak bir biçimde hayal edecek insanlar vardır, burada kimse bir imgelemden ya da canlandırmadan söz edemez. Tek gereken bu hastalık uzmanlarının bir kereliğine çevrelerini herhangi bir hastalıkla, ya da hiç olmazsa nevrotik semptomlarla etkilemelidir. Bir defa bunlardan etkilenen her bir birey "hasta"nın başucunda kalmalı, onunla ilgilenmeli ve iyi olana kadar başında beklemelidir. Herhangi bir yakınının hastalığı her normal insanın toplum duygusunu sınar. Bu gerçek daha öncesinde betimlediğimiz bireyler tarafından kötüye kullanılır ve güç kazanmaya alet edilir.

Böyle durumlarda, toplumun ve toplu yaşamanın bireyin diğer insanları da göz önünde bulundurmasını zorunlu tutan yasalara bir karşı çıkış vardır. Betimlemesini yapmakta olduğumuz bu insanlar, bir kural olarak diğer insanların acılarını ve

mutluluklarını anlayamazlar. Böyle bir insanın komşularının haklarını çiğnememesi güçtür, komşularına yardımcı olmaksa zaten çıkarlarıyla bağdaşmaz. Bazen, müthiş çabaların sonucu olarak eğitimin ve kültürün tümden seferber edilmesiyle hayatta başarılı olabilmektedirler; sıklıkla çabalarını dışarıya diğer insanların mutluluğunu düşünüyorlarmış izlenimini vermeye yöneltirler. Aslında davranışlarının temelinde kendini beğenmişlik ve kibir yatar.

Sözü geçen genç kadın için de bu durum geçerlidir. Görünürde, yakınlarına ilgisi sınırsızdır. Annesi yatağına kahvaltısını yarım saat geç getirmeye görsün, hemen kaygılanır ve huzursuzluk duyar; böyle bir durumda kocasını annesinin başına bir şey gelip gelmediğini araştırması için görevlendirmedikçe içi rahat etmez. Bir zaman sonra annesi genç kadının kahvaltısında tam zamanında bulunmayı ilke edinmiştir. Benzer bir durum kocası için de geçerlidir. Bir işadamı olarak, müşterilerini ve ortaklarını bir dereceye kadar düşünmektedir tabii, ancak eve birkaç dakika gecikse karısını sinirsel çöküşün eşiğinde, kaygıyla titrerken, ter içinde, üzgün, aklına çok kötü şeyler getirmiş olmaktan yakınıyor hâlde bulur. Zavallı kocaya, annesini örnek alıp kendini dakik olmaya zorlamaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır.

Birçok insan bu kadının yaptıklarından bir çıkarı olmadığı ve bunların gerçekte büyük zaferler olmadıkları itirazında bulunabilir. Buna karşın bütünün küçük bir kesitini betimlediğimiz unutulmamalıdır; bu kadının hastalığı, "Dikkat edin!" diyen bir uyarı işaretinden başka bir şey değildir. Bu hayatındaki tüm iliş-

kilerinin bir göstergesidir. Bu yalın araçla çevresindeki herkesi işbaşına geçirmektedir. Çevresi üzerinde egemenlik kurmaya dair sınırsız arzusunun tatmininde kibirinin tatmini asıl rolü oynamıştır. Böyle bir bireyin amacına ulaşmak için neler yapabileceğini bir düşünün! Tavır ve davranışının, bunlar için ödediği ağır bedeli fark ettiğimizde onun için mutlak bir gereklilik hâlini aldığı sonucunu çıkarmak zorunda kalırız! Her sözüne koşulsuz ve anında uyulmadığı zaman sakin bir hayat süremezdi. Ancak evlilik yalnızca bir kadının kocasını dakik hâle getirmesinden ibaret değildir. Kaygılı davranışlarıyla emirlerini nasıl daha da etkin hâle getireceğini öğrenen bu kadının insanları emirleriyle yönetmesi binlerce başka konuyla da bağlantılıdır. Görünürde başkalarının mutluluğuyla son derece ilgilidir, ancak herkes kayıtsız koşulsuz onun sözüne uymalıdır. Buradan ancak tek bir sonuca varabiliriz, bu ilgisi kibirinin tatmini için kullandığı bir araçtır.

Böyle bir ruhsal tavrın, bireyin isteğini gerçekleşmesinin arzu ettiği şeyden daha önemli hâle gelecek kadar abartılı boyutlara ulaşması olağandır. Bunu, egotizmi yalnızca o an aklından geçen, geçici bir isteğin gerçekleşmesinden başka bir şey düşünmeyecek kadar sınırsız olan altı yaşında bir kız çocuğunun durumuyla örneklendirelim. Yaşıtlarının önüne geçmek için yeteneklerini sergileme arzusu davranışlarına işlemiştir. Bu öne geçme arzusu bu kızın etkinliklerinin bir sonucudur. Kızıyla hep iyi bir ilişki kurma arzusunda olan annesi bir defasında en sevdiği tatlıyı getirerek kızına bir sürpriz yapmak istemiştir, ona, "Sana bu tatlıyı getirdim, çünkü bunu ne kadar sevdiğini biliyorum" diyerek tatlıyı ona sunmuştur. Küçük kız tabağı yere atıp, kekin

üstünde tepinmiş ve "Ama ben onu istemiyorum çünkü *sen* onu bana veriyorsun, ben onu yalnızca *ben* istediğim zaman isterim." Bir başka seferinde annesi kızına öğle yemeğinde kahve mi süt mü istediğini sormuştur. Küçük kız kapıda durup duyulabilecek biçimde, "Kahve derse süt, süt derse kahve içeceğim" diye mırıldanmıştır.

Bu aklındakileri açıkça ifade eden bir çocuktur, ancak bu sınıfa dahil olup, düşüncelerini bu kadar açıkça ifade etmeyen birçok çocuk vardır. Belki de bu özellik bir dereceye kadar tüm çocuklarda bulunur, bu çocukların arzularına ulaşmaları da güç olabilir, bu yolda ilerlemek onlara hiçbir şey kazandırmasa da, bu yüzden acı çekip mutsuz da olsalar, bunu yaparlar. Çoğu zaman bu çocuklar kendi yollarını çizme ayrıcalığının gelişmesine izin verilmiş çocuklardır. Günümüzde bu gelişim için geçmişe oranla daha elverişli koşullar söz konusudur. Bunun sonucu olarak diğer insanlara yardımcı olmaktansa, çoğunlukla kendi yollarında gitme arzusunda olan yetişkinler ortaya çıkmıştır. Kimileri kibir konusunda öyle ileri gitmişlerdir ki, başkalarının önerisi olan hiçbir şeyi yapılacak ve yapılmasıyla bireyi mutlu edecek en doğru iş de olsa yapamayacak hâle gelmişlerdir. Bu insanlar itirazlarını ve karşıt düşüncelerini belirtmek için karşılarındaki bireyin sözlerini bitirmesini bile bekleyemeyen insanlardır. Bunun yanında "evet!" demek isterken "hayır!" diyecek kadar kibirlerinin boyunduruğu altında olan insanlar vardır.

Bireyin hep bildiği yolda ilerlemesi, her zaman olmasa da, yalnızca aile ortamı içinde olanaklıdır. Yabancılarla dostça ve

sıcak ilişkiler kuran birçok birey vardır. Bu ilişkiler uzun sürmez, hızla sonlanır, zaman zaman da arkasının geldiği olur. Hayat sürdükçe insanlar bir araya gelirler, herkesin kalbini kazanan insanlara da rastlanır, ancak kalpleri fethettikten sonra onları yüzüstü bırakırlar. Pek çok insan etkinliklerini aileyle sınırlandırmaya çalışır. Aynı süreç hastamız için de geçerli olmuştur. Çekici karakteri sayesinde evinin dışında hoş bir insan olarak tanınmıştır, herkesce sevilmektedir, ancak evin dışında kısa bir süre kalmakta, hemen eve dönmektedir. Ailesinin yanına dönme arzusunu kendini oynadığı türlü oyunlarda göstermektedir. Bir davete katıldığında başı ağrır (bunun nedeni toplantılarda mutlak güç duygusunu evdeki kadar yüksek bir düzeyde tadamamaktır) ve geri dönmek zorunda kalır. Bu kadın hayatındaki temel soruna, yani kibirinin tatmin olması amacına, aile hayatı dışında bir çözüm getiremediğinden, ne zaman gerekli olsa ailesinin yanına dönecek nedenler uydurmaya zorlanmıştır. Ne zaman yabancılarla yan yana gelse kaygıya ve heyecana kapılacak kadar da ileri gider. Bir süre sonra tiyatroya da gidemez olur, sokağa da çıkamaz çünkü bunu yaptığında tüm dünyanın isteklerine boyun eğdiği duygusunu yitirir. Aradığı ortamı ailesi dışında bulamaz, özellikle de sokakta. Sonuç olarak yanında "maiyeti" olmadan evinden çıkma konusundaki hoşnutsuzluğunu ilân eder. Hoşlandığı ideal ortam, sürekli olarak sağlığıyla ilgilenen ilgili insanlarla çevrili olduğu ortamdır. İncelememizin gösterdiği gibi bu davranış modeli onda çocukluğundan beri vardır.

Ailenin en küçük, en zayıf, en sık hastalanan ve diğerlerinden daha çok pohpohlanması ve ilgi gösterilmesi gereken çocu-

ğudur. El üstünde tutulan çocuk olarak konumuna sıkı sıkıya sarılır ve bedeli ne olursa olsun her durumda bu konumunu korumaya girişmiştir, böylece bu tip davranışa karşı sertçe yanıt veren hayatın değişmez koşullarına ters düşmüştür. Son derece belirgin olduğundan kimsenin yadsıyamayacağı huzursuz ve kaygılı hâlleri kibir sorununun çözümünde yanlış yolda olduğunu sergilemektedir. Çözümden uzaktır, çünkü kendini toplumsal hayatın şartlarına uydurmak istememiştir, bunun sonucunda da bu sorunu çözmekten aciz olduğu öyle açık bir biçimde kendini göstermiştir ki sonuçta bir psikiyatrın yardımına başvurmuştur.

O andan itibaren bu kadının, yıllar boyunca büyük bir dikkatle yapılandırdığı tüm üstyapıyı ortaya çıkarmak gerekiyordu. Görünüşte yardım almak için psikiyatra başvurmuş da olsa, aslında değişmeye hazır olmadığından müthiş bir direncin üstesinden gelinmeliydi. Gerçekten arzu ettiği şey, sokaklarda peşini bırakmayan, o azap veren kaygı hâline girerek bedel ödemeksizin ailesine eskiden olduğu gibi hükmetmekti, ancak bu ikisi birbirinden ayrılmıyordu! Bu kadına, avantajlarının keyfini sürmek, dezavantajlarının da önüne geçmek istediği bilinçsizce yürüttüğü o tavrın, kendini nasıl tutsak ettiği gösterilmiştir.

Bu örnek, ileri derecede kibirin nasıl ömür boyu sürecek bir yük hâline geldiğini, bir insanın tam olarak gelişmesine engel olduğunu ve sonunda bireyi çökerttiğini açıkça göstermektedir. Hastanın gözü yalnızca avantajları gördüğünden olup biteni açıkça anlayamaz. Bu nedenlerden dolayı çoğu insan hırslarını ya da daha doğrusu kibirlerini olumlu bir karakteristik olarak görür-

ler, çünkü bu karakter özelliğinin bireyde sürekli olarak bir tatminsizlik duygusuna yol açtığını, onu huzursuz ettiğini ve uykusuz bıraktığını anlamazlar.

Savımızı, kanıtlamak için bir örnek daha verelim. Yirmi beş yaşındaki genç bir adam, final sınavlarına girmesi gerekirken bu sınavlara girmemiştir çünkü konuya olan tüm ilgisini yitirmiştir. Son derece huzursuz bir ruh hâliyle kendi değerini küçümser olmuştur, bu düşünce onda öylesine yer etmiştir ki sonunda sınavlara giremeyecek hâle gelmiştir. Çocukluğuna ait anılar, gelişimine anlayışla yaklaşamamalarının kendine büyük zorluklar yaşatmış olduğu ebeveynlerine yönelik ağır sitemlerle doludur. Bu ruh hâli içindeyken tüm insanların değersiz olduklarını ve kendine hiçbir yararları olmadığını da düşünmüştür, bu biçimde kendini daha da soyutlamıştır.

Kibir, yeteneğini sınayan her tür sınavdan kaçması için onu gerekçelerle ve özürlerle donatan itici güç olmuştur. Tam da final sınavları öncesinde bu dayanılmaz düşüncelere yenik düşmüş, isteksizliğinin ve sahne korkusunun ıstırabı içinde sınavlara giremeyecek hâle gelmiştir. Tüm bunlar onun için son derece önemliydi çünkü o sırada dişe dokunur bir işe girişmediği takdirde "kişilik duygusu" ve kendine verdiği değer zarar görmeyecekti. Bu can simidini hep yanında taşıyordu! Bu kurtarıcıyla hep güvendeydi, yetersizliğinin ardında hastalık ve kör talihin olduğu düşüncesiyle teselli buluyordu. Bu tavırda kibirin, bireyin kendini sınamasını engelleyen farklı bir türünü buluyoruz. Bu tür bir kibir tam da yeteneğinin sınanmasına dair bir karar alması gerek-

tiğinde yolunu değiştirmesini sağlamaktadır. Onun düşündüğü yenilgide yitireceği ünüdür, bu yüzden yeteneğinden kuşku duymaya başlar, artık karar alma konusunda kendine güveni olmayan o insanların sırrına ermiştir.

Hastamız bu tür insanlar grubuna dahildir. Kendine dair söyledikleri gerçekten de hep o insanlardan biri olduğunu göstermektedir. Ne zaman bir karar alması gerekse kararsızlığa kapılır ve güçten düşer. Hareketlerini davranış modellerini gözeterek ele aldığımıza göre, bu gencin bu tavrı kendinin ilerlemesini durdurmayı, frenlemeyi arzuladığını göstermektedir.

Bu genç, ailenin en büyük çocuğudur ve dört kız kardeşin arasında tek erkek çocuktur, bunun yanında üniversite eğitimine yönlendirilen tek çocuktur. Bir anlamda ailenin büyük umutlar bağladığı gözdesi olmuştur. Babası hırsını kamçılamak konusunda hiçbir fırsatı kaçırmamıştır ve ona ileride başaracağı büyük işlerden söz açmaktan hiç usanmamıştır. Bu oğlan dünyadaki herkesin önüne geçme arzusunu en başından beri içinde barındırmıştır. Final sınavları gelip çattığında, kuşkuya ve kaygıya kapılmış hâlde kendinden beklenen başarıyı gerçekten gösterip gösteremeyeceği ikileminde yalpalanmıştır. Kibir imdadına yetişir ve onu geri çekilmeye yöneltir.

Bu olay bize ileri derecede kibir duygusunun geliştiği yerde ilerlemenin de olanaksız hâle geleceğini göstermektedir. Kibir, toplum duygusuyla çatışır ve bu ikisinin kıyasıya çatışmasından kaçmak olanaksızdır. Bu gerçeğe karşın kibirli insanların nasıl daha küçük yaşlarda toplum duygusundan adım adım uzaklaştık-

larını ve kendi kabuklarına çekilmeye çabaladıklarını gözlemleyebiliriz. Bu bireyler bize fantezileri doğrultusunda bir şehir planı çizip sonra bu şehirde gezinmeye başlayan, düşlemsel olarak yerleştirdikleri binaları hayali plânlarına uygun olarak aramaya koyulan insanları anımsatırlar. Doğal olarak asla aradıklarını bulamazlar! Suçlanan da zavallı gerçeklik olur. Bu bir egoistin, kibirli bir insanın muhtemel kaderidir. Bu birey, zor kullanarak, hileyle ya da hainlikle diğer insanlarla olan tüm ilişkilerinde bu ilkeye bağlı kalmaya çalışır. Diğer insanların yanıldıklarını ve hata yaptıklarını söyleme fırsatını kollar. Başkalarından daha zeki ve daha üstün olduğunu diğer insanlara ya da hiç olmazsa kendine kanıtlamayı başardığında mutlu olur. Ancak çevresindeki insanlar onun bu hezeyanlarını dikkate almazlar, böylelikle onunla çatışmaya girmeyi kabul etmiş olurlar. Çarpışmanın yönü yenilgiden zafere doğru kayar ve her şey son bulduğunda kibirli dostumuz haklılığı ve üstünlüğüne ikna olur.

Bunlar, herkesin inanmak istediğini hayal edebilmesini sağlayan ucuz numaralardır. Söz ettiğimiz durumda olduğu gibi çalışması, kendini kitaplardaki bilgeliğe teslim etmesi ya da gerçek değerini açığa çıkaracak bir sınava karşı direnmemesi gereken bir birey, yanlış bir bakış açısıyla kendi eksikliklerinin farkına varır. Durumu gözünde çok büyütür ve sonuçta hayattaki tüm mutluluğunun ve başarısının tehlike altında olduğuna inanır. Durumu bunu gerektirdiğinden de hiçbir insanın kaldıramayacağı bir gerilim altına girer.

Her yeni ilişki onun için büyük bir olay hâline gelir, her sözü, her sözcüğü onu zaferine ya da yenilgisine yaklaştırması ölçüsünde değerlendirir. Bu, kibiri, hırsı, yanlış umutları hayattaki davranış modeli hâline getirmiş bireyi adım adım yeni güçlüklerin içine iten ve onu hayatındaki gerçek mutluluktan yoksun bırakan sürekli bir çatışma hâlidir. Mutluluğa, ancak yaşama dair uygun koşullar oluştuğunda ulaşılabilir, ancak bu *gerçek* ve kaçınılamaz koşullar bir kenara itilirse, birey kendi elleriyle mutluluk ve neşeye açılan yolları tıkar ve başkalarını tatmin eden ve onlara mutluluk veren tüm konularda başarısız olur. Yapabileceği en iyi şey diğerlerinden üstün biçimde ve onlar üzerinde egemen olduğunu hayal etmektir, elbette bu hiçbir biçimde mümkün olmaz.

Eğer böyle bir üstünlüğü eline geçirmiş olsa, kendini bu üstünlüğü konusunda kuşkuya düşürmeyi zevk sayacak insanları çevresine toplamakta zorlanmazdı. Bunun bir panzehiri yoktu. Hiçkimse bir başkasının üstünlüğünü kabul etmeye zorlanamaz. Geriye kalan tek şey zavallı adamın kendine dair bulanık ve belirsiz yargısıdır. Bir birey böyle bir yaşam tarzını benimsediğinde, o bireyin diğer insanlarla ilişkiye geçmesi ve gerçek bir başarıya ulaşması zordur. Bu oyunda kazanan yoktur! Oyuncular hep saldırıya ve yıkıma maruz kalırlar. Her zaman büyük ve üstün görünmek gibi tatsız uğraşıları vardır!

Bir insanın diğer insanlara hizmet vererek haklı bir üne varmış olması bambaşka bir durumdur. Böyle bir insan onuru kendiliğinden kazanır ve eğer buna itirazı olan birileri ortaya

çıkarsa, yaptıkları muhalefet çok az ses getirir. Bu birey sahip olduğu onuru yanına alıp sessiz kalabilir, kaldı ki her şeyini kibiri üstüne bina etmemiştir. Buradaki belirleyici nokta bireyin kendi kişiliğini yükseklere çıkarma çabası olarak da görebileceğimiz benmerkezcil tavırdır. Kibirli birey hep beklenti ve kazanç peşindedir. Şimdi kibirli bireyimizi toplum duygusu gelişkin olan, hayatını "Ben başkalarına ne verebilirim?" sorusunu kendine sorarak geçiren bu bireyle karşılaştırın, ikisinin karakterleri ve değerleri arasındaki büyük farklılıklar hemen gözünüze çarpacaktır.

Böylece insanların binlerce yıl önce vardıkları bir düşünceye varmış oluyoruz. Bu düşünce İncil'deki şu ünlü dizede ifade edilmiştir: "Vermek, almaktan daha kutsaldır." Eğer bu sözlere insan doğasındaki büyük deneyimimiz çerçevesinde bakarsak, o sözlerle kastedilenin bir tavır ve ruh hâli olarak verici olmak olduğunu fark ederiz. Verme, hizmet etme ve yardım etme tavrı, insanlara bir giderme duygusunu ve tanrılara özgü bir ruhsal uyumu bahşeder.

Diğer yandan açgözlü insanlar genellikle tatmin olamazlar, mutlu olmak için ne yapmaları, neye sahip olmaları gerektiği düşüncesi onlarda saplantı hâline gelmiştir. Başkalarının eksikliklerini ve gereksinimlerini hiç dikkate almayan başkalarının şanssızlıklarından mutluluk çıkaran açgözlü insanın kitabında yaşamla uzlaşmaya ve barışmaya yer yoktur. Egoizminin belirlediği kurallara diğer insanların kayıtsız koşulsuz uymalarını ister. Var olan cennetten farklı bir cenneti, farklı bir duygu ve düşünce tarzını

benimser, uzun lafın kısası tatminsizliği ve kendini beğenmişliği ona dair diğer her şey gibi sevimsizdir.

Kibirin daha başka, daha biçemleri de da vardır. Bu tür kibir, dikkat çekici giysiler giyen ya da önemli insanlar oldukları düşüncesiyle hareket ederek cesur bir görüntü sergilemek uğruna gülünç aksesuarlar takıp takıştıran insanlarda görülür. Bu insanların tavrı belli bir gurur ve onur aşamasına ulaşınca kendini diğerlerinden ayırmak için başına uzun bir tüy takan ilkel insanın tavrıyla büyük benzerlik gösterir. Hep modaya uygun, güzel giysiler giymekle tatmin olan insanlar vardır. Bu insanların üzerlerinde taşıdıkları çeşitli aksesuarlar bu bireylerin kibirinin göstergesidirler ve bunlar ürkütücü simgeler ve silahlar gibi düşmanların gözünü korkutmaya yöneliktirler. Bazen bu kibir erotik simgelerde ya da bize saçma gelen dövmelerde ifade bulur. Böyle durumlarda bireyin bir izlenim yaratmaya çalıştığı duygusuna kapılırız, bunu yaparken birey utanmazlık yaftasının kendine yapıştırılmasını göze almış olmalıdır. Bazıları utanmaz tavırlarıyla üstünlük duygusunu tadarlar, kimi insanlar da sert, saldırgan, inatçı davranışlar gösterdiklerinde ya da inzivaya çekilmiş olduklarında bu duyguya kapılırlar. Aslında bu bireyler kötü tavırlardan çok sevecenliğe yakın dururlar, sergilemiş oldukları saldırganlık yalnızca göstermeliktir. Özellikle erkek çocuklarda bazı duyguların oturmadığını görürüz, bu durum toplum duygusuna karşı düşmanca bir tavırdan kaynaklanır. Bu tip bir kibir tarafından yönlendirilen bireyler, diğer insanlara acı çektirmek üstüne kurulu bir rol oynamak isterler, güzel duygulara yönelmeyi hakaret olarak görürler. Onlardan böyle bir şeyi istememiz, tavırlarını

daha da sertleştirmeleri sonucunu getirecektir. Ebeveynler, çocuklarına duydukları acıyı belli ettikçe, çocukların, onların üzüntülerini ifade etmelerinden gelen bir üstünlük duygusunu tattıkları vakalar gördük.

Daha önce kibirin kendini gizlemekten hoşlandığına değinmiştik. Başka insanlara hükmetmekten hoşlanan kibirli insanların bu insanları kendilerine bağlamak için, önce ağlarına düşürmeleri gereklidir. Öyleyse, bir insanın sergilediği dostane, cana yakın tavırların ya da iletişim kurma isteğinin gözümüzü boyamasına izin vermemek gerekir, ancak o bireye zafer peşinde koşan ve bireysel üstünlüğünü koruma amacındaki saldırgan bir insanmış gözüyle de bakmamız gerekmektedir. Bu mücadelenin ilk aşaması bireyin karşısındaki insana güven verip ona hoş sözler söylemesiyle başlar, böylece karşısındaki insan gardını indirir. İlk aşama olan dostça yaklaşımla birlikte saldırganın müthiş bir toplum duygusuyla donatıldığına inanacak oluruz, ikinci aşama maskeyi indirir ve bize hata yaptığımızı gösterir. Bunlar bizi hayal kırıklığına uğratan insanlardır. Bu insanların iki ayrı ruha sahip olduklarını düşünürüz ancak dostane bir yaklaşımı tatsız bir biçimde sonlandıran tek ve aynı ruhtur.

Yaklaşımları sanki bir çeşit spora dönüşmüştür: Ruh yakalama sporu. Bu bireyler kendilerini insanlığa son derece adamış görünürler, bu hâlleri onlarda bir zafer duygusu yaratır. Bu bireyler içtenlikten uzak bir biçimde insanlıktan söz ederler, dışarıdan insanları seviyormuşlar görüntüsü verirler. Ancak bunları tam bir gösteriye dönüştürdüklerinden insan ruhunu gerçekten bilen bir

birey bunlara kanmaz. Suçluları inceleyen İtalyan bir ruhbilimci "Bir insan, ideal insan tavırlarını göstermekte belli bir sınırı aşmışsa, yardımseverliği ve insanlığı göze batacak derecede belirginleşmişse kuşku duymamız yerinde olacaktır," demiştir. Elbette ki bu cümleye belli bir ölçülülükle yaklaşmamız gerekir, ancak bu görüşün geçerli olduğundan emin olabiliriz. Genelde bu tip insanları kolayca fark edebiliriz. Dalkavukluktan kimse haz etmez. Bir zaman sonra rahatsız edici olur, ayrıca insanlar, çevresindekileri bu tür bir yaklaşım sergileyen bireylerden korumaya çalışırlar. Hırslı insanlara böyle bir yöntemle yaklaşmamak gerekir. Daha farklı bir yaklaşım ve kullanışlı bir teknik benimsemek gerekir!

Kitabımın ilk bölümünde normal ruhsal gelişimden sapmalara yol açan durumlara değinmiştim. Bir eğitimcinin bakış açısından bakıldığında güçlükler, çevrelerine karşı saldırgan bir tavrı benimseyen çocukları ele alıyor olmamızdadır. Öğretmen hayatın mantığına dayanan görevlerinin bilincinde olmasına karşın, çocuğa bu mantığı dayatamaz. Bunu yapmasının tek yolu çatışmaya yol açacak durumların oluşmasını engellemek, çocuğa eğitimin nesnesi değil öznesi olarak, sanki öğretmeniyle eşit konumdaki yetişkin bir bireymiş gibi yaklaşmaktır. Böylece çocuğun kendini baskı altında ya da dışlanmış hissetme ve öğretmenleriyle çatışması gerektiğini düşünme hatasına düşmesi güçleşecektir. Bu çatışma hâli, düşüncelerimiz, eylemlerimiz ve karakter özelliklerimiz üzerinde son derece belirleyici olan yanlış yönlendirilmiş hırsı kendiliğinden geliştirir ve önce çatışmalara, sonra

kişiliğin yenik düşmesine, en sonunda da bireyin tümüyle alt üst olup çökmesine neden olur.

İnsan doğasına dair pek çok bilgi edindiğimiz bir kaynak olan masallarda kibirin yol açtığı tehlikelerle ilgili sayısız örnek bulmak mümkündür. Burada, kibirin dizginlenmemiş gelişiminin kişiliği nasıl yok ettiği çarpıcı bir biçimde sergileyen bir peri masalına değinelim. Bu masal Hans Christian Anderson'ın *Sirke Kavanozu*. Öyküde bir balıkçı, bir balığa özgürlüğünü bağışlar, balık da gönül borcu olarak balıkçının bir dileğini yerine getirmeyi vaat eder. Balıkçının dileği gerçekleşir. Buna karşın, balıkçının tatminsiz, hırs küpü karısı balıkçıdan alçakgönüllü dileğini değiştirmesini ve kendini önce bir düşes, sonra bir kraliçe, en sonunda da Tanrı'ya dönüştürmesini ister! Balıkçı kocasını yeniden yeniden balığın yanına yollar, ta ki balık, kadının son isteğiyle çileden çıkıp, balıkçıyı sonsuza dek terk edene kadar.

Kibir ve hırsın gelişiminde sınır yoktur. Kibirli bireylerin huzursuz ruhsal dünyasında olduğu kadar masallarda da iktidar mücadelesinin nasıl Tanrı gibi olma arzusuna dönüştüğünü görmek son derece ilginçtir. Kibirli bir insanın sanki Tanrı'ymış ya da Tanrı'nın vekiliymiş (bu duruma ciddi vakaların çoğunda rastlanır) gibi davrandığını ve ancak gerçekleştirebileceği istekler peşinde koştuğunu anlamak için uzun araştırmalar yapmaya gerek yoktur. Tanrı gibi olma arzuları tüm etkinliklerinde var olan bir eğilimdir ve bu arzu kişiliklerinin de önüne geçer.

Çağımızda bu eğilimin örneklerine çok rastlanır. Spiritüalizmle, ruhsal araştırmalarla, telepati ve benzeri alanlarla ilgilenen

geniş kitle insanlığın sınırlarının ötesine geçmeyi hedeflerler, diğer insanların sahip olmadıkları yeteneklere sahip olmayı arzularlar, hayaletlerle ve ölmüş insanların ruhlarıyla ilişki kurarak zamanın ve mekanın ötesine geçmeyi isterler.

Eğer araştırmalarımızı daha da derinleştirecek olursak insanlığın büyük bir bölümünün kendilerine Tanrı katında küçük de olsa bir yer edinme eğiliminde olduğunu görebiliriz. Halen eğitsel idealleri Tanrısal özelliklere ulaşmak olan okullar vardır. Zaten, geçmişteki her tür dini eğitimin bilinçli ideali bu olmuştur. Şüphesiz, günümüzde kendimize daha mantıklı bir ideal belirlememiz gerekmektedir. Buna karşın, söz konusu eğilimin insanların içinde iyice kökleşmiş olduğu da kuşku götürmez. Psikolojik bulguları bir yana bırakırsak birçok insan, insan doğasına dair ilk kanılarını İncil'deki insanın Tanrı'nın bir yansıması olduğuna dair cımbızla çekip aldıkları cümlelerden edinir. Böyle bir düşüncenin çocuğun ruhunda ne kadar ciddi ve tehlikeli sonuçları olabileceğini hayal edebiliriz. İncil, kuşkusuz; bir insanın yargılarının olgunluğa erişmesinden sonra, idrakının doruğunda hayranlıkla yeniden yeniden okuyabileceği harika bir yapıttır. Buna karşın çocuklara İncil'i öğretmememiz, öğretiyorsak da en azından yorumlar eşliğinde öğretmemiz gerekir, böylece çocuk hayatta mutluluğu yakalamayı öğrenir, sihirli güçlere sahip olduğunu düşünüp Tanrı'nın yansıması olduğu düşüncesiyle herkesin kendine köle olması isteminde bulunmaz.

Tanrısallığa olan açlıkla yakından ilintili bir konu da her hayalin gerçekleştiği peri masalları ütopyası idealidir. Çocuklar

bu tür pembe tablolara çok da prim vermezler. Buna karşın sihire olan müthiş ilgilerini göz önüne alırsak, kolayca kendilerini akıntıya kaptırıp bu tür fantezilerin içine dalacaklarına kuşku yoktur. Büyü yapma, diğer insanları büyüyle etkileme fikri birçok insanda vardır ve yaşlandıkları zamanlarda bile görülebilir.

Bir açıdan hiçbir insan düşüncelerinde tümüyle özgür değildir, örneğin kadınların erkekler üzerinde sihirli bir etkisi olduğuna dair batıl bir inanç mevcuttur. Cinsel partnerlerinin büyülü etkisi altındaymış gibi duran erkeklere rastlanabilir. Bu batıl inanç bizleri, kadının daha da güçlü olduğu eski zamanlara götürür. O günlerde yaptığı küçük bir hatadan dolayı cadı ya da büyücü damgasını yeme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu önyargı bir kabus gibi bütün Avrupa'yı sarmıştı ve yıllarca Avrupa tarihine damgasını vurmuştu. Bu yanılgının bir milyon kadın kurbanı olduğu anımsanırsa, kimse basit bir yanlış anlamadan söz edemez. Bu batıl inancın etkisini ancak Engizisyon'un ve Dünya Savaşı'nın yol açtığı dehşet veren olaylarla kıyaslayabiliriz.

Bir insanın kibirini dini yönden tatmin arzusunu kötüye kullanarak tatmin edişi de, Tanrısallaşma arzusunun bir uzantısıdır. Bu eğilimin ruhsal yıkıma uğramış bireyin kendini diğer insanlardan ayırıp Tanrı'yla bireysel bir diyaloga girmesi (!) açısından ne kadar önemli olduğuna değinmemiz yeterli olacaktır. Böyle bir birey, dindar kulunun Ortodoks ayinler eşliğinde okuduğu dualara yanıt olarak kendini kulunun mutluluğuyla bizzat ilgilenmek zorunda hissederek Tanrı'ya yakın olduğunu düşünür. Böylesi bir dini istismar, tamamen psiko-patolojik bir du-

rum olduğundan gerçek dinden çok uzak bir yerde bulunur. Bir duayı baştan sona okumadan uyuyamayan insanlar vardır, eğer bunu yapmazlarsa bir yerlerde bir insanın, kötü kadere kurban olacağını düşünürler. Bu uyduruk, sabun köpüğü gibi tutarsız düşünceyi tersine çevirirsek şu ifadeye varırız: "Ben dua edersem, o bireye de bir zarar gelmez." Bunlar bireyin kolayca sihirli bir üstünlüğe varmasının yollarıdır. Bu kolay numarayla bir insan gerçekten de bir başkasının hayatının belli bir döneminde başına gelecek bir şanssızlığı tersine çevirmesi mümkün olabilir. Bu tip dindar bireylerin gündüz gözüyle gördükleri rüyalarda insanlığın ölçülerinin ötesine geçen benzer çıkışlara rastlayabiliriz. Bu bireylerin hayallerinde yanlışlıkları düzeltmekten uzak boş kahramanlık hayalleri vardır, ancak bu hayaller bireyin gerçeklerle ilişkisini engellemeyi çok iyi başarırlar.

Uygarlığımızda sihirli bir güce sahip gibi görünen tek bir şey varsa, o da paradır. Birçok insan parayla bir insanın her şeyi yapabileceğine inanır. Öyleyse bu bireylerin aklının hep para, mal ve mülkte oluşu garip bir durum değildir. Bu insanlardaki durdurak bilmeyen dünyevi şeylere sahip olma çabası böylece anlaşılır hâle gelmektedir. Bu hâlleri bize neredeyse patolojik görünür. Yine burada, görünürdeki sihir gücünü arttırmak amacıyla bireyin sahip olduğu malları çoğaltması kibirin bir başka çeşididir. Çok zengin olmasına karşın para peşinde koşan varlıklı bir adam, kendinde baş gösteren hezeyanlı bir deliliğin ilk evrelerinde şöyle demiştir: "Benim yeniden yeniden cazibesine kapıldığım güç paradır!" Bu adam, bazı şeylerin farkına varmıştır, ancak çoğu birey bu gerçeğe akıl erdirmeye cesaret edemez. Günümüz-

de güç sahibi olmak, para ve mal edinmeyle yakından bağlantılıdır. Uygarlığımızda para ve mal arzusu gütmek son derece doğal karşılanır, öyle ki altın peşinde koşan bireylerin çoğunun kibirleri tarafından yönlendirildikleri gerçeğine kimse dikkat etmez.

Bitirirken, daha önce söz etmiş olduğumuz kibirin çeşitli yönlerini bir arada sergileyen ve aynı zamanda kibirin başı çektiği bir başka olgu olan çocuklarda görülen suç işleme eğilimini anlamımızı sağlayacak bir vakaya değinelim. Bu olayın kahramanları; biri oğlan, biri kız olan iki kardeştir. Küçük oğlan yeteneksiz görülmektedir, buna karşın ablası çok yetenekli oluşuyla tanınmaktadır. Erkek çocuk rekabeti sürdüremeyeceği yerde yarıştan çekilmiştir. Çevresindeki herkesin, onun önündeki engelleri kaldırmaya çaba harcamasına karşın geriye çekilmiştir. Bunun yanında yeteneksiz olduğuna inanıyor olmasından gelen ağır bir yükü omuzlarında taşımaktadır. Ona, çocukluğunun ilk dönemlerinden beri kız kardeşinin hayattaki her tür güçlüğü kolayca alt edebileceği ancak kendinin yalnızca önemsiz işleri görmeye uygun olduğu söylenmiştir. Böylece, kız kardeşinin sahip olduğu daha iyi konum yüzünden insanlar, bu çocuğun (gerçekte öyle olmamasına karşın) yeteneksiz olduğuna inanır olmuşlardır.

Çocuk, bu büyük yükün ağırlığı altında okula başlar. Ne pahasına olursa olsun yeteneksizliğinin ortaya çıkıp fark edilmesini önleme amacında, karamsarlığa yatkın bir çocuktur. Yaşı büyüdükçe aptal çocuğu oynamaya zorlanmadan, kendine bir yetişkin gibi davranılması arzusu içinde kök salmıştır. On dört yaşında yetişkinlerin bulundukları çevrelerde sıkça boy gösterir

olmuştur, ancak derin aşağılık duygusu onu nasıl büyümüş de küçülmüş bir beyefendi gibi davranabileceğinin yollarını aramaya zorlayan bir baş belası olmuştur.

Günün birinde fuhuşla tanışmıştır, o günden bu yana fahişelerle birlikte olmuştur. Fahişelere olan ilgisi para harcamasını gerektirdiğinden, bunun yanında yetişkinliğe öykünmesi babasına para için yalvarmasını önlediğinden, ne zaman paraya gereksinimi olsa, babasından para çalmaya başlamıştır. Yaptığı hırsızlıklardan dolayı vicdan azabı duymaz, kendini babasının muhasebeciliğini yapan bir yetişkin olarak görmektedir. Bu durum, okulda büyük bir başarısızlık kuyruğunu sıkıştırana kadar sürmüştür. Sınıfta kalmak dışarıya belli etmemeye çalıştığı yeteneksizliğinin bir kanıtı olacaktır.

Bunun ardından pişmanlık ve vicdan azabı krizlerine tutulmuş, bu durum da derslerini etkilemiştir. Bu hileyle durumunu düzeltmiştir, çünkü bu durumda tüm dünyaya karşı başarısızlığı için bir özrü olacaktır. Vicdan azabı onu öyle derinden etkilemiştir ki onun durumunda kim olsa derslerinde başarısız olacaktır. Bunun yanında derslerinde gösterdiği dikkat dağınıklığı onu başka şeyler düşünmeye zorlamaktadır. Günler böylece gelip geçmektedir, gece olup uyumaya çekildiğinde o gün de derslerine çalışmak için çaba harcadığını düşünmektedir, aslında yaptığı işe birazcık olsun dikkatini vermeyen o insanlardan biridir. Bundan sonra olup bitenler rolünü sürdürmesine daha da katkıda bulunmuştur.

Sabahları erken kalkar olmuştur. Bunun sonucu olarak da bütün gün uykusuz ve yorgun olduğundan yaptığı hiçbir işe dikkatini verememektedir. Elbette bu durumda kimsenin, kız kardeşiyle rekabete girmesini isteyemeyeceği açıktır! Artık, beceri yoksunu olması değildir huzurunu kaçıran, sürekli yanında taşıdığı pişmanlık ve vicdan azabıdır. Sonunda kendini hiç zarar görmeyecek biçimde her yönden silahlandırmıştır. Eğer başarısızlığa uğrayacak olursa artık hafifletici nedenleri vardır ve kimse onun yeteneksiz olduğunu söyleyemeyecektir. Başarılı olduğu takdirde, bu onun yeteneğinin mutlak kanıtı olacaktır.

Bunun gibi hilelere rastladığımızda, kibirin bunlara neden olduğundan emin olabiliriz. Bu vakada bir insanın sözde kendinde varolan ama aslı astarı olmayan yeteneksizliğinin fark edilmesini önlemek için suç işlemeyi bile göze alabilecek kadar ileri gidebildiğini görmekteyiz. Hırs ve kibir hayatın içinde, bireyin zor durumlara düşmesine ve yanlış yollara sapmasına neden olur. Hırs ve kibir bireyi dürüstlükten ve hayatın gerçek mutluluk kaynaklarından mahrum eder. İnsanları yakından incelediğimizde bu durumlarının nedeninin aptalca bir hatadan başka bir şey olmadığını görürüz.

II. KISKANÇLIK

Kıskançlık, nerede, ne zaman ortaya çıkacağının belli olmamasından dolayı ilginç bir karakter özelliğidir. Kıskançlık yalnızca aşk ilişkileriyle sınırlandırılmamalıdır, tüm insan ilişkilerinde kıskançlığa rastlanabilir. Nitekim, çocukluk dönemini ele

aldığımızda, kıskançlığı diğerlerinden üstün olmak için geliştiren çocuklara rastlarız, hırslarının da gelişim göstermesiyle, bu iki karakter özelliği, bu çocukların dünyaya karşı saldırgan tavırlarında belirleyici olur. Kıskançlık, hırsın kız kardeşidir, ömür boyunca kendini gösterebilecek bir karakter özelliğidir, kaynağını bireyin dışlandığı ve ayrımcılığa uğradığı duygusundan alır.

Çocuklarda kıskançlık, ebeveynlerinin daha çok ilgi göstermesi gereken yeni bir çocuk dünyaya getirmeleriyle hemen her çocukta görülen bir durumdur. Çocuk kendini tacı elinden alınan bir kral gibi hisseder. Kardeşlerinin gelmesinden önce ebeveynlerinin ılık güneşi altında uzanıp yatan çocuklar iyice kıskançlığa kapılırlar. Sekiz yaşında, üç cinayetin faili olan bir kızın hikâyesi kıskançlık duygusunun varabileceği noktaları sergileyebilir.

Bu, kırılganlığından ötürü kendine hiçbir iş verilmeyen kavrama güçlüğü olan bir kızdır. Bu yüzden de el üstünde tutulduğu, kendince ideal bir ortama alışmıştır. Bu ideal ortam, o altı yaşındayken bir kız kardeşin dünyaya gelmesiyle değişir. Ruhunda baştan aşağı bir değişim gerçekleşir ve küçük kız kardeşine karşı müthiş bir nefretle yaklaşır. Bu davranışına anlam veremeyen ebeveynleri ona karşı katılaşarak, kızlarına her yaptığı kötü hareketten sonra azarlamaya girişirler. Bir gün ailenin evinin yakınındaki ırmakta küçük bir kızın cesedi bulunur. Bir süre sonra bir kız daha ırmakta ölü bulunur, sonunda hastamız üçüncü kız çocuğunu suya ittiği anda yakayı ele verir. Küçük kız cinayetleri işlediğini itiraf eder ve incelenmek üzere bir akıl hastanesine kal-

dırılır, oradan da daha ayrıntılı incelemeler için bir sanatoryuma yerleştirilir.

Bu vakada, küçük kızın, kendi kız kardeşine karşı duyduğu kıskançlık diğer küçük çocuklara yöneltilmiştir. Kızın, oğlan çocuklarına karşı düşmanca duygular beslemediği fark edilmektedir, öldürdüğü çocuklarda küçük kız kardeşinin suretini görür gibidir ve küçük kız dışlanmasından dolayı intikam almak istemiş, bu intikam arzusunu da öldürme isteğiyle tatmin etmiştir.

Erkek ve kız kardeşlerin yan yana oldukları yerde kıskançlık belirtileri daha kolay ortaya çıkar. Uygarlığımızda kızların sürdürdükleri hayatın pek de çekici yönleri olmadığı açıktır. Erkek kardeşinin, dünyaya geldiğinde daha büyük bir coşku ile karşılandığını, sonrasında daha çok ilgi ve güven gördüğünü, kız çocuklarına tanınmayan avantajlardan yararlandığını fark ettiğinde kızın cesareti kırılabilir.

Böyle bir durum kaçınılmaz olarak düşmanlığı doğurur. Ablanın küçük oğlan kardeşine sevgi gösterip, ona bir anne gibi yaklaştığı da görülebilir, ancak bu durum da özünde ilk söz ettiğimiz durumdan farklı olmayabilir. Abla, küçük kardeşlerine karşı bir anne tavrı takınmakla; istediği gibi hareket edip, istediği gibi davranabileceği, gücü elinde bulunduracağı, kendini içine düştüğü zor durumdan kurtaracak olan bir konuma geçmiş olacaktır.

Erkek ve kız kardeşler arasındaki abartılı rekabet aile içi kıskançlığın en sık görülen nedenidir. Kız, kendini dışlanmış hisseder ve sürekli olarak erkek kardeşlerini alt etmeye çalışır.

Çabası ve enerjisi sayesinde çoğu zaman erkek kardeşinin önüne geçebilir, doğa bu konuda onu desteklemektedir. Kızlar ergenlik çağında hem ruhen hem de fiziksel olarak erkeklerden daha hızlı bir gelişim gösterirler, erkekler geriden gelip zamanla bu farkı kapatırlar.

Kıskançlığın binbir farklı yüzü vardır. Güvensizlik ve bireyin başkalarına pusu kurma çabası, diğer insanları sürekli eleştirmesi, hiç durmadan dışlanacakmış korkusunu yaşaması kıskançlığın belirtilerindendir. Bu belirtilerden hangisinin daha öne çıkacağı tümüyle bireyin toplumsal hayata kendini nasıl hazırladığına bağlıdır. Kıskançlığın bir biçimi, bireyin kendi kendine zarar vermesinde, bir başka şekli de abartılı bir inatçılıkta ifade bulur. Başkalarının yaptıklarını bozmak, durduk yerde muhalefette bulunmak, başkalarının özgürlüklerini kısıtlayıp, onları boyunduruk altına almak bu karakter özelliğinin değişken biçimlerine örnek teşkil ederler.

Bir bireyin, bir diğerine nasıl davranacağına dair bir kurallar listesi vermesi kıskançlığın gözde oyunlarından biridir. Birey; sevgiye dair belirli kuralları eşine zorla kabul ettirecek olduğunda, sevdiği bireyin etrafına bir duvar örmek ya da onun nereye bakacağını, ne düşüneceğini ona dikte etmek istediğinde bu kendine özgü ruhsal modelin izinden gider. Kıskançlık bir başkasını küçük görme ve kınama amacına da hizmet eder. Tüm bunlar amaç değil araçtırlar. Amaç, karşıdaki bireyin iradesini kırmak, elini kolunu bağlamaktır. Böyle bir davranışın muhteşem bir betimlemesini Dostoyevski'nin *Netoşka Njeswanowa* adlı roma-

nında bulabiliriz. Romanın kahramanı, bütün hayatı boyunca, az önce bahsettiğimiz kıskanç insanlara özgü oyunlarla karısını baskı altında tutup, ona egemenliğini kabul ettirmeyi başarmıştır. Öyleyse, bundan kıskançlığın güç arzusunun açık bir biçimi olduğunu çıkarabiliriz.

III. HASET

Güç ve egemenlik arzusunun olduğu yerde, hiç kuşkusuz haset de olacaktır. Birey ve kendine belirlemiş olduğu gerçekleştirilmesi olanaksız amacı arasındaki uçurum kendini aşağılık kompleksi biçiminde gösterir. Bu durum, birey üzerinde baskı yaratır ve davranışları ve hayata karşı tavrı üzerinde öyle bir etkisi olur ki, diğer insanlara onun kendine belirlediği hedeften fersah fersah uzak olduğu izlenimini verir. Kendilerini küçük görmeleri ve hayattan zevk alamamaları, bu bireylerde kaçınılmaz olarak görülen sorunlardır. Birey, zamanını başka insanların başarılarını ölçmekle, başkalarının kendi hakkında ne düşündükleriyle uğraşmakla ya da diğerlerinin neleri başardıklarını gözlemlemekle geçirir. Sürekli olarak dışlanma duygusunun kurbanı olur ve kendine karşı ayrımcılık yapılıyor olduğu duygusuna kapılır. Böyle bir bireyde sahip olma isteği diğer insanlardan daha fazladır. Bu dışlanmışlık duygusunun çeşitli belirtileri, tatminsiz bir kibir ve bireyin çevresindekilerden daha çok şeye, ya da her şeye sahip olma arzusudur. Bu tip hasetçi insanlar her şeyi elde etme arzularını dile getirmezler, çünkü toplum duygusunun varlığı

onların bu düşünceleri akıllarına getirmelerine engel olur. Bunun yerine sanki her şeye sahip olmak istiyormuş *gibi* davranırlar.

Bireyin, sürekli başkalarının başarılarını ölçmesiyle giderek büyüyen hasetin mutluluk yolunda pek de olumlu gelişmelere gebe olduğu söylenemez. Toplum duygusunun evrenselliği hasete karşı evrensel bir nefreti doğurur, buna karşın hasetçi olmayan insanlar son derece az sayıdadır. Hiçbirimiz haset duygusundan tamamen arınmış değiliz. Hayatın tekdüze akışı içinde haset duygusu pek de göze batmayabilir, ancak bir insan acı çektiğinde ya da kendini eziliyor hissettiğinde, parası, yiyeceği, giysisi, ya da başını sokacak bir evi olmadığında, geleceğe dair umutları kırıldığında ve içinde bulunduğu şanssız durumdan çıkmanın hiçbir yolunu görmediğinde haset ortaya çıkar.

Biz insanlar bugün uygarlığımızın başlangıç evresinde bulunuyoruz. Ahlâk ve din haseti yasak etse de, psikolojik olarak kendimizi bu duygulardan arındıracak olgunluğa henüz ulaşmış değiliz. Meteliğe kurşun atan insanların haset etmesi anlaşılır bir durumdur. Bir insan bu insanların durumuna konulduğunda haset etmeyeceğini kanıtlayabilse, bu bireylerin hasetçi olması anlaşılmaz bir durum hâline gelirdi. Bu etken günümüz insanının ruh hâline etkisi dikkate alınması gereken bir konudur. Herhangi bir bireyin ya da bir grup insanın etkinlikleri bir başkası tarafından fazlasıyla kısıtlandığında, bu birey ya da bireylerde haset duygusu ortaya çıkmaktadır. Ancak haset kimsenin onayamayacağı bu en sevimsiz hâliyle ortaya çıktığında, bu haseti ve ona bağlı olarak sıkça boy gösteren nefretin önüne geçmenin bir

yolunu bulamayız. Toplumumuzda yaşamakta olan herkesin bildiği bir şey varsa, o da insanların kendilerindeki bu eğilimleri sınamamaları ya da kışkırtmamaları gerektiğidir. Bunun yanında gerektiği yerde kendilerinden göstermeleri beklenen hasetçi söz ve hareketlere ket vurabilecek anlayışa sahip olmaları gerekir. Bu biçimde hiçbir şeyin düzelmeyeceği doğrudur. Yine de bir insanın bir diğerine hiç olmazsa geçici üstünlük gösterişleri sergilememesi yerinde olacaktır. Kaldı ki, bu biçimde başkalarını kolayca incitebilir.

Birey ve toplum arasındaki ayrılmaz bağ, bu karakter özelliğinin merkezine yerleşmiştir. Hiç kimse onu engellemeye çalışan başka insanların muhalefetiyle karşı karşıya kalmadan, kendini toplumun üzerinde bir düzeye taşıyamaz ve gücünü diğer insanlar üzerinde sınayamaz. Haset duygusu, bizleri insanlar arasında eşitliği sağlamayı amaçlayan önlemleri ve kuralları hazırlamaya zorlar. En sonunda, mantığımızda zaten varlığını önceden sezinliyor olduğumuz o sava ulaşırız: *Tüm insanların eşitliği yasası*na. Bu yasa muhalefet ve anlaşmazlık yaratmadan bozulamaz. Bu, toplumun temel yasalarından biridir.

Hasete dair belirtiler kolayca fark edilebilir, hatta bazen bir insanın bakışlarında bile sezilebilirler. İnsanların, hasetlikleri söz sanatlarına da malzeme olmuştur. Bir bireyin "hasetinden kızarıp bozardığını" söylemek bu duygunun kan dolaşımına olan etkisine gönderme yapmaktadır. Hasetin organik ifadesi kapiler arterlerdeki daralmalarla kendini gösterir.

Hasetin pedagojik önemi söz konusu olduğunda, izlenmesi gereken tek yol vardır: eğer onu yok edemiyorsak, faydalı hâle getirmek gerekir. Bunun yolu haseti yararlı hâle gelebileceği doğrultulara yönlendirmek, bunu yaparken de ruhsal hayat üzerinde bir şok yaratmamaktır. Bu uygulama bireyler için olduğu kadar topluluklar için de geçerlidir. Tek bir bireye kendine olan saygısını artıracak bir uğraşı verilebilir. Söz konusu ulusların yaşantısı olduğunda, tek yapabileceğimiz, kendilerini dışlanmış hisseden bu ulusların özlerinde var olan ancak gelişmemiş olan becerilerini geliştirmeleri için onlara yeni yollar göstermektir.

Yaşamı boyunca hasetçi olan bir birey toplu yaşam içinde yararsız biridir. Tek kaygısı birilerinden bir şeyler almak, karşısındakileri herhangi bir yönde yıpratmak ve rahatsız etmektir. Bunun yanında ulaşamadığı hedefleri için bahaneler uydurma ve kendi başarısızlıkları konusunda başkalarını suçlama eğilimi gösterir. Bu birey kavgacı ve yaygaracı olur, iyi ilişkiler kurma meraklısı değildir, diğer insanlara yararlı olmak için çaba sarfetmez. Başkalarının dertlerine ortak olma zahmetine çok ender katlanır, insan doğasını çok az kavrayabilir. Yaptıklarından dolayı başkalarına acı çektiriyor olması onu etkilemez. Haset bir insanı, başkasının acısından zevk almaya dek götürür.

IV. CİMRİLİK

Cimrilik, hasetle yakından ilintilidir ve birinin olduğu yerde diğerini de bulabiliriz. Cimrilikte yalnızca daha çok parayı elinde tutmaya dair açgözlülük örneğini değil, daha geniş anlam-

da bir bireyin bir başkasını hoşnut kılabilmekten aciz olmasını kastetmekteyiz. Bu tür insanlar topluma ve çevrelerindeki her bireye karşı cimri bir tutum içindedirler. Cimri birey lanetlenmiş hazinelerini koruyabilmek için çevresine bir duvar örer. Cimriliğin bir yandan hırs ve kibirle, diğer yandan hasetle bağlantılı olduğu anlaşılır. Tüm bu karakter özelliklerinin genelde bir arada var olduklarını söylemek pek de abartı sayılmaz. Bu yüzden de bu karakter özelliklerinden birinin görüldüğü yerde diğerlerinin de var olduğunu söylemek için insanların beynini okumaya gerek yoktur.

Bugünkü uygarlığımızda hemen herkes, az ya da çok cimrilik belirtileri sergilemektedir. Ortalama bir insanın yapabileceği en iyi şey bu cimriliği gizlemek ya da abartılı bir cömertliğin arkasına saklamaktır. Bu da günah çıkarmaktan başka bir şey değildir. Birey, cömert davranmakla, kendi kişiliğini başkalarını kullanarak yüceltmeyi amaçlamaktadır.

Bazı koşullar altında, örneğin hayatın belirli alanlarında, cimrilik yararlı bir niteliğe dönüşebilir. Örneğin birey başkalarına zaman ayırma konusunda cimri davranmasına karşın, o harcayacağı zaman zarfında büyük bir yapıt ortaya çıkarabilir. Günümüzde bu "zaman hırsını" önemli kılan bilimsel ve ahlâki eğilimler göze çarpar, bunlar ayrıcasız herkesin iş ve emek konusunda tutumlu davranmasını şart koşarlar. Bu durum bizim kavramımızla bağdaşmaktadır ancak nerede bu savın uygulamaya geçirildiğini görsek, ortada bireysel bir üstünlük ve güç amacı güdüldüğünü fark etmemiz mümkündür. Bu kuramsal sav sıkça kötü-

ye kullanılır, zaman ve emek konusundaki bu cimrilik asıl yükü başkalarının omuzlarına yükleme eğilimine dönüşür. Bu etkinliği de, diğer tüm etkinlikler gibi ancak evrensel açıdan yararı ölçüsünde değerlendirebiliriz. İnsanlara sanki makineymişler gibi yaklaşılması ve hayata dair yasalar konulduğu gibi teknolojinin kullanımına dair yasaların da konması içinde yaşadığımız teknoloji çağının gelişiminin getirdiği bir sonuçtur. Teknik açıdan böyle kurallar hoş görülebilir, ancak insanlar söz konusu olduğunda, bunlar, bireyleri yalnızlığa ve insani ilişkilerinin yıkımına götürebilir. Öyleyse, hayatta her şeyi kendimize saklamayı değil, verici olmayı seçmemiz gerekmektedir. Bu kural kendi bağlamı dışına çıkarılmamalıdır, kötüye kullanılmasını engellemek gerekir. Birey, insanların ortak mutluluğu kavramına bağlı kaldığı ölçüde kötülükten uzaklaşır.

V. NEFRET

Kavgacı yapıdaki insanlarda, nefretin bir karakter özelliği olarak var olduğuna sıkça rastlanır. Nefrete olan eğilimler (bunlar çocuklukta sıkça ortaya çıkarlar) öfke nöbetlerinde olduğu gibi çok şiddetli bir hâl alabilirler, dırdırcılık ve kötü niyetli düşünceler üretmek gibi daha uysal biçimlerde de ortaya çıkabilirler. Bireyin, nefrete ve başkalarına rahatsızlık vermeye ne denli yatkın olduğu, o bireyin kişiliğine dair önemli bir göstergedir. Bu gerçeğin bilincinde olduğumuzda, bir insanın ruhuna dair bir izlenim edinmemiz mümkün olacaktır, çünkü nefret ve kötülüğün ruhundaki etkileri bir insanın kişiliği üzerinde belirleyici olur.

Nefret çok farklı yönlere yönelebilir. Bireyin yerine getirmesi gereken ödevlerine, bireylere, bir ulusa, bir ırka ya da karşı cinse yönlendirilebilir. Nefret kendini açıkça göstermez, kibir gibi nefret de nerede gizlenip, nerede ortaya çıkacağını iyi bilir, örneğin genel bir eleştirel tavırla kendini gösterebilir. Nefret bir insanın başkalarıyla kurabileceği olası ilişkilerin önüne geçebilir. Bazen, bir şimşeğin çakması gibi, bir insanın içinde tuttuğu nefret aniden açığa çıkabilir. Bu duruma bir örnek savaşa yollanmayan ve savaşa gidenlerin uğradığı katliam ve yok oluşa dair haberleri okurken büyük bir haz aldığını anlatan bir adamın durumudur.

Suç işleyenlerde buna sık rastlanılmaktadır. Nefretin yumuşatılmış biçemleri toplum hayatımızda önemli bir rol oynar. Nefretin bu biçemleri hakarete yönelik veya korkutucu olmayabilir. İnsanlığa yönelik yoğun bir nefret biçemi olan mizantropi, nefretin kendini gizleyen biçemlerden biridir. Kimi felsefe ekolleri öylesine düşmanlık ve mizantropi ile doludurlar ki, bunların gizlemedikleri zalimce ve saldırganca yaklaşımlarının her tür incelikten yoksun olduğu söylenebilir. Tanınmış insanların biyografilerinde bazen bu örtü kalkar. Bunun ne derece doğru veya yanlış olduğunu düşünmek yerine, asıl üzerine kafa yormamız gereken konu nefret ve düşmanlığın, gerçek sanat yapıtları ortaya koymak için insanlığa yakın bir duruş benimsemesi gereken bir sanatçıda bile zaman zaman ortaya çıktığıdır.

Nefretin farklı biçimlerine her yerde rastlanabilir. Eğer bunların tümünü burada inceleyemiyorsak, bunun nedeni tek

tek karakter özelliklerinin genel bir mizantropiyle olan bağlantılarını sergilemenin ancak çok kapsamlı bir araştırmayla mümkün olabileceğidir. İnsanlık düşmanlığına dayalı bir düşünce tarzı olmadan bir insan belli meslekler ve uzmanlık alanlarını seçmez. Grillparzer bir keresinde, "bir şairin zalimce içgüdülerini şiir yoluyla tatmin edişinden" dem vurmuştur. Elbette buradan, bu mesleklerin nefret olmaksızın yürütülemeyeceği anlamı çıkmamalıdır. Tam tersine, insanlığa düşman olan birey, örneğin askerlik gibi bir meslek edinme kararı aldığında tüm düşmanca eğilimleri, en azından görünüşte toplum düzenine uyacak biçimde yönlendirir. Bu durum, o insanın kendini içinde bulunduğu organizasyona uydurmasının ve kendiyle aynı mesleği seçenlerle ilişki içinde olma gereksiniminin bir sonucudur.

Düşmanca duyguların oldukça iyi gizlendiği eylemler "ihmalkârlık suçu" başlığı altında incelenebilecek olan eylemlerdir. Bir insana ya da bir mülke yönelebilecek olan bu suçun özünde ihmâlci insanın toplum duygusunun gereklerini karşılamaktan uzak oluşu vardır. Bu konu hukuki yönleri bitmeyen tartışmalara malzeme olmuştur, ancak tatmin edici bir sonuca hiçbir zaman ulaşılamamıştır. "İhmalkârlığa bağlı bir suçun" gerçek anlamda suçla özdeş olamayacağı açıktır. Bir çiçek saksısını en küçük bir sarsıntıda devrilebilecek bir hâlde pencerenin kenarına koymakla, aşağıdan geçen bir insanın başına fırlatmak aynı şey değildir. Buna karşın kimi bireylerin bu tür davranışları kesinlikle suçla bağıntılıdır ve insanları anlamamızın anahtarıdırlar. Hukukta "ihmâle bağlı suç" eyleminin bilinçli bir niyeti olmaması, hafifletici bir durum sayılır. Buna karşın *bilinçsizce* gerçekleştirilmiş

düşmanca bir eylemin bilinçli bir biçimde tasarlanmış bir eylemle aynı derecede düşmanlık üstüne kurulu olduğuna kuşku yoktur. Çocukların oyunları gözlemlendiğinde, onların birbirlerinin incinmesine pek de aldırış etmedikleri görülebilir. Birbirlerine karşı dostça yaklaşmadıklarına kuşku yoktur. Buna karşın bu önermenin daha çok kanıtla desteklenmesi gerekir, ancak iki çocuk her oyun oynadıklarında şanssız bir olay yaşanıyorsa, bu çocukların oyun arkadaşlarının sağlığını gözetmeyi alışkanlık edinmediklerini kabul etmek durumundayızdır.

Bu noktada, iş hayatına da değinmek yerinde olacaktır. İş hayatı ihmalkarlık ve düşmanca duygular arasında bir benzerlik olduğu konusunda bizleri ikna etmekten uzak bir yapıdadır. İşadamlarının rakiplerinin refahını çokça gözettikleri ya da bizim son derece önemli saydığımız toplum duygusuna çokça önem verdikleri söylenemez. Birçok iş alanı ve birçok şirket, bir işadamının avantajının ancak bir diğerinin dezavantajıyla sağlanabileceği kuramı üstüne kurulur. Özünde kötücül bir niyet barındırmasına karşın bu tür prosedürlerin cezası yoktur. İş hayatındaki bu rutin prosedürler sosyal hayatımızın zehiri olan "ihmalkarlık suçu" gibi toplum duygusundan yoksundurlar.

En iyi niyetli insanlar bile iş hayatının yarattığı baskının altındayken mümkün olduğunca kendilerini korumak zorunda kalırlar. Bu kendini koruma hâlinin bir başkasına zarar verebileceği gerçeğini göz ardı ederiz. Bu konulara eğilmemizin nedeni iş hayatındaki baskının altında toplum duygusunu taşımanın ne kadar güçleştiğini sergilemektir. Her bireyin ortak refaha katkısı-

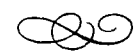
nın gerçekleşmesi için gerekli koşulları bugün olduğu gibi daha güç hâle getirecek yerde, bunu kolaylaştıracak çözümler üretmemiz gereklidir. Aslında taşıdığımız ruh, kendini en iyi biçimde koruyabilmek için kendiliğinden daha iyi bir düzenin kurulması için çabalar. Psikoloji, işbirliği içinde bu değişimleri anlaşılır kılmalıdır, bununla yalnızca iş hayatındaki ilişkileri açıklaması değil, bu ilişkilerde rol oynayan ruhsal yapıyı da açıklaması mümkün olacaktır. Ancak böyle bir yöntemi benimseyerek birey ve toplumun olası tepkilerini kestirebiliriz.

İhmalkârlık ailede, okulda ve hayatın içinde son derece yaygındır. Çoğu kurumda ona rastlamak mümkündür. Diğer insanları dikkate almayan bireylerin şu ya da bu zamanda manşetlere çıktıklarını görürüz. Elbette yaptığı cezasız kalmaz. Düşüncesiz bir insanın bu davranışı genellikle kötü bir son bulur. Bazen bu cezanın gelmesi yıllar sürebilir. "Tanrıların değirmenleri buğdayı yavaş öğütür" derler. Davranışlarını denetlemeyen, neden ve sonuç ilişkilerini kuramayan birey neden olduklarıyla davranışları arasındaki bağı uzunca bir süre kuramayabilir. Her şeyi hak etmediği şanssızlığına bağlar! Kötü kaderinin bir tek nedeni olabilir. O da bu insanın düşüncesizliğine artık katlanamayacak hâle gelen diğer insanların ona karşı iyi niyetli çabalar göstermeyi bırakıp, ondan uzaklaşmalarıdır.

İhmalkârlık suçuna yatkınlığı haklı gösterecek belli başlı birkaç durum dışında, yakından incelendiklerinde bu eğilimlerin ileri düzeydi bir mizantropinin ifadeleri olduğu görülebilir. Örneğin, hız sınırının üzerinde seyreden bir sürücü, birini ezecek

olursa, önemli bir randevuya yetişmeye çalışıyor olduğu gerekçesini öne sürebilir. Bu insanın ufak tefek hesaplarını çevresindekilerin mutluluğundan daha önemli gören, bu yüzden de insanları tehlikeye attığını göz ardı eden biri olduğunu fark edebiliriz. Bir insanın kişisel hesaplarıyla toplumun mutluluğu arasındaki eşitsizliğin derecesi, o insanın insanlığa karşı düşmanlığının ölçüsünü verir.

3– AGRESİF OLMAYAN KARAKTER ÖZELLİKLERİ

İnsanlığa karşı açıkça düşmanca bir tavır sergilemeyen ancak düşmanca bir içine kapanıklık izlenimini uyandıran karakter özellikleri, agresif olmayan karakter özellikleri arasında gruplandırılabilir. Düşmanlığın yönü asıl hedefinden sapmış gibi gözükür. Bu durum, bizde ruhsal bir sapma izlenimi uyandırır. Burada söz konusu olan insan tipi kimseye zarar vermeyen ancak hayattan ve insanlardan elini eteğini çekmiş, insanlarla ilişkiye geçmekten kaçan ve içine kapanıklığı nedeniyle başkalarıyla işbirliği yapmakta başarısız olan bir insandır. Ancak, hayatın getirdiği görevler, çoğunlukla birlikte çalışmayla başarılabilir. Kendini soyutlayan bireyin topluma açıkça savaş açmış bireyin düşmanlığıyla aynı düşmanlığı içinde barındırdığından kuşku duyabilir. Son derece geniş bir araştırma sahası, kapılarını kendini incelememiz için bize açmaktadır. Bize düşen görev de alanda göze çarpan belirtileri daha yakından sergilemektir. Ele almamız gereken ilk karakter özelliği ürkeklik ve inzivadır.

I. İNZİVA

İnziva ve soyutlanma; birçok farklı biçimde karşımıza çıkar. Kendini toplumdan ayıran birey ya az konuşur ya da hiç konuşmaz. İnsanların gözünün içine bakmaz ya da kendiyle konuşan bireye dikkatini vermez. Tüm toplumsal ilişkilerde, en yalınlarında bile kendilerini diğer insanlardan ayırmaya yarayan belli bir soğukluk gösterirler. Bu soğukluğu davranış ve hareketleriyle, insanların ellerini nasıl sıktıklarıyla, konuşma tonlarıyla, başkalarıyla selamlaşmalarıyla veya selamlaşmaktan kaçınmalarıyla hissettirirler. Her hareketleriyle, kendileriyle diğer insanlar arasına bir mesafe koyuyormuş gibi görünürler.

Bütün bu soyutlanma düzeneklerinde hırs ve kibirin gizli olduğunu görürüz. Bu insanlar toplumdan farklı yönlerini vurgulayarak kendilerini diğer insanların üstüne çıkarmaya çabalarlar. Kazanabilecekleri en büyük ödül ise hayali bir yüceliktir. Bu münzevilerin zararsız gibi görünen tavırlarında yoğun bir düşmanlık olduğu açıktır. Kendini soyutlamak daha büyük topluluklarda da görülebilen bir özelliktir. Tüm bireyleriyle kendilerine yaklaşacak yabancılara karşı kapılarını mühürlemiş ailelere herkes aşinadır. Bu ailelerdeki düşmanca tavır, kibir ve diğer herkesten daha üstün ve soylu olduklarına dair inançları apaçık ortadadır. Soyutlanma; sınıflarda, dinlerde, ırklarda veya uluslarda da görülebilir. Bazen yabancı bir şehirde gezmek ve farklı sosyal tabakaların kendilerini birbirlerinden evleri ve konutlarının farklı yapılarıyla nasıl ayırdıklarını görmek, bu durumu anlamamıza yardımcı olabilir.

Kültürümüzde yer etmiş olan köklü bir eğilim de, insanların ulus, inanç ve sınıflara ayırıp, kendilerini bu gruplaşmalarla soyutlamalarıdır. Bu durumun kaçınılmaz sonucu uyuşmazlıktır. Bu uyuşmazlık; eski, gücünü yitirmiş, köhne geleneklerde daha da belirgindir. Bu uyuşmazlıklar, bireylere kibirlerini tatmin etmek için kıyıda köşede kalmış tartışmaları kullanarak bir grubu bir diğer grupla çatışmaya sokma olanağını tanır. Bu tür bir sınıf veya birey kendini mükemmel kabul eder, kendi maneviyatını en üstün noktada görür ve en çok diğer insanların kötü yönlerini sergilemekle uğraşır. Sınıflar veya uluslar arasındaki anlaşmazlıkları vurgulamak için büyük bir çaba harcayan işlerinin erbabı bu insanların asıl amaçları kendi kibirlerini daha da büyütebilmektir. Bir Dünya Savaşı ve buna bağlı olarak da kötü olayların ortaya çıkması hâlinde, bu olaylara neden olan bireyler arandığında, suçu üstlenecek olanlar yine bu insanlardır. Güvensizlik duygularının kendilerine sürekli rahatsızlık verdiği bu çıbanbaşları, diğer insanları feda etme pahasına üstünlük ve bağımsızlık hissine ulaşmaya çalışırlar. Soyutlanma, bu bireylerin acınası yazgısı ve küçücük evrenidir. Uygarlığımızdaki gelişime ve kültüre bir katkılarının olamayacağı apaçık ortadadır.

II. KAYGI

İnsanlık düşmanı bireylerin karakterinde sıkça endişenin etkileri gözlenir. Kaygı çok sık görülen bir karakter özelliğidir. Bireye çocukluğunun ilk yıllarından yaşlılığına kadar eşlik eder, yaşamını tatsız hâle getirir, onu insan ilişkilerinden uzak tutar ve

huzurlu bir yaşam kurma veya dünyaya yararlı katkılarda bulunma umutlarını yok eder. Korku, bireyin yaptığı her işte kendini gösterecek bir hâle gelebilir. Birey, dış dünyadan korkabileceği gibi kendi iç dünyasından da korkabilir.

Bir insanın toplumdan kaçmasının nedeni, ondan korkmasıdır. Kaygılı insanlar arasında bize tanıdık olan, kendini etrafındakilerden çok düşünen bireyler her zaman vardır. Hayatın çevresindekilerden kaçması gerektiği düşüncesine varan bir insan, kaygısını imdadına yetişecek bir can simidi gibi kullanır. Daha bir işe başlamadan önce, ilk tepkisi endişe olan insanlar vardır. Söz konusu iş yalnızca evden çıkmak, bir tanıdığın yanından ayrılmak, bir işe girmek ya da âşık olmak bile olsa bu durum değişmez. Bu bireylerin hayatla ve diğer insanlarla olan bağları o kadar güçsüzdür ki konumlarındaki her değişikliğe korkuyla bakarlar.

Kişilik gelişimleri ve dünyadaki mutluluğa katkıda bulunabilmeleri, bu özellikleri nedeniyle açıkça kısıtlanır. Her zaman titreyip kaçmak bir çözüm değildir! Ürkek adımlar atmak, gerekçeler ve özürler aramak yersizdir. Çoğu zaman korku içindeki birey karşısına çıkan her alışılmadık durumda kaygılı tavrının yüzeye çıktığının farkında değildir.

Düşüncemizi doğrulayan bir biçimde, sürekli geçmişi ya da ölümü düşünen insanlar olduğunu görmek de ilginçtir. Geçmişi düşünmek bireyin kendine sıkıntı vermesinin dışarıdan fark edilemeyecek, bu yüzden de çokça başvurulan bir yoludur. Ölüm yada hastalık korkusu, görev ve yükümlülüklerinden kaçmak için

bahane arayanların karakteristik özelliğidir. Her şeyin boş olduğunu, hayatın kısa olduğunu ya da hiç kimsenin başına ne geleceğini bilemeyeceğini yüksek sesle vurgularlar. Cennete ve öteki dünyaya dair avuntuları da aynı etkiyi yaratır. Öteki dünyayı bir amaç edinmiş insanlar için bu dünyaya dair işler son derece gereksiz uğraşlardır, bu dünyada geçen hayat, gelişimin önemsiz bir evresidir. Birinci tipteki insanlar yaşamın getirdiği tüm sınavlardan kaçarlar çünkü öteki dünyaya olan tutkuları gerçek değerlerini açığa vuracak sınavlara girmelerini engeller. İlginç bir biçimde, ikinci tipteki insanlara baktığımızda da, onları hayatla uyumsuz kılanın aynı diğerlerinden üstün olma çabası ve aynı yükselme hırsı olduğunu görürüz.

Kaygının ilk ve en ilkel örneklerine yalnız bırakıldıklarında korkuya kapılan çocuklarda rastlarız. Birinin yanlarına gelmesi bu çocuklara yeterli gelmez, diğer insanların kendilerine eşlik etmelerini başka amaçlar için kullanırlar. Eğer bir anne çocuğunu yalnız bırakırsa, çocuk belirgin bir kaygıyla annesini geri çağırır. Çocuğun bu hareketi çocuk için asıl önemli olanın annesinin yanında bulunması olmadığını gösterir. Çocuk için önemli olan annesinin kendine hizmet etmesini sağlamak ve anneye hükmetmektir. Bu durum çocuğun özgür iradesinin gelişmesine izin verilmediğinin, tersine ona yanlış yaklaşarak, başkalarından hizmet beklemeye alıştırıldığının göstergesidir.

Çocukların kaygılarını nasıl ifade ettikleri herkesçe bilinir. Çocukların endişe ifadeleri karanlığın ya da gecenin çevreleriyle ya da sevdikleri insanlarla bağlantı kurmalarını daha güç hâle

getirmesiyle daha da belirginleşir. Kaygıya bağlı olarak çığlık atmaları, çevreleriyle aralarındaki bağı sağlayan ve geceyle birlikte yıkılan köprüyü yeniden kurar. Çığlık atan bir çocuğun yardımına koşulduğunda, genellikle az önce betimlediğimiz sahne yaşanır. Çocuk, birinin gelip ışıkları açmasını, yanında oturmasını, onunla oynamasını ve buna benzer şeyleri yapmasını ister. Yanına gelen birey çocuğun isteklerine uyduğu sürece çocuğun kaygılık hâli yiter. Ancak üstünlük duygusu yeniden tehdit altına girer girmez yeniden kaygıya kapılır ve kaygısı onun emirler dağıtan konumunu güçlendirir.

Yetişkinlerin hayatında da benzer olgular söz konusudur. Yalnız başlarına dışarı çıkmak istemeyen insanlar vardır. Sokaktaki kaygılı hareketlerinden ve çevrelerine yönelttikleri kaygılı bakışlarından bu bireyleri diğer insanlardan ayırt etmek mümkündür. Bunlardan bazıları bir yerden bir yere hareket etmeye çekinirler, bazıları da sanki bir düşman tarafından takip ediliyormuşcasına sokaklarda koşuşturup dururlar. Bazen bu tip bir kadın bir başkasından kendini karşıdan karşıya geçirmesini isteyebilir. Bu bireyler güçsüz değil, hasta acizlerdir! Yürüyüşlerinde bir sorun yoktur. Genellikle oldukça sağlıklıdırlar. Ancak en ufak bir güçlük karşısında kaygı ve korkuya kapılırlar. Çoğunlukla anksiyeteleri ve güvensizlik duyguları evden çıkar çıkmaz başgöstermeye başlar. Agorafobi ya da açık alan korkusu bu konuda önemli bir örnek oluşturur. Bu belirtileri gösteren bireylerin ruhlarında, onlara her an bir yerlerden bir kötülük gelecek duygusu vardır. Kendilerinde var olan bir şeylerin onları tüm diğer insanlardan ayırdığına inanırlar. Yolda yürürken düşmek-

ten korkmaları (bizim açımızdan bunun anlamı, kendilerini yükseklerde görmelerinden başka bir şey değildir) ruh hâllerinin ifadesidir. Korkunun patolojik biçemlerinde, aynı güç ve üstünlük hedefi görülebilir. Birçok insan için kaygı insanları kendilerine yaklaşmaya mecbur etmenin ve kendileriyle ilgilenmek zorunda bırakmanın belirgin bir aracıdır. Böyle durumlarda rahatsız birey yeniden kaygıya kapılmasın diye hiç kimse odayı terk edemez! Herkes hastanın anksiyetesine boyun eğmek zorundadır. Bir insandaki anksiyete hâli tüm çevresine şu kuralı empoze eder: Herkes, yerinden hareket etmeye tenezzül etmeyen hastanın başına toplanmalıdır. Hasta, herkese hükmeden bir hükümdara dönüşür. İnsanlardaki korku, ancak bireyi insanlığa bağlayan o bağın sayesinde ortadan kalkabilir. Hayatında anksiyeteden etkilenmeyecek tek birey, insanlar arasındaki kardeşliğin bilincinde olandır.

1918 Devrimi (Avusturya) günlerinden ilginç bir örnekle sürdürelim. O günlerde bazı hastalarım birdenbire konsültasyonlar için bana gelmeyi keseceklerini bildirmişlerdi. Bunun nedeni sorduğumda, hepsi de aşağı yukarı aynı yanıtı vermişlerdi. O dönemdeki belirsizlik ortamında, kimse sokakta ne tür insanlarla karşılaşacağını kestiremezdi. İnsanların kendilerinden daha iyi giyimli birilerini gördüklerinde ne olup biteceğini kimse bilemezdi.

O günlerde ortam hiç kuşkusuz güven vermemekteydi, buna karşın yalnızca belirli bireyler az önce belirttiğimiz düşünceleri taşıyordu. Peki bu düşünceler niçin yalnızca bu insanların

zihinlerinde yer kaplıyordu? Bu durum yalnızca bir tesadüften ibaret değildi. Korkuları hayatları boyunca diğer insanlarla ilişkiye geçmemiş olmalarının sonucuydu. Bu yüzden devrimin olağandışı koşullar altında kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Buna karşın kendilerinin toplumun bir parçası olduğunu hisseden diğer insanlar kaygıya kapılmayıp, normal yaşantılarını sürdürmekteydiler.

Ürkeklik, kaygının daha yumuşatılmış ancak bir o kadar önemli bir biçemidir. Kaygıya dair söylediğimiz her şey ürkeklik için de geçerlidir. Çocuklar arasındaki ilişkilerin çok basit bir biçimde kurulabilmelerine karşın, ürkeklik bu ilişkilerin önüne geçmekte, var olan ilişkileri de kurulur kurulmaz sonlandırmaktadır. Aşağılık duygusu ve diğerlerinden farklı olma düşüncesi, bu çocukların yeni ilişkiler kurmaktan duyacakları mutluluğun önüne geçer.

III. ÇEKİNGENLİK

Çekingenlik üstlendikleri her görevi gözünde çok büyüten, herhangi bir işi başarmada yeteneklerine güvenmeyen insanlara özgü bir özelliktir. Bir kural olarak, bu karakter özelliği kendini bireyin ağırkanlılığında belli eder. Böylece birey ve üstleneceği görev arasındaki mesafe kolayca azalmadığı gibi, bireyin bu mesafeyi hiç kapatmaya yeltenmemesiyle, hep aynı uzaklıkta kalabilir. Hayata dair bir sorunun çözümü söz konusu olduğunda asla olay mahalinde bulunmayan insanlar bu gruba dahildirler. Bu tür insanlar bir anda seçmiş oldukları mesleğe hiç de uygun ol-

madıklarını fark edebilirler yada bu mesleği yürütmelerini olanaksız hâle getirecek mantıkdışı bahaneler uydurabilirler. Ağırkanlılığın yanında çekingenliğin ifadesi tek amacı her tür sorumluluktan kaçmak olan abartılı bir kendini güvence altına alma ve temkinli olma eğilimidir.

Bireysel Psikoloji bu son derece yaygın olguya bağlı karmaşık sorunları "uzaklık sorunu" başlığı altında toplar. Bu kavram, bir insanı değerlendirmemizi ve hayatın üç sorunun çözümünden ne kadar uzaklıkta olduklarını ölçecek bir bakış açısını sağlar. Bu üç sorudan ilki, bireyin toplumsal sorumluluklarına dair sorunlarının çözülmesi sorunudur. Bu, "ben" ve "sen" arasındaki ilişkiye, bireyin kendi ve diğer insanlar arasındaki ilişkiyi düzgün bir biçimde kurup kurmadığına ya da bu ilişkiyi engelliyor olup olmadığına dair sorudur. Diğer sorunlar iş ve meslek sorunuyla aşk ve evlilik sorunudur. Bireyin bu sorunların çözümünde ne derece başarısız olduğu ve bu sorunların çözümünden ne kadar uzakta durduğu, onun kişiliğine dair ayrıntılı sonuçlara varmamızı sağlar. Bu alanda topladığımız verileri insan doğasını daha iyi kavramakta da kullanabiliriz.

Yukarıda belirtilerine değindiğimiz türde çekingenlik vakalarının temelinde bireyin bir biçimde, az ya da çok kendini görevlerinden uzaklaştırma arzusu yatar. Buna karşın, betimlediğimiz karanlık karamsarlığın yanında olumlu yönler de vardır. Hastamızın içinde bulunduğu durumu tamamen bu olumlu yönlerin etkisiyle seçmiş olduğu varsayılabilir. Eğer bu insan herhangi bir toplumsal göreve hazırlıksız olarak yönelmişse başarısız

olması hâlinde hafifletici nedenleri olmuş olur, bu durumda kişiliğine yüklediği değer ve kibiri zarar görmeyecektir. Böylece daha emniyetli bir konuma geçer ve altında bir tente gerilmiş olduğunun bilincindeki bir ip cambazı gibi hareket eder. Eğer düşerse, bu yumuşak bir düşüş olacaktır, eğer bir göreve hazırlıksız yaklaşırsa kişiliğine atfettiği değer tehlikeye girmeyecektir zira onu yapabileceğinin en iyisini yapmaktan alıkoyan türlü nedenler mevcuttur. İşe koyulmakta geç kalmış olmasa ya da hazırlık yapmış olsa, kesinlikle başarılı olabileceğini düşünür. Böylece hata kişiliğindeki bir eksikliğe değil, sorumluluğunu üstlenmesinin beklenemeyeceği ufak tefek sorunlara bağlanmış olur. Eğer başarılı olursa başarısı görkemli olacaktır. Canla başla işini yapan bir bireyin başarısı kimseyi şaşırtmayacak anlaşılır bir durumdur. Öte yandan, eğer işe geç başlamasına, az çalışmasına ya da yapacağı işe hazırlıksız olmasına rağmen sorunu çözüyorsa, bu başarının sahibi daha fazla dikkat çekecektir. Bir anlamda bu birey diğer insanların ancak iki elle yapabileceklerini tek eliyle korkarmış olan bir çifte kahramandır.

Bunlar ruhsal sapmaların avantajlarıdır. Sapma tavrı yalnızca hırsın değil, kibirin de varlığının işaretidir. Bu tavır, bireyin kahraman rolünü oynamaktan hoşlandığına ya da hiç olmazsa bu rolü kendine karşı oynamaktan hoşlandığına ve böylece sanki özel güçlere sahipmiş görüntüsü vermeyi amaçladığına işaret eder.

Şimdi de yukarıda söz ettiğimiz sorunlardan kaçan, bu kaçış tavrıyla da kendilerine pek çok güçlük çıkaran bireyleri ele

alalım. Bu güçlükler, onların bu sorunlara hiç yaklaşamamalarına yada yaklaşsalar da bunu çok ürkek bir tavırla yapmalarına neden olur. Bu bireylerdeki sapmalar, tembellik, üşengeçlik, sık sık meslek değiştirme, suça eğilimli olma gibi eksantrik niteliklerle kendilerini gösterirler. Bazı insanların hayata karşı bu tavırları dış görüntülerinde ifade bulur. Tavırları öylesine farklı biçimler alır ki bize yılanları hatırlatırlar. Elbette bu durum bir tesadüf değildir. Temkinliliği de elden bırakmadan, bu tür bireylerin sorunların çevresinden dolaşmaya çalışan bireyler oldukları söylenebilir.

Gerçek hayattan alınmış bir örnek bu durumu açıkça gözler önüne serecektir. Aktaracağım olay hayattan ümidini kesmiş, yaşamaktan sıkılmış ve yalnızca intiharı düşünecek hâle gelmiş bir adamla ilgilidir. Hiçbir şeyden zevk alamaz olmuştur ve hayata karşı tavrı yaşamaktan bıktığının göstergesidir. Konsültasyonun sonunda üç erkek kardeşin en büyüğü ve son derece hırslı, müthiş bir şevkle çalışıp, hayatta büyük başarılar kazanmış bir babanın oğlu olduğunu öğreniriz. Evin en gözde çocuğu kendiydi ve büyüdüğünde babasının izinden gitmesi beklenmişti. Annesi o küçükken ölmüştü, ancak büyük olasılıkla babasının ona fazlasıyla korumacı davranmasının bir sonucu olarak, üvey annesiyle oldukça iyi ilişkiler içinde olmuştu.

İlk doğan çocuk olarak elbette gerçek bir güç tutkusu vardı. Her eylemi ve her karakter özelliği hükmeder bir tavırdaydı. Okulda sınıf başkanı olmuş, mezun olduktan sonra babasının işini devralmıştı. İlişkiye geçtiği insanlara sanki onlara lütufta bulunuyormuş gibi davranmaktaydı. Dostça sözler kullanarak

konuşmakta, işçilerine iyi davranmakta, onlara en yüksek ücreti verip, mantıklı tekliflerini kabul etmekteydi.

1918 Devrimi'yle her şey değişmişti. İşçilerinin haksız davranışlarının hayatı ona zehrettiğinden yakınmaya başladı. Eskiden *teklif ettikleri* şeyleri artık *talep eder* olmuşlardı. Öylesine bunalmıştı ki işi bırakmak onda saplantı hâline gelmişti.

Böylece onun iş cephesinde önceden izlediği yoldan oldukça ters bir yöne saptığını görürüz. Genellikle iyi niyetli bir yönetici olmuş ancak kendi güç ilişkileri etkilenecek olduğunda, oyunu daha fazla sürdürememişti. Felsefesi yalnızca fabrikasının yönetimini değil, hayatının gidişatını da olumsuz etkilemekteydi. Eğer, evinde efendinin kendi olduğunu kanıtlama arzusunda olmasaydı, kendine yaklaşılabilecek açık bir kapı bırakmış olurdu, ancak onun için önemli olan yegane şey bireysel gücünün egemenliğiydi. Toplumsal ilişkiler ve iş ilişkileri böylesi bir bireysel egemenliği uygulamada olanaksız hâle getirmektedir. Sonuç olarak mesleği onu mutlu edemez olmuştu. Geri çekilme eğilimi, itaatsiz işçilerine yönettiği hem bir karşı saldırı, hem de bir yakınmaydı.

Artık kibirinin onu ulaştırabileceği tek bir nokta vardı: İçinde bulunduğu durumda aniden ortaya çıkan çelişki hâli hiç zaman geçmeden her yanını sarmıştır. Tek yönlü gelişimi yüzünden düşüncesini değiştirebilme ve yeni bir hareket tarzı geliştirme yetisini yitirmiştir. Kendi gelişimini daha ileri götüremeyecek hâle gelmiştir. Çünkü o güne dek tek hedefi güç ve üstünlük

olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için de kibirinin en baskın karakter özelliği hâline gelmesine izin vermiştir.

Hayatındaki ilişkilerini inceleyecek olursak sosyal bağlarının son derece zayıf olduğunu görürüz. Çevresine topladığı insanlar yalnızca üstünlüğünü tanıyan ve isteklerine boyun eğenlerdi. Aynı zamanda hastamız çevresindekileri sivri bir dille eleştirmekteydi. Oldukça zeki oluşundan dolayı da etkili ve bir o kadar da incitici sözler söyleyebiliyordu. Alaycılığı çok geçmeden arkadaşlarının ondan uzaklaşmasına neden oldu, gerçek anlamda bir dostu hiç olmamıştı. İnsan ilişkilerinin onda yarattığı boşluğu türlü hazlarla giderme yolunu seçmişti.

Buna karşın kişiliğindeki asıl yıkım aşk ve evlilik sorununa eğilmesiyle gerçekleşti. Bu alanda yaşadıklarını tahmin etmek, onun yapısını kavramış olanlar için zor olmasa gerek. Aşk, en derin ve en sıkı bağı gerektirdiğinden, aşkta bireyin hükmetmeye yönelik eylemlerine yer yoktur. Bu yüzden kendini hep hükmeden konumunda olmak zorunda gören bu adamın evleneceği eşi de bu arzusuna uygun bir insan olmalıydı. Hükmetmeyi seven, aklını üstünlükle bozmuş birey, kendine eş olarak zayıf bir insanı değil, boyun eğdirmek için tekrar tekrar mücadele edebileceği ve her bir boyun eğişiyle yeniden zafer duygusunu tadabileceği birini seçer. Bu sayede, düşünce yapıları birbirine benzeyen, evlilikleri durdurak bilmeyen çatışmalarla dolu iki insan birleşirler. Bu adam, eş olarak kendinden de fazla hükmetme meraklısı bir kadını seçmiştir. İlkelerine uygun olarak, her ikisi de egemenliklerini sürdürmek için bulabildikleri her silaha sarılır olmuşlardı.

Boşanmaya cesaret edememişler, ancak giderek birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Bunun sebebi her ikisinin de tam bir zafer kazanmayı ümit etmelerinden dolayı, evliliklerinin onlara sunduğu savaş alanını terk etmemeleridir.

Hastamızın o dönemde görmüş olduğu bir rüya, ruh hâlinin iyi bir göstergesidir. Rüyasında hizmetçi gibi giyinmiş, kendine muhasebecisiyle randevusunu hatırlatan genç bir kadın görür. Hastamız kadına dönüp şöyle demektedir, "Görüyorsun ya, asil bir soydan geliyorum."

Rüyasında hangi düşünce süreçlerinin hakim olduğunu anlamak güç değildir. Öncelikle diğer insanlara tepeden bakma tavrı rüyada göze çarpmaktadır. Herkes ona uşakmış gibi görünür, kültürsüz ve düşük seviyelidirler, özellikle de kadınsalar. Bu bağlamda eşiyle savaş hâli içinde olduğunu aklımıza getirirsek, rüyasında karısının hizmetçi kız figürüyle sembolize edildiğini düşünebiliriz.

Kimse, hastamızı anlamamaktadır, hastamız ise kendini başkalarının onu anladığından da az anlamaktadır. Bunun nedeni, umutsuz hedefinin peşinde koşarken, sürekli burnu havalarda gezmesidir. Dünyayla olan kopukluğu, kimsenin onaylamadığı asaletinin tanınması istemindeki küstahlığın sonucudur. Bununla birlikte diğer insanların sahip oldukları değerleri görmezlikten gelir. Bu hayat felsefesinde, ne aşka ne dostluğa yer vardır.

Bu tür ruhsal sapmaları haklı göstermekte kullanılan argümanlar karakteristik özellikler sergilerler. Genel olarak bunlar kendi içlerinde oldukça mantıklı ve anlaşılır nedenlerdir, ancak

her tür koşula uygulanabilir olmadıkları gibi, bireyin içinde bulunduğu duruma da uygunluk göstermezler. Örneğin hastamız toplumu eğitmesi gerektiği düşüncesine kapılıp, bunu gerçekleştirmeye girişmiştir. İçki içmek, kağıt oynamak ve buna benzer gereksiz etkinliklere zamanı geçirdiği çevrelere girer. Dost kazanmanın tek yolunun bu olduğuna inanır. Bu tür çevrelerde boy göstermesinin bir sonucu olarak eve geç döner, ertesi sabah da uykusuz ve yorgun kalkar. Hastamız, toplumu eğitmeyi hedef alan bir insanın, hiç olmazsa sürekli kulüplere ve benzeri mekânlara gitmemesi gerektiğini belirtmektedir. Eğer kendini işine daha çok vermiş olsaydı, yürüttüğü bu mantık bir anlama karşılık gelebilirdi. Toplumu eğitme hedefine uygun olarak kendinden beklediğimizin tersine cepheden alabildiğine uzakta durmuştur. Doğru argümanları kullanmakta, ancak yanlış bir yol izlemektedir.

Bu vaka bize, gelişimimizi nesnel deneyimlerin değil, kendi bireysel tavrımızın ve olayları değerlendirme tarzımızın yolundan çıkardığını açıkça kanıtlamaktadır. Burada tüm insanların düştüğü bir hata söz konusudur. Bu ve benzeri vakalar, zincirleme hataları ve daha sonradan yapılabilecek olası hataları sergilerler. Bir bireye ait argümanları, o bireyin davranış modelinin tümüyle bağlantılı olarak incelemeye girişmemiz gerekir. Böylece o insanın hatalarını fark edip, uygun yönergelerle bu hataların üstesinden gelebiliriz. Bu süreç, eğitimle büyük bir benzerlik göstermektedir. Eğitim hataları ortadan kaldırmaktan başka bir şey değildir. Bunu başarabilmek için, yanlış bir yöne sapmış, yorumlama hatalarından kaynaklanan, hatalı bir gelişimin trajediyle sonuçla-

nacağının bilincine varmak gerekir. İntikam tanrıçası Nemesis'den söz açmakla bu gerçeği fark etmiş ya da sezinlemiş olduklarını gösteren eski halklara hayran olmamak mümkün değildir. Hatalı gelişimi sonucunda bireyin uğradığı şanssızlıklar, insanlığın ortak refahını düşünecek yerde kendi bireysel gücünü artırma çabasının doğrudan sonuçlarını açıkça sergilemektedir. Bu bireysel güç çılgınlığı bireyi, hedefine dolambaçlı yollara saparak yaklaşmaya zorlar. Birey diğer insanları göz ardı eder ve sonu gelmeyen bir yenilgi korkusuyla yaşamak pahasına yoluna devam eder. Bu noktada, bu bireyin gelişiminde, asıl amaçları ve işlevleri bireyin belli bir ödevi yerine getirmekten alıkoymak olan sinir rahatsızlıklarına ve nevroz belirtilerine rastlandığını da belirtmek gerekir. Bu *semptomlar, bireyin* deneyimlerine dayanarak ileri doğru atacağı her adımın müthiş tehlikeler getireceğine dair uyarılardır.

Toplum, münzevilere kucak açmaz. Oyunu kurallarına uygun olarak oynamanın yolu belli bir dereceye kadar uyum sağlayabilmekten ve boyun eğebilmekten geçer. Hükmetme amacına varmanın yolu da liderliği üstlenmemekten geçmektedir. Bu yasanın geçerliliğini kendimizde gözlediğimiz gibi çevremizde de gözlemlemişizdir. Başka insanların ziyaretine giden, iyi davranışlar sergileyen, başkalarına rahatsızlık vermeyen, ancak tüm bunlara karşın güce olan arzularının sıkı dostluklar kurmalarına engel olduğu bireyler vardır. Diğer insanların onlarla sıcak bir ilişki kuramamaları garip değildir. Böyle bir insan sessizce yerinde otururken, hiç de mutlu bir insan portresi çizmez. Tartışmayı, diyaloğa yeğler ve olur olmadık yerde asıl karakterini gösterir. Örneğin; herhangi bir konuda haklı olması diğer insanlar için

çok az bir önem taşısa da, haklılığını kanıtlamak için olmadık yollara başvurur. Çok geçmeden, aslında tartışma konusunun, onun için önemli olmadığı, onun için asıl önemli olanın kendinin haklı olup, diğerlerinin haksız olduklarını göstermek olduğu görülecektir. Bir kere daha, bu birey sapma noktasında şaşırtıcı belirtiler sergiler. Nedenini bulamadığı bir yorgunluk çeker, yaptığı işleri hızlandırmayan bir telaş hâli sergiler, uyuyamaz, yetenekleri körelir, sürekli yakınır. Kısacası, bu birey, sürekli olarak anlaşılır nedenlere dayandıramadığı yakınmalardan dem vurur. Hastalıklı bir insan portresi çizer, o bir nevrotiktir.

Aslında tüm bunlar, ilgisini, olayların yüzleşmekten korktuğu gerçek vehametinden başka bir yöne kaydırmakta kullandığı kurnazlıklardır. Bu silahları seçmiş olması tesadüf eseri değildir. Evrensel bir olgu olan "geceden" korkan bir insan düşünün! Böyle birini gördüğümüzde, bu dünyada yaşama uğraşıyla hiçbir zaman uzlaşamadığını söyleyebiliriz. Egosunu geceyi def etmekten başka hiçbir şey tatmin etmeyecektir! Normal hayata uyum sağlamak için bu koşulun oluşmasını istemekte ve beklemektedir. Ancak bu gerçekleşmesi olanaksız koşulu öne sürmesi, onun kötü niyetini sergiler! Bu birey hayatta hep hayır diyen bir bireydir!

Bu tür nevrotik belirtilerin hepsi nevrotik bireyin çözmek zorunda olduğu sorunlardan korkmasından kaynaklanır. Peki nelerdir bu sorunlar? Günlük yaşamın bildik görev ve yükümlülüklerinden başka ne olabilirler ki? Bu sorunlar ufukta görüldüklerinde, birey bahaneler aramaya başlar. Böylece bu sorunlara ağır adımlarla veya hafifletici nedenlerin rahatsızlığı içinde yaklaşabi-

lecektir. Birey, bu sorunlardan tamamen kaçacak bir gerekçe de yaratabilir. Bu yolla toplumun sürekliliği için gerekli olan yükümlülüklerden tamamen kurtulacaktır. Bu tavrı yalnızca yakın çevresini değil, zincirleme bir etkiyle tüm insanları olumsuz etkiler. Eğer insan doğasını daha iyi anlayabilseydik ve uzun vadede böylesi trajik sonuçları doğuracak o kaçınılmaz neden-sonuç ilişkisini hesaplayabilecek bir durumda olsaydık, çok önceden bu tür semptomların oluşmasını engelleyebilirdik. Toplumun mantıklı ve yerleşik yasalarına karşı çıkmak boşunadır. Zamanaşımı ve ortaya çıkabilecek sayısız komplikasyonlar yüzünden suç ve ceza arasındaki bu bağlantıları tam olarak kurup, bu bağlantılardan aydınlatıcı sonuçlar çıkarmamız çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu bağlantıları anlamamız ve asıl hatanın nerede olduğunu göstermemiz ancak, bireyin tüm hayatına damgasını vuran davranış modelini açıklığa kavuşturarak ve geçmiş hayatını ayrıntılı bir biçimde inceleyerek mümkün olabilir.

IV. YETERSİZ ADAPTASYONUN İFADESİ OLAN YABANİ İÇGÜDÜLER

Kabalık ya da görgüsüzlük olarak adlandırabileceğimiz bir karakter özelliği sergileyen insanlar vardır. Tırnaklarını yiyenler, sürekli burunlarıyla oynayanlar, yemeğe karşı yabanıl bir tutkuları varmış izlenimini verecek biçimde yemek yiyen bireyler bu sınıfa dahildirler. Aç bir kurt gibi yemeğe yaklaşan, açgözlülüğünü ifade etmekte hiçbir engel ya da ayıp görmeyen bir insanı gördüğümüzde bu tür hareketlerin ne kadar rahatsız edici oldu-

ğunu fark ederiz. O ne gürültülü bir yemek yiyiştir! En büyük lokmalar bile kocaman açtığı ağzında nasıl da kayboluyor! O ne hızlı yemek yiyiş öyle! Ne çok yiyor! Ne de sık yiyor! Hepimiz yemek yemedikçe mutlu olmayan insanlara rastlamışızdır.

Kabalığın bir başka belirtisi de pasaklılık ve tertipsizliktir. Burada söz konusu olan, yoğun çalışan, çalışmaktan başlarını kaşıyamayan işleri başlarından aşkın insanlarda doğal olarak görülebilecek olan düzensizlik değildir. Bahsettiğimiz tip genellikle çalışmaz, her tür dişe dokunur işten köşe bucak kaçar, buna karşın hep pejmürde ve pasaklı görünür. Bunlar çevrelerini bezdirme ve itici olma peşinde bireylerdir ve bu karakteristik özelliklerinden ayrı düşünülemezler.

Bunlar, kaba bir insanın dışa yansıyan özelliklerinden bazılarıdır. Bu özellikleri bize, hayata uzak durduklarını ve aslında diğer insanlardan kaçmak istediklerini açıkça gösterir. Bu ve benzeri kaba tavırlar sergileyen insanlar, bizleri bu bireylerin diğer insanlara pek de yararları dokunmayacağına inanmaya yönetirler. Kabalık, çoğunlukla çocuklukta baş gösterir. Çok az çocuk düzgün bir gelişim çizgisi izleyebileceğinden bu anlaşılır bir durumdur. Buna karşın bu çocuksu özelliklerin üstesinden gelememiş yetişkinler de vardır.

Kaba insanların bu hareketlerinin altında, bu bireylerin diğer insanlarla karşı karşıya gelmeye dair, az ya da çok belirgin olan gönülsüzlükleri yatar. Tüm kaba insanlar kendilerini hayattan uzak tutarlar ve işbirliği yapmayı reddederler. Kabalıklarından vazgeçmeleri için verilen vaazlara kulak asmamaları anlaşılır

bir durumdur. Nitekim, hayat oyununu kurallarına uygun oynamayı reddediyorsa, bir insanın tırnak yemek gibi davranışlarda bulunmakta haklı olduğu söylenebilir. İnsanları kendinizden uzak tutmak için kirli bir gömlek yakası ya da lekeli bir elbiseyle gezmekten daha iyi bir yol yoktur. Bireyin, kendini eleştiriden, rekabetten, ilgi odağı hâline gelmekten koruyacak bir konuma taşımasının, ayrıca aşk ve evlilikten kaçmasını kolaylaştırmasının en iyi yöntemi hep böyle kirli görünmektir. Elbette rekabette öne çıkması söz konusu olamaz, ancak suçu kabalığına yüklemek gibi geçerli bir özrü vardır. "Eğer bu kötü huyum olmasa neler yapmazdım ki!" der, ancak bir yandan da sessizce şu sözleri fısıldar, "Ama ne yapabilirim ki böyle bir huyum var bir kere!"

Şimdi barbarlığın bir savunma aracı hâline geldiği ve çevreye zulmetmek için kullanıldığı bir vakaya değinelim. Olayın kahramanı yirmi iki yaşında yatağını ıslatan bir kızdır. Ailenin sondan ikinci çocuğudur. Güçsüz ve hastalıklı olduğundan bu çocuk, son derece bağımlı olduğu annesinin özel ilgisinin keyfini sürmüştü. Gündüz anksiyete nöbetleriyle, gece de korku nöbetleriyle ve yatağını ıslatarak annesinin sürekli başında durmasını sağlamıştı. Başlangıçta bu durumun, onun için bir zafer, kibirini tatmin etmenin bir aracı olması olasıdır. Bu kız, kötü davranışlarıyla kardeşlerinin ilgi görmemesi pahasına annesini kendine saklamayı başarmıştı.

Bu kızı özel yapan bir neden de arkadaş edinmesi, topluma karışması ya da okulu devam etmesi için yapılan telkinlerin karşısında kılını bile kıpırdatmamasıydı. Evi terk etmek zorunda ol-

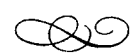
duğunda müthiş bir kaygıya kapılmaktaydı, büyüdüğünde bile bir iş için gece dışarı çıkmak onun için bir azap oluyordu. Eve döndüğünde müthiş yorgun ve kaygılı oluyor ve yolda karşılaştığı tehlikelerle ilgili korkunç öyküler anlatıyordu. Sergilediği tüm bu özellikler, bu genç kadının hep annesinin başucunda kalma isteğine işaret etmekteydi. Ancak ekonomik koşullar buna izin vermiyordu, kendine bir iş bulunması gerekliydi. Sonunda neredeyse ite kaka bir işe girmeye zorlandı, ancak iki gün sonra, eski rahatsızlığı olan altını ıslatma huyu geri döndü. Bu rahatsızlığı yüzünden patronlarından azar işitmesi, onu işi bırakmaya zorladı. Rahatsızlığının asıl anlamını kavrayamayan annesi kızını sert bir dille azarladı. Genç kadın intihara kalkıştı ve hastaneye kaldırıldı. Bu olaydan sonra da annesi bir daha onu hiç terk etmeyeceğine yemin etti.

Tüm bu yaptıkları (yatağını ıslatması, geceden ve yalnız kalmaktan korkması, intihara kalkışması) aynı amaca yönelikti. Bizim için bunların anlamı şudur: "Anneme yakın olmalıyım ya da annem durmaksızın benimle ilgilenmeli." Bu yolla kaba bir tavır olan altını ıslatma huyu geçerli bir anlam kazanır. Artık, bir insanın bu tür kötü huylarına göre değerlendirilebileceğinin farkına varmış durumdayız. Aynı zamanda bu yanlışları ortadan kaldırmanın yolunun yalnızca hastayı tam anlamıyla çözmek, bunu da içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde yapmak olduğunu biliyoruz.

Çocuklarda görülen kaba davranışların ve kötü huyların genellikle yetişkinlerin dikkatini çekmeye yönelik olduğunu

görmekteyiz. Daha çok ilgi odağı hâline gelmek ya da büyüklerine ne kadar güçsüz ve yetersiz olduklarını göstermek isteyen çocuklar bu tür yollara başvurmaktadırlar. Konukların yanında çok kötü tavırlar sergilemek de aynı amaca hizmet etmektedir. En terbiyeli çocukların bile eve bir misafirin gelmesiyle ruhlarını şeytana teslim ediverdikleri görülür. Çocuk, bir rol üstlenme hevesindedir ve bu amacında tatmin edici bir yol kat edene dek çabalamaya devam eder. Böyle çocuklar büyüdükleri zaman toplumun gerektirdiği sorumluluklardan bu tür barbarlıklarla kaçmaya çalışırlar ya da başkalarının yoluna taş koyarak ortak refaha aykırı davranmaya çalışırlar. Tüm bu belirtilerin ardında buyurgan ve tutkulu bir kibir gizlidir. Bu belirtilerin nedenini ve hangi amaca yönelik olduklarını anlamaktan bizi alıkoyan, bunların çeşitlilik göstermesi ve kendilerini iyi gizlemeleridir.

4 – DİĞER KARAKTER ÖZELLİKLERİ

I. NEŞELİLİK

Herhangi bir insanın toplum duygusunu, o bireyin diğer insanlara hizmet etmeye, onlara yardım etmeye ve onları hoşnut kılmaya ne kadar hevesli olduğunu öğrenerek kolayca ölçebileceğimize değinmiştik. Başkalarını hoşnut kılmaktaki yeteneği bir bireyi daha ilgi çekici kılar. Mutlu insanlar bizlere daha kolay yaklaşırlar ve biz de sezilerimize kulak verip, bu bireylerin daha sempatik insanlar olduklarına hükmederiz. Oldukça içgüdüsel bir biçimde, bu karakter özelliklerinin gelişmiş bir toplum duygusunun göstergeleri olduğu duygusuna kapılırız. Neşeli görünen, ortalıkta sıkıntılı ve tasalı bir hâlde gezmeyen, kendi kaygılarıyla başkalarını da boğmayan insanlar vardır. Bu insanlar, başkalarıyla birlikteyken çevrelerine neşe yaymayı, hayatı daha hoş ve anlamlı kılmayı iyi beceririler. Yalnızca yaptıkları işlerden, insanlara yaklaşımlarından,

konuşma tarzları ve başkalarının sorunlarına eğilmelerinden değil, dış görünüşe ait özellikler olan giysilerinden, jestlerinden, mutlu ruh hâllerinden ve gülüşlerinden de bu bireylerin iyi insanlar olduklarını hissedebiliriz. Usta bir ruhbilimci olan Dostoyevski şöyle söylemiştir: "Bir insanın gülüşü, karakteri hakkında sıkıcı bir psikolojik incelemeden daha çok bilgi verir." Gülmek bağlar kurabileceği gibi, var olan bağları da koparabilir. Başkalarının yaşadığı felaketlere gülen insanların gülüşlerindeki saldırgan tona hepimiz şahit olmuşuzdur. Hiçbir biçimde gülemeyen insanlar vardır. Bunun nedeni insanları birleştiren o kalıtsal bağdan uzak olmaları, bu yüzden de mutlu etme ve mutlu olma yeteneğinden yoksun olmalarıdır. Bunların yanında her tür koşul altında hayatı kendilerine zehir etmekle meşgul olduklarından kimseyi mutlu edemeyecek küçük bir insan topluluğu daha vardır. Çevrelerindeki tüm olumlu şeyleri olumsuza çevirmeye çalışır gibidirler. Hiç gülmezler. Yalnızca buna zorlandıklarında ya da neşe saçan bir insanlar oldukları izlenimini vermek istediklerinde gülerler. Nerede sempati, nerede antipati duydukları tam bir gizdir.

Sempatik tipin karşıtı kronik mutsuzlar ve kötümserlerdir. Dünyayı bir kederler ve acılar denizi gibi gösterirler. Bazı insanlar hayatlarını sanki bir yükün altında eziliyormuş gibi yaşarlar. Ufak tefek her güçlüğü abarttıkça abartırlar, gelecek onlara karanlık ve bunaltıcı gözükür ve başkalarını mutlu gördüklerinde felaket tellâllığı yapma fırsatını kaçırmazlar. Her açıdan karamsardırlar, yalnızca kendilerini değil, başkalarını da karamsarlığa sevk ederler. Çevrelerinde mutlu birini gördüklerinde huzurluğa

kapılırlar ve mutluluk veren olayın olumsuz yönlerini bulmaya girişirler. Bunu yalnızca sözleriyle değil, rahatsız edici hareketlerle de gerçekleştirirler. Bu sayede başkalarının mutlu olmalarına ve insanlıkla barışık yaşamalarına engel olurlar.

II. DÜŞÜNCE SÜREÇLERİ VE İFADE TARZLARI

Bazı insanların düşünce süreçleri ve ifade tarzları öylesine somutlaşır ki, bunların ayırdına varmamız çok kolay olur. Kimi insanlar, zihinleri vecizeler ve atasözleriyle kuşatılmış gibi düşünür ve konuşurlar. Bu insanların söyleyecekleri önceden kestirilebilir. Konuşmaları ucuz romanlardaki ifadeleri andırır ve en kötü gazetelerden alıntılanmış sloganları kullanırlar. Cümleleri argo kelimeler ve teknik terimlerle doludur. Bir bireyin kullanamayacağı ya da kullanmasının yakışık almayacağı düşünceler ve sözler vardır. Kaba ve bayağı üslupları her cümlelerinde kendini gösterir ve bazen bireyin kendini bile ürkütür. Bu durum konuşmacının diğer insanları yargılarken ve eleştirirken empatiden yoksun olduğuna işaret eder. Her soruya bildik bir söz ya da argo bir ifadeyle yanıt verirler ve bulvar gazeteleri ile filmlerde kullanılan klişelerle düşünür ve hareket ederler. Bunlar olmadan hiçbir şey düşünemeyen insanlar vardır. Bu durum onların ruhsal gelişimlerinde geri kalmış olduklarının kanıtıdır.

III. OLGUNLAŞMAMIŞ ÖĞRENCİ TAVRI

Sanki okul yıllarında gelişimleri durmuş ve o zamanlardan beri büyüyememişler izlenimini veren insanlara sıkça rastlarız. Bu insanlar evde, işte ve toplum içinde okul çocukları gibi davranırlar, çevrelerinde konuşulanlara kulak kesilirler ve söze girmek için fırsat kollarlar. Bir toplantıda ortaya yöneltilmiş her soruyu, mutlaka yanıtlamaları gerektiğini düşünürler. Sanki çevrelerindeki herkes aynı konu hakkında bilgi sahibiymiş de iyi bir not almak için onlarla yarışıyormuş gibidirler. Yalnızca belirli koşullar altında kendilerini güvende hissederler. Okul çocuğu tavırlarının yetersiz kalacağı her durumda, kaygıya ve güvensizlik duygusuna kapılırlar. Bu karakter özelliği zihinsel açıdan farklı düzeylerde kendini gösterir. Bu tür insanların pek de sevimli olmayan örnekleri sıkıcı, ağırbaşlı, yanına yaklaşılmaz bireylerdir. Her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilen, her konuda bilgi sahibi olan ya da en azından o konuyu belli kural ve formüllere dayanarak sınıflandırabilen bir insan rolünü oynamaya çalışırlar.

IV. BİLGİÇLER VE İLKELİ İNSANLAR

Bu skolastik tipin ilginç bir örneği her etkinliği ve olayı, her durumda geçerli olduğunu varsaydıkları bazı ilkelere göre sınıflandırmaya girişen insanlardır. İlkelerine sıkı sıkıya bağlıdırlar, bu ilkelerinden asla vazgeçirilemezler ve karşılarına ilkeleriyle açıklayamayacakları bir şey çıkarsa rahatsızlık duyarlar. Bu bireyler iflah olmaz bilgiçlerdir. Yaşama dair her şeyi birkaç kural ve

formülün içine sıkıştıramazlarsa kendilerini güvensiz hissedeceklermiş ve hayattan korkacaklarmış izlenimini verirler. Herhangi bir kurala ya da formüle dayandıramadıkları bir durumla karşılaştıklarında tek yapabilecekleri kaçmaktır. Eğer karşılarındaki insan, onların bu kural ve formüllerini uygulamaya geçiremeyecekleri bir ortam yaratırsa, hakarete uğradıklarını düşünürler ve rahatsız olurlar. Bir kişinin bu yöntemle kendine büyük bir güç sağlayabileceğini belirtmeye gerek yoktur. Örneğin asosyal "itiraz meraklıları" bu duruma iyi bir örnek teşkil eder. Başkalarına herhangi bir nedenle itirazda bulunmak için her fırsatı kollayan bu insanlar, dizginlenemez bir kibir ve sınırsız bir hükmetme arzusuyla yönlendirilirler.

Çalışkan insanlar olsalar, da bu bireylerin iflâh olmaz bilgiçce tavırları hemen göze çarpar. Hiçbir inisiyatif belirtisi göstermezler, kendi dar ilgi alanlarıyla sınırlanmışlar ve garip huylar geliştirmişlerdir. Merdivenin kenarından yürümek veya çatlamış kaldırım taşlarının üzerine basmak gibi huyları vardır. Alışkanlıklarından ne pahasına olursa olsun vazgeçirilemezler. Bu tip insanlar hayatın gerçekleriyle barışık değildirler. İlkelerini uygulamaya geçirirken büyük bir zaman yitirirler ve er ya da geç hem kendileriyle hem de çevreleriyle çelişir hâle gelirler. Kendilerini alışık olmadıkları bir durumun içinde buldukları an başarısızlığa uğrarlar. Bunun nedeni, bu durumdan sıyrılmak için gerekli hazırlıklarının olmayışıdır. Çünkü kurallar ve sihirli formüller olmadan hiçbir şeyin başarılamayacağına inanmaktadırlar. Her türlü değişiklikten kaçmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Örneğin böyle insanlar, kendilerini uzunca bir süre kış

mevsimine alıştırdıklarından, baharın gelişine çok zor uyum sağlarlar. Havaların ısınmasıyla, insanların birbirlerini daha çok ziyaret edebilecek olması, onlarda kaygı yaratır. İnsanlarla daha sık ilişkiye geçecek olmaları, kendilerini kötü hissetmelerine yol açar. Bu bireyler, baharda kendilerini kötü hissetmekten yakınan kişilerdir. Yeni durumlara ancak büyük güçlüklerle uyum sağlayabildiklerinden, iş hayatlarında fazla inisiyatif gerektirmeyen görevlere getirilirler. İşverenleri, kendilerinden bir talep gelmedikçe, bu bireylerin konumunu değiştirmezler. Bu özellikleri kalıtsal değildir, değiştirilemeyecek davranışlar da değildirler. Bu durumda olmalarının nedeni, hayata karşı takındıkları yanlış tavırdır. Bu yanlış tavır, tüm ilişkilerine egemen olacak kadar ruhlarını ele geçirmiştir. Sonunda birey, içinde yeşeren önyargılarından kurtulamayacak hâle gelir.

V. BOYUN EĞME EĞİLİMİ

Ruhsal yapıları hizmet etmeye yatkın olan bireyler de inisiyatif gerektiren görevlere uygun nitelikte değildirler. Bu bireyler, ancak başkasının emirlerine itaat etmekle huzur bulurlar. İtaatkâr insan başkalarının kuralları ve kanunlarıyla yaşar ve neredeyse bir zorunluluk olarak birilerine hizmet edebileceği bir görev arar. Bu hizmetkârca davranış hayatın içinde çok çeşitli bağlamlarda kendini gösterir. Diğer insanların yanındayken iki büklüm durduklarını ve onların söylediklerini dikkatlice dinlediklerini görürüz. Bunu söyleyenleri tartmak ve bunların üzerine kafa yormak için değil, emirleri yerine getirmek ve karşılarındaki insanı bire bir

onaylamak için yaparlar. İtaatkâr görünmeyi bir onur sayarlar, zaman zaman da bu işi inanılmaz biçimde abartırlar. İtaat etmekten büyük bir zevk alan insanlar vardır. Sürekli hükmetmek arzusundaki bireylerin ideal tipte olduğunu kastetmiyoruz. Buna karşın yaşamın güçlüklerinin üstesinden gelmenin yolunu boyun eğmek olarak görenlerin hayatlarının karanlık yüzünü sergilemek istiyoruz.

Boyun eğmenin hayatlarının temel yasası olduğunu söyleyebileceğimiz birçok insan vardır. Hizmetkâr sınıfından değil, kadınlardan söz etmekteyiz. Kadının itaat etmesi gerektiği düşüncesi, bir bölüm insanın sabit bir dogma olarak gördüğü yazılı olmayan ancak yerleşik bir yasadır. Bu insanlar kadınların yalnızca boyun eğmek için var olduklarına inanırlar. Bu düşünceler tüm insani ilişkileri zehirlemiş ve bozmuştur. Buna karşın bu batıl inançtan kurtulunamamıştır. Kadınlar dahil birçok insan, bu inançlarını ilahi bir yasaya bağlayarak uyulması gereken bir kural olduğunu düşünür, ama bu insanların bu düşünceleriyle bir kazanç elde ettiklerine hiç rastlanmamıştır. Er ya da geç birileri çıkıp "kadınlar bu kadar itaatkâr olmasalar, her şey daha iyi olurdu" diye yakınır.

İnsan ruhu boyun eğmeye dayanamaz. Başkaldırıdan uzak itaatkâr kadın, birazdan değineceğimiz vakada görüleceği üzere er ya da geç bağımlı ve toplumsal açıdan verimsiz hâle gelir. Hastamız olan kadın, ünlü bir adamla aşk evliliği yapmıştır. Kadın da, erkek de yukarıda değindiğimiz dogmayı kabul etmektedirler. Zamanla kadın görevlerinden, hizmet etmek ve daha fazla hizmet

etmekten başka bir şey düşünmeyen bir makineye dönüşür. Hayatındaki tüm bağımsız girişimler yitip gider. Çevresi onun bu boyun eğişine alışır ve karşı çıkmaz, ancak bu sessizlikten kazançlı çıkan da yoktur.

Bu vakada olay görece kültürlü bireyler arasında geçtiği için daha büyük sorunlar ortaya çıkmamıştır. Buna karşın, boyun eğmenin insanlığın büyük bir bölümünde kadının bildik yazgısı olduğu düşünülürse, bu düşüncenin altında uyuşmazlığa yol açacak birçok neden yattığını görürüz. Bu itaati bir kural olarak gören koca, bunun tersine bir tavıra hemen karşı saldırıyla yanıt verebilir. Aslında kendi de böylesi bir itaatin olanaksız olduğunun bilincindedir.

Öylesine itaatkârlık ruhuyla dolu kadınlar vardır ki, bu kadınlar tam da hükmedici ve sert görünen erkekleri yeğlerler. Er ya da geç bu doğallıktan uzak ilişki açık bir savaşa dönüşür. Bazen bu kadınların, boyun eğmelerinin ne kadar gülünç ve saçma olduğunu kanıtlamaya çalıştıkları izlenimine kapılmak da mümkündür!

Bu zorlukların çözüm yolunu öğrenmiş durumdayız. Erkek ve kadın birlikte yaşadıklarında, birbirlerine boyun eğmedikleri arkadaşça bir işbölümü içinde yaşamalıdırlar. Şu an için bu tablo uzak bir ideal gibi görünse de, bireyin kültürel gelişimini ölçebileceğimiz bir standarttır. Boyun eğme sorunu, yalnızca cinsler arasındaki ilişkiyi etkileyip, erkeklerin sırtına hiçbir zaman çözemeyecekleri binlerce sorunu yüklemez, aynı zamanda ulusların ilişkilerinde de önemli bir rol oynar.

Eski uygarlıklar ekonomik yapılarını tamamen kölelik sistemi üstüne kurmuştu. Büyük olasılıkla bugün yaşayan insanların çoğu köle ailelerden gelmektedirler. İki farklı sınıfın birbirlerine mutlak yabancılık ve karşıtlık içinde yaşadıkları yüzlerce yıl geçmiştir. Bugün bile bazı kesimlerde kast sistemi hâlâ korunmaktadır. Hâlâ bir insanın bir diğerine kölelik ettiği görülmektedir, bu da tek tip insanlar doğurmaktadır. Eski çağlarda, çalışmanın kölelerin alçaltıcı bir görevi olduğuna, efendinin bu vasıfsız işlerle uğraşmayacağına, onun yalnızca bir amir değil, aynı zamanda bütün değerli özellikleri kendinde toplamış bir insan olduğuna inanılırdı. Hükmeden sınıf "en iyileri" içermekteydi ve Yunanca "Aristos" kelimesi buna karşılık gelirdi. Aristokrasi "en iyilerin" egemen olmasıydı, ama bu "en iyiler" erdem ve niteliğe göre değil, güce göre belirleniyordu. İnceleme ve sınıflandırma yalnızca kölelere uygulanıyordu. Gücü elinde bulunduransa aristokrat oluyordu.

Modern zamanlarda da bakış açımız geçmişteki kölelik ve aristokrasiden etkilenmektedir. İnsanları birbirlerine yaklaştırmanın gerekliliği bu kurumların içinin boşalmasına yol açmıştır. Büyük düşünür Nietzsche en iyinin hükmetmesi ve diğerlerinin boyun eğmesi gerektiğini savunmuştur. Bugün bile insanların efendi ve hizmetkar olarak ikiye ayrıldıkları düşüncesini kafamızdan atmak ve herkesi eşit kabul etmek zordur. Buna karşın, yalnızca her insanın mutlak eşitliğini kabul eden yeni bakış açısına sahip olmak bile, bize yardımcı olan ve davranışlarımızda büyük hatalara düşmemizi engelleyen ileri doğru bir adımdır. Bazı insanlar, o kadar itaatkâr bir yapı geliştirmişlerdir ki, yalnızca

birileri için bir şeyler yaparak mutlu olurlar. Var oldukları için bile eksikleniyormuş gibidirler. Ancak bu hâllerine bakıp onların mutlu oldukları inancına kapılmamamız gerekir. Çoğu zaman kendilerini mutsuz hissederler.

VI. HÜKMETME EĞİLİMİ

Demin değindiğimiz hizmetkar ruhtaki bireyin tam tersi, baskın rolü üstlenen, hükmetmeye eğimli olan ve başrolde hep kendinin olmasını isteyen bireydir. Hayatta yalnızca bir soru kafasını meşgul eder. O soru da "Nasıl diğerlerinden üstün olabilirim?" sorusudur. Üstlendiği bu rol yanında hayal kırıklıkları getirir. Saldırganlık ve düşmanca tavırlarla birleşmediği sürece hükmetme eğilimi bir dereceye dek yararlı olabilir. Bir grup insanı yönlendirecek bir bireye gereksinim duyulan yerde hükmetme eğilimindeki insanlar boy gösterirler. Bu bireyler emir verebilecekleri pozisyonlara ulaşmaya çalışırlar. Bir ulusun ayaklandığı o sıkıntılı dönemlerde, bu özelliklere sahip insanlar ortaya çıkarlar. Çünkü bu tür insanlar hareketleri, tavırları, hedefleri ve lider rolünü üstlenmek için gerekli donanıma sahip oluşlarıyla kendilerini belli ederler. Evlerinde emir vermeye alışmışlardır. Kralı, hükümdarı ya da komutanı oynamadıkları hiçbir oyun onları tatmin edemez. Bunlar arasında başka birinin komutası altında olduklarında iş göremez hâle gelen insanlar vardır. Bu insanlar bir başkasının emrine itaat etmeleri gerektiğinde hemen heyecana kapılıp, tedirgin olurlar. Sakin günlerinde, bu tür bireyler iş hayatlarında ya da toplum içinde küçük grupların başını

çekerler. Hep ön plândadırlar çünkü kendilerini buna zorlarlar. Söyleyecek çok sözleri vardır. Hayat oyununun kurallarını ihmal etmedikleri sürece, bu insanlara karşı tavır alamayız kaldı ki bu insanların günümüz toplumunda olduğu gibi olduklarından daha üstün görülmemeleri gerekir. Onlar da sonuçta etten kemikten varlıklardır. Bu insanların rütbelerle ve makamlarla aralarının iyi olmaması, onları pek de ideal olmayan takım arkadaşları yapar. Tüm güçlerini ortaya koyan bu insanlar, bir biçimde üstünlüklerini kanıtlayana kadar huzur bulamazlar.

VII. HUYSUZLUK VE HIRÇINLIK

İnsanların hayatın görev ve yükümlülüklerine karşı takındıkları tavrın kalıtsal olduğunu savunursa, psikoloji hataya düşmüş olur. Huysuzluk ve hırçınlık kalıtsal değildir. Bu özelliklere aşırı hırslı ve doğal olarak da aşırı alıngan mizaçta insanlarda rastlanır. Bu bireyler hayata dair hoşnutsuzluklarını türlü yollarla ondan kaçarak ifade ederler. Aşırı alınganlıkları, durumlarında değişiklik yaratacak her etkeni sınamakta kullandıkları uzun bir dokungaç gibidir.

Bunun yanı sıra her zaman neşeli olan insanlar da vardır. Mutlu bir ortam yaratabilmek için ellerinden geleni yaparlar, bunu hayatlarının temel amacı olarak görürler ve hayatın güzel yanlarını vurgularlar. Bu insanlar da, farklı düzeylerde sınıflandırılabilirler. İçlerinde çocuksu bir neşeyle dolu olan ve bu çocuksu hâllerinin bizlere dokunaklı geldiği insanlar vardır. Bu bireyler görevlerinden kaçmazlar, bunun yerine bu görevlere oyun oy-

narmış gibi, çocuksu bir tavırla yaklaşırlar. Bunları oyun ya da bilmece gibi görüp, bu sayede üstelerinden gelirler. Belki de tavırları bu kadar sempatik ve hoş olan bir insan tipi daha yoktur.

Ancak bu insanların içinde neşeli hâllerini uzun süre devam ettiremeyen ve oldukça ciddi konulara da aynı çocuksu edayla yaklaşanlar da vardır. Bazen bu durum hayatın ağırbaşlılığına öylesine ters düşebilir ki, bizde kötü izlenimler uyandırabilir. Bu insanları çalışırken gören biri kuşkuya düşer ve bu insanların gerçekten sorumsuz olduğu izlenimine kapılır, çünkü bu bireyler güçlükleri kolayca aşma arzusundadırlar. Sonuçta, onları gerçekten zor olan görevlerden uzak tutarız, onlar da zaten işlerine geldiği üzere bu tür görevlerden kaçarlar. Buna karşın bu tip insanların hakkını da teslim etmek gerekir. Böyle insanlarla çalışmak hoş bir deneyimdir. Karamsar yüzleriyle ortalıkta gezinen diğer tiplerle karşıtlık oluştururlar. Neşeli insanları kazanmak, kederli ve hoşnutsuz bir tavırla, hayatın yalnızca karanlık yönünü gören karamsarlara göre çok daha kolaydır.

VIII. ŞANSSIZLIK

Toplu yaşamın mutlak gereği ve mantığıyla çelişen insanlar, er ya da geç, hayatlarının herhangi bir döneminde bu tutumlarının olumsuz etkilerini hissedeceklerdir. Bu büyük hataya düşen insanların deneyimlerinden ders almak yerine yaşadıkları talihsizlikleri şanssızlıklarına bağlamaları, değişmez bir kural gibidir. Hayatlarını yaşadıkları şanssızlıkların çetelesini tutmakla ve hiçbir işte başarılı olamamalarının nedeninin el attıkları her işin

ters gitmesi olduğunu kanıtlama uğraşıyla geçirirler. Bazen bu şanssız bireylerin sanki şanssızlıklarına doğaüstü bir güç neden oluyormuş gibi kör talihleriyle övündüklerine bile rastlanır. Bu insanların bakış açısı yakından incelendiğinde, burada yine kibirin şeytani oyunlarını sergilediği görülecektir. Sanki başlarında sürekli kendilerine eziyet eden doğaüstü kötü bir varlık dolaşıyormuş gibi hareket ederler. Fırtına çıktığında başlarına yıldırım düşeceğini düşünürler. Hırsızların binlerce evin içinde kendi evlerine gireceğinden korkarlar. Eğer ufukta bir şanssızlık yaşanacak gibi görünüyorsa, bunun ucunun özellikle kendilerine dokunacağından emindirler.

Yalnızca kendini her şeyin merkezinde gören bir insan olayları bu kadar abartabilir. Sürekli şanssızlıklara uğramak çok alçakgönüllü bir görüntü verse de, aslında bu bireylerin tüm kötü güçlerin onlardan intikam almakla uğraştığına dair düşüncelerinde iflah olmaz bir kibir yatar. Bu insanlar çocukluklarını soyguncuların, katillerin, hayaletlerin ve ruhların hedefi olma korkusuyla kendilerine zehrederler. Sanki bu insanların ve ruhani varlıkların onlarla uğraşmaktan başka hiçbir işleri yokmuş gibi.

Bu tavırlarının dış görünümlerine de yansımasını beklemek yanlış olmaz. Sanki eziliyormuş gibi yürürler, iki büklüm yürüdüklerinden ağır bir yük taşıyormuş görüntüsü verirler. Bu bireyler dünyayı omuzlarında taşıyan Atlas'ı andırırlar. Her şeyi gözlerinde fazlaca büyütürler ve karamsar bir bakış açısıyla değerlendirirler. Bu insanların işlerinin neden hiçbir zaman yolunda gitmediğini anlamak zor değildir. Kör talih hep peşlerindedir, çünkü

yalnızca kendi hayatlarını değil, başkalarının hayatlarını da zehrederler. Şanssızlıkların temelinde kibir yatar. Onlar için, şanssız olmak önemli olmanın tek yoludur!

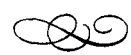
IX. DİNDARLIK

Hep yanlış anlaşılmaktan muzdarip olan insanların bir kısmı dine sığınırlar. Bu durum aslında her zamanki tavırlarının bir uzantısıdır. Sürekli olarak, kendi kendilerine şikayetler edip, dert yanarlar ve acılarını kendiyle barışık bir Tanrı'ya havale ederler. Tüm faaliyetleri kendi benliklerine yöneliktir. Bu süreçte Tanrı'nın, yani o yüce ve tek varlığın yalnızca onlara hizmet etmekle meşgul olduğuna ve her eylemlerinden O'nun sorumlu olduğuna inanırlar. Hatta, içten bir dua ya da başka türlü dinsel ayinler gibi yapay araçları kullanarak Tanrı'yla daha yakın bir ilişki kurabileceklerini düşünürler. Kısacası yüce Tanrı'nın bu insanların dertleriyle uğraşmaktan ve bunlara tüm ilgisini vakfetmekten başka hiçbir işi yoktur. Bu tür bir dini tapınma şekli dine öylesine ters düşmektedir ki eski Engizisyon zamanları geri gelse bu çok dindar fanatikler muhtemelen ilk yakılanlar olurlardı. Bu insanlar Tanrı'larına çevrelerindeki insanlara yaklaştıkları gibi şikayet ederek, ağlayıp sızlayarak yaklaşırlar. Buna karşın kendilerini kurtarmak ya da durumlarını daha iyi hâle getirmek için parmaklarını kımıldatmazlar.

On sekiz yaşında bir kızın öyküsü bu kibirli egoizmin varabileceği noktayı açıkça ortaya koymaktadır. Bu kız, çok çalış-

kan ve de çok hırslı bir çocuktur. Hırsı, en basit dini ayini bile abartılı bir şevkle yerine getirdiği dini hayatına da yansımıştır. Bir gün bu kız yeterince dindar olamadığı, on emre aykırı davrandığı ve zaman zaman da günahkar düşüncelere kapıldığı için kendini kınamaya başlamıştır. Bunu da öylesine abartılı bir biçimde yapmaktadır ki herkes onun delirdiğini düşünür olmuştur. Buna karşın kendini azarlayan yegane birey yine kendidir. Bir gün bir rahip, günah işlemiş olduğu düşüncesinin kızın omuzlarına bindirdiği yükü hafifletmek için ona aslında kendinin hiç günah işlemediğini, ruhunun kurtuluşunun kesin olduğunu söylemiştir. Ertesi gün, genç kız rahibin yoluna dikilmiş ve bağıra çağıra onun kiliseye girmeye layık olmadığını çünkü böylesi günahların yükünü üzerine alabildiğini söylemiştir. Bu vakanın üzerinde daha fazla tartışmaya gerek yoktur. Bu olay bize, bir insandaki hırsın dini konuların içine nasıl nüfuz ettiğini ve kibirin, içinde var olduğu insanı nasıl olup da erdemin, ahlâksızlığın, saflığın, yozlaşmanın, iyinin ve kötünün yargıcı kılabildiğini göstermektedir.

5 – DUYGULAR VE DUYGUSAL TEPKİLER

Duygular ve duygusal tepkiler daha önce değindiğimiz karakter özelliklerinin vurgulanmış hâlleridir. Duygular kendilerini ani boşalmalarla ifade ederler (kimi bilinçli ve bilinçdışı gereksinimlerin baskısı buna neden olur) ve karakter özellikleri gibi belirli bir amaçları ve yönleri vardır. Duyguları belirli bir zaman sınırı içinde gelişen ruhsal çalkantılar olarak adlandırabiliriz. Duygusal tepkiler ise yorum gerektiren gizemli olgular değildirler, bireyin yaşam tarzına ve önceden belirlenmiş davranış modeline uygunluk gösteren durumlarda gerçekleşirler. Bunların amacı bireyin içinde bulunduğu durumda bireyin yararına bir değişiklik sağlamaktır. Duygusal tepkiler, amacına ulaşmakta diğer mekanizmaları ya da olasılıkları tükettiğinde bireyin gösterdiği daha vurgulu ve şiddetli hareketlerdir.

Ele alacağımız bireyler yakından tanıdığımız aşağılık duygusu ve yetersizlik hissinin kendilerini tüm yeteneklerini toplamaya, daha büyük çaba sarf etmeye ve gerektiği yerde hareketlerini daha etkin kılmaya ittiği bireylerdir. Bu ateşli çabaları sayesinde kendilerini öne çıkaracaklarına ve başarılarını kanıtlayacaklarına inanırlar. Bir düşmanın varlığı olmadan öfkeye kapılamayacağımız gibi, öfke duygusunun hedefinin bu düşmanı alt etmeye yönelik olduğu da apaçık ortadadır. Kültürümüzde bu vurgulanmış hareketleri sergileyerek bireylerin amaçlarına ulaşmaları mümkündür. Eğer bu yöntem insanların dikkatlerini üzerimize çekmemizi sağlamayacak olsaydı, öfkemizi daha seyrek dışa vururduk.

Amaçlarına varmakta yeteneklerine güveni olmayan bireyler güvensizlik duygusu yüzünden amaçlarından vazgeçmezler. Daha büyük çaba göstererek ve duygusal tepkilerin yardımına başvurarak hedeflerine yaklaşmaya çalışırlar. Aşağılık duygusunun verdiği huzursuzluk içindeki birey, tüm yeteneklerini bir araya getirir ve uygarlıktan yoksun bir vahşi gibi arzu ettiği amaca ulaşmaya çalışır.

Duygular ve duygusal tepkiler kişiliğin özüyle yakından bağlantılıdırlar. Ölçüp biçilmiş eylemler veya değişmez karakter özellikleri değildirler. Az ya da çok her insanda görülebilirler. Uygun koşullar hâlinde her birey belirli bir duyguyu dışa vurma yeteneğine sahiptir. Buna duygulanım yetisi diyebiliriz. Duygular insanların hayatının ayrılmaz parçaları olduğundan, herkes tarafından tecrübe edilebilmeleri doğaldır. Bir insan hakkında yete-

rince çok bilgi edindiğimizde, o insanla yan yana gelmeden ondaki duyguları ve duygusal tepkilerini kestirebiliriz. Beden ve ruh ayrılmaz bir bütün olduğundan, bir insanın içinde bir duygu ya da duygusal tepki olarak kök salmış bir olgunun bedene etki etmesi son derece doğaldır. Duygulara ve duygusal tepkilere eşlik eden fiziksel olgular, kendilerini damarlardaki ve solunum organlarındaki türlü değişimlerle gösterirler. Kızarma, solgunluk, kalp ritminin hızlanması ve soluk alma ritmindeki iniş çıkışlar bunlara örnektir.

I. AYIRICI DUYGUSAL TEPKİLER

A. Öfke

Öfke, güç ve egemenlik arzusunun dışa vurulduğu bir duygusal tepkidir. Bu duygunun asıl amacı, öfkelenen bireyin önüne çıkan her engeli ortadan kaldırmaktır. Konuyla ilgili araştırmalar öfkeli bir bireyin, tüm yeteneklerini sonuna kadar seferber ederek üstünlük için mücadele veren birey olduğunu göstermiştir. Fark edilme çabası, zamanla yozlaşıp tam bir güç sarhoşluğuna dönüşebilir. Bu durumdaki bireyler kendilerini iktidar tutkularından uzaklaştıracak en küçük bir uyarıcıya öfke patlamalarıyla tepki verirler. Bu bireyler (belki de geçmiş deneyimlerine dayanarak) bu düzenekle kendi bildikleri yolda ilerleyip, rakiplerini alt edebileceklerine inanırlar. Bu yöntem çok yüksek zihinsel düzeyde işe yaramasa da, pek çok durumda işlerliği vardır. Birçok insanın

anlık öfke patlamaları sayesinde saygınlıklarını geri kazanmış olduklarına tanık olmuşuzdur.

Öfkenin mazur görüldüğü durumlar da vardır, ancak bizim değineceğimiz olaylar bunların dışındadır. Öfkeden söz ettiğimiz zaman bu duygusal tepkiyi içinde hep taşımış, alışkanlık edinmiş ve bunu etkin bir tepki aracı olarak kullanan bireylerden söz ediyoruz demektir. Bazı insanlar sorunlara yaklaşımlarında öfke üzerine kurulu bir sistemi benimserler, başka bir yol bulamadıklarından bu tutumlarında haksız da sayılmazlar. Bunlar genellikle kendini beğenmiş insanlardır. Kendilerinden üstün ya da kendilerine denk insanları çekemezler. Mutlu olmak için üstün olmaları gerekir. Bu yüzden gözlerini dört açıp, kimse kendilerine yaklaşmasın ya da kendilerini olduklarından daha önemsiz görmesin diye sürekli tetikte beklerler. Alınganlıklarının yanında en sık görülen bir diğer özellikleri de güvensizlikleridir. Bu insanların başkalarına güven duymaları olanaksızdır.

Bu insanlarda görülen diğer karakter özellikleri de öfkeleri, alınganlıkları ve güvensizlikleriyle bağlantılıdır. Ağır vakalarda, son derece hırslı olmasına karşın tüm ciddi görevlerden kaçan, bu yüzden de topluma bir türlü ayak uyduramayan bireylere rastlanır. Bir haksızlığa uğradığında tepkisini hep aynı yolla gösterir. Protestosunu çevresine çok fazla sıkıntı veren bir tarzda belli eder. Örneğin, bir aynayı ya da pahalı bir vazoyu kırabilir. Sonradan, olay anında ne yaptığını bilmediğini söylese de, bu pek de inandırıcı olmaz. Bu bireyde çevresine zarar verme isteği açıkça göze çarpar, çünkü hep değerli eşyalara zarar vermektedir ve öf-

kesini asla değersiz nesnelere yöneltmemektedir. Bu eylemini kasıtlı olarak gerçekleştiriyor olmalıdır.

Bu yöntem dar bir alanda belli bir başarıya ulaşabilir. Bireyi çevreleyen bu alanın çapı genişledikçe, bu yöntemin etkinliği azalır. Bu yüzden öfkeyi alışkanlık edinmiş bu insanlar er ya da geç dünyayla çatışmaya gireceklerdir.

Sinirli bir insanın herkesin tanıdık olduğu görüntüsü, öfkenin dışa vuruluşunun betimlemesini yapmaya yeter. Bu tabloda dünyaya yönelik düşmanca tavır apaçık ortadadır. Bir duygusal tepki olarak öfke toplum duygusuyla tam bir karşıtlık oluşturur. Bireyin iktidar arzusu öylesine şiddetli bir ifade bulur ki, karşıdaki rakibini öldürecek kadar kendinden geçer. Çevremizde gözlemlediğimiz çeşitli duyguları ve duygusal tepkileri çözümleyerek insan doğasına dair bilgimizi genişletebiliriz. Kaldı ki, bunlar karakterin en yalın göstergeleridirler. Tüm huysuz, sinirli ve öfkeli insanları topluma ve hayata düşman kabul etmemiz gerekir. Yine burada, bu insanların güç arayışının kendilerindeki aşağılık duygusu üstüne kurulu olduğuna dikkat çekmeliyiz. Kendi gücünün bilincindeki hiçbir insan bu agresif ve sert tavırları ve hareketleri sergilemez. Bu gerçek hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Öfke patlamalarında aşağılık duygusu ve üstünlük arzusunun bir arada var olduğu hassas bir dengeyi açıkça görebiliriz. Bu öfke gösterileri, bireyin bir başkasını mutsuz etmek pahasına egosunu tatmin etmesini sağlayan ucuz numaralardır.

Öfke ve hiddetin ortaya çıkmasını kolaylaştıran etkenlerin başında alkol gelir. Çok az miktarda alkol bu sonucu doğurmaya

yeterli gelebilir. Alkol almanın uygar eğilimleri körelttiği ya da ortadan kaldırdığı ortadadır. Sarhoş bir insan uygarlıkla hiç tanışmamış biri gibi davranır. Bu sayede denetimini yitirir ve başkalarını hiç umarsamayacak hâle gelir. Sarhoş olmadığı zamanlarda bu birey insanlığa karşı beslediği düşmanlığı gizleyebilir ve düşmanca eğilimlerinin önüne geçebilir. Sarhoş olur olmaz, gerçek karakterini açığa vurur. Hayatla barışık olmayan insanların diğerlerine göre alkol almaya daha genç yaşlarda başlamaları tesadüf değildir. Bu insanlar alkol denen uyuşturucuyla teselli bulup, sorunlardan uzaklaşmayı hedeflerler. Bunun yanında alkol hayatta varmak istedikleri yere varamamış olmalarının da gerekçesi olur.

Öfke nöbetleri çocuklarda yetişkinlere göre daha sık görülür. Bazen sıradan bir olay bir çocuğun öfke nöbetleri geçirmesine yeterli olur. Bu durum çocukların aşağılık duygusunu daha yoğun olarak hissetmelerinden dolayı iktidar mücadelelerini daha açık bir biçimde sergilemeleridir. Öfkeli bir çocuk fark edilme çabası içindedir. Aşılması zor görünen her engeli gözünde fazlaca büyütür.

Öfkenin ifadesi sözlerin ve tavırların ötesine geçerse, öfkeli insanı incitebilir. Burada intiharla bir bağlantı göze çarpmaktadır. İntiharda göze çarpan bir öğe, bireyin yakınlarına ve dostlarına acı verme ve uğradığı bir yenilginin öcünü alma çabasıdır.

B. Üzüntü

Bir duygusal tepki olarak üzüntü, bireyin kendini, yitirdiği ya da yoksun kaldığı bir şey için teselli edemediği yerde ortaya çıkar. Üzüntü, diğer duygusal tepkiler gibi hoşnutsuzluk ve zayıflık hissinin bir telafisidir ve bireyi içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmaya yönelik bir girişimdir. Bu açıdan üzüntü, öfkenin dışavurumuyla benzerlik gösterir. Farklılık, üzüntünün farklı uyarıcılar sonucunda ortaya çıkması, farklı bir ifade tarzı olması ve yöntemsel açıdan farklılıklar göstermesidir. Üzüntüde diğer tüm duygusal tepkilerde olduğu gibi üstünlük mücadelesi söz konusudur. Öfkeyle üzüntüyü birbirinden ayıran bir diğer fark da öfkeli bireyin kendini yüceltirken, karşısındakini aşağılamaya çalışmasıdır. Yani, öfkenin ortaya çıkması için bir rakibe yöneltilmesi gerekir. Üzüntü de nin ruhsal cephesinin daralmasına neden olur. Bunun arkasından, üzgün bireyin bir yücelme ve tatmin duygusuna ulaştığı bir ferahlama gelir. Bu tatmin bir çeşit boşalmadır ve çevreye yöneltilmiş bir harekettir. Bu açıdan öfkeyle benzeşse de ifade tarzı son derece farklıdır. Üzgün insan yakınmalarda bulunur, bu yakınmalarda onu diğer insanlarla karşı karşıya getirir. Keder, insanın doğasındaysa, onun abartılı bir hâl alması da topluma karşı düşmanca bir tavırdır.

Kederli insanın yaşadığı yücelme duygusu, çevresine karşı tavrının bir sonucudur. Çevrelerindeki insanların hizmetlerine girmesi, onlara hoşgörüyle yaklaşmaları, onları desteklemeleri, yüreklendirmeleri ve gözetmeleri, kederli bireyleri rahatlatır. Eğer ruhsal boşalma gözyaşları ve yakarışlara dönüşürse, kederli birey,

var olan düzene karşı bir yargıç, bir eleştirmen ya da bir davacı kimliğine bürünerek kendini çevresinden üstün bir konuma yükseltir. Davacı birey çevresinden daha çok istekte bulundukça, istemlerini daha da açıkça dile getirmeye alışır. Böylece üzüntü, bireyin çevresindeki insanların omuzlarına görevler yüklemenin bir aracına dönüşür.

Bu duygusal tepki, bireyin güçsüzlükten, üstünlüğe geçme çabasını ve konumunu koruyup, güçsüzlük ve aşağılık duygusundan kaçma girişimini açıkça belli eder.

C. Duyguların Kötüye Kullanımı

Aşağılık duygusunu yenmede, kişiliği yüceltmede ve bireyin fark edilmesini sağlamada etkili bir araç olduğu keşfedilene kadar duyguların ve duygusal tepkilerin anlamı ve önemi anlaşılmış değildi. Duygulanımın ruhsal yaşamda geniş bir uygulama alanı vardır. Çocuk, çevresini öfke, üzüntü ya da ağlayıp sızlamayla dize getirebildiğini fark ettiğinde, bu yöntemin çevresini egemenlik altına almakta ne kadar etkili olduğunu yeniden yeniden sınayacaktır. Bu biçimde, önemsiz uyarıcılara tipik duygusal tepkilerle yanıt verdiği bir davranış modelini benimsemesi kolaylaşır. Gereksinimlerine uygun düştüklerinde duygularından yararlanır. Duyguları bu tarzda kullanmak kötü bir huydur ve çoğu zaman patolojik bir hâl alır. Çocuklukta buna alıştıysa, birey yetişkinlikte de duyguları kötüye kullanmayı sürdürür. Karşımızdaki birey öfke, keder ve benzeri duyguları birer kukla gibi oynatmaktadır. Bu pek de hoş olmayan karakter özelliği duygula-

rın gerçek değerlerini yok eder. Bir şeye ulaşamadığından ya da egemenliği tehdit altına girdiğinde, bu bireyler mutat bir tepki olarak duygusal oyunlar sergilerler. Keder öyle bir bağırış çağırışla ifade edilebilir ki bunu yapan bireyin gürültülü biçimde kendini ilgi odağı yaptığını düşündürebilir. Kederli görünme yarışındaymış duygusunu veren insanlar da vardır.

Duyguların fiziksel etkileri de kötüye kullanılabilir. Kızdırıldıklarında öfkeleri sindirim sistemlerine çok fazla etki eden insanlar vardır. Öyle ki bu insanlar sinirlendirildiklerinde kusarlar. Bu yapı onlarda var olan düşmanlığı daha da açık biçimde belli eder. Üzüntü duygusuna yemek yemeyi reddetme tavrı eşlik ettiğinde, kederli birey oldukça kilo kaybeder ve görüntüsü "üzüntünün betisine" dönüşür.

Duyguların bu tarzda kötüye kullanılmasına karşı kayıtsız kalamayız, çünkü bu durumun diğer insanların toplum duygusuna olumsuz etkileri olabilir. Çevresindeki insanlardan biri ona karşı dostça yaklaştığında, bireyin gösterdiği şiddetli duygusal tepkiler kesilir. Buna karşın kederli hâllerinden asla vazgeçmeyen bireyler vardır. Bunun nedeni çevrelerindeki insanların kendine gösterdikleri sıcaklık ve sempatinin bu bireyde bir yücelme duygusu yaratmasıdır.

Az ya da çok anlayışla yaklaşılan duygular olmalarına karşın öfke ve keder ayırıcı duygulardır. İnsanları birleştirmeye yaramazlar. Tersine toplum duygusunu zedeleyerek insanları birbirinden ayırırlar. Kederin insanları birleştirdiği doğrudur ancak iki tarafın birden katkısı olmadığından bu birlikte normal olma-

yan bir yön vardır. Bu durumun toplum duygusunu çarpıtması sonucunda er ya da geç öfkeli ya da kederli bireye yaklaşan ikinci birey, bu birlikte daha büyük katkı sağlamak zorunda kalan taraf olacaktır!

D. Tiksinti

Bir duygusal tepki olarak tiksinti, diğer duygusal tepkilerde olduğu kadar belirgin olmasa da ayırıcı bir özellik sergiler. Fiziksel olarak tiksinti, mide duvarlarının uyarılması sonucu gerçekleşir. Buna karşın, ruhsal bir nedenden dolayı da "kusma" eğilimi ya da girişimi görülebilir. Tiksintinin ayırıcı özelliği burada ortaya çıkmaktadır. Sonrasında ortaya çıkan olaylar da bu düşüncemizi desteklemektedir. Bireyin ekşiyen yüzü, çevresini hakir gördüğüne ve ortada var olan sorundan kaçıp uzaklaşma çözümünü benimsediğine işaret eder. Bu duygusal tepki hoş olmayan durumlardan sıyrılmanın bir bahanesi olarak kötüye kullanılabilir. Bir insan için midesi bulanıyormuş taklidi yapmak zor bir iş değildir. Midesi bulanan birey de durumundan ötürü katıldığı bir toplantıdan kaçmak zorunda kalacaktır. Tiksinti yapay olarak canlandırılması en kolay duygulardan biridir. Kendini bu konuda eğiterek, herkes kolayca midesi bulanıyormuş duygusunu yaratabilir. Böylece zararsız bir duygusal tepki topluma karşı etkili bir silaha ya da ondan kaçmakta kullanılabilecek etkili bir gerekçeye dönüşebilir.

E. Korku ve Kaygı

Kaygı, insan hayatının en önemli olgularından birisidir. Bu duygusal tepkinin yalnızca ayırıcı bir duygu değil, aynı zamanda keder gibi başkalarıyla tek taraflı bir bağ kurabilen bir duygu oluşu, onun karmaşık yapısını ortaya koymaktadır. Bir çocuk, korkusuyla bir durumdan kaçar ve başka birisinin koruması altına sığınır. Kaygı düzeneği doğrudan herhangi bir üstünlük sergilemez. Tam tersine yenilginin bir ifadesi gibi görünür. Kaygı hâlindeki birey küçüldükçe küçülmeye çalışır. Bu noktada bu duygusal tepkinin içinde üstünlük açlığını barındıran ayırıcı yönü başgösterir. Kaygılı bireyler kendilerini içinde bulundukları konumdan farklı bir konuma taşımak isterler ve onları bekleyen tehlikeyle yüzleşip bu tehlikeyi etkisiz hâle getirene kadar bu biçimde kendilerini güçlendirmeye çalışırlar.

Bu duygusal tepkinin derinlerinde yatan organik bir olgu söz konusudur. Bu olgu, yaşayan tüm varlıkları saran ilkel korkunun bir yansımasıdır. Doğadaki güçsüzlüğü ve güvensiz konumundan ötürü, insan türü bu korkuyu daha fazla hisseder. Hayatın güçlüklerine dair bilgisinin kısıtlı oluşu, çocuğun hayatla uzlaşamaması sonucunu getirir. Çevresindeki insanlar çocuğun eksiklerini kapatmak zorundadırlar. Çocuk hayata adım atar atmaz, söz konusu güçlükleri sezer ve hayat koşulları onu etkilemeye başlar. Kendinde var olan güvensizlik duygusunu telafi etmekte başarısız olma tehlikesi her zaman söz konusudur. Bunun sonucunda çocuk karamsar bir hayat felsefesi geliştirir. Böylece çocuğun baskın karakter özelliği çevresinden yardım ve ilgi gör-

meye olan açlığı olur. Çocuk, hayatın getirdiği sorunlardan uzaklaştıkça, daha da ölçülü hâle gelir. Bu çocuklar ileri doğru attıkları her adımda nasıl geri adım atabileceklerinin de hesaplarını yaparlar. Her an geri çekilmeye hazırdırlar. Doğal olarak da, bu çocuklarda en sık görülen ve en belirgin karakter özelliği kaygı duygusudur.

Bu duygusal tepkinin taklit yoluyla yayıldığını görürüz. Bu yayılma hızlı ve tekdüze bir gelişim göstermez. Bu duygusal tepkide başgösteren patolojik dejenerasyonların incelenmesi, bizlere insan ruhunun işleyişine dair önemli bilgiler verir. Böyle vakalarda kaygılı insanın kendine yardım edecek birini aradığını, kendine bağlamaya çalıştığını görürüz.

Bu olgunun daha derinden incelenmesi bizi daha öncesinde bir karakter özelliği olarak kaygıya değindiğimizde aktarmış olduğumuz düşüncelere götürür. Bu tür vakalarda birey diğer insanlardan yardım isteminde bulunur ve çevresinde hep kendiyle ilgilenen birileri olsun ister. Aslında bu durum bir efendi ve köle ilişkisinden başka bir şey değildir. Kaygılı bireyin başında her an yardımda ve destekte bulunacak birinin bulunması bir zorunluluk ve koşul gibi görünür. İnsanları şöyle bir incelediğimizde, bu biçimde fark edilme arzusunda olan birçok insan olduğunu görürüz. Bağımsızlıklarını yitirdiklerinden (bu durum hayatla kurdukları yetersiz ve yanlış bağdan kaynaklanmaktadır) alışagelmedik bir şiddetle ayrıcalıklar isterler. Ne kadar başka insanların kendilerine eşlik etmesini istiyor olsalar da, bu bireylerde toplum duygusu çok az bir gelişim göstermiştir. Kaygılarını

ve korkularını sergilemelerine izin verdiğinizde, yeniden ayrıcalıklı konumlarını oluşturma fırsatını bulurlar. Kaygı bu insanların hayatın gerçeklerinden kaçmalarına ve çevrelerindeki insanları köleleştirmelerine yardımcı olur. Sonunda, kaygı bu insanların günlük hayatının her köşesinde belirmeye başlar ve egemenlik sağlamada onların en önemli aracı hâlini alır.

II. BİRLEŞTİRİCİ DUYGUSAL TEPKİLER

A. Mutluluk

Mutluluk, insanlar arasındaki mesafeyi ortadan kaldıran bir duygudur. Mutluluğun olduğu yerde soyutlanma ve dışlanma var olamaz. İnsanlar yan yana geldiklerinde, kucaklaştıklarında anlam bulan mutluluk birlikte olup, bir şeylerin keyfini birlikte yaşamak isteyen insanlarda görülür. Bu tavır birleştirici bir tavırdır. Bir insanın bir diğerine elini uzatması, bir kimseden bir diğerine yayılan sıcaklıktır bu. Bu duyguda tüm birleştirici unsurlar mevcuttur. Hiç şüphesiz, burada da üstünlük yarışında belirli bir noktaya varmak için içlerindeki tatminsizliği ya da yalnızlık duygularını yenmeye çalışan insanlar söz konusudur. Belki de mutluluk, güçlükleri yenmenin en iyi ifadesidir. Gülmek, özgürleştiren enerjisi ve özgürlük hissi veren gücüyle mutluluğu tamamlar ve bu duygunun temel taşını oluşturur. Mutluluk, bireyin içinden taşarak çevresindekileri sarar.

Gülmek ve mutlu olmak bile bireysel amaçlar için kötüye kullanılabilir. Örneğin içinde önemsizlik duygusunun yeşermesinden korkan bir hasta ölümcül bir depremle ilgili haberi duyduğunda mutluluk belirtileri göstermiştir. Üzgün olduğunda kendini güçsüz hissettiğinden, bu birey üzüntüden kaçıp üzüntünün tam karşıtı olan mutluluğa sarılmaya girişmiştir. Mutluluğun kötüye kullanıldığı bir durum da başkalarının acı çekmesinden mutluluk duymaktır. Yanlış yerde, yanlış zamanda ortaya çıkan, toplum duygusunu yadsıyan ve ona zarar veren bir mutluluk ayırıcı duygu, bir üstünlük sağlama aracıdır.

B. Sempati

Sempati, toplum duygusunun en saf ifadesidir. Bir insanda sempati duygusu bulunmuyorsa, genelde, o bireyin toplum duygusunun olgunlaşmış olduğundan emin olabiliriz. Kaldı ki bu duygu, bir insanın kendini diğer bir insanla ne kadar özdeşleştirebileceğini ölçmemize yardımcı olur.

Bu duygunun kötüye kullanılan biçimi, sempatinin kendinden daha yaygındır. Bu durum, bireyin kendini müthiş bir toplum duygusuyla donatılmış biri gibi göstermesiyle gerçekleşir. Bu duygunun kötüye kullanılmasının özünde abartılması yatmaktadır. Nitekim, gazetelerde görünmek için bir felaket sahnesine üşüşen ve felakette zarar gören insanlara yardım ediyormuş gibi görünüp ucuz ün elde etmeyi arzulayan insanlar vardır. Kimileri de başkalarının başına bir şanssızlık gelmesini dört gözle beklerler. Sempati göstermeyi meslek edinmiş bireyler ve sadaka

verme meraklıları bu huylarından vazgeçmezler, çünkü yardım ediyor göründükleri sefalet ve yoksulluk içindeki insanlar sayesinde üstün oldukları duygusunu tadarlar. İnsanları çok iyi çözümlemiş olan Rochefoucauld bir keresinde şöyle demiştir: "Dostlarımızın başına gelen talihsizliklerden bir memnuniyet payı çıkarmaya her an hazırlıklıyızdır."

Trajedilerden hoşlanma eğilimimizi bu olguyla bağlantılandırmak gibi yanlış bir girişimde bulunulmuştur. Seyircinin sahnedeki karakterlerden üstün olduğu düşünülmüştür. Bu düşünce çoğu insan için geçerli değildir, çünkü çoğu zaman trajik oyunlara olan ilgimiz hayata dair bilgi dağarcığımızı genişletmektir. İzlediğimizin bir tiyatro oyunu olduğu gerçeğini unutmadan hayatta önümüze çıkacak yeni gelişmelerde bu izlediklerimizi bir referans olarak kullanırız.

C. Alçakgönüllülük

Alçakgönüllülük hem birleştirici, hem de ayırıcı olabilecek bir duygudur. Bu duygu da toplum duygumuzun yapı taşlarından birini oluşturur ve bu yüzden ruhsal hayatımızdan ayrı tutulamaz. Bu duygu olmadan toplumun var olması da olanaksız hâle gelirdi. Alçakgönüllülük, bir insanın kişiliğinin değeri düşüyormuş ya da kendine bilinçli olarak atfettiği önem kayboluyormuş gibi göründüğü yerde boy gösterir. Bu duygu bedene de ciddi biçimde etki eder. Bu etki kendini periferal kılcal damarlarda bir genişlemeyle gösterir. Ciltteki kılcal damarlarda kanın toplanmasıyla bireyin kızardığı görülür. Bu kızarıklık hâli genelde bireyin

yüzünde görülür, ancak tenlerinin tamamı kızaran insanlar da vardır.

Bu durumda dışarıdan gözlenen tavır bir geri çekilme tavrıdır. Bu tavır, içinde biraz depresyonu da barındıran ve bireyin kendini tehdit eden durumdan kaçmaya hazır olduğu bir ruh hâlini getiren bir kabuğuna çekilme tavrıdır. Bireyin gözlerini yere dikmesi ve utangaç tavırlar sergilemesi, kaçmaya yönelik hareketlerdir ve açıkça alçakgönüllülüğün ayırıcı bir duygu olduğunu sergiler.

Diğer duygusal tepkiler gibi alçakgönüllülük de kötüye kullanılabilir. Bazı insanlar çok sıradan nedenlerden dolayı kızardıklarından, bu ayırıcı özellikleri diğer insanlarla olan ilişkilerini zedeler. Alçakgönüllülük bu tarzda yanlış kullanıldığında, bir ayırıcılık düzeneğine dönüşür.

İnsan Doğasını Anlamak

Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. İlk yıllardan başlayarak hastayı çevresiyle ilişkileri içinde ele almak gerektiğini vurguladı. Bireysel Psikoloji okulunu kuran ve eksiklik duygusu terimini ilk kez ortaya atan psikiyatrdır.

Bu kitap, her kesimden insana Bireysel Psikoloji'nin temel ilkelerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında sadece dünyayla ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde değil kendi hayatlarını düzenlemekte de insanların bu ilkeleri nasıl uygulamaya geçirebileceklerini sergilemektedir.

Kitabın amacı, bireyin yanlış davranışlarının toplumsal hayatın içindeki uyumu nasıl olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmek ve bireye hatalarını fark etmeyi öğreterek toplumsal hayata nasıl uyum sağlayabileceğini göstermektir.

Bu kitap, insanların, insan doğasını daha iyi anlamalarını sağlamak amacına adanmıştır.

KDV DAHİL 25 TL.

9 789756 249529

www.ilyayayinevi.com.tr

ATLANTİS YAYINEVİ